

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:11

JINEOLOJİ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı: 11
Ekim-Kasım-Aralık 2018

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Zeynep Demir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editörü

Nesrin Orun, Haskar Kırmızıgül

Yayın Kurulu:

Derya Aydın, Evin Soysal,
Halide Türkoğlu, Haskar Kırmızıgül,
Meral Çiçek, Nagihan Akarsel, Laleş
Çeliker, Nesrin Orun, Rojda Yıldız,
Ruşen Seydaoğlu

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız, Dilar Dirik,
Feryal Saygılıgil, Gönül Kaya,
Havin Güneşer, Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Seda Altuğ, Shiler Amini,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kivılcım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 50 TL
Yurtdışı abonelik bedeli: 60 Euro
Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi
Hesap No: 74457524-5002
IBAN:
TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02

Euro Hesabi

Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul Şb.
Hesap No: 74457524 5003
IBAN:
TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın
Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göröl
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.
Kat:4 No:4
Kayapınar / Diyarbakır
Tel: 0412 229 63 89
e-posta: jineolojidergi@gmail.com
internet adresi:
http://www.jineolojidergisi.org
facebook: @jineolojidergisi
twitter: @jineolojidergi

**Yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu ya-
zarına aittir. Dergide yer alan yazılar kay-
nak gösterilmek kaydıyla kullanılabilir.
Dergiye gönderilen yazıların yayınlanması
yayın kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Uygulama

Başak Sıla Kaymak

İç Tasarım

Nazemin Çap

Basımevi

Ceylan Matbaa
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven İş
Merkezi B Blok No:318
Topkapı-İstanbul

BU SAYIDA...

5 | Editörden

12 | Sosyal Devrimde Kadınlar / Yanira Hermida Martín

20 | Çağın Tüketmek İsteddiği Bir Varoluş Biçimi: Direniş / Fatma Koçak

28 | Yükselen Faşizm ve Kadın Mücadeleleri / Halide Türkoğlu

41 | Direnişin Devrime Açılan Eşiğinde Jineoloji / Jineoloji Amed Kolektifi

54 | Bir Kadın Direnişi Olarak Ekoloji Mücadelesi / Menekşe Kızıldere

66 | Tanrıça Star'dan Günümüze Toplumu Savunan Kadın / Emine Erdem

78 | Şiddete Karşı Öz-Savunmayla Direniş Yöntemleri / Ayşe Gökkan

89 | “Güzel” ve “Doğru” Adaletin Peşinde Bir Direniş: Kadın Mahkemeleri / Pınar Kuranel

107 | Barışı Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Düşünmek: Kolombiya / Nisan Alıcı-Güneş Daşlı

119 | Kürdistan'da Direnişe Dönüşen Yas / Derya Aydın

148 | Direnişin Edebiyat Hali: Umudun Işığında Koşmak / Deniz Bilgin

168 | Söyleşi: Barış Demek Adalet Demek Değil / Sechaam Samaai

"En güzeli, insanın kendi kaderini kendi elleriyle çizmesidir. En güzel yaşam, kendi ellerimizle bizzat yoğurabileceğimiz yaşamdır. Bir kadın için, kendi eliyle yaşamı örgütlemesi kadar güzel bir şey olamaz. Her türlü iradenin esiri olmaktansa, kendi iradesiyle yaşamı şekillendirmek her şeyden daha değerlidir. Bu da güçlü bir direnişle mümkündür."

21. yüzyıl kapitalist modernite çağında, kadınlara karşı ayrımcılıktan bahsettiğimizde tek bir şeyden değil hiç olmadığı kadar çok şeyden bahsediyoruz artık.

*Aman tanrım, ya
kadınlar durmayıp öyküler söyleselerdi,
Vaizlerin bellediği dinsel öğütler gibi
Dökülürdü ortaya insanoğlunun işledikleri
Gelse tüm oğulları Adem'in, tekini bile düzeltmezdi
Bath'lı kadının Girişi- Canterbury Öyküleri*

Bu öykülerden biriydi Dengbêj Gazin'ın sesi. "Hangi klamı, hangi dengbêji dinlerseniz içinde bir tarih, o tarihin direnişini bulursunuz, çoğunlukla kadınların saklanmış sözleridir bunlar" diyen ve kamlarıyla, sesiyle kadınların hakikatini dile getiren Dengbêj Gazin'ımızı kaybettik. Yaşamını yitirmesinden kısa bir süre önce son sayımız için kendisiyle yaptığımız röportajda "Siz de şimdi benden iki klam alın, büyüdüğünüzde ya da ne olursanız olun; öğretmen de olsanız doktor da olsanız bu kamları unutmayın, beyninizin bir yerinde tutun. Kamlar çok önemlidir, toplumun tarihidir" demişti. Tüm yaşamını kadınların hakikat arayışının ve direnişinin önemli bir ayağı olan dengbêjlik kültürünü yaşatmaya adanmış sevgili Gazin; hakikatin sözlü tarihi iki klamın ve direniş yüklü sesin emanettir bizde.

"Tarih ve dengbejlik birliktedir, birlikte yürür" demiştin. Tarih ve direnişin birlikte yürüdüğünü, tarihi yürütenin direniş olduğunu bilen kadınlar olarak, tıpkı bir direniş yöntemi olan dengbejlik için "kadınların birbirine el vermesi" ne kadar önemliyse direnişte de kadınların elinin el, sesinin ses bulmasının da bir o kadar

önemli olduğunu tarih boyunca deneyimledik. Zira kadınların direnişi birbirinden güç alan ortak bir yaratı ve birbirine aktarılan kolektif bir hafızadır.

Kadınlar için ‘tek başına bir özgürlükten’ bahsetmek yanıltıcı olmanın ötesinde imkânsızdır. Sheila Rowbotham’ın vurguladığı gibi; tek başına “ ‘özgürleşmiş’ bir kadın eğlendirici bir uyumsuzluk örneği, iç gıcıklayıcı bir nesne olmaktan öteye gidemez ve kolayca tüketilebilir.”¹ Kadınların özgürlüğü tüm insanlara özgürlük sağlayabilecek temel bir özgürlük sorunsalıdır ve nasıl ki toplumun özgürleşmesi kadınların özgürleşmesine koşulluysa, kadınların özgürlüğü de birbirlerinin özgürlüğüne koşuldur. Aynı şey kadınların direnişi için de söz konusudur. Tek başına direnen bir kadın önemlidir ancak kadınlar büyük ölçüde örgütlenmeye, dayanışmaya ve birbirlerinin sesine ses katmaya başladıkları zaman politik bir güç oluşturabilirler. Kadınların birbiriyle kesişmeyen, birbirini görmeyen, birbirine değmeyen ve birbirine güç katmayan parçalı direniş hareketlerinin güçlenip, kalıcı başarılar elde etmesi ve bir “gözdağı” oluşturması zordur.

Yine hiçbir kadın tek başına ayağa kalkıp bütün kadınlar adına direndiğini ve onlar adına özgürlük istediğini iddia edemez. Böylesi bir tutum başarısızlığa mahkûm olmakla birlikte diğer kadınların örgütlenme ve kendileri için konuşma olanaklarını ellerinden almış olur.²

Dolayısıyla tüm direniş hareketleri için bir sloganın ötesinde evrensel bir ilke niteliğini taşıyan ‘tek başına kurtuluşun’ olamayacağı saptaması en çok da kadın direnişi için geçerlidir. Çünkü kadınların direnişi dünyadaki bütün direniş alanlarına sirayet eden, başka bir deyişle ‘benzemez’ denilen benzer kılınmasıyla sorumlu bir direniş ağıdır. Afrika’da ırkçılığa karşı direnen siyahi ve melez kadınların mücadelesi, Filistin’de, Kürdistan’da ırkçılıkla eş güdümlü sömürgeciliğe karşı direnen kadınların mücadelesi, İsrail’de, Amerika’da savaş karşıtı kadın mücadelesi, İran’da, Arabistan’da kadınların şeriat ve molla rejimleri karşıtı mücadelesi, dünyanın her yerindeki kadınların emek, yani ‘ücretli kölelerin kölesi olmama mücadelesi’³ kadınların su mücadelesi, yaşam alanları mücadelesi, kentsel dönüşüme, doğa kırımına karşı mücadelesi, kadın cinayetlerine, eve kapatılmaya karşı mücadelesi tüm kadınların mücadelesidir. Yine DAİŞ karanlığına karşı Rojava’lı kadınların öncülük ettiği çağın direnişi, tüm kadınların mücadelesidir. Feminizmin erkek egemen zihniyete karşı yürüttüğü kadın hakları, hak ve eşitlik mücadelesi tüm kadınların mücadelesidir. Bütün bu mücadele alanlarını görmeyen, kendi mücadelesinin bir parçası olarak okumayan kadın direniş

hareketleri lokal, geçici kazanımlarla şenlenen ve her seferinde ‘sıfırdan’ başlamak zorunda kalmakla malul hareketler olacaktır. Kadın direnişlerinin kesişimselliği, birbirinin mücadelesine duyulan ‘nazık’ bir saygı değildir. Çünkü en basitinden sömürü odaklı, özel mülkiyete dayalı, sınıflı toplum yapısı, savaşlar, iç savaşlar, diktatörlükler, sömürgecilik, emperyalizm, muhafazakârlık, endüstriyalizm, doğa kırımı, bilimcilik, militarizm, cinsiyetçilik vb. üzerinden yeşeren 21. yüzyıl kapitalist modernite çağında, kadınlara karşı ayrımcılıktan bahsettiğimizde tek bir şeyden değil hiç olmadığı kadar çok şeyden bahsediyoruz artık. Ayrımcılık; ırk ayrımı, sınıf ayrımı, cinsiyet ayrımı, ulus ayrımı gibi birçok sömürü alanını içeren ve bunların ortak paydalarını buluşturan bir kavram. Kadınlar için bu mücadele alanlarında erkek egemen zihniyetin ortak payda olduğu su götürmez bir gerçek, ama tek ortak paydanın erkek egemen zihniyeti olduğu veya olması gerektiği de eksik bir tespit olarak duruyor. Erkek egemen zihniyetin başlı başına bir sistem olduğunu ve cinsiyetçiliğin devletçi kapitalist sistemin asla vazgeçemeyeceği temel bir ayrımcılık türü olduğu malum, fakat sistemin tek ideolojik dayanağı ‘yalın’ bir cinsiyetçilik midir?

Sihirli sözcük ‘sistem’, bütün çelişkilerin özünden yani kadının erkek tarafından sömürgeleştirilmesinden besleniyor. Fakat sadece cinsiyetçilik veya eril zihniyet üzerinden değil aynı zamanda sınıf, ırk, ulus, din, cinsiyet ve savaşlar üzerinden de örgütleniyor. Üretim ve yeniden üretim süreçlerinin eşit ve adil organizasyonunda, emeğin örgütlenmesinde dışlanan ve gözden çıkarılabilir, ‘harcanabilir nüfus’⁴ yaratımında tek kategori sadece kadınlar veya kadın-cinsiyet odaklı bir kategori değildir. Dolayısıyla kadınların direnişi, mücadelesi, neye ve kime karşı verildiğinden bağımsız olarak, kadın hakları mücadelesini de önceleyen fakat bununla sınırlı kalmayan bir mücadeledir.

Direnen bir kadın olduğu için zamanında “ABD’de en çok aranan on suçlu” arasında sayılan, sonrasında tutuklanan ve yine kadınların direnişi sayesinde özgürlüğüne kavuşabilen Angela Davis, “kapitalist toplumsal sistemin; insanın insan üzerindeki baskı ve sömürsünün en incelikli oyunlarını geliştirmiş bu utanmazlığın ‘toplumsal düzen’ olarak tanımlanamayacağını, bir ‘toplumsal kaosun’ oluşum ve sürekliliği için temel dayanak edindiği ayrımcılık yaratma hünerinin sadece cinsiyet olmadığını, başta ırk, sınıf ve savaşlar olmak üzere birçok boyutu olduğunu” dillendirmekle ve bu mücadeleler arası köprü olmakla geçiriyor ömrünü, mücadelesini.⁵

¹ Sheila Rowbotham, Kadınlar Direniş ve Devrim, 1994, Payel yayınları, İstanbul, s.13

² a.g.e.,s. 47

³ Mariarosa Dalla Costa, Kadınlar ve Toplumun Altüst Edilmesi, 2014, Otonom Yayıncılık, İstanbul

⁴ Michel Foucault, Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France, 1977-78, Hampshire ve New York, Palgrave Macmillan, 2007, Security, Territory, Population

⁵ Angela Davis, Kadınlar, Irk ve Sınıf, 1994, Sosyalist Yayınları, İstanbul

Yine, Fanon'un "ruhlarına sinsice korku ve dehşet salınmış, aşağılık kompleksi, küçüklük, kölelik duygusu ve koskoca umutsuzluk yerleştirilmiş insanlar" diye tasvir ettiği 'ırk ayrımcılığının kurbanı' siyah derili insanın⁶ durumu bugün faşizmin yaratmak istediği insan tipi değil midir? Ya da her toplumun yaratmak istediği kadın tipi?

Özcesi kadınların ezilmesi, kurtuluşu ve özgürlüğü konusu birbirine eklenmiş karmaşık toplumsal gerçekliklerden soyutlanamaz. Kapitalist sömürü sistemini ideolojik dayanaklarıyla birlikte yok etmeyi hedeflemeyen, sınırları teğet geçen, sınıflar üstü ve politika dışı yaklaşımlar, kapsayıcı, birbirini etkileyen ve birbirine güç katan direniş hareketleri olmak yerine "sistem içinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilen", "eğlendirici bir uyumsuzluk örneği ve kolayca tüketilebilir" hareketler anlamına gelecektir.

21.yüzyılda tekrar yükselen faşizm, kadın mücadelelerini, direnişi sessizleştirmeye, fısıltıyla konuşmaya; mağduriyeti ise yüksek sesle dillendirmeye, acınmaya hapseden bir olguya dönüştürmek istemektedir. Buradaki temel amaç hem direnen öznelere direnişlerini ellerinden alarak, direnişi kamusal alanda konuşulamaz kılarak saf bir mağduriyete dönüştürüp deforme etmek hem de seslerine el koyarak, direnişlerini ve mağduriyetlerini kendine ait kılıp, onlar adına konuşarak susturmaktır.⁷

Fakat yükselen kadın direnişi, kadınların özgürleşme mücadelesinin politika dışı bir mağduriyet veya bir vicdan politikası olmadığını göstermeye kararlıdır. Sadece yaşanan mağduriyetlerle boğuşan, 'kadınların da belirli haklara sahip olması gereken ideal bir toplum'u hedefleyen değil, radikal ve devrimci yaklaşımlarla, örgütlenmelerle, sınırları, kıtaları aşan farklı kadın mücadelelerine ses vererek, sahiplenerek, kapsayıcı ve mücadeleleri kesiştiren en güçlü mücadele ağlarından biri olmaya devam etmektedir. Kapitalist modernitenin norm ve söylemini yıkmaya, parçalamaya, bu normların yeniden üretimine karşı direnişe çağıran, tekrarı bozan ve kesintiye uğratan kadın direnişi, baskıcı normların, sözde daha ideal normlarla yer değiştirmesini değil, yeni bir kadın, yeni bir toplum ve yeni bir dünya için sürekli bir direnişi temel almaktadır.⁸

Bu sayımızda, tek bir sayıya sığdıramadığımız ve bir sonraki sayıda da ele alacağımız, kadınların bu direniş yöntemlerine açıyoruz sayfalarımızı. Bir sonraki sayımızda da örneklerini sunmaya devam edeceğimiz bu direniş yöntemleri, kadınların nasıl bir dünya tahayyül ettiğine dair de önemli ipuçları sunuyor bize.

⁶ Frantz Fanon, Siyah Deri Beyaz Maske, 2014, Versus Yayınları, İstanbul, s. 13

⁷ Sheila Rowbotham, a.g.e., s. 47

⁸ Sara Salih, On Judith Butler and Performativity, https://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/Salih-Butler-Performativity-Chapter_3.pdf

İlk yazımızda Yanira Hermida Martín; Sosyal Devrimde Kadınlar isimli yazısıyla kadınların mücadelelerine odaklanarak, özgürlükçü hareketler içinde, 1917 Rusyası'nda direnen kadınlardan, İspanya İç Savaşı'ndaki Mujeres Libres'in (Özgür Kadınlar) deneyimlerinden tutalım da günümüzde Zapatista ve Kürt Kadın Özgürlük Mücadelesine kadar altı konakta ele aldığı devrimci süreçlerde kadınların oynadıkları role ışık tutuyor. Yanira ayrıca, özgürlük mücadelelerinde esas gücü teşkil eden birçok kadının mücadeleleri üzerine düşünebilmek için bu kadın yoldaşlarımızı ve bize bıraktıkları mirası bugün hala gölgesinde kaldıkları anonim tarihten kurtarmayı öneriyor.

Fatma Koçak; Çağın Tüketmek İsteddiği Bir Varoluş Biçimi: Direniş yazısında, sözü ve eylemi ile her daim tetikte, saldırıda olan erkek egemen iktidarın hegemonyasına karşı evrenin belleğindeki en erdemli ve en naif var olma biçimi olan direnişin kendisine odaklanıyor. **"Direnme biçimi bir yaşam refleksidir. An'da kazanmaz belki ama zaman içinde var olmanın bir parçasına dönüşür"** diyen Fatma; 1915 Ermeni Soykırımı'nda halkını korumak için bir kadın birliği kurarak direniş örgütleyen Ermeni kadınları, 19 Mart 2015'te İran'da bir türbenin önünde önce linç edilip, sonra yakılan Ferhunde'yi, toprakları gibi naif, bir o kadar bilgece direniş yöntemleriyle Efrinli kadınları, İrlanda Cumhuriyet İlanı'nda büyük mücadele veren ve tarihe '1916 Kadınları' olarak geçen direnişçi kadınları "anonim tarihten kurtarmak" için önemli yol kat ediyor.

Halide Türkoğlu; Yükselen Faşizm Ve Kadın Mücadeleleri yazısıyla, 21. yüzyılda yükselen faşizme karşı dünyada yükselen kadın mücadelesine odaklanıyor. Polonya'da "kara Pazartesi" eylemlerinde "kürtaj yasağı" yasa tasarısını geri çekirmek için kadınların müthiş direnişinden, Trump karşıtı kadın yürüyüşlerine; 2010 yılından itibaren başta Tunus ve Mısır'da başlayan halk isyanlarıyla Ortadoğu'da yeniden alanlara dökülen kadınlardan anti-faşist cephede mücadele eden kadınlara, "Rojava Kadın Devrimi" inde özne olan kadınlara odaklanıyor.

Jineolojî Amed Kolektifi; Direnişin Devrime Açılan Eşiğinde Jineolojî yazısıyla jineolojinin varlık gerekçelerinin başında kadın devrimini daha hızlı ve güçlü adımlarla gerçekleştirme ihtiyacını ve bu ihtiyaçtan yola çıkarak günümüzde kadınların toplumsal gerçekliğini tahlil etmeyi, kadınların itirazlarının direnişe dönüştüğü formlarla birlikte kadın devriminin dinamiklerini ortaya koymayı hedefliyor. Jineolojî çalışmalarıyla açığa çıkan deneyimlerin bu dinamiklerle nasıl ilişkilendirilebileceğine dönük yürütülen kolektif tartışmaların bir sonucunu sunuyor.

Menekşe Kızıldere; Bir Kadın Direnişi Olarak Ekoloji Mücadelesi yazısıyla direnişi neden bir de kadın direnişi olarak ayrı ele almak zorunda olduğumuz

sorusuyla başlayarak, doğanın ve kadınların kendilerine has direnişlerine ışık tutuyor. Kadınların ekoloji mücadelesinin öncüsü olması tesadüfi değil diyor Menekşe.

“Kadın direnişi tarihin hiçbir çağında durmamıştır” diyen ve bunun örnekleriyle somutlaştıran **Emine Erdem**, mitolojiden başlayarak Fransız Devrimi’nden, 8 Mart’ları kadınlara armağan eden ABD’deki doküma işçisi kadınların direnişine, Ekim Devrimi’nden Çin Devrimi’ne öncülük eden kadınlara, Vietnam’ın tarihsel direnişinde öncülük eden kadınlardan, Küba Devrimi’nde yer alan kadınlara, Hindistan’da kadın öz savunmasının sembolü ‘Pembe Çete’den Kürdistan’daki Kürt kadın mücadelesine kadar geniş bir direniş ve öz savunma okuması sunuyor.

Kadına yönelik çok boyutlu şiddet gerçeğinden yola çıkan **Ayşe Gökkan** ise özgürlüğe ulaşmak için erkek egemen zihniyetin erkek=din=ırk=devlet gibi iktidar yapılanmalarının saldırılarına karşı kadının kendisiyle ilgili söz, karar, irade olma ve yaşam hakkını korumasını içeren öz savunma yöntemlerini kimi zaman kadınların anlatımlarından, kimi zaman bir kadın bildirgesinden örnekler vererek tartışıyor.

Bütün bu direniş alanları ile beraber hukuk alanına başka bir perspektiften bakmanın zorunluluğu üzerine gidiyoruz. **Pınar Kuranel “Güzel” ve “Doğru” Adaletin Peşinde Bir Mücadele: Kadın Mahkemeleri** yazısıyla 1976’da Brüksel’de kurulan ve kadınların bu mahkemeye kendilerini yargıç olarak atadığı, erkeklerin kadınlar üzerinde baskı yaratan her tür eylemini suç kabul eden dünyanın ilk kadın mahkemesinden başlayarak; savaş, çatışma ve şiddet ortamlarında her türlü şiddete maruz kalan kadınların ‘erkek adaleti’i ret ederek sayısız kadın mahkemeleri kurmaya dönük kadın direnişine dair çok önemli bir çalışma sunuyor.

Kolombiya barış sürecini yerinden ve yakından takip eden **Nisan Alıcı ve Güneş Daşlı: Barışı Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Düşünmek: Kolombiya Deneyimi** yazısıyla Kolombiya’da hükümet ile FARC arasında, 52 yıldır süren çatışma sürecini sonlandırmak için yürütülen müzakerelerin ‘barışa’ evrilmesi sürecinde kadınların müdahillliğini ve müzakerelerin toplumsal cinsiyet perspektifiyle yürütülmesinde kadınların ısrarlı direnişine dair önemli gözlemler aktarıyor.

Derya Aydın: Kürdistan’da Direnişe Dönüşen Yas yazısıyla devletin ölümsüzleşen bedenler üzerindeki ölüm politikasına karşı Kürdistan’da bir direnişe dönüşen yas süreçlerini inceliyor. İktidarların “ölüm terbiyesine”⁹ karşı Antigone’nin “gömülme hakkı” direnişinin mirasçılarından Cumartesi Anneleri’nin ve Barış Anneleri’nin 30 yıla yakın direnişleriyle, yasin toplumsal alana nüfuzu; bireyden ziyade kolektif hafızayla olan ilişkisi üzerine odaklanan önemli bir çalışma sunuyor.

⁹ Zeynep Sayın, Ölüm Terbiyesi, 2018, İstanbul, Metis Yay,

“Bizimkisi umudun ışığında koşmaktır” diyen usta edebiyatçı Katherine Mansfield’in yolundan giden **Deniz Bilgin; Direnişin Edebiyat Hali: Umudun Işığında Koşmak** yazısıyla ‘edebiyat başlı başına bir direniş, mücadele ve değişim alanıdır’ diyerek hem bir hayalin hem de ütopyanın gerçekleştiği Kobane direnişini edebiyat penceresinden ele alıyor. “Yenilmez görünen DAİŞ kötülüğüne karşı o güne dek hiç kimsenin adını dahi duymadığı bu küçük şehir tüm dünyaya şunu göstermişti: **Dünyanın iyi insanları birleşirse kötülüğü yenebilirdi. Kötülük o kadar da yenilmez değildi ve iyilik de hep yenilgiye mahkûm değildi**” diyerek acı kadar herkese yetecek umudun da olduğunu hatırlatarak “Bulut Yağmuru/Kobanê Siperlerinde Direniş Hikâyeleri” adlı kitaptan birkaç hikâye ulaştırıyor bize.

Güney Afrika’da yolumuzun kesiştiği Seehaam Samaai, Afrika’nın tarihsel mücadele geçmişinin mirasıyla yürüyen bu mücadelenin güncel öznelleri olan **Afrika’lı Kadınlarla erkek egemenliğine, ırkçılık, savaş, sömürü ve kapitalizme karşı güncel mücadelelerini** konuştuğumuz röportajımızla direnişin farklı bir mecrasına yönümüzü çeviriyoruz. Kadınların barış öncesi ve sonrasında devam eden direnişlerine ve barışı inşa süreçlerinde kadınların geliştirdikleri yöntemlere, zorlanmalarına odaklanıyoruz.

Son olarak direnişe sanatla dokunan, kadınların mücadelesine renk katarak derginin kapağına taşıyan Sila’nın motifleri sarıyor bu güzel yazıları...

Bu sayıya sığdıramadığımız ve bir sonraki sayıda da ele alacağımız kadınların direnişi, özgürlüğün direnişi, düşlediğimiz yeni bir yaşam, yeni bir toplum ve yeni bir dünyaya dair umut vermeye devam ediyor. Zira umut belirsiz bir gelecekte bizi bekleyen güzel ve bir soyut kavram değil, kadınların somut direnişinin adıdır. Belki de hayatın estetiği ve olmazsa olmaz etik değeridir. Üretkendir, direnişi koşul kılar ve direniş hem kendi tarihimizi hem de inşa ettiğimiz Tarih’i döndüren temel güçtür.

Bir de “İktidar her yerdedir, direniş de” şüphesiz. Ama direniş sadece iktidarın koşulu olarak ele alınamaz. Direniş önceldir, tarihsizdir. Asıl olandır.

Kadınların direnişe olan aşkıyla görüşmek dileğiyle...

Sosyal Devrimlerde Kadınlar

Yanira Hermida Martín*

Çeviri: Ekin Ege

Olympe de Gouges ve Flora Tristán gibi şahsiyetlerin elinden çıkan ilk devrimci ütopyaların ortaya çıkışından beri, kadınlar bulundukları farklı konumlardan devrime katılma ihtiyaçlarını ortaya koymuşlardır. **Özgürlükçü hareket içinde 1917 Rusya'sından, günümüzde Chiapas'taki Zapatista ve Kürdistan'daki Kadın Özgürlük Mücadelesinden tutun İspanya İç Savaşı'ndaki Mujeres Libres'in (Özgür Kadınlar) deneyimlerine kadar devrimci süreçlerde anarşistlerin oynadıkları rolü anlamakta esas teşkil eden birçok kadın yoldaşımızı, Louis Michel'den beri bize bıraktıkları miras üzerine düşünebilmek için, bugün hala gölgesinde kaldıkları anonim tarihten kurtarmalıyız.**

Bu kısa yazıda başrolü oynadıkları mücadele süreçlerinde kadınların katılımı hakkında bir şeyler öğrenebilmek için küçük bir rota çizmeyi öneriyorum. Birbirinden uzak yerler ve tarihsel dönemler arasında sıçrayarak farklı sahnelerden geçen bu rota, sosyal devrim içinde kadının özgürleşmesine dair yaklaşımlarında kadınların hak taleplerinin ortak noktaları üzerine düşünmemize yardımcı olacaktır.

Yazının devamındaki altı olay, karmaşık süreçleri özetleyebilmek ve sadeleştirebilmek için birçokları arasında seçildiler. Avrupa akademisinde eğitim görmüş ve özgürlükçü düşünceye bulaşmış bir kadın olarak konu hakkındaki düşüncemin tarafsızlığını ise en baştan üstleniyorum.

* Genel İşçi Konfederasyonu (CGT) Kadın Grubu Militanı.

Barselona Üniversitesi Modern Tarih Bölümü'nde doktorasını tamamladı.

Şu an Valencia Üniversitesi Cinsiyet Çalışmaları ve Eşitlik Politikaları Doktora Programı'na devam etmektedir.

Birinci Olay: 5 Ekim 1789, Paris

Temel ihtiyaç maddelerinin aşırı yüksek fiyatları karşısında Parisli kadınlar eylem düzenlerler. Avrupa'da 15-19 yy. arasında, asgari geçim krizine karşı Ekmek İsyanları olarak bilinen bu halk ayaklanmaları yaygın hale gelmiştir. Geleneksel toplumlarda kadınlara biçilen rol, bakım ve türün hayatta kalmasını sağlamak olduğundan, gıda ve malların bölüşümündeki sorunlara verilen bu gibi toplumsal tepkilerin büyük çoğunluğunda kadınlar başrol üstlenmiştir. Sorun şuradadır ki bu rol, ayaklanmaları incelerken her zaman çok da iyi ele alınmamaktadır.

Bu vakada isyanın ateşi Fransız toplumunu çabucak sarar ve kadınların protestosu Versailles Sarayı'na yürüyüşün yolunu açar. Böylece, Fransız monarşisinin mutlak otoritesine son verecek ve modern batı toplumunun efsanelerinden biri haline gelecek bir devrimin başlangıcı olur: Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının bayrağını taşıyacak olan yeni bir sosyo-politik sistemin kaynağı Fransız Devrimi.

Fransız Devrimi'nin yarattığı olumlu sonuçların ve devrimin dünyayı kavramadaki yeni biçiminin bizlere kadar ulaşan tarihsel etkisinin hakkını yememek gerekir. Bunun yanı sıra, devrimci hareketlerin kadınlara karşı cinsiyet üzerinden işledikleri ilk ihaneti anlamak için de çok önemli bir an olmuştur. Devrim sırasında halkın istekleri “Şikayet Defterleri” denen defterlerde toplanırdı. Bunların çoğunda, kadınların henüz başlangıç aşamasında olan kendilerine has, hayat ve direniş deneyimlerinden doğan, sokak ve meydanlardaki tartışma gruplarından yeni kurulan Yurttaş Dernekleri'ne kadar yayılan devrimci bir programı talep eden argümanları öne çıkar. Bu programda çalışma koşullarının iyileştirilmesi kadar kadının emeğinin de korunması ve zanaat işlerine erişimini şart koymuşlar, oy kullanma ve kendi mal ve mülklerini idare etme haklarını talep etmişlerdir. Ayrıca, kadınların beden özerkliğini de konuya dahil etmişlerdir.

Mücadelede yer alan kadın yoldaşlarıyla beraber yönetimi ele geçiren erkeklerin nankörlüğüne bir örnek, Olympe de Gouges'da (1748-1793) cisimleşir. Fransız Devrimi'nde bilinen adıyla Marie Gouze, Fransız Ulusal Kurucu Meclisi'nin 26 Ağustos 1789'da onayladığı İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin Fransız kadınlara yurttaşlık hakkı tanımadığını söyleyen 1791 tarihli eleştirisiyle jakoben yönetime karşı sesini yükseltmesini hayatıyla ödemiştir. Olympe de Gouges, 3 Kasım 1793'te, devrimci erkeklerin kadın yoldaşlarına dayattıkları boyun eğme, savunmasızlık ve aşağılık koşulları ortaya koyduğu için “karşı devrimcilik” ile suçlanmış, giyotin cezasına çarptırılarak katledilmiştir. Böylelikle, aydınlanmanın ışığına dayanan eski devrimci erkek yoldaşları tarafından kurulan yeni toplumun, erkeklerle dirsek dirseğe dövüşerek inşasına yardım ettikleri insan haklarından muaf tutulan kadınları karanlıkta bırakmaya devam edeceğini açığa vurmuştur.

İkinci Olay: 28 Mart- 28 Mayıs 1871, Paris

Bir asır sonra Fransa'nın başkent sokaklarında devrimci alev, halk silah yoluyla Paris Komünü'nün (belediye binası) kontrolünü ele geçirdiğinde yeniden patlak verir. Napoleon III'ün yönetiminin çöküşü ve Alman Kralı I. Wilhelm'in tahta gelişi ile ortaya çıkan iktidar boşluğu karşısında ve Fransa başkentinin Prusya taburları tarafından 4 ay boyunca (19 Eylül 1870'den 28 Ocak 1871'e kadar) kuşatılmasının ardından halk, özyönetimi esas alan bir politik projeyi hayata geçirmek için mevcut durumdan yararlanır. Devrimci bir deneyim olarak Paris Komünü'nün sonu, geçici Fransız hükümeti taburlarının, "kadın erkek, yaşlı ve çocuk gözetmeksizin gerçekleştirdikleri katliam" ile sonuçlanacak, yaşanan ağır baskı nedeniyle "Kanlı Hafta" (21-28 Mayıs 1871) olarak adlandırılan vahşi kuşatma olacaktır. Bu devrimci süreç hakkında yine devrimci bir kadının yazdığı eser sayesinde çok şey biliyoruz: 60 günlük kısa varlığında Komün'ün, kadın ve erkek işçiler tarafından kontrol edilmeye başlanan terk edilmiş fabrikalar, işçilerin çocuklarına bakmak için açılan anaokulları, ödenmeyen kiralara affı ve borç faizlerinin lağvı gibi nasıl özyönetim adımları attığını yazılarından birinde ele alan Louise Michel..

Louise Michel, aşağılayıcı biçimde "petrolcüler" olarak adlandırılan, çifte düşmanla karşı karşıya kalan kadınlardan biriydi: Versailles Sarayı ve iç düşman yani kendi erkek yoldaşlarının kadın düşmanlığı. Devrimci erkeklerin gösterdikleri bir takım güvensizlik karşısında Komün üyesi kadınlar öz yönetimde karar kıldılar ve Paris'li kadınlara yapılan bir çağrı sonucunda I. Enternasyonal'e üye birçok kadını bir araya getirecek olan Paris'in Savunulması ve Yaralılara Yardım için Kadınlar Birliği'nin öncüsü kadın derneklerini kurdular. Louise Michel, kadın asayiş komitesinin başkanlığını yaptı ve aynı zamanda erkeklerinkinde de yer aldı. Bu komitelerin amacı yaralı ve yoksul insanlara kalacak yer ve yiyecek sağlamaktı. Ayrıca, bir anaokulu hizmeti de sağladı ve kadınlar arasından ambulans şoförlüğü için işe alımlarla da ilgilendi. "Yaraları sarmak için temiz eller istediklerini" söyleyen erkek komünarların itirazlarına rağmen seks işçilerini de bu işe aldı.²

¹ Federico Ferretti, "La Comuna de París y los orígenes del pensamiento anarquista: la experiencia de los hermanos Reclus", *Germinal Revista de Estudios Libertarios*, 8, 2009, pp. 24.

² Louise Michel, *La Comuna de Paris, Historia y recuerdos*, La Malatesta ed. Tierra de Fuego, Madrid-Tenerife, 2014, pp. 199

Üçüncü Olay: Rusya, 1917

1914-1917 arasında Rus kadın devrimcilerin önünde yeni bir savaş senaryosu baş gösterdi. I. Dünya Savaşı, şans eseri ya da yaşları nedeniyle çarların emperyalist savaş oyunlarından kaçmış olan erkekleri saflara çağırır. Bu da ulusun ekonomisinin kadınların emeğiyle döndürülmesi anlamına geliyordu.³ 1917 Şubat Devrimi, Petrograd'lı kadınların 8 Mart eylemlerinde kamusal alana çıkarak çarın savaş projelerine son vermesi, çalışma ve hayat koşullarının iyileştirilmesi talepleriyle gösterdikleri desteğin verdiği ilham sayesinde zafere ulaştı.⁴

19. yy'ın sonlarından itibaren Rusya'da kadın işçilerin oynadığı başrol ve pekişen feminist hareketin önemi devrimci ilk adımların bazılarında da yansımıştır: Boşanma yasallaştı, yasal ve öz çocuklar aynı haklara sahip oldu, evlilikte erkeklere kadın üzerinde tanınan yetkilere son verildi, vb.

Bu koşullarda özgürlükçü devrim güç kazanarak yeniden ortaya çıkar. 1917 Eylül'ünde daha resmi devrimci güçlerin Bolşevik Partinin kontrolüne geçmesi karşısında devrimci yolda ilerleyebilmek için yeni Sovyet Devletiyle karşı karşıya gelme pahasına kendisini bu yönetimden ayırır.⁵

Özgürlükçü devrimin zafere ulaşabilmesi adına birçok olayda, *Atamansha* (askeri kadın lider), Fania Baron, Olga Taratuta gibi efsanevi bir yer edinen Maria Niki-forova ve birçokları Sovyet Devleti tarafından öldürülerek can vermiştir.

Dördüncü Olay: İspanya, Temmuz 1936

2. İspanya Cumhuriyeti, işçi hareketine ve özellikle de İspanya özgürlükçü camiasına eşitlik ve özgürlük taleplerinin karşılanmayacağını kanıtlamıştı. İspanya tarihinin en demokratik evrelerinden birinde edinilen bu ilk ders, 18 Temmuz 1936'daki faşist ayaklanma karşısında anarşist grupların direnişlerinin sadece faşizme karşı değil kalplerinde taşıdıkları "yeni bir dünyayı" hayata geçirebilecek devrimci süreci oluşturmak için olduğunu da kavramalarını sağladı.

Bu savaşta, İspanya'da ilk defa birçok kadın, İtalyan faşistler ve Alman nazilerin desteğini alan Frankocu taburlara göğüs germek için silahlanmış ve milis güçleri ile

³ (Françoise Navailh, «El modelo soviético», En: DUBY, George y PERROT, Michelle. coords. *Historia de las mujeres*, vol. 5, El siglo xx. Madrid: Taurus, 2003, pp 257.

⁴ E. B. Texeira, «Ángeles o demonios: representaciones, discursos y militancia de las mujeres comunistas.» *Arenal, Revista de historia de las mujeres*, 19 (1), 2012. pp. 75-102.

⁵ Paul Avrich, Leopoldo Lovelace, *Los Anarquistas Rusos*, Alianza Ed, Madrid, 1974, pp. 147-159.

cepheye katılmışlardır. Komünist güçlerin ilerleyişlerinden kısa bir süre sonra antifaşist cephelerde, İspanyol kültürünün en boğucu klasik kadın düşmanlığı kalıpları pekiştirilerek kadınları evlerine geri göndermek amacıyla bir karalama kampanyası başlatılmış olmasına rağmen bu kadınların ortaya koydukları örnek halen kolektif hafızamızda yer etmektedir. Ve bütün bunlar, tüm milisleri Komünist Parti tarafından kontrol edilecek profesyonel bir ordu haline getirmek amacını taşımaktaydı.

Bir grup özgürlükçü kadının özgürlükçü çevre içinde iki ayrı girişimi bir araya getirerek kendilerine ait bir alan yaratmaları savaşın patlak verdiği ana denk gelir: 1934'te Barselona'da CNT (Ulusal Emek Konfederasyonu) - Kadın Kültür Grubu'nun ortaya çıkışı ve Mayıs 1936'da Madridli kadınların kendi tartışma ve propaganda yayınları "Mujeres Libres"i (Özgür Kadınlar) başlatmaları. Bu grup dergi ile aynı adı taşıyacak ilk büyük anarkofeminist derneği "Muejres Libres"i oluşturur.

Mujeres Libres, karmaşık bir sivil savaş ortamında sadece iki yıl içinde, cumhuriyet fikrine yakınlık duyan bir alanda 20 bin ile 28 bin arası üyeye sahip olarak kadının kendini özgürleştirmesine, kadınlar arası samimiyet ağlarına, kadının yetkinliklerinin bütüncül olarak geliştirilmesine (kapsamlı eğitim) ve kendi rızası sonucu anne olmasına vs. dayalı bir proje yarattı.

Anarşist kadınların bu direniş girişimi, Nisan 1939'da faşistlerin üstün gelmesi ile tükendi. Yine de bugün bizi çevreleyen neofaşizme karşı erkek yoldaşlarla hareket ettiğimiz karma ortamlarda ve sokaklarda mücadeleye yön verdiğimiz anlarda önem taşıyan mirasları günümüze kadar birçok kadın yoldaşın çabası sayesinde bir örnek ve rehber olarak gelmeyi başardı.

Beşinci Olay: 1994'den beri Devrimci Kazanımlara ve Arzulara Rehberlik Eden Chiapas

Beş asır boyunca, Avrupa uygarlığı tarafından Avrupa'da, Amerika olarak adlandırdığımız toprakların yerli halklarına karşı uygulanan sömürgecilik ve baskının ardından, 1 Ocak 1994'te Chiapas'ın vahşi ormanlarında sadece o toprakların sömürülmüş ve hala da bazı batılı devletler ve de ulus ötesi ticari birlikler tarafından sömürülmekte olan yerli nüfusunun haklarının savunmasını talep etmeyen, aynı zamanda dürüstlük ve oluşturduğu örneklerle küresel neoliberal kapitalizmin ilerleyişine karşı durabilecek temelden demokratik, farklılıkları barındıran ve yatay bir biçimde politika yapmanın yöntemini oluşturmakta olan bir devrimin yenilenmiş umudu aydınlandı.

EZLN'in ayaklanması bize günümüz özgürlükçü süreçlerinin inşa edildiği gerçekliklere dönüp bakmamız gerektiğini öğretti. Zira kapitalist batılılığın sınırı kenarlarında, kapitalist, neoliberal ve hala sömürgeci Avrupa'da neredeyse hakkında çok az şey bildiğimiz çok daha yatay, adil ve çevreyle denge içindeki yaşam biçimlerini, sürdürerek, inşa ederek ve ayakta tutarak direnen halklardan öğrenmemiz gerekmekte. İlk adımlarından itibaren, çok sayıda kadın Zapatista Devrimi'nin saflarında yer aldı. Kadınlar mücadele ettiler, sıkıntı çektiler ve bazıları can verdi ancak aynı zamanda politik öneriler ve alternatifler yarattılar, stratejik pozisyonlarda bulundular, karar alma mekanizmalarında yer aldılar ve topluluklarının yaşamlarını değiştirip iyileştirdiler.

Zapatista kadınlar, diğer birçok şeyin yanı sıra, devrimci bir yenilik olarak bizlere Zapatista Kadınların 1. *Devrim Yasası*'nı sunmaktadırlar. Bu metin "batılı sözde demokratik sistemlerin" yasalarının çok azının sahip olduğu kadın insan haklarını en üst noktasında dayanaklandırmak için önemli olmanın yanı sıra kendi toplulukları içinde saptadıkları ataerkil özellikleri kınadıklarını göstermek adına kültürün aktarıcıları olarak Zapatista kadınların töre ve gelenekleri sorguladıkları bir ortak değerlendirme sürecinin ürünü olduğu için de bir o kadar önemlidir.⁶ Böylece kadınlar kendi deneyimlerinden yola çıkarak özgürlükçü bir programla devrim yoluna koyulmuşlardır.

EZLN devrimci kadınları, bugün bizlere dünyada kadınları asırlardır hayali kurulan ütopyalara yakınlaştıran farklı direniş biçimleri olduğunu göstermeye devam etmekte. Geçtiğimiz Mart ayında, "kapitalist, cinsiyetçi ve ataerkil çürümüş sistemin" karşısında dünyadaki birçok farklı kadının direnişlerini teşvik etme ve birleştirme konusundaki geçerliliği, ilişkiyi ortaya koyarak "Birinci Uluslararası Mücadele Eden Kadınlar için Siyaset, Sanat, Spor ve Kültür Buluşması"nı düzenlediler.

Altıncı Olay: Kürdistan, Günümüz. Hayalin ve Umudun Ufku

Zapatista deneyiminin yanında günümüzde devrimci öncülük Kürdistan'ın cezalandırılmış topraklarında karşımıza çıkmakta.

Kürt Özgürlük Hareketi, mücadelesi boyunca, tarihsel cinsel kırılmaların farkında olarak, hayat ve hayatın savunması devrimci sürecin merkezine yerleşmeden

⁶Jules Falquet, "La costumbre cuestionada por sus fieles celadoras: Reivindicaciones de las mujeres indígenas Zapatistas", Debate Feminista, 24, 2001, pp. 164. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/42625407>

gerçekten özgür bir dünya adına zaferin elde edilemeyeceğini idrak eden devrimle birlikte bir umut doğdu. Sadece ölüm ve tahakkümden anlayan mücadeleler zafere ulaşmazlar, güçleri tükenerek son bulurlar. Devrimin ataerkil baskıların mantığını yeniden üreten bir devlet yaratmakla ilgisi yok. Devrimci dönüşüm, insan hayatının ve onu devam ettiren ve çevreleyen Doğa'nın gücünü ve önemini kavrayarak gerçekten adil ve özgür bir toplum inşa etmekte yatar.

Kürt Özgürlük Mücadelesi kadınların oynadığı tarihsel başrolün hakkını teslim eder ve kadınların mücadelenin, politik ve sosyal olduğu kadar askeri ve her alanında erkeklerle eşit koşullarda katılımına olanak vermiştir. Kadının özgürleşmesi üzerine ortaya koyduğu program o kadar radikal ve derindir ki 1936'nın İspanya'sındaki Mujeres Libres'in hayal ettiklerinin çok daha ötesine geçer. Kürt kadınlar, devrime ve tüm insanlığa sundukları katkılardan yola çıkarak kadınların bilgi üretimi için bir bilim geliştirmişlerdir: Bu bilimin adı Jineoloji'dir.

“Demokratik Konfederalizm” ve “Kadın Devrimi” fikirlerinin küresel kapitalizme ve onu güçlendiren ve ayakta tutan ataerkiye kökten karşı olduğunu bizlere Kürt kadınlar göstermektedirler. Zira baskıyı yeniden üreten ve meydana getiren her tür sistemin kökenleri karşısında durmaktadırlar. Kadın atalarının mirası olarak varlığını sürdüren bilgilerden ve ataerkil toplumların muhtaçların bakımını üstlenmek gibi kadına atfettikleri rollerden yararlanarak Kürdistan kadınları, hayata alan açan ve koruyan demokratik bir medeniyet modeline biçim vermek için kendi deneyimlerini yeniden sahiplenmenin önemini öğretmektedirler.

Kürt Özgürlük Hareketi, mücadelesi boyunca, tarihsel cinsel kırımların farkında olarak, hayat ve hayatın savunması devrimci sürecin merkezine yerleşmeden gerçekten özgür bir dünya adına zaferin elde edilemeyeceğini idrak eden devrimle birlikte bir umut doğdu. Sadece ölüm ve tahakkümden anlayan mücadeleler zafere ulaşmazlar, güçleri tükenerek son bulurlar. Devrimin ataerkil baskıların mantığını yeniden üreten bir devlet yaratmakla ilgisi yok.

Bizler bakışlarımızı umutla doldurmak için gözlerimizi onlara çeviriyoruz. Ve bugün yaşadıkları güçlüklerin, sermayenin ve ataerkinin emperyalist barbarlığı karşısında yalnız olmadıklarını, olmayacaklarını göstermek için dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma ile bulunduğumuz uzak yerlerdeki topraklardan tepkimizi göstermeliyiz.

Sonuç

Özgürlükçü hareket içinde, kadınların katılımının kendine has bir özgürleşme prosesinde somutlaştığı bu devrimci süreçlerin bazılarında geçen bu kısa güzergah, hayatı sürdürmek ve binlerce yıl boyunca ataerkinin kurduğu

hiyerarşik tahakküm ve güç yapılarına alternatifler oluşturabilmek adına sahip olduğumuz potansiyelin farkına varmamızı sağlamaktadır.

İncelediğimiz tüm dönemlerin hepsi, geleneksel otoritenin çöktüğü ve gündelik dengeleri yok eden, semerlerinden boşanmış bir şiddete dönüştüğü kırılma ve sosyal kriz anlarına denk gelir. Hayati aciliyet teşkil eden bu durum karşısında kadınlar kendilerini, en çok sayıda insanın asgari refahını ve hayatın devamını sağlamak için en radikal ve adanmış şekilde kamusal olana katılmakla sorumlu görürler. Bu ise her anlamıyla hayatın güvence altına alınması demektir.

Kadınlar olarak, devrimci süreçler içindeki rolümüzün önemini farkına vararak ve kendi aramızda ihtiyaçlarımızı, ritimlerimizi, bilgilerimizi ve yeteneklerimizi kapsayan ve bunlar üzerine düşünen bir mücadele planı geliştirerek bu süreçlere dahil olduğumuzda sosyal devrime bugüne kadar görülmemiş bir kararlılık getireceğiz. Böylece bugün bizleri tutsaklaştıran ve baskılayan küresel ve vahşi kapitalizmin devamını sağlayan heteropatriyarkanın güç dinamikleri ve geleneksel kontolüne bir alternatif oluşturabilecek kolektif projelerin sürdürülmesi olanağını yaratacağız.

Kaynakça

- Ercan Ayboğa, Anja Flach, Michael Knapp, Revolución en Rojava, Liberación de la Mujer y comunismo entre la guerra y el embargo. Descontrol ed, 2017.
- Paul Avrich, Leopoldo Lovelace, Los Anarquistas Rusos, Alianza Ed, Madrid, 1974.
- Comité de Jineoloji Europa, Jineoloji, Mezopotamien Verlag und Vertriebs GmGH, 2018.
- Jules Falquet, “La costumbre cuestionada por sus fieles celadoras: Reivindicaciones de las mujeres indígenas Zapatistas”, Debate Feminista, 24, 2001, 163-190. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/42625407>
- Federico Ferretti, “La Comuna de París y los orígenes del pensamiento anarquista: la experiencia de los hermanos Reclus”, Germinal Revista de Estudios Libertarios, 8, 2009, pp. 8-41.
- Louise Michel, La Comuna de Paris, Historia y recuerdos, La Malatesta ed.- Tierra de Fuego, Madrid-Tenerife, 2014.
- Françoise Navaillh, «El modelo soviético», En: DUBY, George y PERROT, Michelle. coords. Historia de las mujeres, vol. 5, El siglo xx. Madrid: Taurus, 2003.
- E. B. Texeira, «Ángeles o demonios: representaciones, discursos y militancia de las mujeres comunistas.» Arenal, Revista de historia de las mujeres, 19 (1), 2012. pp. 75-102.

Çağın Tüketmek İsteddiği Bir Varoluş Biçimi: Direniş

Fatma Koçak

Çağın en büyük sorunsallarından biri yaşamın, tarihin içinden süzülerek gelen ve uğruna büyük bedeller ödenen değerlerin/kavramların tüketilmesi, değersizleştirilmesi ve gitgide hiçliği çağrıştıran tanımlamalar içinde kullanılması.

Kavramların, kimliklerin, aidiyetlerin savurganca tüketildiği bir dönemde yaşıyoruz. Bireyin kendini tarif etmek için kullandığı her özelliğin, toplumun genelinden farkını belirtmek için altını çizdiği her aykırılığın, yaygın tüketim toplumu kalıpları içinde şekillenen pazar havuzuna dahil edildiği kapitalist modernite çağında eskilerin deyimi ile ‘at iziyle it izinin’ birbirine karıştığı zihinlerden başlayarak sürüyor bu tüketim hızla. İnsanın/doğanın/tekmili canlının, her şeyin kullanım süresinin belirlendiği kapitalist modernite çağında ‘direniş’ kavramı da tüketilen eskitilen demode bir söylem olarak kalmaya başladı.

‘Direniş’ ki evrenin kendi oluşu, canlıların hayat bulması ve insanın dünya üzerinde ilk görüldüğü günden bu yana değişmez bir yasa olarak kendini var eden, anlamını bulandır. Direniş hakim olan, tahakküm eden ile varlığını korumak, geliştirmek isteyen tarih boyunca en etkin eylemlerinden biri olmuştur. **‘Güçlünün her zaman galip geldiği’, sözü ve eylemi ile her daim tetikte, saldırıda olan erkek egemen iktidarın hegemonyasına karşı evrenin belleğindeki en erdemli ve en naif var olma biçimidir direnmek. Halklar, canlılar bunu çok iyi bilir. Yazılı/insan merkezli/ataerkil tarihte olmayan bu direnme biçimi bir yaşam refleksidir.**

Bir kediye köşeye sıkıştırdığınızda direnmeyi seçer ve tırnakları ile direnir, bir gülü koparmaya çalıştığınızda dikenleri ile bunu engellemeye çalışır ve direnir, yuvasına el attığınız bir kuş yuvasını başka yere taşır ve direnir, kovanına çomak soktuğunuz arılar iğnesi ile direnir ve o kovandan uzaklaştırır...

‘Direniş’in sözlükteki karşılığı ‘Karşı koyma, dayanma’ olarak geçer ki yer-yüzündeki bütün canlılar için vazgeçilmez evren yasasıdır, içgüdüselidir, kazansa da kaybetse de illa ki direnmeyi seçer. **An’da kazanmaz belki ama zaman içinde var olmanın bir parçasına dönüşür direniş.** Örneğin ormanda aslana karşı koymayan ceylan bulamazsınız; çünkü varlığına yönelen her saldırıya karşı canlının kendini korumak için başvurduğu biricik kuraldır bu. Ya da dili-kültürü-kimliği yok edilmeye çalışılan bir halkın bunu sessizce kabullenmesi beklenemez. Direnişe geçer ve eninde sonunda varlığını korumanın bir yolunu bulur.

Canlılar için varlığını korumanın kendisi olan direniş, her coğrafyada farklı yöntemlerle uygulanagelmıştır. Pozitivist/erkek/güçlüyü yazan tarih anlayışının sisler arkasında bırakmaya çalıştığı yaşanmışlıklara/hikâyelere odaklandığımızda bu yöntemlerin gücü, etkisi ve öğreticiliği hepimize ders niteliğindedir. Kuşkusuz pozitivist tarih anlayışının tabiri ile “tarih tekerrürden ibaret” değildir ama iyi bir öğreticidir.

Fatmagül Berktaş, Tarih Cinsiyeti’nde bunu özetle, “Yazının icat edilmesinden beri tarih yazma işlevi erkeklerin tekelinde olduğu için erkeklerin yaptıkları ve yaşadıkları ‘tarihsel öneme’ sahip bulunarak kadınların deneyimleri marjinalleştirilmiştir” diye anlatır ve Gerda Lerner’in sözlerine atıfta bulunur: “Eğer tarihe kadınların gözüyle bakılsaydı ve geçmiş onların tanımladığı değerlerle düzenlenseydi bildiğimiz tarih tümüyle farklı bir ışık altında görülürdü...”¹

Tarih, geçmiş-bugün-gelecek canlı akan ve bütüncül bir olgudur ve bu olgu sislerin arkasını görenler için geleceği inşa etmek için en iyi öğreticidir. Hegemon sistemin yok etmeye çalıştığı evren/insan/canlı hafızasında özellikle söz konusu olan kadın tarihi olduğunda o sis perdesinin daha bir kalınlaştığını ve arkayı görmenin zorlaştığını biliyoruz. Sanırım kadın sistemini inşa etmek için başvuracağımız temel kaynak da tarihin içinde yaşanmış ve direnmiş kadınların hikâyelerinde gizli.² Yakın geçmişten uzak geçmişe bu hafızayı tazelemek, hepimiz için en büyük tarih bilinci ve öğreticisi olacak.³

Çok eskilere ya da çok uzaklara gitmeden geçtiğimiz yüzyıldan bu yana bu topraklarda bir kaç hikâyedir bu yazıda anlatılacak olan, büyük bir tarihsel direniş mirasının yöntemlerine dair.

¹ Fatmagül Berktaş, Tarih Cinsiyeti, 2010, İstanbul, Metis Yayınları, sy:28

² Çakır, Tarih Yazımında Kadın Deneyimlerine Ulaşma Yolları, Kadınların Belleği Bülteni 36 (2004)

³ Alev Aslan, Tarih Arka Odası’nda “Kadın”, Ankara Üniversitesi İlef Dergisi 2 (2015): 77-94

“Dönüp dövmüşmeye devam ederim...”

Maryam Çilingiryan ve Khanum Ketenciyan, 1915 Ermeni Soykırımı’nda halkını korumak için 25 kişilik bir kadın birliği kurarak, direniş örgütleyen iki kadın. 24 Nisan’da aydınların İstanbul’da evlerinden alınıp bilinmeyene sürüklendiği soykırımın başlangıç günlerinin ardından Anadolu’nun birçok yerinde direnişler başladı. İşte bu yerlerden biriydi Urfa ve direnişin örgütleyicileri kadındı. Khanum ve Maryam askerlerin mahallelere girmesini önlemek için kurdukları kadın birliği ile harekete geçtiler. İlk eylemleri bir Osmanlı karakoluna yöneldi. Karakoldaki tüm silahları toplayarak mahalleye döndüklerinde, eylem dalga dalga şehirde yayıldı ve halka umut oldu.

Tam da bu günlerde Almanlar devreye girdi ve sözde uluslararası bir yardım kuruluğu aracılığı ile halka çağrı yaparak, “Teslim olanlara canı bağışlanacak” duyurusu yapıldı. Bunun bir tuzak olduğunu bilen Khanum ve Maryam, “Bu tuzak, teslim olmayacağız” diyerek direniş mevzilerini güçlendirdiler. Urfa’daki direniş Osmanlı subayı Nedim Bey ve Alman yüzbaşı Wolfskeel komutasında oluşturulan yerel çetelerle kırıldı. Alman topçu birlikleri Ermenilere ait mahalleri yıkmaya girişti. Maryam direniş sırasında yaşamını yitirdi, Khanum ve 4 arkadaşı ise sağ olarak esir alındı. Osmanlı subayı ile Khanum arasında geçen şu diyalog belleğin tazelenmesi gibidir bu günlerde.

Osmanlı subayı: Hayatını bağışlarsam minnettarlığımı nasıl gösterirsin?

Khanum: Geri dönüp dövmüşmeye devam ederim.

Osmanlı subayı: Davanız umutsuz. Ne yapacaksınız?

Khanum: Direnerek öleceğiz.

Osmanlı subayı: Seni zorla götürecekler. Eğer istersen karım olabilirsin. Diğer kızlar evlenmek istedikleri insanları seçsinler. Hiçbir kuvvet kullanılmayacak, herkes özgürlüğüne kavuşacak.

Khanum: Şerefsizlikle, demek istiyorsun

Bu diyalogun sonunda Khanum cebine sakladığı tabancayı çıkararak Osmanlı subayını öldürür ve ardından 4 arkadaşı ile birlikte kurşuna dizilir.⁴

⁴ Ermeni Ulusal Arşivi, Kedername: Osmanlı İmparatorluğu’nda Ermeni Soykırımı 1915, çev: Diran Lokmagözyan, Belge Yay., 2014

İsyan kibritini çakan Constance

Khanum’un onur direnişin yaşandığı günlerde başka bir coğrafyada bir başka kadın yine kendi hikâyesini yazıyordu, geleceğe miras kalacak olan. İrlanda’nın bağımsızlık savaşında kontes, sanatçı, politikacı, bağımsızlıkçı, devrimci, süfrajet ve sosyalist Constance Markievicz.

Paskalya Ayaklanması ya da ‘Hendek-barikat savaşı’ olarak bilinen ülkesinin bağımsızlık savaşında isyan kibritini ilk çakanlardandı Constance. Savaş meydanında yazılan bir şiirde aynı barikatta birlikte savaştığı çocukluk arkadaşı “...Kalk, kibrit çakmamı iste...” diye sesleniyordu Constance’a.

İngiliz askerlerinin saldırılarına karşı Komutan Constance öncülüğünde kadınlar barikatlar kurdu, hendekler kazdı, öz savunma birlikleri oluşturdu. Barikatlar arkasında teslimiyeti kabul etmeyerek direnen kadınlar tarihe ‘1916 Kadınları’ olarak geçti. Ayaklanma sonuç olarak Avrupa’da kadın haklarını tanıyan ilk anayasa özelliğine sahip İrlanda Cumhuriyet İlanı’nı getirdi. Constance ayaklanmada yakalandı ve idam cezasına çarptırıldı, kadın olduğu için bu ceza ömür boyu hapse çevrildiğinde İngiliz askerlere cevabı suydı: “Takımınızın beni vuracak inceliğe sahip olmasını dilerdim.”⁵

Futbol ile direnmek: Oyunda bizde varız

Kadınlar için bir yaşam biçimi olan direniş, zengin yöntemleriyle dikkat çekicidir. Sadece savaş meydanında barikat arkasında değil, yaşamın her alanında direnen kadınlardandır futbol oynayarak var olmayı seçen Zapatistalı kadınlar. Zapatistalı yerli kadınların hikayelerini, verdikleri özgürlük savaşını hepimizi biliriz. Ancak daha az bilinen bir direniş biçimidir. Zapatista Kızkardeşler’in 1990’lardan itibaren futbol ile hem ataerkil geleneklere hem de egemenlere karşı direnme biçimi olarak sahaya inmesi. Sokakların ataerkil geleneklerle ve savaşla yasaklanmasına karşı bir direniş biçimidir Zapatistas Hermanas kadın futbol takımı için yaşam.⁶ Rekabet için, ödül için oynamazlar, paylaşmak için oynarlar. Çıplak ayaklarıyla bazen sırtlarında çocukları futbol oynarken oyunun ataerkil kurallarına çomak sokarlar. Kadınca direnişin inceliklerinden bir örnek Zapatistas Hermanas.⁷

⁵ <http://www.historylearningsite.co.uk/ireland-1845-to-1922/countess-markievicz/>

⁶ <https://www.chiapasparalelo.com/noticias/chiapas/2018/03/clausuran-el-encuentro-mujeres-que-luchan-convocado-por-zapatistas/>

⁷ <http://meydangazetesi.org/gundem/2013/03/dunyanin-bir-ucundan-diger-ucuna-diren-kadinlar-ozgurlesiyor/>

Hypatia'dan Ferhunde'ye felsefede kadınların hakikat direnişi

Antik çağda Agora'da bir direniştir İskenderiyeli Hypatia'nın buluşları, üretimleri ve dünyayı sorgulama biçimi. Kadın belleği bilgiyi olduğu gibi taşır nesilden nesile aktarır, erkek zihniyetine karşı bir panzehir olarak. Ama erkek zihniyeti de bu direnişe karşı her çağda değişmez bir saldırıyla karşılık verir. Hypatia'nın hikâyesini hepimiz biliriz az çok, ama Ferhunde'nin hikâyesinin aslını çok azımız biliriz, çünkü erkek iktidarı görmemizi engeller sis perdesi arkasındaki gerçeği. Afganistanlı Ferhunde, teoloji okuyan bir felsefecidir. Herkes 'linç edilen zavallı kadın' olarak okudu Ferhunde'yi. Ancak 'zavallı' olan bu çağın körleriydi, çünkü Ferhunde gerçeği haykıran bir direnişçiydi sokaklarda, erkek zihniyetine ve bunun içindi yaşadıkları.

Ferhunde, Kabil'de din tüccarlarının muska yazarak insanları kandırmasına karşı sokaklarda inanmak ve var olmak üzere çelişkilerini anlatmaya girişti. Sahte din tüccarlarının kullandıkları türbenin çevresinde çoğunluğu erkeklerden oluşan kalabalıklara "Hakikat o muskanın içinde değil, inanç size iyileşmek için güç verir ama iyileştirmez, o güç sizde" diyerek hakikati yüzlerine vurdu. Durumdan rahatsız olan din tüccarların Ferhunde'yi yanlarına çağırarak, "Ayağını denk al" minvalinde tehditlerde bulundu ancak o buna aldırmadı, direndi ve bildiğini anlatmaya devam etti.

Din-erkek-cehalet işbirliği, felsefeci bir kadının hakikati yüzlerine vurmasına tahammül edemeyerek 19 Mart 2015'te türbenin önünde önce linç etti, ardından yaktı Ferhunde'yi. Tıpkı 1500 yıl önce hakikatin izinde bilim ve felsefede kadın olmanın direnci ile yürüyen ancak buna tahammül edemeyen din tüccarları tarafından İskenderiye'de linç edilen Hypatia gibi.

Din-erkek-cehalet işbirliği, felsefeci bir kadının hakikati yüzlerine vurmasına tahammül edemeyerek 19 Mart 2015'te türbenin önünde önce linç etti, ardından yaktı Ferhunde'yi. Tıpkı 1500 yıl önce hakikatin izinde bilim ve felsefede kadın olmanın direnci ile yürüyen ancak buna tahammül edemeyen din tüccarları tarafından İskenderiye'de linç edilen Hypatia gibi.

Dünyanın hangi toprak parçasına ayak bassanız, hangi halkın kültürüne yazılan 'resmi tarih' dışında dokunsanız benzer direnme ve var olma hikâyeleri ile karşılaşsınız, zira bunun için sis perdesinin arkasına bakmak yeterlidir. Yukarıda kalemin yettiğince anlatmaya çalışılan birkaç örnekten ibarettir, direnmeyi bir yaşam biçimi bir gelenek olarak bin yıllardır sürdüren kadınlara saygı niyetine.

Ve Efrîn...

Kadınların tarihsel direniş mirası hala sürüyor ve sürececek kuşkusuz ancak söze Efrîn'de 'Çağın Direnişi'ne yakın tanıklık içinde, şimdiden tarih olan bir kaç kadının hikâyesiyle devam edelim. Öğretici, öğretici olduğu kadar hakikat ve umudu müjdeleyen kadınlardandır çünkü Efrînli kadınlar. Toprakları gibi naif, bir o kadar bilgecedir direniş yöntemleri.

Sisli bir ilkbahar gününde Efrîn'in yeşile kesmiş bir köyünde avluda rastladığım Rozerin'in direnme biçimi var mesela. Adından başka bir şeyi bilmediğimiz hayatını anlatma fırsatımız dahi olmadan şenliğe gider gibi ceng meydanına giden Rozerin. Oralı değildi ama Efrîn'de anlamını bulan bir yaşama aşık olmuştu belli ki. Ve duru bakışları ile son eylemine gitmeden önce, vasiyet eder gibi direnişinin mirasını fısıldamıştı tüm kadınların kulağına: "Biz kimseye güvenmedik bu direnişe başlarken, toprağımız, kimliğimiz ve geleceğimiz için bile isteye seçtik. Sonu ne olur onu tarihe bırakmak lazım, ama şu anda buradayım ve tarihe bırakacağım iz için savaşıyorum. Tüm kadınlar için..."

Savaşın kıyasıya sürdüğü, uçakların her gün vurduğu kentin her ilçesinde Kadın Öz-savunma Birlikleri'nin örgütlenmesinden bahsedelim. Mabeta'da 4 yaşındaki çocuğunu yeni uyutup, komşularına emanet ettikten sonra cepheye gitmek için hazırlanırken rastladığımız Lamia Cemal. Onun dilinden anlatmak gerek direnmenin nasıl bir erdem olduğunu: "Çocuğum çok küçük ama ben yine de ona anlatıyorum. Toprağımız için, ülkemiz için gittiğimi söylüyorum ona. Halkımıza hizmet için gittiğimi söylüyorum. Küçük olduğu için fazla anlamıyor ama onun için olduğunu bir gün anlayacak."

Bir başka cephe bir başka direnme mekanı Şera. Mevzide nöbet tutan 4 çocuk annesi 50'li yaşlarında bir kadın Fatma Mıstafta. Halep'te Suriye iç savaşının başladığı günlerde de elinde silahı ile mahallesini savunmuş ve ardından Efrîn'e dönmüş. "Biz bu toprakları yeniden yurdumuz yapmak için çok direndik, çadır kurduk bağımızı bahçemizi ektik, evimizi yaptık şimdi birileri bizi yurdumuzdan atmaya çalışıyor, bunu kabul etmemizi kimse beklemesin" diye başlıyor sözlerine Fatma. Mevzi kazmaktan kanamış ellerini göstererek devam ediyor, direnerek var olma hikâyesini: "Kendimizi, çocuklarımızı ve evimizi savunmak zorundayız. 40-80 yaş arası kadınların hepsini eğittik. Saldırıları çok vahşice. Ama bu saldırılara karşı biz de kendimizi savunmak için silahlanıyoruz. Halep ve Til Rıfat savaşlarında da cephelerdeydik. Gece gündüz savunmamızı yapıyoruz, direniyoruz. Gücümüz yettiği yere kadar..."

Cinderes'te işgal saldırıları başlamadan önce işlettiği küçük tekstil atölyesini yaralıları için hastaneye dönüştüren ve yaralılara ilk müdahaleyi yapan

Azime'ye kulak de vermek gerekiyor. Kısacık boyu ve esmer yüzü ile gözleri parlayan bir kadın anlatıyor direnişin birden fazla yöntemi olduğunu.

İki çocuğu cephede işgale karşı savaşıırken, Azime kendine direnmenin başka yöntemini bulmuş. Oluşturduğu küçük hastanesine gelen bütün yaralıları çocukları gibi şefkatle bakıyor. Azime'nin şefkati ve sözleri iyileştiriyor birçok yarayı ve iyileşenler hemen yeniden cepheye gitmeyi ve işgale karşı daha güçlü direnmeyi seçiyor.

Yaralarını sardıktan sonra eğiliyor ve anlatıyor: “Ağrın var biliyorum ama bu yara kutsal. İyileşeceksin, bizim toprağımızın bereketi bütün yaraları iyileştirir. Direnmelisin. Yara insanı öldürmez, umutsuzluk öldürür. Umudumuz varsa iyileşmeyecek hiçbir yara yoktur...”

Bu anlatılanlar Efrîn'deki binlerce kadının hikâyesinden birkaç kesit sadece ve Azime'nin sözlerinde saklı aslında direnmenin mirası. Sade, sade olduğu kadar da bilgece: “Umut varsa iyileşmeyecek hiçbir yara yoktur.”

Bu yüzdendir belki de işgal saldırılarına karşı dünyada eşine az rastlanır bir irade ile direnen binlerce Efrînli kadının şimdilerde Şehba'da geri dönüş için örgütlediği yaşam ve direniş. Topraklarından ve kurdukları kadın özgürlükçü sistemden uzaklaşmamak için kamplarda zor koşullara rağmen umudu ve direnci koruyan kadınların direniş biçimi başka bir hal almış.

Şehba'da direnişin başka bir hali başlıyor ve orada Doha İbîş alıyor sözü. Efrîn'in Raco ilçesinden işgale karşı direnişte kaybettiklerinden sonra yanında getirebildiği birkaç parça eşya ve çocukları ile birlikte yol kenarında duruyor öylece. Eşini işgal saldırılarına karşı direnişte Efrîn'de kaybettiğini anlatıyor. “savaş uçakları eşimi vurduğunda hastaneye gittim. Yanmıştı hepsi, sadece kemikler kalmıştı. Elimi göğüs kafesine koydum çok sıcaktı, eskiden çok üşümeme rağmen o günden beri yüreğim ateş yeri gibi ve hiç üşümüyorum...” diyor Mart soğuşunda yol kenarında beklerken.

“Verilmiş bir sözüm var” diyor ve topraklarına geri döneceği günü bekliyor Doha, “Verilmiş sözüm var, kendime, çocuklarıma, kaybettiklerime, o gün gelene kadar, buradayız...”

Evet; Maryam, Khanum, Constanze, Hypatia, Ferhunde, Zapatistalı Kızkardeşler, Zilan, Fatıma, Azime, Doha... Bin yıllardır süren bir mirasın son yüzyıla sığmış hikâyelerinden sadece bir kaçı, uzayıp giden isimler ve hikâyelerin hepsi direnmenin biçimleri/yöntemleri. Her direniş bir miras bırakıyor, bazen an'da kaybedilen zamanda kazanılıyor ve dün, bugün, yarın içinde anlamını ve yerini illa ki buluyor. Basit, sade ve anlaşılır hikâyelerle öğretiyorlar bize çağın tüketmeye çalıştığı varoluş biçimi ve yöntemimizi yani Direnişi....

Kaynakça

- Alev Aslan, Tarihın Arka Odası'nda “Kadın”, Ankara Üniversitesi İlef Dergisi 2 (2015): 77-94
- Ermeni Ulusal Arşivi, Kedername: Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni Soykırımı 1915, çev: Diran Lokmagözyan, Belge Yay., 2014
- Fatmagül Berktaş, Tarihın Cinsiyeti, Metis Yay., 2003
- <http://meydangazetesi.org/gundem/2013/03/dunyanin-bir-ucundan-diger-ucuna-direnen-kadinlar-ozgurlesiyor/>
- <http://www.historylearningsite.co.uk/ireland-1845-to-1922/countess-markievicz/>
- <https://www.chiapasparalelo.com/noticias/chiapas/2018/03/clausuran-el-encuentro-mujeres-que-luchan-convocado-por-zapatistas/>
- Serpil Çakır, Tarih Yazımında Kadın Deneyimlerine Ulaşma Yolları, Kadınların Belleği Bülteni 36 (2004)

Yükselen Faşizm ve Kadın Mücadeleleri

Halide Türkoğlu

Faşizm kelime olarak köklerini Roma İmparatorluğundan almaktadır. İmparatorluğun iktidarının ve siyasi birliğinin simgesi olan küçük baltalara verilen isimdir “fascis”. Başında bir balta bulunan bir demet çubuğun birleşiminden oluşan bu simge, iktidarın tekliğini, gücünü ve keskin otoritesini ifade eder. Birinci Dünya Savaşı sonrası İtalya’da Mussolini hareketi “fascio” olarak kendini adlandırır. Bu kavram kısa sürede bir rejim örneği olarak tarihte büyük yıkımların ve soykırımların yaşandığı dönemin adı olarak anılmaya başlar. 2. Dünya Savaşı sonrası 1945 yıllarında Almanya’da Hitler’in Nazi üniformasıyla halklara karşı savaş hali olarak vücut bulan faşist yönetimler süregelen bir yönetim biçimi olarak devam eder. İspanya’da Franco, Şili’de Pinochet, Endonezya’da Shuerto, Portekiz’de Salazar, Dominik Cumhuriyeti’nde Trujillo gibi bir yığın faşist lider dünya halklarına karşı bir savaş rejiminin ülkelerinde kurucuları olmuşlardır.

Yönetim biçimleri olarak faşist yönetimler günümüzde de farklı isimler ile anılarak ulus-devletlerin krizleri noktalarında benzer özellikler taşımaktadır. Bu yüzden, faşizm analizlerini yaparken, meselenin Mussolini ya da Hitlerin faşizmi keşfetmesi olmadığını, kapitalist modernitenin yaşadığı buhranlardan çıkmak için toplumlara karşı farklı stratejiler ortaya koyduğunu ve faşizmin bu stratejilerdeki rolünü görmek gerekir. Faşizmi münferit bir olay olarak değil, bir rejimi biçimi olarak ele almak, günümüzde yaşanan kapitalist modernite krizleri ile yükselen faşizm örneklerini analiz etmek açısından önemlidir. Çünkü faşizm kapitalist modernitenin ideolojik kimliklerinden sadece biridir.

Faşizm, topluma karşı sürekli bir savaş rejimi ve en çok da kadınlara saldıran cinsiyetçi bir yapılanmadır. Bütün faşizmler kadınların mücadele ve kazanımlarını gasp eden bir anlayışa sahiptir. 20. ve 21. yüzyılların kadın kazanımlarının ve mücadelesinin belli bir ivme kazandığını belirtmek gerekir ki bunun karşısında duran, kadını hiçleştiren temel yönetim anlayışlarından biri de faşizmin ruh olarak ulus-devletle bütünleştiği anlara denk gelmektedir. Bu yüzden bu makale de faşizmin ideolojik dayanakları, günümüzde faşizmin yükseliş tartışmaları kadar faşizme karşı mücadelede temel toplumsal dinamik olarak kadın mücadelelerinin yükselişi üzerinde durulacaktır.

Faşizmin İdeolojik Dayanakları

Kapitalist modernitenin ulus-devlet kurumunu inşası nasıl bir takım ideolojilere dayanıyorsa faşizmin de bin yılları bulan zihin durumu tarihin birçok döneminde görülmektedir. Faşizm yalnızca baskı ve zorun yönetimi değil aynı şekilde **rıza-nın üretiminde**¹ belli ideolojiler üzerinden beslenen ve korkunç ağlarını toplum üzerine ören bir yapılanmadır. Bu yüzden faşizmin ideolojik dayanaklarını ortaya koymadan faşizmlerin nasıl yükseldiğini açıklamak yeterli olmayacağı gibi kapitalist modernitenin bir kimliği değilmiş yanılması da bizleri götürebilir.

Kapitalist modernitenin hakim paradigması olarak **pozitivizm**, bilme, bilginin yöntemi, bilginin açıklama ve yorumlanmasında kendisini tek hakikat olarak görür. Hakikatin kendisi olduğu iddiası kendinden önceki her şeyi yok saymayı esas alır. Pozitivist bilimin üstün ve tek geçerli hakikat yöntemi olarak kendini ele alma kibirliliği, ulus-devlet paradigmasıyla iç içe geçmesi üstün paradigma olmasını sağlarken, faşizme giden düşünme yöntemidir. Pozitivist bilim, kapitalist modernite ideolojisi olarak milliyetçilik, ırkçılık, cinsiyetçilik ve daha birçok tekçiliğe götüren, inkâr ve yok etme üzerine kurulu düşünce yapılarının meşru görülmesinin dayanağını oluşturma görevini yerine getirmiştir. Hala da ırk, milliyet, cinsiyet gibi olgularda hakim ulus-devlet ideolojisi olarak ayrımcılık üzerine kurulu düzenlemelerde “egemen bilim” olarak eğitim kurumlarında kendisini sürdürmektedir.

¹ Rızanın üretimi: Otoriter rejimler sadece baskı ve korku üzerinden toplumu dizayn etmekle kalmaz, propaganda yöntemleriyle kitleler “doğru” olanın ve “tercihlerin” bu olması gerektiğine ikna edilir. Dış güçlerin saldırıları, terör, güvenlik gibi günümüzde iktidar propagandası haline gelen kavramlardan, “Tanrının emri” gibi din kurumlarının onayı ya da medya üzerinden teklik söylemi siyasetinin propagandası kişilerin kararlarını etkilemekte ve otoriter bir rejimin sürdürülebilirliğinde temsili demokrasilerde rol alabilmektedir.

İrkçilik, kapitalist modernitenin “köle emeğinin” meşrulaştırmasının ideolojisi. Bu düşünce yapısı Aristo’ya dayanmaktadır. Aristo düşünce yapısından beslenen canlının sınıflandırılması meselesinde “büyük varlık zincirinde” insan ayrı bir yerdedir, zincirin en üst ve en son halkasını oluşturmaktadır. Bu ön kabul/görüş Hristiyan kiliselerinin resmi görüşü olarak kabul edilmekte ve İncil’le desteklenmekteydi. Evrim kuramının çıkışına kadar da bu böyle sürmüştür. Batıların dünyayı keşif/sömürge sürecinde tanıdığı diğer insan toplulukları da, buna paralel olarak, “gelişmişlik” düzeyine göre “varlık Zinciri”nde yer alıyordu. En tepedeki, ekonomik/teknolojik açıdan gelişmiş zengin Batılı Hristiyan (sömürgecinin kendisi) ülkelerin altlarında görece konumlarına itibarla onlara erişmeye çalışan çeşitli toplumlar diye ayrışmaktaydı. İnsan ırklarının sayısı 19. yüzyılın sonunda, Avrupalı “bilimcilerin” kendilerini de şaşkına çevirerek ikiden üçe, sonra dörde, dörtten sekize, derken on altıya, 20. yüzyılın başlarında da otuz ikiye katlanmıştı.² Ancak hakikat bu olmadığı halde ırkçılık sömürgecinin en çok kullandığı ideolojilerden biriydi. Son kertede ırk yoktur ırkçılık vardır, 21.yüzyılın en önemli hakikati olmuştur. Ancak hala ansiklopedi ve kitaplarda ırk analizleri mevcuttur. Fransız sosyolog Colette Guillianin’in dediği gibi, “*İrk yoktur. Ama buna rağmen vardır da. İnsanların düşündüğü gibi değil; ama gerçeklerin, en gerçek, en ele dokunur ve vahşet yüklüsü olmayı sürdürmektedir*”³

Milliyet, ulus-devlet ekseninde tek tip uluslaşmaya tekabül ederken, bunun kültürü ve ideolojisine milliyetçilik denmektedir. Milliyetçilik “ötekilik” üzerine kendisini inşa eden, öteki olana karşı kutsal ve yüce değerler üzerinde kök saldığını iddia eden, bunun için öteki kimlikleri dışlamakla kalmayıp, öteki olanı yok etme ya da kendisine tabi kılarak asimile etme üzerinden varlığını sürdürür. Bu yüzden, ulus devlet milliyetçiliğinin süzgecinden geçen toplumlar sürekli faşizm üretmeye hazır toplumlardır.

Sömürgecinin ırkçılığı kaba haliyle sürdürmezliği noktasında **milliyetçilik** ideolojisi ortaya çıkmaktadır. “İrkçılık milliyetçiliğin bir ‘dışavurumu’ değil, *milliyetçiliğe bir ektir*, daha doğrusu milliyetçiliğe bir iç ektir, ona oranla her zaman aşırıdır. Ama onun inşası için her zaman gereklidir ve bununla birlikte onun projesini tamamlamakta her zaman yetersiz kalır, tıpkı milliyetçiliğin, ulus oluşumunun ya da toplumun ‘ulusallaştırılması’ projesinin tamamlanması için hem gerekli olması hem de yetersiz kalması gibi.”⁴

² Semra Somersan, “ırkların olmadığı bir dünyada ırkçılık” makalesi, ırkçılığın yaşadığı dönüşümü ve türevleri noktasında detaylı bilgiler vermektedir. Ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar, İstanbul bilgi üniversitesi sosyoloji ve eğitim çalışmaları birimi (seçbir), www.secbir.org. s.3

³ a.g.e. s:12

⁴ Balibar, “İrkçılık ve Milliyetçilik”, İrk Ulus Sınıf içinde, s. 73.

Milliyet, ulus-devlet ekseninde tek tip uluslaşmaya tekabül ederken, bunun kültürü ve ideolojisine milliyetçilik denmektedir. Milliyetçilik “ötekilik” üzerine kendisini inşa eden, öteki olana karşı kutsal ve yüce değerler üzerinde kök saldığını iddia eden, bunun için öteki kimlikleri dışlamakla kalmayıp, öteki olanı yok etme ya da kendisine tabi kılarak asimile etme üzerinden varlığını sürdürür. Bu yüzden, ulus devlet milliyetçiliğinin süzgecinden geçen toplumlar sürekli faşizm üretmeye hazır toplumlardır.

Ulus-devletin din kurumuyla ilişkisi devlet-tanrı ilişkisi biçimidir. Yeryüzünde tanrının simgesi devletin kendisidir. Devletin kutsallığı, milliyetçilik, ırkçılık ve bilimcilikle sağlanamadığında **dincilik** kurtarıcı bir ideoloji olarak devreye girmektedir. Bu yönüyle tek tip ulus yaratımından öteki olana “kâfir” ve “şeytan” söylemleri ile soykırım, dincilik ideolojisiyle “meşrulaştırarak” bütün devletlerin resmi ideolojisi olarak görülmektedir. İşbirlikçi din “adamları” ve devlet “adamları” faşizmin yürütülmesinde tüm tarihi boyunca birlikte çalışmıştır.

Tarihin en eski soykırım ideolojisi ebetteki **cinsiyetçilik** ideolojisi. Hiyerarşik toplumun başlangıcından günümüz kapitalist modernite süreciyle katmerleşen cinsiyetçilik, faşizmi bağrında taşıyan ve sürekli kullanan ideolojidir. İlk sömürge, ezilen, köle ve ulus olma bağlamında kadınlar faşizmin zihniyet inşasının ilk kurbanlarıdır. Sadece tarihte “cadı avı” olarak bilinen soykırım ve sistematik işkencede 6 milyon kadın yaşamını yitirmiş, kilise-devlet ortaklığıyla belki de tarihin ilk faşizm uygulaması kadın kırımı⁵ ile gerçekleşmiştir. Kadın üzerinde denenen soykırım ve işkence yöntemleri ile bugün ulus-devletlerin halklara, muhalif kesimlere yönelik uyguladığı işkence ve yok etme yöntemlerinin kaynağını “cadı avı” soykırımından aldığını belirtmek gerekir.

Feminist mücadelenin 19. ve 20. yüzyılda ortaya çıkardığı birikim ve kazanımlarda eşit oy hakkından tutalım da beden politikalarına kadar bu kazanımların her biri ulus-devlet kurmacasıyla geriletmeye çalışılmıştır. Faşist rejimlerin ulus-devlet ekseninde kadın birey olarak görülmediği gibi makul kadınlık rollerinde “nesne” konumuna itilmektedir. Devletin bekası için asker doğuran kadın, bir doğum makinası olarak görülmektedir. Kadın kültürüne ve değerlerine düşman olan faşizm,

⁵ Fiziksel anlamda yaşamdan yok edilen kadınların sayısı her geçen gün artmakta, aslında kadın soykırımı diyebileceğimiz bu durum erkek-devlet ortaklığıyla sürdürüle gelmektedir. Kadının yaşamdan ve yaşam alanlarından koparılması gibi kadın kültürünün ve toplumsallığının yok edilmeye çalışılması, emeğinin gaspı, bedeninin erkek-devlet denetiminde tutulmasına dair yasaların çıkarılması, erkek egemen zihniyetin kadın soykırımı değil midir? Şüphesiz tanımı yapılmamış bir soykırımdır!

erkek toplumunu inşa etmek için erkekliği yüceltirken, kadını aşağılamakla kalmayıp militarist öğeleri ön plana çıkarır. Kadından militarizme hizmet ederek aslında ulus-devletin makul kadın rolünü de yerine getirmesi beklenir. Bütün faşizmler erkek egemen zihniyetin en radikal biçimiyle kadınlara saldırır. Kendi kurucu ideolojik dayanağını ataerki ve din üzerinden sağlamaya çalışan faşizm, tek adamcılığa giden yolu aile ve devlet sisteminde gerçekleştirerek kadınların kamusal ve özel alan sınırlarını çizmektedir. Şirin Tekeli, Faşizm ve Kadınlar çalışmasında faşizmin özgünlüğünü şu şekilde belirtir: “Kapitalist toplumlarda geleneksel, patriarkal-dinsel ideolojileri de özümsemiş şekliyle çok yaygın bir şekilde üretilen, yeniden üretilen bu ideolojiye kıyasla..., bu söylemi en berrak ve kesin şekliyle dile getirmesinden ibarettir.” Kadının bedeni ve emeğini kontrol etmek ile toplumu kontrol altında tutma politikaları birlikte yürütülmektedir. “Devlet Adamları” kadınlara karşı demeçler vermekle kalmaz bunu meşru kılmak için dincilik, bilimcilik, milliyetçilik ideolojileriyle cinsiyetçiliği kurumsallaştırarak yapar. Devlete itaat etmeyen, kocaya itaat etmeyen, tanrıya itaat etmeyen “hain kadınlar”, terörist kadınlar”, “günahkar kadınlar” vb. kodlarla kadınlar faşizmin ilk hedefi halindedir. Faşizmlerin kendileri kurumsallaştırmaları yönünde 20. yüzyılda feminizmler ve kadın mücadeleleri nasıl tehlikeli görülüyorsa, bugün de 21.yüzyılda yükselen faşizmlerde kadın mücadeleleri ve kazanımlarına yönelik korku devam etmektedir. Yeni otoriter liderler kadın bedeni, emeği ve yaşamına karşı demeçler vermekle kalmayıp politik mücadele yürüten kadınlara karşı baskı ve zoru uygulamaktan çekinmemektedir.

Faşizmin Kurumsal Dayanağı : “Ulus-Devlet”

İdeolojik temellerini bilimcilik, ırkçılık, milliyetçilik, dincilik ve cinsiyetçilik unsurlarından alan faşizm kurumsal temelini de ulus-devlet ile ifşa etmektedir. Abdullah Öcalan, ulus devleti şöyle tanımlar;

“Kapitalist modernite döneminde toplumun tüm bütünlüğüne yayılmış iktidar aygıtlarının ve vatandaş denilen bireylerin hukuki çerçeve içindeki birliğine ulus-devlet demek mümkündür. Burada belirleyici kavram toplumun tümüne yayılmış iktidar olgusudur. Daha önceki tüm devletlerin meşruiyeti kendi kurum ve kadrolarıyla sınırlıydı. Ulus-devlette bu sınırlar aşılır. Vatandaş denilen veya kendi ideolojik kurumsal ve ekonomik çıkarlarına göre oluşturmak istediği bireylerin sanki devletin hak ve görevleri olan üyesiymiş gibi devletleştirilmesi ulus-devletin özüdür. Vatandaşın oluşturulması ulus-devletin en çok önem verdiği konuların başında gelmektedir. Bunun için ideolojik, siyasi, ekonomik, hukuki, kültürel, cinsiyet, askerlik, din, eğitim, medya gibi birçok unsurdan yararlanmaya çalışılır.”⁶

⁶ A. Öcalan, Kapitalist Modernitenin Aşılma Sorunları Ve Demokratik Modernite

Günlük hayat içerisinde bireylerin davranış ve söz söyleme biçimlerinden tutalım da bireylerin devlet ile ilişkisinden birbiriyle ilişkisine kadar faşizmin topluma servis edilmesi ile kontrol mekanizmaları ağının oluşturulması ancak ulus-devlet modeliyle sağlanabilirdi. Bu yüzden ulus-devletin toplumla sözleşmesi kimi kez liberal bir sözleşme olabilirken kimi kez de otoriter/faşist bir yüze dönüşebilmektedir. Faşizm geri mi dönüyor tartışmalarına cevap olarak: O hiç gitmemişti demek tarihin gerçekliğine tekabül etmektedir. Daima aramızda olan bir iktidar örgütlenmesidir ve kimi kez bir sürecin maskesiz yönetim biçimidir. O, kurumsal dayanağı ulus devletle, ideolojik dayanakları olan cinsiyetçilikle, milliyetçilikle, dincilikle ve bilimcilikle hep aramızdaydı. Kapitalist modernitenin kimliğinden biri olarak faşizm, ulus-devletlerin krizinde 21. yüzyılda başta kadınlar olmak üzere, halklara karşı yükselişe geçti. Karşısındaki direnişin örgütlü gücüne karşı devletli sistemi savunmak için topluma karşı savaşını en çıplak haliyle savaş rejimiyle yürütmektedir.

Stephen Hopgood, günümüzde faşist el kitabının bazı öğelerini benimseyen rejimlerin sayısının arttığını söylemekte ve şöyle devam etmektedir: “söylem, kutuplaştırma taktikleri, muhalefetin bastırılması, karmaşık toplumsal sorunlara saldırgan ve şiddet yoluyla çözümlerin kutsanması. Yine de kimse bunlara faşist demiyor, söylenen en ağır şey Victor Orban’inkine verilen adla “illiberal demokrasi.” Ama (iktidardaki bir kaçını sayacak olursak) Trump, Xi Jinping, Putin, Duterte, Sisi, Erdoğan’dan (iktidar peşindekileri sayarsak), Le Pen ve Wilders’a ve IŞİD’e kadar, kan ve aidiyet, şövenizm, muhalefeti ezme, “ülkenin bekası için” için feda dili bir kez daha görünür vaziyette. Milliyetçi veya dini güç ve kaderin maço siyaseti geri döndü. Bazı örneklerde faşist yönetimler hiç gitmemiş hatta başka biçimlerde meşrulaştırılmıştı: Çin, Rusya, Mısır ve Suudi Arabistan bunun örnekleri.”⁷ Aynı kaymanın Batılı devletlerde de yaşandığı görülüyor.

Otoriter ve totaliter devlet yüzü olarak faşizm kendisini net ve görünür bir şekilde ifade etmekten çekinmediği bir süreçteyiz. ABD başkanı Trump’ın islamafobik ve cinsiyetçi sözler sarf etmesi, bunları twitter’da paylaşması gibi. Aşırı sağ partiler Almanya, Avusturya, Hollanda, İsveç, Yunanistan ve Macaristan’da zemin kazanmıştır. Sağın yükselişi devlet öncülüğünde kurumsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Gündelik haliyle dincilikten cinsiyetçiliğe, nefret söyleminden linç kültürüne faşizm, başta kadınlar olmak üzere eşitlik, özgürlük ve demokrasi talebinde bulunan örgütler, kitleler, halklar açısından yani demokratik modernite güçleri için hiç gitmemiş bir olgudur. Faşizmin farklı ve çeşitli yüzleriyle mücadelede her zaman karşı karşıya gelmiştir.

⁷ <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2018/01/02/fasizm-geri-mi-donuyor-ii-cihan-aksan-jon-bailes/>

Kapitalist modernite kaosunun ulus-devlet kriziyle derinleştiği 21. yüzyılda faşizmin yükselişe geçmesinin nedenlerinin başında terörle mücadele başlığı altında yürütülen sömürge savaşları, askeri müdahaleler ve bunun sonuçları bağlamında küresel ekonomik krizler, kemer sıkma politikaları, eşitlik ve özgürlük taleplerinin baskılanması gelmektedir. Daha fazla demokrasi için mücadele eden kesimlere yönelik ulus-devletlerin çözüm üretememe ve eşitlik ilkelerini ortadan kaldırma politikasının faşizmin hükümet profili haline gelmesi, kapitalist modernitenin müdahalesi ile gerçekleşmiştir. Şöyle ki süreklileşen ve normalleşen OHAL örneğiyle Fransa'da olduğu gibi, direniş ve toplumsal huzursuzluklar otoriter rejim eliyle baskı altına alınmaktadır. Duvarların örülmesi, Trump'ın Duvarı, İsrail'in Duvarı, Erdoğan'ın Duvarları sadece fiziksel birer duvar değil, kamunun güvenlik politikalarıyla ayrılması ve devletin topluma dönük ayrımcılık ile kendini net ifade ettiği bir sembol halini almıştır.

2000'li yılların başında Latin Amerika'da yükselen sol dalga, yine 2010 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde başlayan, halkların baskıcı rejimlere karşı isyan eylemleri, demokratik, sosyalist bir devrimin çıkış yollarını aramaktaydı. Ancak yönetimleri deviren halk hareketleri toplumsal bir perspektif geliştiremediği için ulus-devlet temelinde devrimler karşı devrime dönüşme sürecini yaşamıştır. Elbette ki bunun bölgeler arasında farklılıkları mevcuttur. Ortadoğu coğrafyasında Rojava örneği kapitalist modernite labirentinden çıkış için güncel model olma yönünde gerçekliğini

korumaktadır. Bu yönüyle 21. yüzyılı başta kadınların ve halkların örgütlenme/eylemselliklerinin yükselişte olduğu bir yüzyıl olarak ele almakla birlikte bunun karşısında kaos, baskı ve şiddet politikalarıyla direniş cephelerini susturma ve yok etme üzerinden bir savaş rejiminin inşası olarak ulus-devletlerin faşist modellerinin domino taşı gibi birbirini etkilediği "tek adam" rejimleri de söz konusudur. Bu savaşın kıran kırana yaşandığı coğrafya Ortadoğu iken, sonuçları ve etki alanı tüm dünyaya yayılmaktadır.

Dünyada Yükselen Kadın Mücadelesi

Kapitalist modernitenin sömürge savaşları ve politikaları, tüm dünyada ırkçılığın, milliyetçiliğin, kadın düşmanlığının ve muhafazakârlığın yükselişe geçmesine neden olmuştur.

Bu savaş rejiminin yarattığı kaos, eşitsizlikler, soykırımlar, özgürlüklerin ikincil bir meseleye indirgenmesi, yoksulluklar, sömürünün çeşitliliği karşısında buna karşı örgütlenen, isyan eden kalabalık bir kadın kitlesinin varlığını, sisteme öfkenin dile getirildiği her direnişte görmek mümkün. Bugün farklı ülkelerden yapılan eylem ve çağrılar enternasyonal bir biçimde kadınların gündemine yerleşmekte ve büyük çapta kitlesel karşılık bulabilmektedir. Devletlerin kadınların yaşamına, yaşam alanlarına, bedenlerine ve emeklerine daha çok müdahale ettikleri ve kontrol altında tutma politikalarına karşı kadınlar her türlü eylem mekanizmalarıyla direnişlerini sürdürmektedir. Kimi kez bu direnişler parlamento da bir yasanın iptaline neden olurken kimi kez de kadınların halk devrimlerinin inşa gücü olmalarına tekabül etmektedir. Bazen faşist partilerde dahil olmak üzere siyasi partilerin iktidarı alabilmek için kadınlara yönelik vaatlerin ve eşit temsiliyetlerin bile programlara dahil edildiğini görmek mümkündür.

Polonya'da "Kara Pazartesi" eylemleriyle kadınlar "kürtaj yasağı" yasa tasarısını geri çekirtmek için evde, işte, sokakta greve gidip sokaklara döküldüler. Yine 2016 yılında eşit işe eşit ücret talebiyle İzlanda'da kadınlar büyük bir grev gerçekleştirdi. Eşit işe eşit ücret eylemlerinde İzlanda'dan etkilenen Fransa'daki kadınlar OHAL rejiminde büyük bir eylem örgütlediler. Kasım 2016'da İtalya'da kitlesel kadın eylemleriyle kürtaj, doğum kontrol yöntemleri, sağlık hizmetlerine erişime engel olan devletin kemer sıkma politikalarına karşı kadın örgütlerinin yönettiği eylemler, yine bu eylemlere İtalya Kadınlar Birliği gibi anti-faşist cephede mücadele ve direniş tarihine sahip olan kadınlar tarafından öncülük edilmesi ve örgütlenmesi önemlidir. Son birkaç yıldır İtalya'da kemer sıkma politikalarına karşı halk eylemleri kadınlar öncülüğünde yürütülmektedir. Dünya çapında ses getiren İrlanda ve Güney Kore eylemlerinde kadınlar üreme haklarını savunmak için grevler düzenlemiş, eylemliliklerle sokaklara çıkmıştır.

Küresel bazda dikkat çeken eylem ve eylem birliği Arjantin'de 2016 yılında gerçekleşti ve adeta internasyonal bir dayanışma geleneğine dönüştü. "ni una menos" (bir kişi/kadın daha eksilmeyeceğiz) sloganıyla alanlara dökülen kadınlar, taciz, tecavüz, kadın kırımı ve kapitalist modernitenin yaratmış olduğu eşitsizlik, sömürü, ırkçılık ve her türlü nefrete karşı Arjantin sokaklarından tüm Latin Amerika ülkelerine ve dünya kadınlarına ulaşmayı başarmıştır. Arjantinli kadınlar 8 Mart grev çağrısıyla dünyada yeni bir uluslararası birlik kurmayı önermiştir. Çağrı başladığında 30 ülkeden kadınlar greve gitmişti, 2018 yılında 55 ülkeden kadınlar bu internasyonal eyleme cevap olmuştur.

Amerika'da Donald Trump'ın yemin töreninden sonra 21 Ocak 2017'de büyük bir kadın yürüyüşü gerçekleşmiştir. Bu yürüyüşün çağrısına Amerika'da yarım milyon,

Amerika dışındaki ülkelerde ise yaklaşık 2 milyon kişi protestolara yürüyerek karşılık vermiştir. Bu yürüyüşte konuşma yapan sosyalist feminist Angela Davis: *“Bu bir kadın yürüyüşüdür ve bu kadın yürüyüşü, devlet şiddetinin ölümcül gücüne karşılık feminizmin vaadini temsil etmektedir. Ve kapsayıcı ve mücadeleleri kesiştiren feminizm hepimizi ırkçılığa, islamofobiye, anti-Semitizme, kadın düşmanlığına, kapitalist sömürüye karşı direnişe davet etmektedir”* diyerek Trump’ın görevde kalacağı öngörülen süre boyunca 1459 günlük bir direnişin başladığını ilan etmiştir.

Dünya’daki kadın hareketleri birbirini yerel ve küresel bazda etkilemiş birbirlerinden dayanışma gücü almıştır. Gerek batıdan gerek doğudan, gerek kuzeyden gerek güneyden yükselen bir kadın öfkesi ve direnişi mevcut. Bunun mekanizmalarını oluşturacak yöntemler ve tartışmalar kadın hareketlerinin gündemini oluşturmaktadır. Küresel ve yerel bazda direnişler ve aynı zamanda yeniden insanın söz konusu olduğu “Rojava Kadın Devrimi” gibi alanlar yaratılmaktadır.

Ortadoğu’da Kadın Mücadelesi

Ortadoğu’da kapitalist modernitenin krizleri ve ulus-devlet sorunları, faşist yönetimleri sürekli kılmıştır. *Ortadoğu’da faşizmin tipik özelliği ise, daima ilahi bir varlık olarak kabul edilen faşist bir figürün varlığıdır.*⁸ Firavunlardan, padişahlara, ulus-devletle tanışan Ortadoğu devletlerinde faşizm, 22 Arap devletinin yanı sıra Türk, Fars devletlerinin yıkıcı yönetim sorunları ve tek millet, tek din, tek dil, tek bayrak söylemiyle tek adamlara giden soykırım yolculuğudur. Kadın mücadeleleri de Ortadoğu’da tarihsel olarak yerel ve küresel dinamiklerden etkilenecek dönüşümler yaşamıştır. Kolonyal dönemde ulusal mücadele çatısı altında şekillenen kadın hareketi, ulus mücadelesinin yerini ulus devlet aldığı anda, genel olarak 1950 sonrası devlet güdümündeki kadın hareketleri ve 1980 sonrası dönemde yükselen bağımsız kadın hareketleri şeklinde dönüşümler yaşadığını belirtmek mümkündür. Türkiye’de Kemalizmden, Mısır’daki Nasırcılığa, Suriye ve Irak’ta Baasçılık gibi “tek ulus” ve “tek dil” gibi ulusun ideal tipi dışında kalanları yok etme ve asimile etme gibi politikalarla halklara yönelen soykırım rejimleri, devletin ideal kadın tipi dayatmasını devlete bağlı kadın örgütleriyle gerçekleştirmiştir. 1970’lerin sonu ve 1980’lerin başıyla İran ve Irak’ta Şii İslamcılık yükselişe geçerken, diğer Arap ülkelerinde Müslüman Kardeşler ile Sunni İslamcılık iktidarı ele geçirmiştir. Faşizmin ilkelerini benimseyen her iki anlayışta da devlet eliyle bu kez kadın örgütleri lağvedilmiş, tamamıyla

⁸ Saladdin Ahmed, “Faşizm Hayatta Ve İyi”, Demokratik Modernite Dergisi, Sayı:21 sayfa:31

dincilik ve cinsiyetçiliğin egemen olduğu yasalar hayata geçirilmiştir. Örneğin 1976 yılında Mısır’da anayasanın 2. Maddesi değiştirilerek meşru dayanağın Şeriat olduğu belirtilmiş, kadın haklarında gerilemeye doğru gidilmiştir. Sudan’da kadınların kılık kıyafetleri ve kamusal alana çıkma sınırları dine uygunluk üzerinden ele alınmaya başlanmış ve kadınlara hapis cezaları getirilmiştir. Özellikle Sudan’da kapatılan kadın örgütleri ile kadın mücadelesine devlet direk müdahalede bulunmuştur. Cezayir’de ise hazırlanan yasada kadınların çalışma hakkı elinden alınmış, kısa sürede İslamcı hareket şiddete başvurarak kadınların örtünmesini, çalışan kadınların işinden ayrılması için şiddet uygulamış ve birçok kadın aktivistin öldürülmesinde sorumlu olmuştur.

2010 yılında başta Tunus ve Mısır’da başlayan halk isyanlarıyla Ortadoğu’da kadınlar yeniden alanlara döküldüler. “Arap Baharı” domino etkisinin sonucuyla birçok ülkede hükümetlerin düşmesine neden olsa da devlet mekanizması başta kadınların ve halkların demokrasi, eşitlik ve özgürlük taleplerine cevap olamadığı gibi yerlerine otoriter rejimlerin isimlerini yenilemiştir sadece. Ama kadınların mücadelesi durmaksızın devam etmiş, gasp edilen kazanımlardan yeni örgütlenme alanlarına kadar cezaevi, tutuklanma ve idam tehditlerine rağmen mücadele etmekten vaz geçmemişlerdir. Bunun en önemli esin kaynağı Rojava Kadın Devrimi olmuştur. Rojava Kadın Devriminin mücadele ve inşa sistemi kadınlar için model olmaktadır. Faşist rejimlere karşı Ortadoğu ülkelerinden yükselen kadın mücadelelerine bakmak kararlığa karşı umudu örgütlemek için önemlidir.

2011 yılındaki halk isyanlarına katılım sürecinden bu yana Mısırlı kadınlar, değişen yönetimin, Sisi’nin askeri darbesiyle erkek ve devlet şiddetinin her zaman hedefi haline gelmiştir. 8 Mart direnişinde kadınların sistematik olarak devlet şiddetine maruz kaldığı, muhaliflerin görmezden geldiği, İslamcıların kadın protestolarını “aşağıladığı” sistematik şiddete karşı son birkaç yıldır kadınlar sokaklarda olmasa da sosyal medya üzerinden örgütlenmelerini ve hukuki mücadelelerini yürütmektedirler. Taciz ve tecavüz konularında toplumda büyük kampanyalar yürüten kadınlar, “#SokaktaGüvendeHissetmiyorum, #TacizeHayır, #TacizciyiTeşhirEt...” gibi kampanyalarla öfkelerini dile getirmektedir.

8

Mart direnişinde kadınların sistematik olarak devlet şiddetine maruz kaldığı, muhaliflerin görmezden geldiği, İslamcıların kadın protestolarını “aşağıladığı” sistematik şiddete karşı son birkaç yıldır kadınlar sokaklarda olmasa da sosyal medya üzerinden örgütlenmelerini ve hukuki mücadelelerini yürütmektedirler. Taciz ve tecavüz konularında toplumda büyük kampanyalar yürüten kadınlar, “#SokaktaGüvendeHissetmiyorum, #TacizeHayır, #TacizciyiTeşhirEt...” gibi kampanyalarla öfkelerini dile getirmektedir.

Mayıs 2018’de Amal Fathy kendi facebook sayfasında, Mısır’da cinsel şiddetin önlenmesi hakkında konuştuğu ve hükümetin kadınları korumaya yönelik başarısızlığını eleştirdiği bir video paylaştı. Aynı zamanda Mısır hükümetini insan haklarının geriletilmesi, sosyoekonomik durum ve kamu hizmetleri konularında da eleştirmişti. Bu sosyal medya paylaşımı yüzünden tutuklanan Amal, hala cezaevinde rehin tutulmaktadır. Arap Baharı eylemlerinden beri Kahire başta olmak üzere birçok yer kadınların tacize uğradığı merkezler olarak anılmaktadır. Her an tacizle karşı karşıya kalan kadınlar öfkelerini askeri yönetim karşısında vatan hainliği ile suçlanmalarına rağmen mücadelelerine sosyal medya örgütlenmeleriyle kamuoyu oluşturmaya devam etmektedir. Öyle ki geçtiğimiz günlerde Sisi, muhalifleri hedef alarak sosyal medya hesaplarının devlet kontrolünde olacağı bir yasa çıkarmıştır.

Yönetim biçimiyle faşist bir rejim olan *Suudi Arabistan*, sık sık kadınların araba sürme, stadyumda maç izleme hakkını elde ettikleri şeklinde haberlerle servis edilmektedir. Ancak Suudi Arabistan, “Arap Baharından” etkilenmeyen bir devlet olarak, insan hakları ve eşitlik konularında mücadele veren ve onu zorlayan kadınlara, kadın direnişine yönelik idam cezasını ilk defa bu yıl uygulama kararı almıştır. İdam cezasıyla kadınları mücadeleden vazgeçirmeyi düşünen bu rejime karşı cesur ve kararlı kadınlar seslerini duyurmak için mücadeleye devam etmektedir. Ağustos ayında kadınlar açık kimlikleriyle olmasa da feminist FM kurmuş ve kadın özgürlüğü ve eşitliği noktasında programlar ve tartışmalar yapmaktadır.

İdamın uygulandığı diğer bir rejime karşı İran’da kadınlar son yılların en görkemli direnişlerini gerçekleştirmekte ve toplumsal muhalefetin ana damarları durumundadır. 2017 Haziranı’ndan beri İran’da kadınlar “Beyaz Çarşamba” eylemleriyle sokakta başörtü zorunluluğuna karşı çıkmaktalar. İran’da başlayan son isyan dalgasıyla birleşen bu kampanya Vida Mohamed sahsında kadın mücadelesini gündemleştirdi. Telefon kutusuna çıkıp beyaz eşarbını sallayan Vida, direnişin kadın yüzüydü. İran rejimi tarafından tutuklandıktan sonra kamuoyunun tepkisiyle serbest kalması sağlanmıştır. Onun yerine ardıları kadın direnişini simgeleyen beyaz eşarplarını çıkarıp sallamaya devam ettiler. Bu eylemlerde onlarca kadın gözaltına alındı. Toplumsal direnişin başladığı ilk günden itibaren Kadınların 8 Mart platformu kadın bildirgesini yayınlarak devlet rejiminin ataerkil ve dinciliğinden kaynaklı kadınların sömürülme ve ezilme durumuna dikkat çekerek İran devletini eleştirdi. Eylemlerin kadınlar tarafından sahiplenilmesinin kanıtı olan bu bildirge İran’da toplumsal muhalefetin kadınlar cephesinden nasıl bir dönüşüme uğraması gerektiğini açıklamaktaydı.

Geçtiğimiz yılın 2017 Ekim ayında Filistinli ve İsrailli kadınlardan oluşan 7000 kadın barış için yürüyüş düzenlendi. İsrailli “kadınlar barışı tesis ediyor” hareketinin çağrısı üzerine Filistinli kadın aktivistler amaçlarının ortak bir barışı sağlamak

ve liderleri müzakere masasına oturtmak olduğunu ifade etmiştir. İsrailli kadınlar birçok kentte etkinlikler düzenlemişler, her iki tarafın da kabul ettiği bir barışı istedikleri için Filistinli kadınlarla buluşmuşlardır. 2014 yılından beri birçok eylemlenselliklerle kadınlar mücadelelerini sürdürmektedirler. İsrail askerlerinin işgaline karşı direnişle tanıdığımız 17 yaşındaki Filistinli Ahed Tamimi, genç kadınların mücadelesinde simgeleşen bir isim olmuştur. İsrail hükümetinin nefret söylemine ve tehdidine maruz kalan Tamimi ve annesi 8 ay cezaevinde kalmıştır. Ancak çıktığı gün “işgal bitene kadar mücadeleden vazgeçmek yok” sözleriyle kadınların kararlı duruşunu devletlere karşı tekrarlamıştır. Bugün İsrail tarafından tutsak alınan ve işkenceye maruz bırakılan yüzlerce Filistinli mücadeleci kadın cezaevinde rehin tutulmaktadır.

Türkiye’de Erdoğan’ın tek adam rejimi, dayanak olarak milliyetçilik, sunni İslamcılık ve cinsiyetçilik üzerinden kurumsallaşmasını yürütmektedir. Coğrafyamızdaki kadın kazanımlarına yönelik saldırılara karşı OHAL süresince sisteme karşı demokratik güçlerin sokak yüzünü kadınlar oluşturmuştur. Tek adam rejiminin kurumsallaşmasını sağlayan referandum, genel seçimler ve başkanlık seçimlerinde sözünü sokakta söyleyen ve örgütleyen kadın hareketleridir. Son iki yılda dinci ve erkek merkezli yasalara karşı mücadele yürüten kadınlar erkek-devlet şiddetine karşı kampanyalarla alanlara çıkmış, birçok şehirde görkemli 8 Mart ve 25 Kasım direnişleri örgütlemişlerdir. Kadın kurumlarının kapatılmasından Kürt, sol, sosyalist, kadın siyasetçilerin tutuklanmasına kadar dünyada ilk defa kadın belediye eşbaşkanlarının kadın özgürlüğünü ve demokratik yönetimleri savunduğu için cezaevine kapatıldığı bir ülke olarak Türkiye’de kadınlar erkek faşizmine karşı demokratik cephe örgütlenmelerini oluşturacak mekanizmalar için mücadele etmektedir.

Özgür ve Eşit Yaşamın İnşası: “Rojava Kadın Devrimi”

Yerel ve küresel bazda ortaya çıkan faşizme karşı 21. Yüzyılda kadın cephesinden en görkemli ve tarihsel mücadeleyi kadınlar Rojava’da gerçekleştirmiştir. IŞİD gibi faşist çetelere karşı öz savunmasını dünya gündemine taşıyan Rojavalı kadınlar, dincilik ve cinsiyetçiliğin en korkunç haline karşı mücadele yürütmeye devam etmektedir. Kadını savaş ganimeti olarak gören, köle pazarlarında satmaya çalışan erkek-dinci faşist çetelerin şahsında erkek egemen her türlü zihniyet anlayışına karşı savaşmaktadır. Devrimi inşa eden Rojavalı kadınlar tekçi anlayışları savunan ulus-devlet modellerine karşı farklı kimlik ve kültürlerin örgütlenmesinde özne olmuştur. Tabandan örgütlenmenin ruhu olan komünler kadınların kararlı ve inançlı mücadeleleriyle inşa edilmektedir. Bu yeni yaşamda toplumsal ve kolektif tüm alanlarda kadınlar eşitlik ve özgürlük mücadelelerini

yürütmekte ve bunun kurumsallaşmasını sağlamaktadırlar. Özgün ve özerk örgütlenmenin toplumsallığı, gündelik hayatın her alanında hesaba katılan bir kadın sözleşmesidir. Kadın mahkemelerinden, mala jina'lara (kadın evleri), Jinwar Kadın Köyü'nden Jineoloji Akademilerine, özsavunma birliklerinden kadın komünlerine ve eşbaşkanlık sistemine Rojava'daki kadın devrimi Ortadoğu merkezli faşizmin karanlığında bizlere umudu ve aydınlığı müjdelemektedir. Başta kadınların olmak üzere halkların, inançların, kimliklerin soykırım ile yüz yüze geldiği bir aşamada direniş ve çözüm olma yönüyle halkların kurtuluş gücü haline gelmiştir. IŞİD katliamlarından ulus devletlerin askeri güçlerine karşı mücadele yürüten kadınlar, faşist çetelerin ve devletlerin asıl yüzlerini ortaya çıkarmış Suriye'deki savaşın kapitalist modernite güçlerinin savaşı olduğunu, buna karşı demokratik modernite güçlerinin mücadele ve yeni yaşam ruhunu ortaya koymuştur. Rojava devrimi, ulus-devlet krizine karşı demokratik ulus inşası ile alternatif yaşamın kendisidir.

Bugün faşizme karşı mücadelede her yerel kendi dinamiklerine göre şekillenmektedir. Ülkeler bazında koşullar ne olursa olsun tabandan demokratik örgütlenme faşizme karşı mücadelede en etkili yöntem olmaktadır. Uluslararası anlamda demokratik örgütlenme biçimleri de güçleri de birbirini bu şekilde etkilemektedir. Rojava bizler için güncel bir örnek. Bu örnekte olduğu gibi dünyanın birçok yerinden demokratik örgütlenmeler kapitalist modernitenin etkilerine karşı mücadeleler üretmektedir. Ama asıl sorun yeni yaşamı nasıl inşa edeceğimiz çünkü devrimler karşı devrime dönüşme tehlikesini her zaman barındırmaktadır. Bu yüzden zihniyet mücadelesini vermek başta kadınların ve halkların özsavunması olmaktadır.

21. yüzyıl kadınların her yönüyle özgürlük mücadelesini yükselttiği bir yüzyıl ve bunun karşısında erkeğin erkekliğini yüceleştirdiği, kadına karşı korku ve soykırımların en barbar haliyle yaşandığı bir yüzyıl. Bu çerçevede 21. yüzyıl kadın hareketlerinin ortak eylemlerine cevap olacak bir ideolojiye ihtiyaç vardır. Sisteme karşı radikal cevaplarımızın olması gerekiyor. Kürt kadın deneyimlerinden dünya kadın deneyimlerine feminizmin tarihsel ve güncel değerlerinden beslenen yeni yaşamın bilimini yapan Jineoloji bu ihtiyaçla hareket ediyor. Küresel ve yerel kadın mücadelelerinin dayanışma ağlarını oluşturma ve faşizme karşı ortak mücadelede birleşmek başta kadınlar olmak üzere halklar, inançlar ve doğanın özsavunmasıdır. Bu yüzyılın hakikatini iyi okumak, mücadeleyi yükseltmek ve bunun için örgütlenmeleri çoğaltmak kaostan çıkışı sağlayabilir. Ancak bunun da örgütlü kadınlar tarafından sağlanacağı aşîkârdır.

Direnîşin Devrime Açılan Eşiğinde Jineoloji

Jineoloji Amed Kolektifi

Jineolojinin varlık gerekçelerinin başında kadın devrimini daha hızlı ve güçlü adımlarla gerçekleştirme ihtiyacı geliyor. Bu ihtiyaçtan yola çıkarak günümüzde kadınların toplumsal gerçekliğini tahlil etmek, kadınların itirazlarının direnişe dönüştüğü formlarla birlikte kadın devriminin dinamiklerini ortaya koymak ve Jineoloji çalışmalarıyla açığa çıkan deneyimlerin bu dinamiklerle nasıl ilişkilendirilebileceğini tartışmanın önemli olduğunu düşünüyoruz.

Kadın devrimi kavram olarak daha genç olsa da devrim fikrinin kendisi değil. Devrimi nasıl tanımladığımızla birlikte şekilleniyor devrime giden yolun kendisi. Tek ülkede devrim, sosyalist devrim, burjuva-demokratik devrim, ulusal devrim, halk devrimi, dünya devrimi vb. birçok tanım devrim stratejileri literatürüne girmiş olsa da ana hat itibarıyla ikiye ayırabilmek mümkün. Devrimin kendisini iktidarı devirme, ele geçirme olarak mı yoksa toplumsal bir değişim ve özgürleşme süreci olarak mı algılıyoruz? Birincisi devrimci direnişin en yükseldiği, zor karşısında bir dengeye ulaştığı anlarda kitlesel ve/veya askeri kalkışmalarla iktidar güçlerinin devrilmesi, geri çekilmesi ve yerlerini devrimci güçlerin ikame etmesi olarak gelişir. İkincisi, iktidarı ele geçirmekten çok devrimin toplumsal karakterinin nasıl süreklileşeceği, karşısında isyana kalkıştığı sistemin/iktidarın toplum içinde yayılan etkilerini nasıl ortadan kaldırılacağına odaklanır.

Devrimler çağı olarak adlandırılan 20. yüzyılda gerçekleşen devrimlerin karakteri, iktidarın ezilenler/ilerici güçler lehine el değiştirmesi yoluyla şekillenmiştir daha ziyade. İktidar bir kez devrildikten sonra devrimci gücün ideolojik karakterine, paradigmasına göre kurumsal düzenlemelerle yaşamda

yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Devlet/yönetim kurumları nezdinde somutlaşan hakim iktidar güçlerinin zihniyet formlarının, bir kez bu kurumlar lağvedildikten sonra etkisizleşeceği öngörüsüyle hareket edilmiştir çoğu kez. Modern devrimler çağının gözdelelerinden Fransız Devrimi, Rus Devrimi olarak da anılan Ekim Devrimi vb. örnekler bu açıdan incelenebilir. Bu tür devrimlerin ömrünün kısa olduğu, bu tarihsel deneyimlerde de görülmüştür. Büyük bir direniş, zorlu bir mücadeleyle gerçekleşen bu devrimler, sonrasında lağvettikleri iktidarın kendilerinde yeniden vücut bulmasıyla sonuçlanmıştır çok kez.

İkinci yaklaşıma göre devrim kendi başına bir sistemi değiştirip yerine yenisini getirmek, razı olmadığımız bir toplumu bırakıp yeni bir toplum inşa ederek değil; egemen iktidar güçlerinin toplumun kendi dinamikleriyle inşa ettiği ahlaki-politik yapısının önüne koyduğu engellerin kaldırılması ve toplumun özgür iradesinin açığa çıkarılmasıyla gerçekleşmiş olur. Üstelik bu engellerin kaldırılmasında devrimci zorun farklı yöntemleri kullanılsa da özgür iradenin açığa çıkması iktidar güçlerinin toplumsal yapıda tahrip ettiği yönlerin iyileşmesi, yeniden yeşermesi için sürekli bir mücadele ve çaba içinde olmayla sağlanabilir. Özcesi, devrim bir kesitte olan biten bir durum olmaktan çok, süreklilik arz eden çok yönlü bir mücadelenin kendisidir. Başka bir deyişle karartılan hakikatimizle buluşmanın adımları devrimin kendisidir. Toplumun ahlaki-politik yapısını sürdürmesinin önündeki engellerin yapısına, niteliğine ve toplumu etkileme düzeyine göre devrimin yol ve yöntemleri belirlenmek durumundadır.

Gelelim kadın devrimine. Kadın devrimini nasıl tanımladığımız da toplumsal sorunların kaynağını nasıl değerlendirdiğimiz, nerde gördüğümüzle bağlantılıdır. Aslında ayrıca kadın devrimi diye belirtmek gereksizdir çünkü her devrim bir kadın devrimi olmak durumundadır. Ancak şimdiye kadar gerçekleşen her devrimde bir şekilde yer alan kadınlar, direnişin başat öznelerinden olmalarına rağmen kadınların mücadele gerekçeleri devrimin esas gerekçesi olmaktan çok, tali gerekçeler, kolaylıkla çözüm geliştirilebilecek sorunlar olarak ele alınmıştır. Bir şeyi kaldırıp yerine yenisini koyarak sorunların aşılabileceğini öngören pozitivist yaklaşımın sonucu olarak şekillenen bu tarz, her seferinde devrimden sonra kadınların yeniden eski pozisyonlarına itilmeleriyle sonuçlanmıştır. Diyalektik yaklaşımla devrimi bir durumdan bir diğerine geçmek olarak değil toplumun kendi özgür toplumsallığıyla buluşması, kendini iyileştirmesi olarak tanımladığımızda durum değişir.

Özetle belirtecek olursak devrim, kendi özgür toplumsallığıyla buluşmanın arayışında olanların öfkесinin direnişe, başkaldırıya dönüştüğü ve hedefine ulaşmak için yol ve yöntemlerini geliştirerek dönüştürücü gücünü süreklileştirecek zihinsel, sosyal, kültürel, ekonomik maddi ve manevi yapıları oluşturma sürecidir. Anlamli ve özgür yaşam arayışının adıdır. Direniş ise bu arayışın motor gücüdür.

Toplumun en derin yaraları kadın etrafında açılmıştır. En fazla hasar gören hücreleri eş yaşam hücreleridir. Dolayısıyla kadın etrafında düğümlenen sorunları köklü bir şekilde çözümleyip aşmadıkça toplumun ahlaki-politik yapısının özgür gelişimi sağlanamaz. Devrime böylesi bir yaklaşım, haliyle incelikli ve sürekli bir mücadeleyi gerektiriyor. Hem egemenlikçi iktidar güçlerinin hem de devrimci güçlerin direnç gösterdiği bir özgünlük taşıyor kadının özgürleşme istemi. Dolayısıyla sürekli bir direniş iradesi taşımadan kadınların devrimin öznesi olması imkansız nerdeyse. Ezilmenin her türlüşünü yaşayan ancak zamanları ve mekanları aşan, birbirine bağlayan, kimi zaman durgun kimi zaman coşkun ama hep var olan direnişlerin öznesi olan kadınlar, anlamli ve özgür yaşam arayışını binyıllardır sürdürüyor.

Kadın devriminin gerçekleşmesi yolunda keşfettiğimiz yollardan biri de jineoloji. Jineoloji bu direnişin bilgisiyle devrimi ince ince işlemek, hakikatle buluşma arayışının yol ve yöntemlerini zenginleştirme, attığımız adımların bilgisini bir sonraki adıma taşıma, dönüştürücü gücünü derinleştirme ve karanlığın içinde parıldayan küçük ışıklarda gizli yolu açığa çıkarmanın peşinde. Dolayısıyla kadın direniş yöntemlerini ele alırken jineolojinin hangi ihtiyaçların sonucu olarak geliştirildiği, nasıl yol aldığının kendisini ele almak önemlidir. Şüphesiz hakikatin özünü yakalama ve yaşamı anlamli kılmmanın ahlaki olarak ele aldığımız jineolojinin kadın devriminde sorumluluğunu yerine getirebilmesi için toplumsal bir karşılığının olması gerekiyor. Toplumda bir karşılığının olabilmesi için sadece teoriye değil kurumsallaşmaya ve eyleme dökülmeye de ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılayabilmek

için öncelikle içinde olduğumuz zamanın ve mekanın toplumsal dinamiklerini, toplumun ahlaki-politik yapısında gerçekleşen tahribatları, engelleri tespit ve tahlil edebilmeliyiz.

Uçurumları Aşmak, Yeni Yollar Açmak

Jineoloji erkek egemen tarih boyunca benzerlerine sıkça rastladığımız faşizmin doruğa çıkmış noktasında geliyor. Nefes aldırma yasaklayan bir sömürge diktatörlüğü içerisinde bile kadınların elinde büyümeye devam eden jineolojinin enerjisi, kadın devriminin güçlü bir inşacı olma iddiasının nişanesi. Bu bölümde faşizmin toplumda yansımalarını, toplumsal sorunların geldiği düzeyi açmaya çalışacağız.

Kadın devriminin gerçekleşmesi yolunda keşfettiğimiz yollardan biri de jineoloji. Jineoloji bu direnişin bilgisiyle devrimi ince ince işlemek, hakikatle buluşma arayışının yol ve yöntemlerini zenginleştirme, attığımız adımların bilgisini bir sonraki adıma taşıma, dönüştürücü gücünü derinleştirme ve karanlığın içinde parıldayan küçük ışıklarda gizli yolu açığa çıkarmanın peşinde.

İnsan canlısı varlığını sürdürmek için beslenme, barınma, korunma, türünü sürdürme gibi temel ihtiyaçlarını toplumsallaşmayla karşılayabilmiştir. Bu ihtiyaçlarını maddi ihtiyaç olmanın ötesine taşıyarak anlam katmış, toplumsallığını ahlaki-politik bir zemine oturarak bu zeminde yaşamın anlamını çoğaltan her şeyi kutsamış ve kutlamıştır. Bu zemin içinde maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretirken zihinsel ve duygusal yaratımların ebesi olmuştur.

Kadının değerlerine el konulması, sömürgeleştirilmesi, artı ürün ve sermayenin birikmesiyle açığa çıkan iktidar gerçekliği, parçalanmış insan gerçekliğidir. Kendi kendini doğuran xweza/doğa'da özgünlüğünün farkına varıp, bu özgünlüğüyle kendine yeni bir kimlik edinerek/toplumsallaşarak yeniden doğaya katılan insan ve bu doğasını gerçekleştirme potansiyeli önünde sürekli engeller konan ve koparılan insan... Aralarında erkek egemen iktidarcı zihniyetin devletten dine bir dizi sistem geliştirerek açtığı uçurumlar var. Uçurumları aşmak, yeni yollar açmak için insanın her iki hali üzerine düşünmek gerekiyor. Köprüler kurmak gerekiyor. Jineoloji bu köprüleri inşa sorumluluğunun bir parçası olarak kadın devriminde yerini alıyor.

Yukarda devrim tanımını yaparken toplumun özgür iradesiyle kendini gerçekleştirmesi önündeki engellerin kaldırılması hali olarak tanımlamıştık. Bu engellerin hem en kaba hem de en inceltmiş halleriyle devrede olduğu zamanımızı, faşizmin en sofistike hali olarak değerlendirmek mümkün. Kapitalist modernitenin ideolojik dayanakları olan dincilik, milliyetçilik, bilimcilik, cinsiyetçiliğin etkileriyle birlikte faşizmi ele aldığımızda geleneksel faşizm¹ tanımlarının çok daha ötesine gitmemiz gerektiği açıktır. En belirgin karakteri, yönetim olgusunun mekanikleştirilmesi, sürüleştirme, duyarsızlaştırma ve “ötekine” düşmanlaştırıcı politikaları hakim kılmak ve toplumu politika üretmekten vebalıymışçasına kaçtırmak olarak tanımlanabilir/görülebilir. Abdullah Öcalan'ın “bol yalanlı, demagojik ve bireyci yaşamlarla yanlış yaşamak” belirlemesi en çok da faşizmin yarattığı insan tiplmesi için geçerlidir herhalde. “*Genelde uygarlık ve özelde kapitalist modernite, oluşturduğu ideolojik baskı ve sömürü tekelleriyle, köleliğin her biçimine bulanmış, bol yalanlı, demagojik ve bireyci yaşamlarla yanlış yaşamayı mümkün kılar ve kabul ettirir.*”² Toplumsal sorunların en yoğunlaşmış haliyle yaşandığı çağımızda üretici ve yaratıcı gücünden koparılan insan, mekanikleştikçe çözüm gücünü yitirmekte ve iktidarcı sistemin

¹ Hegemonik uygarlık sisteminin son beş yüz yıllık kurumsallaşması olarak da tarif edebileceğimiz kapitalist modernitenin 20. Yüzyıla damgası vuran vechesi faşizm. Hitler, Mussolini dikta rejimlerini tarif etmek üzere kullanılan bir kavram olarak 20.yüzyılın ilk yarısında hakim olmuştur. Ancak kullandığı yöntemlerin mantığını esas aldığımız zaman 21.yüzyılda da örtük bir şekilde ancak bütün şiddetiyle uygulandığını görürüz.

² Öcalan, Demokratik Uygarlık Çözümü II, Amara Yay, 2015

mekanizmalarında çözüm diye sunulan ne varsa sorgusuz sarılmakta böylece faşizmin doğal tabanı haline gelmekte.

Faşizmin bir başka karakteri ulusu konsolide etmek için “iç savaş” zeminini sürekli diri tutmasıdır. Düşman olarak işaretlenene karşı yürütülen örtük savaşın her an açıktan saldırıya dönüştürülebileceği iç savaş tehdidi iktidarın elindeki kozdur. Yoksulluk, üretimsizlik, işsizlik, toplumsal ayrışma ve nihayetinde anlam yitiminin yarattığı tahribat etkisini genel olarak nerdeyse toplumun her kesiminde gösteriyor. Toplumun bir kısmı bu sorunlardan kaçış olarak milliyetçiliğe, dinciliğe, cinsiyetçiliğe yöneliyor/yöneltiliyor. Diğer yandan ahlaki-politik toplumun demokratik, özgürlükçü karakterini yitirmemiş toplumsal damarlarının güçlenerek kapitalist modernite çağının devlet-din-aile-sermaye gibi iktidar odaklarını dağıtmasından en korkulan zamanlarda devreye konur faşizm, yani sistemin en çaresiz düştüğü anlarında. Böylece faşizm, toplumu bir yandan sürüleştirirken diğer yandan parçalayıp bir iç savaşa sürerek gündemi iktidar güçleri lehine değiştirir.

Günümüzün toplumunu tahlil ederken ve devrimin imkanlarını, yollarını tartışırken faşizmin bu gerçekliğini göz önünde bulundurmamak, sistemin içinde olduğu darboğazı görmek önemli. Devrimci güçler demokratik toplumsallığın kendini gerçekleştirme düzeyini ve potansiyelini, iktidarcı sistemler karşısındaki direnişini görmeksizin sadece sistem tarafından konulan engelleri bertaraf etmeye odaklandığında iç savaş düzleminden çıkamaz. Egemenlerin yarattığı iç savaş düzleminden çıkılmadıkça devrimci zemine gelinemez.

Direnen Kadının Mirası Bizlerle

Velhasıl toplumsal sorunları tartıştığımız kadar toplumsal direnişi de, sadece kuruyan dallarımızı değil yeşeren dallarımızı da görmek ve tartışmak durumundayız. Özellikle son yüzyılı değerlendirdiğimizde her ikisinin de odağında kadınların olduğunu görüyoruz, ne var ki sadece kadınlar olarak görüyoruz çoklukla. Her türlü toplumsal direnişin bel kemiğini oluşturan, kimi mücadele dönemlerin öncülüğünü yapan kadınların neden her defasında sözleri ötelenmesine rağmen ısrarla bu direnişlerde yer aldığını da gün yüzüne çıkarmak durumundayız.

Faşizmin ağır yönelimiyle giderek artan toplumsal sorunların yükünü en fazla kadınlar çekiyor. Bununla birlikte kadınların karşı karşıya kaldığı sorunların sistem tarafından öylesine üstü örtülüyor ki bu sorunları gün yüzüne çıkarmak ve tanımlamak başlı başına bir mücadele alanı olmak durumunda. Bu bölümde bu sorunları işaretlemeye çalışacağız.

Rakamlar üzerinden kadın katliamlarını ispatlamanın yetersiz kaldığı bu zaman diliminde tecavüz, namus adı altında öldürülme, çocuk yaşta evlendirilme, çok eşlilik, yasal haklardan mahrum bırakılma, üretimden koparılma, duygusal ve bedensel emek sömürsü ve mültecilik gibi binlerce sorun kadın etrafında sürüp gitmektedir. 19. ve 20. yüzyıl devrimlerinin kazanımları olarak yasalara giren haklar, sermayenin, devletin, kimi zaman ulus olarak da tanımlanan “erkek kamu”nun ihtiyaçları doğrultusunda yok sayılmakta, törpülenmekte. Özellikle Kürtler üzerinde ulus devlet zihniyetiyle bugüne kadar yürütülen siyaset bugün özünden koparılmış İslami kurallarla katbekat büyümektedir. Kadınlar bu erkek egemen düzende sadece erkeğin metası, erkeğin çocuklarının anası, sevgilisi olarak değil; işsiz, ucuz iş gücü, emeği değersizleştirilmiş varlıklar olarak tanımlanmaktadır.

Kapitalizmin üretimsizliğe sürüklediği kadının, sermayenin pervasızca kullandığı emek gücü olmanın ötesinde bir yaşamsal değeri kalmamıştır. Kimi zaman tarlaya giderken bir traktörün üzerinde, kimi zaman parça başı iş adı altında evde, kimi zaman bir makinanın başında yaşamı pahasına emeğini satmaktadır, ekonominin tam göbeğinde üretimsizliğe sürüklenmektedir. Erkek ve sermaye iş birliğiyle eve veya tarlaya, fabrikaya, atölyeye hapsedilen kadın toplumsallığından koptukça aklı, duyguları, bedeni tek tipleşmekte, sürüleştirmekte ve etkisizleşmektedir. Erkeğin maddi ve manevi ihtiyaçlarını herhangi bir ahlaki sorumluluk taşımadan üzerinden karşıladığı kadın, değişim değeri yani karşılığı parayla ölçülebilen bir meta kertesine düşürülmüştür. Bir kadının başına gelebilecek en kötü

Ve
çağlar arasında akarak günümüze ulaşan umudun, ısrarın ve emeğin artık bir bedene dönüşme ihtiyacının karşılığı olarak bugünün hakikat arayışçılarından bir cevap bekliyor. Bu açıdan 21. yüzyılı bu cevabı artık somutlaştıracığımız yüzyıl olarak ele alıp, kadınca direnişimin her anını devrime dönüştürerek iktidarın erkek-devlet-sermaye üçlüsünün başına hayal bile edemeyecekleri çoraplar örebiliriz.

şey kocasız kalması olarak kodlanırken; evlilik ve erkeği yücelten aile sözleşmesine itiraz eden, bu sözleşmeye katılmayan her kadın düşkün veya eksik ilan ediliyor. Aynanın diğer yüzünde ise şahlandırılmış erkekliğin sokak başlarında, kuytu kafelerde, internet sitelerinde cinsel dürtülerini tatmin etmek üzere sürdüğü “kadın avını” görüyoruz. 12-13 yaşındaki kız çocuklarının 60-70 yaşındaki erkeklerle evlendirilmesi, kocası ölen bir kadının mülkiyetinin aileden başka bir erkeğe devri veya para karşılığında kuma olarak dışardan bir erkeğe devri normalleştirilmektedir. Kaçırılıp cinsel istismara maruz bırakılan ve öldürülen çocukların sayısı gün geçtikçe artarken, televizyonlarda faillerin çocuklar için döktüğü sahte gözyaşlarını izliyoruz.

Yine televizyonlara sıcak haber malzemesi olarak “cinnet geçiren erkek!” tablosu sunulurken, evlerin tavanlarında, bir nehrin akıntısında intihar eden kadın gerçekliğini yaşıyoruz. İntiharlara dair soruşturma bile açılmazken, mahkemeler yasalarında yer alan meşru savunma hakkını öldürme pahasına yaşamayı seçen kadınlar karşısında yok hükmünde sayıyor.

Demokratik, özgür eş yaşamın bütün olanakları ortadan kaldırılırken kadınlar ve erkekler toplumda birbirine karşıt iki cephe olarak konumlandırılıp iç savaşın en geniş alanı açılıyor. Ve iç savaşın en keskinleştiği bu zamanda, kadınların dile getirdiği her talep, geliştirdiği her direniş hızla sistem içine çekilemiyorsa, bu savaş alanına sürülerek kırılmaya çalışılıyor. Bunun sonucu olarak kadının kendi sözünü söylemesi, eylemesi ve sürüleştirmeyi reddederek toplumsallığına anlam katmasına tahammül edemeyen egemen iktidarcı zihniyet, sadece geçtiğimiz iki yıl içinde yüzlerce kadını gözaltına alıp tutuklamış, binlerce kadın ihraç edilmiş, yerel yönetimleri işgal eden kayyumlar ilk iş olarak kadın kurumlarını kapatmıştır. Tüm bu saldırılar gösteriyor ki erkek-sermaye-devlet ittifakıyla somutlaşan iktidarın faşizm modeli de özgürlükte ısrar eden kadın kimliğinden korkmaktadır ve ilk iş olarak kadına ve kadının yarattığı değerlere saldırmaktadır.

Şüphesiz günümüzün toplumsal durumunu tahlil ederken, tarihin pek çok evresinde yukarda belirtebildiğimiz ve daha başka olguların yaşandığını da biliyoruz. Ancak şunu da biliyoruz; tarihin tüm acımasız karanlık dönemlerinde direnen toplumsallığın, direnen kadınlığın mirası bizlerle. Ve çağlar arasında akarak günümüze ulaşan umudun, ısrarın ve emeğin artık bir bedene dönüşme ihtiyacının karşılığı olarak bugünün hakikat arayışçılarından bir cevap bekliyor. Bu açıdan 21. yüzyılı bu cevabı artık somutlaştıracığımız yüzyıl olarak ele alıp, kadınca direnişimizin her anını devrime dönüştürerek iktidarın erkek-devlet-sermaye üçlüsünün başına hayal bile edemeyecekleri çoraplar örebiliriz. Diyebiliriz ki binlerce yılın getirdiği deneyimler ve kazanımlar ile beş bin yılı aşkındır süren erkek egemen devletçi uygarlığın saldırılarına karşı geliştirilen öz savunma yöntemleri artık biriken bir volkan gibi kadın kimliğimizde patlamayı beklemektedir. Bu patlamanın kendisini doğru yönlendirebilmek, özgür toplumsallaşmanın önündeki engelleri toz duman etmeye yetecektir.

Peki yaşadığımız coğrafyada kadın devriminin koşulları gerçekten var mıdır? Mevcut toplumsal dinamiklerle kadın devrimi mümkün müdür? Başlangıçtaki tartışmamıza dönelim: Devrimi nasıl tanımladığımıza bağlı bu sorunun cevabı. Devrim, direnişin olduğu her yerde özgür yaşam potansiyelinin kendini gerçekleştirmeye gücüne bağlı olarak gelişir. Kapitalist uygarlık çözümlemelerinde Öcalan’ın da vurguladığı gibi özgür yaşam ancak demokratik toplumla mümkündür.

Toplumların ise “kendilerine ilişkin bütün işler konusunda söz ve eylem gücü haline geldiklerinde demokratik olduklarından bahsetmek mümkündür. Aksi halde kendi ortak işlerinden çoğunu devlet veya başka gruplar yerine getirdiğinde yetenek, özgürlük, eşitlik ve bilinç kaybına uğrarlar. Kendini eylemleyemeyen ve konuşturamayan birey ve gruplar bilinç edinemez, yetenek kazanamaz, eşit ve özgür yaşayamaz.”³ Jineoloji sorumluluklarını bu ekseninde tanımlar. Öyleyse Jineoloji, özgür yaşam potansiyelin gerçekleşebilmesinin başlıca koşulu olarak özgür yaşamı/kadını tanımlayabilme ve özgür yaşamın önündeki engelleri tanımlayabilme gücünü açığa çıkarmakla mükelleftir. Bununla birlikte toplumun kendisinde yaratılan ideolojik tahribatı onarmayı, zihniyet kalıplarını, bilgi yapılanmalarını değiştirmeyi de hedeflemek durumundadır. Özcesi kadın devriminin dayandığı sosyal bilim anlayışı olma iddiasını taşıyan jineolojinin kendisi, binlerce yılın getirdiği deneyimlerden süzülen direnişin bilgisiyle varılan yeni bir bilinç formu, söz ve eylem gücü olmak durumundadır. Bedene dönüşmek isteyen bu direnişin enerjisini doğru yönlendirebilecek kişiliğin gelişme ihtiyacı bizleri jineolojiyle buluşturuyor.

Devrimin İçindeyiz

An içerisinde dahi devrimler yaratan kadın mücadelemiz, kabul ve ret ölçüleri ile erkekle ilişkilene biçiminden tutalım da sistem karşısında alternatif yaşam tarzına kadar geliştirilen tutumların örgütlenerek yayılması, tüm kadınlarla paylaşılması ve mücadelenin yükseltilmesi sorumluluğuyla bu devrimde nasıl bir rol oynayacağını jineolojiye yaşam veren ve jineolojiyle yaşam bulan kadınlar belirleyecek. Bu anlamda jineoloji tartışmalarını yürütmek üzere kurulan atölyelerin alternatif karakteri ve yaygınlaşma potansiyeli dahi değişim isteminin ve hakikat arayışının dolayısıyla devrimin güçlü bir işareti olarak görülemez mi? Üstelik sadece jineoloji açısından değil, birçok alanda kadınların yeni eylem ve fikir oluşumlarına yoğun ilgi ve katılım gösterdiğini de görebiliyoruz.

Böylesi bir kadın devrimine rengini verecek olan dinamiklerin kendisini kendi tarihimize ve kendi kişiliğimizde görebildiğimiz oranda devrim içindeyiz demektir. Yılları bulan siyasal ve kültürel kazanımlar, örgütsel deneyimler, geliştirilen mücadele tarzı, eş başkanlık sistemi gibi kurumsal oluşumlar ve özgür eş yaşam gibi kuramlar birer dinamik olarak yanı başımızda durmaktadır.

Bu dinamiklerin gücü karşısında sistemin faşizm yoluyla gerek iç savaş zeminini kullanarak gerekse doğrudan kırım politikalarıyla tozu dumana kattığını görüyoruz. Dolayısıyla bu toz duman içinde yoğunlaşması ve bir sistem haline gelmesi güçleşiyor

olsa bile an’larda, kişiliklerde gerçekleşen devrimde ısrar etmek, direnmek önemli. Faşizmin korkulu rüyası da bu çabada direnilmesi ve gerçekleştirmek için durmaksızın yöntemler geliştirilmesi olmakta. Direnişin kendisi faşizmin panzehiri, devrimin motor gücü olarak kimi zaman sokakta kimi zaman bir evin odasında kimi zaman bir okulda, kimi zaman tarlada ya da bir mutfakta sürmekte. Sözün gelişi değil, gerçekten sürmekte: ‘Yaşamak direnmektir!’ Bu kısacık cümle faşizmin nazarında devleşiyor. Kitlesele direnişlere alışan zihinlerimiz kabul etmekte zorlansa da “direniş gerçekten iktidar nerdeyse orda”⁴ ve kadınların yaşamında iktidar o kadar ince işliyor ki direnişleri de o incelikte şekilleniyor.

Bu inceliklerin taşıdığı çelişkileri kavrayacak, devrimcileştirerek potansiyel enerjisini harekete geçirip toplumsallaştıracak bilgi yapılanmalarını geliştirmek zorundayız. Çünkü bilgi yapılanmalarının, her biri erkek egemen iktidarın güzergahları olan devlet kurumlarında şekillendiği bir çağdayız. Ve bu çağa direnişin içinden bir cevap geliştirmenin arayışı olarak somutlaşan jineoloji, bizleri hem bilimsel hem de ahlaki düşünme, bu düşünceleri kuram haline getirme, kuramları eyleme dökme ve bu eylemleri kurumsallaştırma sorumluluğuyla baş başa bırakıyor.

Jineoloji Mayalanmaya Duruyor: Atölyelerimiz

Pratik olarak coğrafyamızda Jineolojinin yolculuğuna bakmak kadın devriminin dinamiklerini, kadınların direniş yöntemlerini tartışırken genele dair ipuçları verebilir. Zira devrimin en yeni yöntemlerinden biri olarak heyecan uyandıran ve zihniyet devrimine en açık kadınları (ve burada ele almasak da erkekleri) kendisine çeken Jineoloji çalışmalarındaki deneyimlerimiz, karşılaştığımız sorunlar kadının toplumsal, zihinsel, duygusal gerçekliğine de ışık tutuyor.

2011 yılından itibaren daha çok eğitim ve seminerler şeklinde ele alınan jineoloji tartışmaları, 2012 yılında Amed’te bir grup kadının denemesiyle atölye tarzında bir çalışmayla sürdürülmüştür. Ancak bu çalışma yürütülürken jineoloji tartışmalarını mevcut bilinç ve bilgi yapılanmalarıyla sürdürülmesinin Jineolojinin özgünlüğünü açığa çıkartmadığı görülmüştür. Özgürlük Sosyolojisi’nin okunması ile nasıl bir yöntem geliştirmek gerektiği üzerine derinlikli yoğunlaşmıştır. İktidarcı sistemin pozitivist bilinç formları aşılmadıkça özgür düşünce formlarının gelişemeyeceğinin tecrübe edildiği dönem olarak da değerlendirilebilir bu dönem. 2015 yılında Jineolojiye Giriş kitabı ile yöntem sorunu üzerine daha derli toplu yaklaşımlar gelişmesi, Jineolojinin devriminin bir öznesi olarak özgür kadın kimdir/nasıl yaşar

³ Abdullah Öcalan, Demokratik Uygarlık Çözümü II, Amara Yay., 2015, sy 252

⁴ Michel Foucault

sorularına cevaplarının olgunlaşması, eylemsel ve düşünsel sorumluluklarının kapsamının netleşmesi Jineoloji tartışmalarını farklı bir düzeye taşıdı. Jineoloji Dergisi ile kurumsallaşma yönünde ilk adımını attı jineoloji çalışmaları. Bir yandan yıllar içinde kendimizde biriktirdiğimiz tartışmaları, vardığımız sonuçları her bir kadının beynine, kalbine sunarak paylaşma istemiydi dergiyi çıkaran. Bir yandan da daha başka yerlerde, daha farklı deneyimler yaşayan kadınlarla buluşma, ortaklaşma ve büyüme istemiydi. Derginin dosya gündemleri ve Jineoloji'ye dair farklı şehirlerde bugüne kadar birçok panel, seminer, forum, söyleşiyle direnen kadın gerçekliğinde Jineolojinin nasıl bir karşılığı olduğunu tartışma zemini oluştu. Başta Özgür Kadın Kongresi'nin bileşenleri olmak üzere, üniversite gruplarıyla, mahallelerde oluşturulan kadın gruplarıyla atölyeler oluşturularak jineoloji tartışmaları yürütüldü. Başta Amed olmak üzere İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Mersin, Eskişehir, Kocaeli, Van, Mardin, Urfa, Adıyaman, Batman'da oluşturulan atölyelerle büyüdü jineoloji. Gün geçtikçe çoğalan bu atölyelerde değerlendirilmesi gereken en önemli tecrübe kadınların faşizmin en keskinleştiği süreçlerde dahi Jineoloji Atölyelerine ilgisini, katılımını sürdürmesi ve atölye zeminlerini nefes aldıkları, kendileriyle buluştukları alanlar olarak tarif etmeleridir denebilir. Kadınlar jineolojiyle yaşam bulmuştur adeta. Bu yolculuğun geldiği noktada "jineoloji nasıl bir kurumsallaşmaya gitmeli ki hem kendi çalışmalarını sistemleştirip, somutlaştırsın, hem deneyimlerinin, birikimlerinin arşivini oluştursun hem de her bir kadının yaşamında yerini alsın" sorusu, cevabının olgunlaşmasını bekliyor.

Oysa jineolojinin yaşamı oluşturulan tüm kadınlarla ortak bir şekilde ele alınabileceği, ardılları olduğumuz annelerimizin ve ninelerimizin kültür taşıyıcı karakterlerinin atölyelerde sıklıkla dile gelmesinde, annelerimizin katıldığı atölyelerin derinliğinde kendini gösteriyor. Yaşamımızın bu kök bilgileriyle buluştuğumuzda yaşadığımız heyecan, Batı hegemonyasının oluşturduğu yanlısımayı aşmanın yöntemini de sunuyor aslında. Mesele bu heyecanı sadece atölyelerle sınırlı tutmayıp, nefes aldığımız her an'a yaymakta.

Diğer taraftan bu çalışmaların sadece belli iller ve bu illerin merkezinde kalması ve henüz doğal toplumun direnen mirasçıları olan köylerimizin başlı başına birer jineoloji atölyesine dönüştürülmemiş olması gelişim sorunu olarak da ele alınabilir. Ancak bunda Batı'nın bilgi hegemonyasının bilmelerinin köklerini kendi yaşamımızda, kendi coğrafyamızda aramak yerine sadece diploma, entelektüel bilgi sahibi kadınlara, kitaplara yönelten karakterinin etkisini açıklıkla tartışabilmek gerekiyor. Oysa jineolojinin yaşamı oluşturan tüm kadınlarla ortak bir şekilde ele alınabileceği, ardılları olduğumuz annelerimizin ve ninelerimizin kültür taşıyıcı karakterlerinin atölyelerde sıklıkla dile gelmesinde, annelerimizin katıldığı atölyelerin derinliğinde kendini gösteriyor.

Yaşamımızın bu kök bilgileriyle buluştuğumuzda yaşadığımız heyecan, Batı hegemonyasının oluşturduğu yanlısımayı aşmanın yöntemini de sunuyor aslında. Mesele bu heyecanı sadece atölyelerle sınırlı tutmayıp, nefes aldığımız her an'a yaymakta.

Bu çalışma neden kadınları bu kadar heyecanlandırıyor? Neden kadınlar böylesi bir çalışmada yaşam buluyorlar? Yenilenmenin, arınmanın, patlamak üzere olan volkanın lavlarına yol açmanın heyecanını birbirlerine taşırdıkları için mi? Bol tuzaklı, kanlı yollardan sıyrılarak bize ulaşan direnişin bilgisinin zihnimizin, ruhumuzun köreltilen uçlarını nasıl iyileştirdiğini, harekete geçirdiğini gördükleri için mi? Verilebilecek her cevap hakikatin bir sırrını taşıyor muhakkak.

Jineoloji, devrimin sosyal bilimi olma iddiası taşımakla kalmaz, kendini gerçekleştirdikçe devrimin gerçekleştiği bilinciyle yol alır. Atölyelerde açığa çıkan kendimizi kıyasıya eleştirdiğimiz eksik, yanlış şekillenmiş yanlarımızı da çoğalttığımız güzelliklerimizi, geliştirdiğimiz yönlerimizi de kadın devriminin sosyolojisini geliştirirken anlamlandırmak zorundayız. Öne çıkan bazı sonuçları kısaca paylaşmak kadın devriminin dinamikleri tartışmasına katkı sunacaktır:

Ciddi anlamda sosyal medya bağımlılığı ve okuma alışkanlığının azalmasının genç kesimde algılama, muhakeme etme, sabırla dinleme ve ifade etme yeteneğini körelttiği görülüyor. Bu körelme jineoloji atölyelerine katılan neredeyse her kadının çarpıtığı bir gerçeklik olmakta. Sistemin hazır bilgi verilerine kolaylıkla ulaşan kişilerin atölyelerde de pozitifizmin en tehlikeli yanlarından olan olguları olduğu gibi alma ve yoğunlaşmadan yorumlama hatasına düştüğü görülebilmekte. Özellikle daha yaşlı kadınlarda kendi bilgisini, deneyimini paylaşmaya değer görmeme pozitifizmin bir başka toplumsal sonucu olarak ortaya çıkıyor. Özellikle tek tipleşmenin, farklılığı biçimde aramanın, kendi toplumsal, tarihsel gerçekliğinden habersiz olmanın yanlısılarını her düzeyde görmek mümkün.

Diğer taraftan sorgulama ve araştırma kültürünün gelişmesi, erkek egemen iktidar zihniyetinin sistemleriyle şekillenen düşünme biçimlerinin sarsılması, sistemin zihniyetiyle şekillendirilen yaşam tarzlarının değişime uğraması, biçimsel etik-estetik kaygıların sönümlenmesi, anlam arayışının derinleşmesi, toplumsallaşma isteminin çoğalması ve daha birçok güzellik paylaşılıyor. Yoğurdun mayalanmasından evrenin oluşumuna, çiçeklere verdiğimiz isimlerden bir bebeğin ilk gülüşüne kadar yaşamın bilgisine nasıl anlam verildiyse atölyelerimizde, jineolojinin kadınların yaşamında mayalanmasına da o kadar derin yaklaşabilmek gerekiyor. Anlamı kendimizle sınırladığımızı, çoğaltmadığımızı hissettiğimiz her an bilimciliğin, liberalizmin soğuk havasını hissediyoruz üzerimizde. Bundandır ki her kadına, ama başta en yakınındaki kadına, annesine dokunma, anlama sorumluluğunu paylaştı kadınlar.

Her bir atölye direnen yönleriyle, kısırlaştırılan yönleriyle toplumsal gerçekliğimizden bir kesit olarak ele alınabilir. Aynı zamanda kadın devrimine yön verecek bilinç formunun, karartılan toplumsal hakikati kadın gerçekliğinde açığa çıkarmanın coşkusunun, özgürlük aşkının toplumsallaşmaya başladığı, yani jineolojinin mayalanmaya durduğu alanlar olarak da ele alınmayı hak ediyor bu atölyeler.

Jineoloji yeni bir bilinç formu, söz ve eylem gücü geliştirmek durumunda demiştik yukarda. Atölyelerde açığa çıkan zengin tartışmalara, direniş gücüne rağmen bu gücü sistemleştirme, kurumsallaştırma yönünde kendiliğinden bir akışın olmadığını belirtiriz. Bir beklenti hali söz konusu yani. Pozitivizmin ve devletçi zihniyetin etkisiyle bilinç, söz ve eylem sorumluluğunu ayırıştıran, parçalı ele alan yaklaşımların direnişin devrimci güce dönüşmesinin önündeki önemli engellerden olduğu görülüyor. Bunun yansıması olarak özellikle kurumsal yapılarda sürdürülen atölyelerde, tartışmaları sadece atölye zeminiyle sınırlandıran ve pratikle buluşturmayan; ne kendini jineolojinin geliştirilmesinden sorumlu gören ne de çalışma alanını jineolojinin bir zemini olarak değerlendiren yaklaşımlar da gelişebilmektedir.

Teorisini eylemin bilgisinden, yaşamın gerçekliğinden süzerek oluşturma yeteneğini geliştirmek, kadınlar açısından kendi başına bir direniş yöntemi olarak açığa çıkarmakta. Kadınların kendilerini çözümleme ve bununla birlikte bireyde ve toplumda zihniyet dönüşümüne dönük çabalarının sistemleştiği bir alan açan jineoloji -atölyelerde, tartışmalarda karşılaşılan yöntem sorunlarından yola çıkarak- zihniyet devrimini örgütleyecek yaşamı anlamlı kılacak yöntemlerin arayışındadır. Bu açıdan atölyelerde ve jineolojinin farklı çalışmalarında açığa çıkan yöntem sorunlarını da değerlendirmek önemlidir.

Atölyelerimizde ele aldığımız yöntem ve hakikatin kadın mücadelesindeki karşılığı kadın eksenli bir düşünme biçimi olabilmelidir. Ne var ki bir kadın olarak kendimizi açığa çıkarmadaki kapalılığımız, üzerinde en fazla durulması gereken çıkarımlardan sayılabilir. Erkek egemen iktidarcı sistemin kişilikteki etkilerinin çözümlenmesinde, özgür kadın köle kadın çelişkisini kişiliğimizde keskinleştirmede zorlandığımız görülüyor. Pozitivizmin etkisinde gelişen devrimlerin yanılsamalı özgürlük, eşitlik tanımlarına sığınarak veya dogmatizmle katılaştıran inanç sistemlerinin kader, sabır tanımlarına sığınarak kendi gerçekliğimizle ve devrimci sorumluluklarımızla yüzleşmekten kaçtığımızı da belirtiriz. Tarihe düz çizgisel bakış açısının aşılması, yine dogmatizm/materyalizm gibi bakış açılarına karşısında ikircikli tutumların gelişmesi ve bütünlüklü bir yöntemin geliştirilememesi, kadın devriminin farklı duraklarında etkili olmuş direnişleri, açığa çıkan yol ve yöntemleri, kuramları birbiriyle bağ içinde değil, birbirine karşıtlık temelinde ele alma temel yöntem sorunları olarak karşımıza çıkıyor.

Kimisine değindiğimiz bu yöntem sorunlarımızla olduğu gibi sorumluluklarımızla da yüzleştiğimiz ve birlikte çözüm geliştirdiğimiz alanlar atölyeler. Tüm bu yıllar içinde faşizm kolumuzu kanadımızı kırmaya çalışırken yüzleştiğimiz gerçekliğimiz karşısında içimizde büyüyen direnme gücünü, özgür yaşam, özgür düşünce tutkusunu yaşama taşımanın sevinci ve sorumluluğuyla yaşamı jineolojiyle mayalayacağımız alanlar.

Devrimin İlk Adımı: “Ben Kimim”

Sonuç itibarıyla gerçekleştirmek için direnişlerin en büyüğünü sürdürdüğümüz devrimle derdimiz yaşamı körleşmiş halinden kurtarmak ve onu özgür kılmaksa Adrienne Rich’in şu sorusunda soluklanalım: “Bir kadın, kendi bilincine ve kendi iradesine sahip bir birey olabilmek için hangi bilgilere ihtiyaç duyar?”⁵ İşte jineoloji, burada kadının kendi aklıyla düşünmesini, yani kendisine dayatılmış tüm bilgileri süzgeçten geçirerek “ben kimim” sorusuyla yolculuğa başlamasını devrimin ilk adımı olarak belirliyor. Kendi köklerinden kopartılmak istenmiş, karanlıklara hapsedilmiş, bilgisi çalınmış, bilmelerden uzaklaştırılmış ve ötekileştirilmiş bir coğrafyada kadınların artık kendi tarihini yazıyor, kendi hakikatini kendi yöntemiyle araştırıyor ve tüm dünya kadınlarını bu konuda ortaklaşmaya davet ediyor olması devrimde ısrarın sonucu olarak görülmeyi hak ediyor. Jineolojinin bu anlam yoğunluğuyla Ortadoğu gibi bir coğrafyada kadınlar tarafından sahiplenilmesinin tarihi bir önemi vardır.

Jineolojiyi anlama ve toplumsallaştırma sürecimizde sadece Ortadoğu’nun değil dünya kadın devrimlerinin deneyimleri, kazanımları ve bize bıraktığı miras; yaşamda bir karşılık bulmak istiyor. Ancak jineolojinin kimler tarafından ve hangi zeminde, hangi amaçla ortaya konulduğu gerçeği sadece erkek egemen devletçi sistem tarafından değil; sistemin bilgi yapılanmasından çıkamayan çevrelerce de rahatsızlık uyandırmaya devam ediyor. Bilmelerin kaynağının Ortadoğu’da var olduğunu, devrimin dinamiklerinin her haliyle bu yatakta gelişmekte ve gerçekleşmekte olduğunu açığa çıkarmak bizleri ne kadar heyecanlandırıyorsa iktidar sistemlerini ve Batı merkezli düşünce biçimini aşamayan zihniyetleri de bir o kadar rahatsız ediyor. Öyleyse yıkılan köprüleri kurmaya, yeni yollar açmaya devam!

⁵ Adrienne Rich’in 1979’da Smith College mezuniyet töreninde yaptığı konuşmadan "What does a woman need to know?"

Bir Kadın Direnişi Olarak Ekoloji Mücadelesi

Menekşe Kızıldere

Kadın Direnişi

Kadın nasıl direnir? Haksızlığı ve zulme direnmek her insan için aynı değil midir? Neden direnmeyi, kadın nasıl direnir, diye ayırıyoruz ki? Evet, ayırıyoruz çünkü kadının direnişi farklıdır. Bunun sebebi kadının fitratı değil, ekseriyetle karşısında direnmek zorunda kaldığı patriarkadır.

Kadının direnişi öfkeli. Ulrike Menihof “Üzgün olmaktansa öfkeli olmayı yeğlerim” derken aslında kadının nasıl direndiğinin ipucunu verir. Kadın direnişinin özünde öfke vardır, gözünü karartmışlık vardır, cesaret vardır ve başkaldırışın ihtişamı vardır. Kadının öfkesini doğanın yıkıma karşı geri dönüşüne benzetmek çok da yanlış bir tanım olamayacaktır. İkisi ile de baş edemezsiniz çünkü yıkıcıdır. İkisi de ihtişamlıdır çünkü sahiplenilmemiş özden gelen bir güç vardır. Eril bir güç gösterisine benzemez çünkü bu direnme gücü, bir gösteri değil son derece içten ve doğaldır. En çok bu hayranlık uyandırır.

Kadının direnme gücü denildiğinde kişisel olarak ben çocukluk hatıralarıma dönüyorum. Birçok aile ferdi, özellikle yetişkin erkekleri, Zilan Katliamı’nda¹ katledilen bir aileden geliyorum. Korkunç bir zulmün ardından bastırılmış, dilsizleştirilmiş

¹ Sedat Ulugana, Ağrı Kürt Direnişi ve Zilan Katliamı (1926-1931), Kasım 2015

Van’ın Erciş İlçesi “Zilan Deresi” mevkiinde 13 Temmuz 1930’da İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasi alt yapısını oluşturması ile Ağrı Dağı İsyanları sebep gösterilerek sivil halk gözetilmeden askeri operasyonla etnik bir katliam gerçekleştirilmiştir. Hatta bazı kaynaklarda “Kürt jenosidi” olarak yer almaktadır. Teyit edilmeyen kaynaklara göre Ağrı Dağı İsyanı’nda 15.000 insan vahşice katledilmiştir.

herkes gibi benim ailemde de Zilan’ın hatıraları asla konuşulmaz. Sadece kahramanları anılır. Zilan Katliamı’nda birçok erkeğin hikâyesi anlatılır fakat benim aklımda sadece kadınların hikâyesi vardır çünkü en cesur en ihtişamlı olan, kadınların direnişidir. Katledildikten sonra cansız bedenleri kurda kuşa yem olsun diye dağda bırakılan kardeşi ve amcasını, gece karanlıkta at sırtında, dağ başından alıp gelen büyük büyük halamın hikâyesi anlatılırken; “köydeki hiçbir erkek cesaret edemezken” deniyordu. Evinde oturup eşini beklemek varken Ro’yu yalnız bırakmayıp savaşı Zeyno’nun hikâyesi anlatılırken; “savaşıkları erkekler Reşo’dan çok onunla karşılaşmaktan korkardı” deniliyordu. Feodal ve ataerkil bir toplumda kadından beklenmeyecek davranışlardır bunlar. Cesaret ve iyi bir savaşçı olmak erkeğe atfedilen değerlerdir bu toplumlar için fakat bu iki kadın ne cesaretin ne kabiliyetin bir erkeklik özelliği olmadığını kanıtlamıştır Benim nazarımda. Bu iki kadının hikâyesini en çok bu sebeple hep aklımda tuttum. Bana erkelerin kadınlara hiçbir üstünlüğünün olmadığını gösteren muazzam iki örnek. Bu iki kadının direnişinde aynı zamanda patriarkaya karşı bir başkaldırı da vardır. Bir erkek zulme karşı direnir, aynı direnişi gösteren kadın ise aynı zamanda erkek iktidara başkaldırır. Her zulmün arkasında erkek bir iktidar vardır. Bu sebeple kadının direnişi daha çetin olmak zorundadır ve çok cephelidir. Kadın direnişinin farkı budur. Belki de kadını daha güçlü yapan da budur.

Aslında direniş kadını özgürleştirmektedir. 1903 yılında İngiltere’de ortaya çıkıp daha sonra etkileri tüm dünyaya yayılan ‘Süfajet Hareketi’ni² ele alırsak çoğu ataerkil düzende erkek iktidarı altında yaşayan birçok kadın bu hareket ve uzun süren direnişleri ile birlikte büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu direniş tam 25 yıl devam etti ve kadınlar ancak 1928 yılında seçme ve seçilme hakkını alabildiler. Bu 25 yıl süfajet hareketinin içindeki kadınları bir daha asla eskisi gibi olmayacak şekilde değiştirdi, özgürleştirdi. Canından, hayatının konforundan, mutluluğundan, evinden ve çocuklarından olmayı göze alan cesur kadınlar ile başladı bu süreç. Dünyada çok az hareket bu denli bir adanmışlıkla başlamıştır. Kadınlar o kadar haklıydı ki başka bir şeyi görmedi gözleri elbette. **Erkeklerin seçtikleri ve tercihleriyle, ikinci sınıf insan olarak yaşamaktansa bu sistemin getirdiği tüm güzel görünenleri ellerinin tersiyle iterek başladılar bu yola. Hem direniş devam ederken hem de başarı sonucunda özgürleştirdiler. Yani direnmek kadını aynı zamanda özgürleştirmektedir. Kadının direnişi ataerkilliğe karşı özgürlüğü getirmektedir.**

² İrem İncoğlu, Küresel Kadın Hareketleri ve Alternatif Küreselleşme Söylemlerine Feminist Müdahaleler, Ankara Üniversitesi KASAUM,15 Kasım 2012

Doğa ve Ekoloji Mücadelesi

Doğa ve ekoloji mücadelesi günümüzde ele alınıp yöntemleriyle birçok şekilde tanımlanmaktadır. Sosyal ve derin ekoloji, yüzeysel ekoloji olarak tanımlanan “çevrecilik” kavramı en son olarak da politik ekoloji bu mücadele yöntemlerini dinamiklerine göre farklı şekillerde tanımlar. Çevrecilik kavramı güncel siyasi ortamda ekolojik krizin durdurulması için insan ve doğa ilişkisini irdelemeden ve hiçbir sistem eleştirisi yapmadan sadece doğa için kaygılanma hali ile çözümler arar. Doğa, iktidar ve tahakküm ilişkilerini irdelemez ve siyaseten bir çözüm yerine siyaset üstü bir çevre politikası kurmayı ön görür. Özellikle 90’larda hız kazanan bu akım, siyasi baskı ortamında çevre politikası üretmek için bir araçtır.

Arne Naess derin ekolojiyi tanımlarken, ekolojizme bilgelik atfedip daha az kirlilik için az tüketimi savunur.³ Naess, büyüme odaklı teknolojik çözümlere açık olan çevreciliğe sıcak bakmasa da iktidar ve tahakkümün ekolojik kırım üzerindeki rolüne odaklanmaz. Fakat Murry Bookchin tahakkümün ve iktidarın rolünü *“Ekolojik Bir Topluma Doğru”* eserinde “Ekoloji hareketi, bütün yönleriyle tahakküm sorununun kucaklamadıkça zamanımızın ekolojik bunalımının kökenindeki nedenleri ortadan kaldırma yönünde hiçbir katkıda bulunamayacaktır.”⁴ sözleri ile açık bir şekilde irdelemektedir. **İlk kez 1957 yılında Bertrand de Jouvenel tarafından ‘Écologie Politique’ diye tanımlanan politik ekoloji, ekoloji mücadelesini güç ilişkileri bakımından politik kabul eder. İktidar ve tahakküm kavramlarının mücadeledeki yerini net bir şekilde ele alır. “Politik ekoloji bakış açısına göre çevre sorunları toplumu homojen bir biçimde etkilemezler; siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan dengesiz bir dağılım gerçekleşir ve bunun sorumlusu da siyasi iktidarlardır.”⁵** Doğa ve ekoloji mücadelesi yapılan farklı tanım ve kavramsallaştırmalarla ele alındığında tahakkümün ve iktidarın rolü günümüzde artık netleşmiştir. Ayrıca doğa ve ekoloji mücadelesi de son yıllarda insan ve kadın hakları mücadelesi ile iç içe geçmiştir. Dünyanın en büyük ekolojik kıyımlarının yaşandığı ülkelerde doğa savunucuları artık maalesef katledilmektedir. Özellikle Handuras, Meksika, Arjantin ve Brezilya başta olmaz üzere Latin Amerika ve Afrika Ülkeleri en çok katledilme vakiasının

görüldüğü ülkelerdir. Tam 24 ülkeden 200 aktivist sadece 2016 yılı içinde katledilmiştir. 2016 yılı en çok ekoloji mücadelesi aktivistinin öldürüldüğü yıl olarak kayıtlara geçmiştir.⁶ Bu rakamlar şunu gösteriyor; vahşileşen neoliberal kalkınmacı politikalarla şirketleşmiş devletler yaratıp şirketleri devlet haline dönüştüren bu düzen kalkınma için sadece kaynak olarak görülen doğaya ve kendi yaşam alanında mütevazı yaşantısını devam ettirmek arzusundaki halka düşman gözü ile bakmaktadır. Bu sebeple sadece toprağını, suyunu, evini korumak için mücadele etmek bile terörize edilmek hatta katledilmek için sıradan, yeterli bir sebep haline gelmiştir.

Ünlü kadın ekoloji aktivisti Vandana Shiva, *“Ekofeminizm”*⁷ kitabında demokratik olmayan yollarla dayatılan büyüme odaklı ekonomi politikaları için yapılan kaynak gaspı yeryüzüne ve bağımsız yerel ekonomilere tecavüzdür diyor. Bu iktidar şovu ise tecavüz kültürüdür ve kadına ve çocuğa yönelik şiddeti de kapsamaktadır. Shiva, son yılların neoliberalizm diye adlandırılan kapitalist sistemini ataerkil kapitalizm olarak tanımlamaktadır. Shiva’ya göre kapitalizmin ataerkilleşmesindeki kırılma noktası 1995’te Dünya Ticaret Örgütü’nün kurulması ile gerçekleşmiştir. 90’lı yıllarda, bir yandan hiçbir sistem eleştirisi olmayan “çevrecilik” yaygınlaştırılıp körüklenirken bir yandan da tüm dünyada ataerkil kapitalizm, devletleri sosyal devlet anlayışından uzaklaştırıp şirketleşmiş devletlere dönüştürmekteydi. Çünkü çok uluslu şirketlerin güçlenmesi ya siyasetçi olmalarından ya da siyaseti ele geçirmelerinden geçmekteydi. Bu dönüşüm sadece ekonomik alanla sınırlı kalmadı ve sosyal bir dönüşüm haline de geldi. Nihayetinde halk yoksullaşırken, şirketler zenginleşti. Gelişmekte olan tüm devletlerde zengin ve yoksul arasındaki dev uçurumların sebeplerinden biri de bu dönüşümdür. Ekofeminizm kitabının yazarlarından Marxist akademisyen Maria Mies, aynı kitapta bu yeni düzende (neoliberalizm) siyaset, demokrasi ve çıkar ilişkisini şöyle tanımlamaktadır; Bu düzende siyaset yoktur siyaset yerine ekonomik çıkar vardır ve demokrasi de yoktur; eril bir güç gösterisi vardır. Özelleştirilmiş bir şirket-devlet hızla bir polis devletine dönüşür çünkü kendi hakkını talep eden yurttaşlardan korkar. Sermayenin başında ya da sermayenin emrindeyse siyasetçinin halkla bağı kopmuştur. Ekonomik çıkarını kollama kültürü toplumda da yayılmışsa o toplumdaki polarizasyon yükselir. Artık sadece kadınlar değil tüm ötekiler ezilecektir.

Geçtiğimiz yıl Mayıs ayında Antalya’da maden şirketlerine karşı mücadele veren Aysin ve Ali Büyüknohutçu çiftinin öldürülmesi olayı, Türkiye’de de aynı sistemin yerleştiğinin bir kanıtıdır.

³ Arne Naess, Derin Ekolojinin Temelleri “Derin Ekoloji” içinde, Derleyen: Günseli Tamkoç, Ege Yayıncılık, İzmir, 1994, s. 9-16

⁴ Murray Bookchin, Ekolojik Bir Topluma Doğru. Çeviren: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 1996, s. 48

⁵ Paul Robbins, Political Ecology: A Critical Introduction, Malden: Blackwell Publishing, 2012

⁶ Savaş Volkan Genç, Derin Ekoloji Penceresinden Hayvana Bakış, Veteriner Hekimler Derneği Dergisi Cilt: 78 Sayı: 2 Yıl: 2007, 35-39

⁷ Vandana Shiva, Maria Mies, Ekofeminizm, Sinek Sekiz Yayınları, 2018

Ekolojik kıyım karşısında kaygı duyma tam da tahakküm karşısında kaygılanma halidir. İnsanın ekolojik kayıplara karşı kaygılanmasının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Ekolojik kıyım kaygılanmanın ilk belgelerinden biri M.Ö 430-373 yıllarında Antik Yunan'da Platon'un ormansızlaşmanın susuzluk ve sele yol açacağını kayıtlarına geçirmesidir. Platon Atina dağlarından fütursuzca kesilen orman kayıplarının sele yol açacağını öngörmüştür.⁸ Maalesef yaklaşık 2400 yıldır aynı büyüme ve kalkınma motivasyonu ile doğaya karşı suç işlenmektedir. Kolonyalizm ve metrik sistem insan köleliğini nasıl getirdiyse kapitalist ataerkil sistemlerde büyüme ve çıkar için her şeyi ve herkesi köle olarak görmektedir.

Doğa tahribatı tarihte hep bir iktidar aracı olarak kullanılmıştır. Aktüel Arkeoloji Dergisinin 30. Urartular sayısında,⁹ Asur Zafer Ahitlerinden yola çıkarak Asurlular ve Urartuların savaş stratejileri anlatılmıştır. Asurlular bir savaş stratejisi olarak Urartulara karşı, işgal ettikleri veya etmek istedikleri her yerde ilk önce ağaçları keser veya yakarlarmış. Bunu da hem onur kırıcı, hem de tarım alanlarına zarar vererek

ekonomik zarar olsun diye yaparlarmış. Buna karşılık, güzel Van Gölü'nün eski ev sahipleri Urartular, bir yayılma stratejisi olarak ilk iş ağaç diker, tarım alanı açarlarmış. Van Gölü Havzasında kalan tek tük kadim ağaçlar, muhteşem mühendislik eseri sulama kanalları ve kalem gibi çizili tarım alanları Asurlular'dan arta kalanlardır. M.Ö. 146'da Romalılar da Cathage bölgesindeki tarım mahsullerini tuz ile yok etmişlerdir. Günümüz Türkiye'sinde ise Cudi ve Dersim Dağlarında zaman zaman kimsenin müdahale etmediği (gönüllüler ve yöre halkı dışında) yangınlar çıktığını görmekteyiz. Doğal tahribatın bir iktidar aracı olduğunun iyi bir kanıtıdır, Cudi ve Dersim yangınları.

İklim değişikliği araştırmacısı William Rudiman'ın 2003'te yayımlanan makalesinde¹⁰ tanımladığı gibi insanlık olarak "antroposen" çağına girmiş bulunmaktayız. Yani Dünya gezegenindeki

ekolojik krizin sebebi biziz. Hatta insan etkisi ile Dünya gezegeninin iklimleri bir daha geri dönüştürülemeyecek şekilde değişmektedir. İklim değişikliğinin insan sebebi ile gerçekleştiği; Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli 'nin (Intergovernmental Panel of Climate Change, IPCC) 5. Sentez Raporu'nda¹¹ okyanuslardaki ısı değişiminin %90'nının 1971-2010 yılları arasında gerçekleştiğinin kanıtlanması ile kesinleşmiştir. İklim değişikliği Dünya gezegeninin en büyük felakettir ve bu da insan eli ile gerçekleşmektedir. Bu felakete katkısı sadece çok uluslu dev şirketlerin enerji üretimi sebebi ile ürettiği karbon miktarı yapmaz. Yakılan ormanlar, yok edilen dereler, betonlaşan kentler, kesilen ağaçlar, tahrip edilen tarım arazileri, endüstrileşen tarım ve hayvancılık da Dünya'nın sonu için atılan adımlardır. Bu sebeple Dersim Dağlarındaki yangınlar, Karadeniz Derelerindeki canlı yaşamı kayıpları, Şırnak ve Yırca'da termik santral arazisine dönüştürülmüş tarım alanları, Van Erciş'te TOKİ konutları için kesilen ağaçlar, İstanbul'da 3.köprü ve otoyollar için boyu boyunca kesilen Kuzey Ormanları, Amazonlar'da madencilik, Hindistan'da hidroelektrik santraller için kesilen ağaçlar, Afrika ülkelerinde depolanan elektronik atıklar ve nükleer atıklar, Japonya'da Fukuşima'dan hala sızmakta olan radyasyon ve dünyanın her yerinden birçok kıyım örneği, aslında her bir insanın sorunudur.

Türkiye Anayasasında tüm yurttaşların tüm doğal varlıklar üzerinde hakkı olduğu tanımlanmıştır. Dolayısı ile bu ülkede tahrip edilen herhangi bir doğal varlığa sahip çıkmak bir anayasal haktır.¹² Çevre hakkı ise dördüncü kuşak insan hakları arasında sayılmaktadır. Nasıl ki insan hakları, kadının insan hakları hep iktidarlara karşı savunulmuşsa doğa ve ekoloji için mücadele de iktidarlara karşı verilmektedir.

Hepimiz, tüm ötekiler, adalet ve eşitlik talep eden herkes, tahakküm karşısında aynı saftayız. Bu tahakküm, kademeli olarak her müsaade edildiğinde başka bir topluluğu ezerek içinde bulunduğumuz topluluğa doğru ilerleyecek. Bir yerlerde başka bir etnik kökenden bir halk tahakküm ile zulüm görüyorsa bir sonraki adım kadınlar, çocuklar, lgbti bireyler ve hakkaniyet talep eden herkes olacaktır. Doğa mücadelesi de bir hak ve adalet mücadelesidir. Diğer tüm eşitlik mücadeleleri ve cinsiyet eşitliği ile de doğrudan ilgili ve iç içe bir mücadeledir.

⁸ Savaş Volkan Genç, Derin Ekoloji Penceresinden Hayvana Bakış, Veteriner Hekimler Derneği Dergisi Cilt: 78 Sayı: 2 Yıl: 2007, 35-39

⁹ Aktüel Arkeoloji, Urartular, Sayı 30, Haziran 2018

¹⁰ William F. Ruddiman, "The anthropogenic greenhouse era began thousands of years ago." Climatic change 61.3, 2003, pp. 261-293

¹¹ IPCC 5th Assessment Report, Eylül 2018. <http://www.ipcc.ch/report/ar5/>

¹² Erol Çiçek, İnsan Hakkı Olarak Çevre Ve Çevre Hukukuna Hakim Olan Bazi İlkeler, TBB Dergisi, 2012

Doğa, İktidar ve Kadın İlişkisi

Tüm toplumsal krizlerde cinsiyet eşitliği sebepler, etkiler ve sonuçlar bakımından çok kritik bir odaktır. Birçok sosyolojik krizin sebeplerinden biri cinsiyetler arası eşitsizliğin yarattığı adaletsizliğin çarpıklığa dönüşmesidir. Herhangi bir ayrımcılığın olduğu bir yerde liyakat söz konusu değildir. Cinsiyet sebepli ayrımcılıkta ise liyakatsizlik toplum yargıları sebebi ile normal gözükmemektedir. Liyakatsizlik toplumu çürüten herşeyi hızla vasatlaştıran en hızlı çarpıklıktır. Cinsiyet bazlı yapılan liyakatsizlik ise aynı zamanda topluma bükülmüş yargılar kazandırmaktadır. Ekonomik krizlerde ve çevre felaketlerinde ise bu eşitsizlik, krizin etkileri ve neticeleri açısından büyük bir katalizördür hatta çarpandır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece bir adalet sorunu değil başlı başına temel bir sorundur. Kadının birey olarak görülmemesi ve haklarından yoksun bırakılması politiktir ve erkek iktidarını korumak için yapılmaktadır. Fakat bir toplumun toplum olamaması ve değerlerinin çürümesi tam da bu eşitsizlik ile başlar.

Toplumsal cinsiyet eşitliği sosyal adaletin kalbindedir. Buradan hareket ile sağlıklı bir toplum ve sosyal yapı için ve de bu yapı içerisinde sağlanacak adaletin baki olması için toplumsal cinsiyet eşitliği temel taşıdır. Bu eşitliğin sağlanması adına özellikle başta kadınların insan haklarını elde etmek adına birçok kadın hareketi belki de tarihin başından beri mücadele etmektedir. Josephine Danovan Feminist Teori¹³ kitabında feminizmi kadın hareketinin eylem kılavuzu olarak tanımlamaktadır. Danovan'a göre birincil dalga feminizm aydınlanmacı, liberal ve kültürel dalgadır. İkinci dalga ise radikal feminizmdir. Feminizm kavramı kadın özcülüğü, kadın eşcinselliği ve kız kardeşlik kavramlarını ve kadın dayanışmasını kapsayan kadının ataerkilliğe karşı verdiği mücadelede izlediği teoridir. Ekofeminizm kavramı ise 1974'te Françoise d'Eaubonne tarafından kadınların öncülük ettiği ekolojik devrimi tanımlamak için ortaya atılmıştır. Daha önce bahsettiğimiz doğa için kaygılanma halini ekofeminizm kavramında kadınlar daha derinden anlar ve hatta liderlik eder. Fakat güncel ekofeminizm kavramı daha da derinleşmiştir. Sadece ekolojik devrimi değil iktidarı, tahakkümü ve mücadele yöntemlerini de irdeler. 1991 yılında Vandana Shiva ve Maria Mies bu derinleşmiş değerleri bir araya getirmek için Ekofeminizm kitabını kaleme alırlar. Modern tanımı ile ekofeminizm kadının ve doğanın aynı iktidarın tahakkümüne aynı yöntemler ile maruz kaldığını en sağlam örnekleri ile açıklar. Ekofeminizm kitabında Shiva kadınların tüm dünyadaki üretimin %65'ini sağladıkları halde, kazancın sadece %10'unu aldıklarını anlatmaktadır. Yani kadın, ataerkil kapitalist düzende ucuz ve erkekle eşit olmayan bir kazanç aracıdır.

¹³ Josephine Danovan, Feminist Teori, İletişim Yayınları, 11. Baskı, Aralık 2016

Üstelik bu sadece işçi kadınlar için geçerli değildir. Beyaz yakalı kadınlar da istihdam politikalarının alt metninde hala ucuz iş gücü olarak görülmektedir. Dünyanın her yerinde kadınlar eşit ücret için mücadele vermektedir. Shiva ve Mies, Dünya Ticaret Örgütü'nün (1995) kurulması ile birlikte doğa tahribatının sistemli ve şirketleşmiş bir meşrulukla arttığını dile getirirken kadına yönelik şiddetin bu sistemleşmiş ve şirketleşmiş tahribat ile birlikte arttığına dikkat çekerler. Yerel ekonomilere, doğaya ve kadın bedenine hükmetmek ataerkil kapitalist düzenin yaydığı tecavüz kültürüdür.

Doğa tahribatının nasıl bir iktidar aracı olduğunu bir önceki bölümde ele aldık. Kadın bedeni de doğa gibi ataerkil düzende bir iktidar uygulama alanı olarak görülmektedir. Bu düzende doğa nasıl tüketilebilir bir kaynak olarak görülmekte ise kadın da meta olarak görülmektedir. Benim için söylediklerimi kanıtlayan en çarpıcı örnek şudur; 2015 Ağustosunda bir sabah Muş Vartolular uyandıklarında sokak ortasında işkence görmüş çıplak bir kadın bedeni ile karşılaştılar. Erkek iktidarı, kendini bir kadının ölü ve çıplak bedeninde tekrar dışa vuruyordu. Kadını iktidar aracı olarak gören ataerkil iktidar işte budur. Hiçbir uzun tanımlamaya gerek bırakmayan bir örnek bu. Kevser'in çıplak bedeni. Genç bir kadının çıplak ölü bedeninde kendini var eden erkek iktidar ve kadim zeytin ağaçlarını enerji üretim santrali yapmak için kesen iktidar aynıdır. Shiva'nın kitabında verdiği Hindistan örneğinde yeni ekonomik reformlardan sonra dişi fetüs cinayetlerinden, kadın tecavüzüne kadar kadına yönelik şiddetin korkunç bir şekilde arttığı görülmektedir. Halk yoksullaştıkça, doğal varlıklar ve yerel yaşam zarar gördükçe tüm bunların faturası haklarından yoksun birey olarak görülmeyen kadına kesilmektedir.

Ekolojik yıkımın en çok zarar göreni kadınlardır. Eğitim hakkı, kendini ifade etme hakkı, bedeni ve hayatı ile ilgili kararları alma hakkı elinden doğar doğmaz alınmış bir birey elette ki yaşanacak tüm olumsuz şartların en çok etkileneni olacaktır. Yerelde yaşam kaynakları ile ilgili yaşanan herhangi bir kriz elbette ki hiyerarşik olarak yayılacaktır. Maalesef haklarından yoksun oldukları için kadınlar ve çocuklar bu hiyerarşinin en sonunda yer almaktadır. Virginia Woolf *Kendine Ait Bir Oda* kitabında ünlü İngiliz şair Shearspear'in en az kendisi kadar yetenekli bir kız kardeşi olduğunu farz etmemizi ister. Woolf'a göre Shearspear'in kız kardeşi 18. yüzyıl Batı dünyasının

Ekolojik yıkımın en çok zarar göreni kadınlardır. Eğitim hakkı, kendini ifade etme hakkı, bedeni ve hayatı ile ilgili kararları alma hakkı elinden doğar doğmaz alınmış bir birey elette ki yaşanacak tüm olumsuz şartların en çok etkileneni olacaktır. Yerelde yaşam kaynakları ile ilgili yaşanan herhangi bir kriz elbette ki hiyerarşik olarak yayılacaktır. Maalesef haklarından yoksun oldukları için kadınlar ve çocuklar bu hiyerarşinin en sonunda yer almaktadır.

patriarkal düzeninde yeteneklerini abisi gibi kullanamaz ve yitip gider. Çünkü abisi ile eşit değildir. Kaldı ki dünyanın en yoksul ülkelerindeki kız kardeşler hem ağır sınıfsal yoksunluklar için de hem de ataerkil sistem için de nasıl var olabilsin. Hatta birçok örnekte, kadının yaşam hakkı bu adaletsizlik sebebiyle elinden alınmıştır. Garce Adeniji'nin 2011'de yayımlanan çalışmasında,¹⁴ London School of Economics (LSE) tarafından 141 ülkede yürütülmüş iklim değişikliği kaynaklı felaketlerde ve krizlerde kadın ölüm oranlarının daha yüksek olduğu, bunun da sebebinin kadınların sosyo-ekonomik durumları olduğu belirtilmiştir. Kadınların daha az hakka ve güce sahip olduğu örneklerde ölüm oranların daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Eğitime ulaşım hakkı elinden alınan kadın, birçok yoksul veya gelişmekte olan ülkede evin geçimini sağlamak için çiftçilik yapmak durumunda kalmaktadır. Dünya Gıda ve Tarım Örgütünün 2011 yılı Tarımda Kadınlar Raporu'na¹⁵ göre, teknolojiye ulaşamayan, daha az ürünü ve tarım toprağı olan ve daha az geliri olan kadın çiftçiler, erkek çiftçilere göre iklim değişikliğinden daha fazla etkilenmektedir. Çiftçilik yapan kadın için bile eşit şartlar söz konusu değildir. Alman Kalkınma Enstitüsünün 2009'da yayımladığı İklim Değişikliğine Adaptasyon ve Toplumsal Cinsiyet raporunda¹⁶ gelişmekte olan ülkelerde gıdanın %60-80 oranında üretilmesini sağlayan kadınların, bütün tarım topraklarından ancak %10'luk bir kısmına ve tüm topraklardan ancak %2'lik bir kısmına sahip oldukları belirtilmiştir.

Doğa Doğadır, Kadın da Kadındır

Kadın ve doğa ilişkisine doğa mücadelesi açısından baktığımızda bu ilişkinin yorumlarında hem doğanın hem de kadının üretkenliği üzerinden bir kader birliği vurgusundan öte bir iç içe geçmişlik görmekteyiz. Ekofeminizm, doğayı her şeyi doğuran ana olarak kabul eder ve doğurgan olan kadını ise bir şifacı olarak ekolojik devrime lider kılar. Toprağı da üretkenliğinden dolayı ana yani dişi kabul eder. Bu tutumun zeka ve kültürü eril kabul eden yorumları da vardır. Fakat üretken kabul edilen bir değer aynı zamanda tüketilebilir olarak da görülmektedir. Doğa üretkendir fakat bu üretim bir zincirdir. Yani her bir ögesinin katkı koyduğu, dinamik bir döngüdür. Çoğulcudur. Tek bir ana değil birçok canlıdan ve cansızdan oluşur. Doğa bizim sandığımızdan daha kalabalıktır. Ekolojik döngü ve dönüşüm bir üretim sürecinden ziyade her zaman kendini bir şekilde sürdürmeyi ve

sonraki zamana aktarmayı amaçlayan bir sürekliliktir. Tıpkı evrimde olduğu gibi her şey sürekliliğini devam ettirmek içindir. Evrimde tüm genler kendilerini bir sonraki nesile aktarmaya çalışır ve bu doğal seçilimdir.¹⁷ Yani toprak tanrıçası Gaia sadece bir Yunan mitoloji tanrıçasıdır ve bir mittir. Doğa'nın tanrıları, tanrıçaları, hükümdarları yoktur. Doğa'nın cinsiyeti de yoktur. Doğurgan değildir. Üretkendir, döngü halinde işler. Bu döngü zarar gördüğünde, yine döngüsel bir tepki olarak felaket ile cevap verir. Doğa ne anadır ne de kadın. Kadın da fitratı gereği çok fedakâr ve üretken olduğu için doğayı daha iyi anlayıp daha çok sahiplenmez. Her kadın fedakâr değildir ve her kadın ana da değildir. Ne anaçlık, ne fedakârlık ne üretkenlik kadının sahip olması gereken özellikler değildir, sadece her bireyde olabileceği gibi bazı kadınlar da böyledir. Şu kesin ayrımı yapmak gereklidir; doğa doğadır, kadın da kadındır. Doğanın da kadının da üretkenlik üzerinden romantize edilmesi sadece ikisini de tüketilebilir kılmak üzere ortaya atılmış gayet eril ve doğayı da kadını da anlamaktan uzak bir yaklaşımdır. Doğa ile sadece üretkenliğin romantizasyonu üzerinden ilişkilirmek, erkekleri sürecin dışında bıraktığı gibi sorumluluklardan da muaf kılmaktadır. Tüm cinsiyet grupları sadece insan olarak doğanın ve ekolojik döngülerin birer parçasıyız. Hepimize eşit sorumluklar yüklenmiştir. Kadınların üretkenliği bir rol değil bir özelliktir. Analık rolü toplumsal bir roldür ve kadına giydirilmeye çalışıldığı gibi doğaya da giydirilmeye çalışılmaktadır.

Çevre mücadelelerinde de kadın direnişçiler kimi zaman bu roller üzerinden ön plana çıkarılmaktadır. Yeşil Yol direnişinden Havva 'ana' (Rabia Özcan) toplumdaki annelik rolü üzerinden diğer örneklerde olduğu gibi direnişte basında ön plana çıkarılmıştı. Analık, bacılık gibi roller aslında yine eril zihniyetin ürettiği kadını cinsel kimliğinden ayırmaya yönelik rollerdir. Ekoloji mücadelesi için direnen kadınlar kimsenin anası veya bacası değildir. Yaşam alanlarını sermayeye ve iktidara karşı savunan yurttaşlardır ve erkekler kadar sadece yurttaş, birey ve insandır. Bianet.org için bu tartışmayı ele alan Deniz Bayram bu rol biçiminin kadınlar tarafından kabul görmediğini bu şekilde ifade etmiştir. "Biz Rabia Özcan'a "ana" demiyoruz. Dozerlerin önünde bedeni ile doğrudan eylem yapan bu kadınlar direnişlerin öznesidir. Bu öznelere analığın "cenneti ayakları altına alan kutsallığı" içinde eritmeye pek niyetimiz de yok."¹⁸

¹⁴ Grace Adeniji, Adapting to Climate Change in Africa, Jotoafrika, no. 6, 2011.

¹⁵ Dünya Gıda ve Tarım Örgütünün 2011 yılı Tarımda Kadınlar Raporu <https://www.fao.org/docrep/013/am307e/am307e00.pdf>

¹⁶ Climate Change and Gender Justice, Editor Geralinde Terry, Practical Action Publishing in association with Oxfam GB, 2009.

¹⁷ Richard Dawkins, Gen Bencildir, Kuzey Yayınları, 2014

¹⁸ Deniz Bayram, Sakin Ol ve Kadınlara Atfettiğin Sıfatları Yavaşça Yere Bırak, Eylül 2018.

<http://bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/166016-sakin-ol-ve-kadinlara-atfettiğin-sıfatları-yavaşça-yere-bırak>

Oysa Yırca direnişinde tarlasına girerek yaşam alanına tecavüz eden erkek askerlere “*Şimdi üzerimi soyunuyorum, şimdi çıplak kalacağım sen de bana bakarak taciz etmiş olacaksın, burası benim tarlam, rahat hareket etmek istiyorum, senin ne işin var burada?*” diye bağırarak Yırcalı kadınlar tam da kadınlıkları ile direnişin öznesi oldukları için ana ve bacı medyası onları Havva Ana kadar sembol haline dönüştürmemiştir. Erkek iktidarı sinsidir. Hiç ummağımız yerlerde karşımıza çıkmaktadır.

Kadınların doğa ve iktidar ile ilişkisi karmaşık görünse de aslında nettir. Bu karmaşayı yaratanın aynı sahibin sesi yani ataerkil iktidar ve onun toplumun içine işlemişliği olduğunu görmek zor değildir.

Kadınların Ekoloji Mücadelesi Örnekleri

Politikada, bilimde, sanatta, günlük hayatımızda karşı duruş, bilhassa haksızlığa karşı duruş çok kadınca bir eylem değil midir? Dünya tarihi boyunca, savaşlarda, politik baskı altında ve felaket zamanlarında sokağa ilk kadınlar çıkmıştır. Dünyanın neresine gidersek gidelim bir doğa kıyımı yaşandığında hep önce kadınların sesini duymaktayız. Latin Amerika’da, Uzak Doğu’da, Afrika’da ekolojik krizin etkisinin en ağır yaşandığı yerlerde hala doğayı katletmekte olanlara karşı hep önce kadınlar direnmektedir. Neden? Çünkü toprağın, suyun, havanın dengesinin bozulmasının ceremesini kadınlar çekmektedir de ondan. Oya Beklan Çetin Sosyo-Ekonomi Dergisinde yayımlanan makalesinde¹⁹ sanayi devrimi ile artış gösteren çevre sorunlarının, kadınların sorunu haline geldiğini aktarmıştır. Çetin, aynı makalede günümüz ekolojik krizinin sebebini şu şekilde ifade etmektedir: “Günümüzde yaşanan ekolojik krizin nedeni, tarih öncesi topluluklardaki kadını ve yeryüzünü yücelten inancın yerini ataerkil dinlerin almasıdır”. Beklan, ekolojik krizin sorumlusunun ataerkil zihniyet olduğunu ve bunun sorumluluğunu üstlenmenin ise kadınların omuzlarına bir yük olarak bırakıldığını ifade etmektedir.

Dünya tarihi kadınların doğa için verdiği mücadeleler ile doludur. Kadınların doğa için mücadelesinden bahsederken cesur kadınları anarak başlamak isterim. Berta Cáceres, Gualcarque Nehri üzerinde yapılacak hidroelektrik santral karşıtı kampanya yürüten etkili bir kadın aktivistti. Lenca yerlilerinin direniş önderiydi. Yöredeki birçok ekolojik kıyımın sebep olacak projenin durmasını sağlamıştı, bu sebeple sürekli ölüm tehdidi alıyordu. Korkusuzca direnişe devam ederken, belki de tüm Latin Amerika ekoloji direnişlerine gözdağı olsun diye 2016 yılında Berta Cáceres

¹⁹ Oya Beklan Çetin, Ekofeminizm : Kadın Doğa İlişkisi ve Ataerkillik, Sosyo-Ekonomi Dergisi 2005-1

zalimce katledildi. Berta, aslında 1730’da Hindistan da Chipko eylemini başlatan Amirata ile aynı kaderi paylaşıyordu. 1730’da Hindistan Rajhatan Bölgesi Bishnoi Köyünde Amirata Devi isimli kadın 362 din adamı ile birlikte dönemin emirinin sarayına odun olması için kesilecek khejiri ağaçlarını kendi bedenleri ile korurken katledildi. Ağaçlara sarılarak gerçekleşen bu eylemin adı Chipko²⁰ (Sanskritçe sarılma anlamına gelmekte) eylemiydi. O gün ağaçlara sarılan kadınlar katledildikten sonra Hindistan ormansızlaşma yüzünden tam dört asır boyunca birçok doğal felaketle karşı karşıya kaldı. Metin Yeğin’in Topraksızlar²¹ kitabında anlattığı Brezilyalı mülksüz kır işçilerinin hareketi, Topraksız Köylü Hareketi Movimen²²to dos Sem Terra, (MST) yaklaşık 700 bin insanın katıldığı en kalabalık hareketlerden biridir. Tekelleşen tarım politikalarına karşı bir işçi direnişidir. 1960ların başında başlayan hareket hem Brezilya’nın tarım politikalarını değiştirmiş hem de tüm Latin Amerika ülkelerine sermayeye karşı direnme kültürünü getirmiştir. Brezilya’da kır işçilerinin çoğunluğu, kadınlardır. Bu hareket Brezilyalı kadınların cesareti ile güçlenmiştir. Bu sayede 2000li yılların başından beri Ekvadorlu kadınlar mangrove ormanlarını kurtarmak ve geçim kaynakları olan balıkçılığı sürdürmek için mücadele etme gücünü ve örgütlülüğünü bulmaktadır.²² Dünya’nın dört bir yanında kadınlar aynı yöntemlerle doğa savunuculuğu yapmaktadır; Almanya’da atom enerjisi santrallerine karşı, Japonya’da tarımsal kirlilik ve nükleer enerji tehdidine karşı, Himalayalar’da kalker madenciliğine karşı, Kenya ve Tanzanya’da küçük tarım bahçelerini korumak için, Meksika’da orman kıymına karşı, San Francisco’da şeyl gazı faaliyetlerine karşı, Cerattepe’de madencilığa karşı, Munzur ve Hasankeyf’te hidroelektrik santrallere karşı doğayı savunmaktadırlar. Burada saymaya ve tek tek anlatmaya kalksak sayfalarca sadece bu direnişlerin ancak isimlerini yazabiliriz.

Doğa mücadelesinin en eski tarihine uzandığımızda kadın direnişini ve örgütlülüğünü görmekteyiz. Günümüzde ise iyice anlaşılmıştır ki ekolojik yıkıma ve iklim değişikliğine karşı mücadele feminist bir mücadeledir. Doğa ve kadın ataerkil kapitalizm ve onun tahakkümü karşısında kader birliği içindedir. Bu sebeple kadının doğa için direnişi güçlüdür, örgütlüdür ve uzun ömürlüdür.

²⁰ Gökşen Şahin, Kadının Doğası Doğanın Kadınları, EkoIQ Dergisi, 7 Mart 2015

²¹ Metin Yeğin, Topraksızlar, İletişim yayınları, 2004.

²² Bravo, E Accion Ecologica, Un ecosistema en peligro, los bosques de maglar en la costa ecuatoriana, Quito

Tanrıça Star'dan Günümüze Toplumu Savunan Kadın

Emine Erdem

Tarih her şeyin kökeni. Özellikle toplumsal olgular açısından tarihte kökünün olması, topluma yararlı ya da zararlı bir olgu olup olmadığı toplumsal değerlerin anlamlılığının ifadesidir. Eğer bir olgunun tarih sahnesine çıkışı insanlığa kazandırmışsa bu olgu olumludur, meşrudur. Ama insanlığa zarar vermiş, toplumsallığı dağıtmış, sömürüye yol açmışsa bugün olumlu gibi yansıtılsa da, aslında kökten itibaren zararlıdır. Tarihin başlangıcında, egemen uygarlıklar açığa çıkmadan önce, her şey insanlığın ihtiyacı üzerinde icat edilmiştir. Ahlak, politika, ekonomi gibi kavramlar her zaman topluma kazandıran, toplum lehine olgular olmuştur. Bugün ahlak çökertilmek, politika devletlerin toplumu kaldırma demogojisine indirgenmek, ekonomi toplumu sömürme aracı gibi kullanılma noktasına getirilse de, bu kavramlar öz olarak topluma aittir, toplum lehinedir. Sistemin kendini meşrulaştırma aracı haline getirilmiş, çarpıtılmış hallerinden arındırılıp tekrar topluma mal edilmeyi gerektirmektedir. Diğer yönden devlet, iktidar gibi kavramlar ise ilk baştan toplum aleyhine, toplumu sömürme aracı olarak doğmuş ve asla toplum yararına olmamışlardır.

Toplumsal doğada tarih, olguların gerçek yüzünü açığa çıkarırken; evrensel boyutta oluşumlar hakikatin en yalın, doğal halidir. Evren, hakikatin kendisidir. Evrende yersiz, gereksiz, zamansız hiçbir oluşuma yer yoktur. Vaktinde anlamlı olan oluşumlar bile evrendeki rolü bitip zamanı dolduğunda evren tarafından aşılır, daha yeni oluşumlara evrilir. Evrensel özelliklerle paralel olan, evrene ters düşmeyen olgular aynı zamanda toplumsal doğanın da lehinedir,

meşruluğu en iyi ifade eder. Egemenlik sistemi, toplumun kuruluşundan itibaren vazgeçilmez bir özelliği olan öz savunmayı gayri meşru, haksız ilan ederken; sömürü aracı orduları meşru kılmış, savaşla elde edilen ganimeti hak ilan etmiştir. Oysa hakikat bunun tam tersidir. Buradan hareketle, bu yazıda öz-savunma anlayışını önce evrende sonra da toplumda arayacağız. Kısa bir çerçeve ile evrensel ve tarihsel temele bakıp günümüze, kadının bugünkü öz savunma durumuna geleceğiz, Kürt kadınının öz-savunma örgütlülüğünü ele alarak tartışmamızı somutlaştırmaya çalışacağız.

Öz-Savunma Evrensel Bir Özelliiktir

İlk olarak doğaya baktığımızda, tüm varlıklarda kendini savunma temel bir ilkedir. Bu sadece biyolojik canlılık evresine ulaşmış canlılar için değil evrensel bir ilke olarak atom altı parçacıklarda dahi geçerlidir. Bunun en somut örneği Einstein ve atom altı parçacık arasındaki mücadeleden göze çarpmaktadır. Einstein atomu, atom altı parçacıkların birçok özelliğini keşfediyor, ama aslında kendisi tüm kuralları net kesin olan Newton fiziğine inanıyor. Bu nedenle atom altı dünyayı da bu kurallarla tanımakta oldukça kararlı ve ısrarlıdır. Einstein analitik zekanın tüm kurnazlıklarıyla parçacığın tüm özelliklerini anlamak için bir çok farklı deney yapmış, ama parçacık onun istediği gibi davranmayıp her seferinde farklı davranarak, Einstein'ın planlarını boşa çıkarmış, onu yanıltmış ve şaşırtmıştır. Parçacığın insanı şaşırtan, büyüleyen tabiatı çok renkli ve hala sırlarla dolu. Konumuz bu olmadığı için ayrıntılara girmeyeceğim. Ama şunu demek istiyorum, parçacığın denetime girmeye karşı koyması, tüm özelliklerinin bilinmesine karşı direnmesi, onun kendini savunmasından başka ne olabilir ki.

Maddi varlığımız evrendeki maddelerin insan formuna girmiş hali. Evrende bulunan tüm maddeler insan maddesinin yapı taşları olarak bulunmakta. Ama insan sadece beden değil, hatta daha fazla ruh, canlılık, akıl ve duygudur. İnsanın diğer biyolojik canlılardan farkıdır bunlar. Biz insanlar evrenin evrimle ulaştığı son durağız, dolayısıyla tüm özelliklerimiz evren kökenli. Ya kendini savunma, yani öz savunma! Öz-savunma tüm varlıkların temel özelliği olduğuna göre evrensel kökenli bir duygudur. Evren sürekli genişleyerek, ömrü dolan, enerjisi biten varlıkları yeni bir varlığa evrilterek zindeliğini korumakta, dinamik canlı varlığını sürdürmekte ve hep yenilenmekte. Tüm bunlar evrenin kendini yenileyerek sürekli koruduğu anlamına gelmektedir.

Öz-Savunmanın İlk Ortaya Çıkışı, Ana Tanrıça Öncülüğündedir, Varlığını Korumak Amaçlıdır

Toplumun ilk oluştuğu klan toplumunda, insan birikiminin ilk kültürleşmesi olan Neolitik toplumu aşamasında, toplum varlık yokluk sınırındadır. İnsan doğada tutunup var olabilecek mi, yoksa narin varlığı nedeniyle vahşi doğa içinde yem olup yok mu olacak? Hayvanların saldırılarına karşı, kaçarak, ağaçlara tırmanarak, taşla odunla kendini savunmaya çalışmak kendini korumak için yetmez. Sadece hayvanlar değil doğada her şey tehlike ve zorluklarla doludur. Beslenmek başlı başına bir sorundur. Beslenemeyen toplum yok olur. Ot ve meyveler doğadan ilk yararlanılacak şeyler. Fakat hangisi yenir, hangisi öldürücü zehirlidir? Bunu ayırtırmak dahi toplumu korumak için büyük bir çaba demektir. Bu bilgi bile uzun yıllardan süzölmüş olmalı, belki de zehirli bitkileri yiyen birçok insan bu uğurda öldü.

Toplumsal doğaya bakarak öz savunmanın kökenini aradığımızda kadın öncülüğüyle karşılaşmaktayız. Kadın, toplumsallaşmanın öncüsü. Toplumu kuran, bilgeliğiyle toplumsal hafızayı geliştiren, toplumun maddi manevi tüm kültür yapısını inşa eden kadın. Kadının ilk toplumsallaşma aşamasında kutsal görülmesini sadece insanların varlığının devamını sağlaması ile sınırlı ele almak çok yarım bir bakış olur. Kadın çocuğu sadece doğurmamış, beslemiş, giydirmiş, korumuş, bildiği her şeyi ona öğretmiştir. Dünyaya gelen her çocuk toplumun devamı için kutsallıkla karşılandı. Fakat bu çocuğu insan yapmak kadının görevidir. Asıl kutsallık da buydu. Çocuğu beslemek, giydirmek, soğuk ve sıcaktan, vahşi doğadan korumak, aklını kullanan bir insan olarak büyütmek kadının topluma karşı en büyük hizmetiydi. Varlık koşullarını sağlamak toplumu korumanın ilk ayağıydı. Toplumu korumanın en temel ayağı ise toplumsal hafızayı yeni nesle aktarmaktı. Topluma katılan her yeni insan şahsında kültürü inşa etmektir. İnsan olmanın farkı olan aklını kullanmayı, kültürü, dili, toplumsal yaşamı öğrenmeksizin toplum var olamazdı. Bu özellikler insan olmanın farkı olmakla birlikte, kadının toplumu savunma yöntemidir. Kadın bilgeliğiyle, konuşup anlatarak, paylaşarak, toplumu harekete geçirerek, bildiklerini aktararak toplumu korumuştur. Kadının kurduğu, icat ettiği her şey toplum lehine gelişmiş, toplumsal hafızaya kaydedilmiş, toplumsal kültür olmuştur.

Tanrıça Star zamanından bahsediyoruz. Savaş ve aşk tanrıçası olarak mitolojide Tanrıça Star'ın adından bahsedilir. Toplumu korumak, beslemek ve yönetmek, bunları sağlayarak toplumun varlığını sürdürmek insanlık için dönemin en evrensel görevidir. Tanrıça-ana, evrensel işler yaptığı için yıldızlarla bir tutulur. Evrenden karanlık geceye süzülerek karanlığı parçalayan yıldız ışığı gibi insanlık yaşamını aydınlatan bir ışıktır O. İnsanlığı karanlıktan aydınlığa çıkarmıştır. Bunu yaparken evrensel kurumlar kurmuştur. Ve bunlar hala toplumu yürüten, koruyan kurumlardır. Ekonomi, tarım, ahlak, politika, aile, bunlardan temel bazıları.

Tanrıçanın ailesi toplumdur. Bu aile, üyesini hem mülkleştiren hem de kendine bağımlılaştıran bugünkü ailenin tam tersine; paylaşan, öğretirken var eden, insana insan olma özelliği veren toplumsal ailedir. Toplumun ahlakı ve politikasının belirlendiği ortamdır. Ana tanrıça etrafında oluşan bu toplum, eşitlikçi komünaldır. Yapılan her iş toplum lehine, toplumu savunma temelindedir. Aile, bugün ilk özünden ne kadar uzaklaşsa da hala kişinin ilk ahlak terbiyesini aldığı kişiliğinin oluştuğu ortamdır, hala toplumu korumaktadır. Topluma sömürünün en fazla dayatıldığı alan olan ekonomi de esasen toplumun beslenmesi temelinde bir kadın icadıdır. Ev yasası olarak somutlaşır tanrıça zamanında. Beslenme-barınma elbette ki insanlığın olmazsa olmaz bir ihtiyacıdır. Tarım bunun en doğal sağlandığı alan olarak insan-doğa ilişkisinin temelidir. Ahlak ve politika ise tüm bu kurumlaşmaların ilkelerini, yürütülme tarzını ifade etmektedir. Tüm bu kurumlar insanlık tarihi boyunca hep var olmuşlar, dünyanın neresine gitseniz hala toplumun varlığı için temel kurumlardır. Ana kadının kurduğu toplumsal kurumlar, bu gün egemen uygarlıklar tarafından özünden uzaklaştırılmıştır. Ama gerçek özleri anlamıyla insanlık için hala yaşamsaldırlar, insan olmanın farkının sürmesinde belirleyicidirler.

Tanrıça Star insanlığın ilk aşaması olan toplumsallığı kurduğu ilk kurumlarla korumuştur. İnsanlık Ona sadece varlığını değil, yaşamını sürdürmek için gerekli olan her şeyi borçludur. Aşk tanrıçası olması toplumu korumasından, toplumla olan birlik ve bütünlüğünden gelmektedir. Tüm sevginin merkezidir. En sevilendir. Herkesin yanında yakınında olmak istediği, gücünden güç alınan anadır. Toplumu koruyandır. Topluma verdikleri nedeniyle inanılındır.

Mitolojideki Kadın Erkek Çatışması, Erkek Egemenliğine Karşı Kadınının Öz-Savunma Direnişidir

Aşk tanrıçası aynı zamanda neden savaş tanrıçası? Savaş ve aşk nasıl bir araya geldi, tanrıça Star kimliğinde bu iki zıt nasıl aynı anda var oldu? Toplumun temel değerlerine saldırıların olduğu, erkek egemenliğinin geliştiği döneme geliyoruz. Erkek, kadının üretimine saldırıyor. Ev yasasını (ekonomi) bozuyor. Kurnaz adam, ev hırsızı olarak toplumun ürettiği

Erkek, kadının üretimine saldırıyor. Ev yasasını (ekonomi) bozuyor. Kurnaz adam, ev hırsızı olarak toplumun ürettiği değerleri çalıyor. Aileyi mülkleştiriyor, ilk egemen kişi baba, ilk sömürü kurumu baba erkil aile oluyor. Kadının koruyan kollayan özelliklerini de babaya yaftalıyor. Aile, kültürün ahlakın politikanın temeli olmaktan çıkıp, iradesiz köle bireylerin yetiştirildiği devletin en küçük hücre örgütüne dönüşüyor.

değerleri çalıyor. Aileyi mülkleştiriyor, ilk egemen kişi baba, ilk sömürü kurumu baba erkil aile oluyor. Kadının koruyan kollayan özelliklerini de babaya yaftalıyor. Aile, kültürün ahlakın politikanın temeli olmaktan çıkıp, iradesiz köle bireylerin yetiştirildiği devletin en küçük hücre örgütüne dönüşüyor.

Ana kadının ilk savaşı buna karşıdır. Tanrıça Star, aşk tanrıçalığının yanına savaş tanrıçası olma ünvanını toplumu savunma amaçlı verdiği mücadele ile kazanır. Star kelimesi bu gün birçok dilde yıldız anlamında kullanılmaktadır. Bu, en eski tanrıçanın yaptığı evrensel işlerin yıldızlar katında kutsal tutulması ve tanrıçanın yıldızlarla bir tutulmasının o günden bu güne gelmesidir. Aynı zamanda Star kelimesi Kürtçe’de hala savunma anlamında da kullanılmaktadır. İnsanlar zor anlarda “Ya Star” diyerek ana tanrıçaya sığınmakta yardım ve savunma istemektedir. Yine bugün karanlık gecelerin lanetli kadını olarak anılan Lilith, köleleştirmeye karşı büyük bir direnişi gösteren tanrıçadır aslında. Zor anlarda, mutlu anlarda Lilith’in çağırılması olan “tilili” bugün hala Kürt kadınlarının zorluklarda ve mutluluklarda dilindedir.

Mitoloji çağı, erkeğin hırsızlığı icadından sonra, kadın erkek arasındaki savaşları anlatır. Tanrıça Ninhursag’ın çalınan “Me”leri (icat, yasa) ve bunları geri alma savaşı bir ilk öz savunma mücadelesidir. Mitolojide Enki’nin Ninhursag’ın bahçesinden sekiz kutsal meyveyi çalması ve sekiz hastalığa yakalanması anlatımı çarpıcıdır. Bu hastalıklara tanrıçanın lanetiyle yakalanmıştır. Tanrıçanın laneti, büyük ihtimalle ikisi arasında çıkan savaşta Enki’nin sekiz ölümcül darbe alması anlamındadır. Diğer bir mitolojik hikaye ise, İnanna’nın kız kardeşini ziyarete gidişini fırsat bilerek tanrıçanın her şeyine el koyan Dumuzi’nin lanetlenmesidir. İnanna o kadar öfkeli ki, Dumuzi’yi lanetleyerek ömür boyu, her yılın altı ayında yerin altında kalmaya mahkum eder.

Tarihte bildiğimiz en büyük, en eski savaş Tanrıça Tiamat ile Tanrı Marduk arasında yaşanmıştır. Tanrıça çok büyük bir ordu toplamıştır, Marduk ise tanrıçanın bu yenilmez ordusuna karşı tüm tanrılara vaatlerde bulunarak hepsinin desteğini arkasına almıştır. Savaş sonrası tek tanrılaşarak bunları yerine getirmemiş, sömürüyü tüm tanrılara dayatmıştır. Bu ilk savaş, bugünkü iktidar oyunlarının bir ilk örneği olarak çarpıcıdır. Tanrıça çok kendine güvenlidir, içine çektiği nefesle Marduk’u dünyanın dışına fırlatma kurdetindedir. Marduk, tam bu anda kılıcıyla tanrıçayı ortadan ikiye böler ve kendi yaratılış destanını bu olayla başlatır. Elbette eşitliğin komünalitenin kurucusu ve yürütücüsü tanrıçayı ortadan kaldırmadan, Marduk egemenliği tam kurulamaz. Marduk, kendi varlığını bu olaya borçludur. Sonrasında kendi varlığını evrenin varlığı ile özdeşleştirecektir. Artık evreni tüm

tanrıları yaratan tanrıça değildir, tanrıçanın ölümü yaratılışın temelidir. Ama yine de Tanrıça olmasa Marduk evreni yaratacak madde bulamazdı. Yani yaratım maddesi tanrıçadır, bunu da unutmamak gerekir. Bu bile tanrıçanın yarattıklarını çalmış olmanın itirafıdır.

Mitolojik anlatımlardan anlaşılan, kadın ve erkek arasındaki savaş iki bin yıl sürüyor. Sonuçta erkek egemenliği, tanrıçanın renkli eşit yaşamı üzerine egemenliğin karanlık gölgesini getirmiştir. Fakat kadın direnişi tarihin hiçbir çağında durmamıştır. Kadınlar her fırsat bulduklarında erkek egemenliğine isyan etmişlerdir. Bu kadın için bir hak savaşındır, erkek için ise sömürü sağlama aracıdır. Artık kadının toplumu savunma anlayışına karşı, kurnaz erkeğin toplumu sömürme çizgisi doğmuştur. Öz savunmaya karşı gasp talan saldırıları dönemi başlamıştır.

Egemen zihniyetin başlamasıyla birlikte savaşan güçler iki zıt uç olarak şekillenir. Toplumu, kadını, özünü savunan öz savunma güçleri ve toplumu, kadını, insanları köleleştiren değerlerine el koyan fetihçi güçler. Egemenlikli uygarlıkların çıkışıyla birlikte tarih, demokratik uygarlık ve egemenlik uygarlığın paralel akışına tanıklık eder. Demokratik uygarlık ana tanrıçanın özgür toplum çizgisinin egemenlikli uygarlığa karşı direnişi olarak hep süregelmiştir. Bu mücadele, savaş çizgisi olarak da egemenlerin fetih savaşlarına karşı halkların öz savunma savaşları olarak süregelmiştir. Egemenlik çizgisi Marduktan Sargon, İskender, Cengizhan, Sezarlara kadar sürerken; öz savunma direnişi Tiamat’tan Spartaküs, Hektor, Zenubya ve Jan D’ark’a kadar sürmüştür.

Feodal ve Kapitalist Çağlar Boyunca Kadın, Egemen Sistemin Karşısı Olmuştur

Feodal çağa damgasını vuran tek tanrılı dinlerin her üçünde de kadınlar varlıklarını belirgin kılmışlardır. Tanrıca kültürüne karşı en büyük saldırıyı ilk tek tanrılı din olan Yahudilik yürütmüştür. Oysa İbrahim peygamberin iki oğlunun anneleri olan Sara ve Hacer, Yahudilikte gelecek neslin ulusal farklılaşmasını ve yol ayrımını belirlemiştir. Her birinden doğan oğulları biri Yahudilerin, diğeri Arapların olmak üzere ulusal farklılığın başlangıcı sayılmıştır. Hristiyanlıkta Meryem İsa’nın peygamber olarak çıkışına zemin hazırlamıştır. Hristiyanlığın ilk başlangıcında fakirleri kimsesizleri kapsayan evrensel karakteri, ana tanrıca kültürünün Meryem’le hala dile gelmesini ifade etmektedir. Meryem aracılığıyla Hristiyanlığa yansımıştır. Müslümanlıkta ise Hz. Hatice Hz. Muhammedin ilk inananı, yani en büyük destekçisi olmuştur. Mevcut sistemin baskıcı karakterine karşı çıkan tek tanrılı dinlerin bir yönü elbette ki toplumu savunmaktır. Dönemin katı erkek egemenliği, kadının kendi kimliğiyle

öne çıkmasına izin vermese de kadınlar bu peygambersel çıkışlar aracılığıyla sisteme karşı isyan etmişlerdir. Diğer taraftan tek tanrılı dinler sistem karşıtı çıkışlarına rağmen erkek egemenliğini ve sömürüyü meşrulaştırma aracı haline gelmiştir. Din adına yapılan sömürü, gasp, talan en meşru savaş olarak görülmüştür. Kadın ise tamamen lanetlenerek dört duvar arasına mahkûm edilmiştir. Erkeğin neslini sürdürmesi için istediği gibi sürebileceği tarlası olarak sıfatlandırılmıştır.

Kapitalizm ise egemenlik sisteminin zirvesidir. Kadının metaların kraliçesi haline getirilmesi derecesinde nesneleştirildiği iradesinin elinden alındığı bir süreçtir. Ucuz iş gücüdür kadın. Savaşlarda sistemin bozuk para gibi harcayacağı çocukları doğurma ve büyütme makinasıdır. Kapitalizm, egemenlik çağının en büyük acılarını insanlığa ve kadınlara dayatmıştır. Yeni yerleri keşfetme adı altında, yerli halkları katlederek onların cenazeleri üzerine kendi sömürü sistemini kurmuştur. 1.ve 2. dünya savaşlarıyla insanlığı kıyımdan geçirmiştir.

Kapitalizmin sömürü sistemine karşı ilk günden sosyalizm mücadelesi toplumu savunma ve özgür yaşamı kurma adına mücadeleye başlamıştır. Kadınlar kapitalizme karşı ilk günden itibaren karşıt cephede yer almışlar, hem sistem karşıtı hareketlerde aktif yer almışlar, hem de kadın haklarını savunma kuramı temelinde feminizmi geliştirmişlerdir. Kapitalizm, sistem içi haklar için bile kadınları katletmekten geri durmamıştır. Eşit ücret isteyen 129 tekstil işçisi kadın sadece hak

ettiklerini istemişlerdir. 8 Mart kadın emekçilerin günü olarak kutladığımız bu gün aslında kadınlara katliam dayatıldığı bir gündür. Bu olayın dünya hegemonu olarak öne çıkan ABD’de olması da elbette tesadüf değildir. Kadın katliamına karşı, kadınların direnişi daha da yükseltmesiyle 8 Mart direniş günü sembolüne dönüşmüştür.

Kapitalizmin sömürü sistemine karşı ilk günden sosyalizm mücadelesi toplumu savunma ve özgür yaşamı kurma adına mücadeleye başlamıştır. Kadınlar kapitalizme karşı ilk günden itibaren karşıt cephede yer almışlar, hem sistem karşıtı hareketlerde aktif yer almışlar, hem de kadın haklarını savunma kuramı temelinde feminizmi geliştirmişlerdir.

Kapitalist Çağın Dayattığı Metalaştırmaya Karşı Kadınlar Dünyanın Her Yerinde Direnişe Katılmıştır

Kapitalist sisteme karşı 8 Martla sembolleşen kadın direnişi, kapitalizmin ilk çıkışından başlayarak ulaştığı ve sömürgeleştirmek istediği tüm ülkelere, halklara kadar kadınların direnişiyle karşılaşmıştır. Bunlara bazı örnekler verecek olursak;

Kadınlar, Fransız devriminde öncü rol oynamalarına rağmen devrim sonrası haklarını alamayınca Olympe de Gouges insan haklarının ailenin düzenlenmesiyle ev içinde başlaması gerektiğini belirtir. “Kadın ve Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesini” hazırlar. Kadın giyotine gidiyorsa siyaset de yapabilir iddiasındadır. Buna karşı erkek egemenliğinin şiddetiyle karşılaşp giyotinle idam edilse de tarih adını direnişçi kadınlar arasında yazmıştır. Kadınların örnek aldığı özendiği bir isyancı kadındır.

Ekim devrimi öncesi dört kadın Çar 2. Aleksandır’a suikast düzenler. Sofya Perovskaya çara suikast düzenleyen kadın olarak dünyada idam edilen ilk kadın suikastçi olur. 1917 Ekim devrimini de yine kadın işçiler başlatmıştır. Tekstil fabrikalarında çalışan işçi kadınlar kendi delegelerini komşu fabrikalara gönderip grev örgütlemişlerdir. Çin devriminde kadınların oynadığı rolü ise Mao şu sözleriyle ifade eder; “Göğün yarısı kadınların omuzlarındadır. Kadınların devrimci ordusu, kadınları maddi manevi özgürlüğü yok etmeye çağıran bütün şeytanları yok etmeye çağırır”. Yine de Çin’de hakim olan feodal yapı nedeniyle kadınlar savaşta geri cephede tutulmuştur. Ama Kuo Ch’un-Ch’in gibi kadınlar erkek kılığına girme pahasına da olsa savaşta aktif rol oynamışlardır. Kuo Ch’un-Ch’in ordunun verdiği en yüksek ödülü almayı hak etmiş olsa da ancak yaralandığında kadın olduğu gerçeği açığa çıkmıştır.

Vietnam halkının direnişi, başta ABD olmak üzere sömürgeci devletlerin askerlerini sendroma sokmuştur. Vietnam direnişinde kadınlar “Güney Vietnam Özgürlüğü için Kadınlar Birliğini” kurmuşlardır. Bu birlik bünyesinde yer alan kadınlar, erkeklerle aynı cephede ve her düzeyde çalışmalar içerisinde yer almanın yanı sıra, yönetsel düzeyde de aktif görev almışlardır. Nguyen Thi Dinh, kadınlar birliğinin başkanı olduğu gibi, orduda da ilk askeri komutan yardımcılığını yapmıştır. Yine bu birlik, ABD tarafından fuhuşa sürüklenen kadınları bu zeminden kurtararak, halk savaşında kadınlara yer verir. Yine 1970 yılına doğru ise Saygon’lu kadınlar, onurlarına sahip çıkmak için Kadınlar Kurulu’nu oluşturdular. Yakalanan kadınlar Saygon zindanlarında destansı direniş sergilemişlerdir.

Küba devrimi deyince aklımıza Che Guevara ve Fidel Castro gelir. Oysa Celia Sanchez ise Küba Devrimi’nin merkezindeki kadındır ve hatta kararları veren asıl kişinin o olduğu bile söylenir. 10 Mart 1952 darbesinden sonra Celia, Batista hükümetine karşı yürütülen direnişe katılmıştır. 26 Temmuz Hareketi’nin kuruculuğunu, devrim boyunca çatışma birliklerinin liderliğini yapmıştır.

Hindistan kültürel, dini, dil, etnik renkliliğiyle tanınır. Lakshmi Sehgal, Hint bağımsızlık hareketi devrimcilerinden biri olup, Hindistan Ulusal Ordusu’nda askerlik yapmış ve daha sonra Azad Hind hükümetinde Kadın Bakanlığı görevini yürütmüştür. İngiliz Yönetimi’ni devirmek için savaşan ve tamamı kadınlardan oluşan

“Jhansi Kraliçesi Alayının” komutanıydı. Jhansi Kraliçesi Alayı, İkinci Dünya Savaşı’na katılan ordular içinde yalnızca kadınlardan oluşan az sayıdaki askeri birlikten biridir. Bugün de Hindistan’da kadınlar erkek egemenliği ve kadınlara dayatılan şiddet tecavüz haksızlık, erkek egemen devletin erkek haklarını savunmasına karşı “Pembe Çete” kadın öz-savunması olarak örgütlülüğünü sürdürüyor. Bambu sopalarıyla öz savunma yapan pembe çetenin on binlerce taraftarı var, köy, şehir ve semtlerde örgütlülüğü var.

Verdiğimiz birkaç örnek bile dünyanın her yerinde kadınların direniş halinde olduğunun somut ifadesidir. Nerede direniş varsa orada kadınlar olmuştur. Kadınlar yeni direnişe başlamıyorlar. Erkek egemenliğinin kadın emeğine ilk saldırdığı günden itibaren direnişlerdir. Tarihin ismini yazmadığı kadın direnişleri araştırılmayı ve gün yüzüne çıkarılmayı, tüm kadınlara mal edilmeyi bekliyor.

Kürt Kadını Tarihin Her Aşamasında Bir Direniş Gücü Olmuştur

Tarihin en eski direnen halklarından biri de Kürt halkıdır. Kürdistan coğrafyası, egemen zihniyetin ortaya çıktığı ilk günden itibaren, kadınların, direnişin içinde olduğu bir coğrafyadır. Egemen uygarlıklara ve erkek egemenliğine karşı, tarih boyunca en fazla kafa tutanlardan biri de Kürt kadınları olmuştur. Kendi aşiretini korumaktan tutalım, egemen sisteme isyana kadar Kürt kadınları hep direniş saflarındadırlar. Düşmana esir düşmektense savaşmayı ve gerekince kendini kayalıklardan atmaya kadar varan bir yiğitliktir Kürt kadınının direnişi. Ama tarihe Kürt halkının direnişi yazılmadığı gibi Kürt kadının yiğitliği de yazılmamıştır. Kürdistan tarihinde topluma öncülük ederek rol oynayan birkaç kadın örneği vermek tamamlayıcı olacaktır.

Deyfe Xatun, Selehaddin Eyubi’nin yeğenidir. Halep valisiyle evlidir. Eşi ölünce başa geçer ve on yıl Halebi yürütür. Sonra oğlu başa geçer, o da ölünce tekrar yönetime geçer. Dönem Moğol ve Haçlı saldırıları dönemidir. Deyfe hatun doğudan ve batıdan gelen saldırılara karşı askeri gücünün başına geçerek sorumlusu olduğu Halep kentini korumayı başarır.

Destansı Dımdım kalesi direnişinde yüzlerce kadın ele geçmemek için kendisini öldürür. Zadine Xatun, Dımdım kalesinin düşmanın eline geçmesinin ardından yöre yönetimine geçişiyle birlikte kadınların intikamını almak için bin askerle Dımdım kalesine saldırır ve kaleyi alır. Ordusunun adı “Çengzerin” ordusudur.

Şehnaz Hatun ise Rojhilat Kürdistan’da Erdalan beyinin eşidir. Farslara karşı verilen savaşta savaş kızgınlaşınca Erdalan kadınlarından beş yüzünü toplar. Kadın oldukları anlaşılıp Farslar tarafından ele geçmemek için erkek kılığına girerek savaşa katılırlar ve savaşın kaderini değiştirirler. Yine Rojhilat Kürdistan, Loristan’da

Qedem Xêr, Kürt birliğini sağlama temelinde uğraşır. Bunu kendine tehlike gören Şah onu tehdit eder. Şah elçisiyle üç torba pirinç göndererek, “benim askerlerim bu kadar çok, yenemezsin” mesajını verir. Qedem Xêr ise bu pirinçleri tavuklarına yedirerek kendi gücünü, akıl ve cesaretini ifade eder.

Kara Fatma, Kırım savaşında 300 süvarisinin başında Osmanlı sarayına destek sunar ve savaşta büyük kahramanlık ve cesaret gösterir. Bu nedenle Kürt olduğu bilindiği halde Türkler kendilerine mal etmek isteseler de dünyada Kürt Fatma olarak tanınmıştır.

Cumhuriyet dönemindeki Kürt isyanlarında Gülnaz Xanım, Ağrı isyanında öncü rol oynamıştır. Seyit Rıza önderliğinde gelişen isyanda ise Bese ve Zarife’nin mücadeleleri Kürt kadınının onurunu koruma mücadelesidir. Zarife, Alişer’in eşi ve yoldaşdır. Seyit Rıza’nın sofrasına oturan ve söz hakkı kullanan tek kadın olduğu söylenir. Garzan isyanında direnişe katılan Rinde Xan, esir düşünce son isteği olarak Malabadi köprüsünü görmek istediğini söyler. Köprüye varınca kendisini köprüden Dicle suyuna atar.

Başur Kürdistanlı Leyla Qasım, Baas rejiminin Kürtlere dayattığı baskı, zulüm ve katliama karşı peşmergeye katılır. Kürt halkının sesini dünyaya duyurmak için uçak kaçırma eylemine katılır. Bu eylemde yakalanır ve biçimsel bir yargılanmayla yirmi gün gibi bir zaman içinde idam edilir. “Beni öldürün fakat şu gerçeği de bilin ki benim öldürülmemle binlerce Kürt uyanacak. Ben Kürdistan’ın özgürlüğü yolunda canımı feda ettiğimden dolayı sevinç ve gurur duymaktayım” sözleriyle Leyla Qasım, Kürt kadının özgürlük tutkusunun ve bu özgürlük için neler yapabileceğinin ifadesi olmuştur.

İsyanlar bastırılmış, Kürtlüğün bitirilmesi için vahşi katliamlar yapılmış, kalanların ise kim olduklarını unutmaları için Kürdistan’a beyaz soykırım politikası dayatılmıştır. Kürtlüğe dayatılan yok oluşun somut ifadesi, Ağrı isyanı sonrası “muhayyel Kürdistan burada meftundur” sözlerinin kazıldığı betondan hazırlanmış bir sembol mezarıdır. Ancak artık Kürdistan’da özgürlük adına yaprak kıpırdamaz denen bir aşamada Kürt halkının özgürlük umudu olarak doğan bir hareket, Kürdün özünün yeniden doğuşu olarak hızla Kürdistan’da yayılmış ve kök salmıştır. Bu çıkışın direniş kültürünü çözümlemek, kadının özgürlük tutkusunun evrenselliğini tanımlamak açısından da önemlidir.

Sömürge toplumlarda elbette kadınların durumları çok daha ağır bir aşamayı ifade eder. Çünkü, sömürge toplum erkeği en ezilen konumda iken bunun acısını evde, ailede kadından çıkarır. Erkeğe mülk olarak sadece aile kalmıştır. Bu aile üzerinde kendi egemenliğini korumak için her türlü baskıyı kadına yapmaktadır.

Ailenin kişinin karanlıkta kaybolduğu bir kör düğüm haline geldiği coğrafyamızda direniş mücadelesi, kadının koştuğu bir özgürlük ışığı olmuştur.

Hareketin ilk grup aşamasından itibaren kadınlar mücadeleye katılmışlardır. İlk örgütlenme gruplarında, ilk kongrede, zindan direnişlerinde ve dağa çıkan ilk gerilla gruplarında olmak üzere, kadınlar devrimci mücadelenin ilk aşamasında her alanda yerlerini almışlardır. Yani nerede direniş varsa kadınlar orada biz de varız demişlerdir.

Kadın Mücadelesi Kadının Cins Olarak Güç Haline Gelmesidir

Kadın ilk ezilen cins, sınıf, toplumsal kesim olarak her zaman egemenliğe karşı kutupta olmuştur. Ordu ise ezip geçen, sömürüyü silah zoruyla yürüten egemen devlet kurumu demektir. İktidarın ve devletin en temel kurumudur, bu nedenle ordularda asla kadına yer yoktur. İktidar kurumlarından uzak tutulması iktidarın bir kuralıdır. Askeri şiddet, çıkış kaynağı olarak zorla el koymaya dayanır. Toplamlar ise, sömürgeci ordulara karşı tarih boyunca hep kendilerini savunmak için arayışta olmuşlardır. Ancak, devlet zihniyetiyle yani devleti yıkıp, kendi devletini kurma zihniyetiyle yola çıkan güçler sonuçta yeni bir egemen kuruma yol açmışlardır. İşte bu nedenle sistem karşıtı duruşuyla her zaman özgürlük eğiliminde olan kadının savunma güçlerine katılması, egemenlik potansiyeli olan askeri örgütlenmeleri erkek egemenliğine karşı özgürlük, eşitlik çizgisine çekme gücü de olmuştur..

Tek tek kadınlar kendilerini güç olarak ispatlayabilir, öncü durumuna da gelebilir. Ama cins olarak güç olmak, cins olarak öz savunma gücü haline gelmek, kendi ayakların üzerine durmak daha zor bir adımdır. Güç erkekle tanımlana geldiği için cins bilinci olmazsa güçlenen kadının erkeğe benzeşmesi riski vardır. Güçlenen her kadının kadın cinsini güçlendirmesi ise ancak cins bütünlüğü, cins sevgisi ve cinsinin kurtuluşuna inançla olur. Kadın ordulaşması aşamasına gelindiğinde yaşanan çelişki budur. Kadınlar cins olarak kendi ayakları üzerinde durabilecekler mi, kendi yollarını bulabilecekler mi, kendi kalcakları yerleri kendi emekleriyle kurabilecekler mi, kendilerini savunabilecekler mi, en önemlisi kadınlar olarak birlikte yaşayabilecekler mi? Kadınlar mücadele saflarında olması her zaman halklar, ezilenler ve kadınların özgürlük çizgisinin gerektirdiği doğrultuda strateji ve taktik yürütmesine temel olmuştur. Kadının örgütlenmesi, halkların ve kadınların öz savunma, meşru savunma stratejisi temelinde örgütlenerek, sömürge anlayışına karşı alternatif savunma gücü oluşturmasının temelidir.

Bu temelde Kürt kadınları insanlığa öncülük eden toplumu örgütleyen ve savunan tanrıça Star'ı kendi adında olduğu gibi mücadele ve hedeflediği özgür toplum çizgisinde de güncelleştiren bir kadın savunma örgütü örneğidir. Tarihsel olarak Tanrıça Star'dan bu yana direnen kadınların mirası üzerinden yükselmekte ve onlardan güç almaktadır. Günümüz açısından ise, erkek egemenliği tarafından zulüm gören, şiddete uğrayan kadınları kurtarma ve kadınların özgür yaşadığı bir toplumu inşa etmeyi hedeflemektedir. Kadınları savunma birlikleri olarak, özgürlük arayan tüm kadınlara ulaşma ve tüm kadınlarla buluşma iddiasındadır. Kadınlara ve topluma nerede saldırı varsa orada toplumu ve kadınları koruma gücü olma iddiasındaki bu kadın öz-savunma örgütü, bugün tüm coğrafyamızda örgütlülüğe kavuşmuş durumda. Kürdistan'da kadının dışarı çıkmaya cesaret etmesi arkasından gelişen kadın direnişi ve yarattığı özgür kadın duruşları, Kürt kadınına farklı yöntemlerle örgütlenme, kendini savunma cesareti verdiği de görülüyor. Yine dünyanın farklı yerlerinden kadınların katılması da kadınları savunma gücünün tüm dünya kadınlarını etkilediğini ve kendine çektiğinin somut ifadesi olmaktadır.

Sonuç itibarıyla, erkek egemenliğinin egemen uygarlık boyunca devletleşerek tırmanması, ardından kapitalist çağda ise faşizmle zirvelediği bir aşamadayız. Yoğunlaşan dünya krizi ve 3. dünya savaşı koşulları dünyanın her yerinde faşizmin tırmanması, kadın üzerindeki baskı ve sömürünün artması olarak somutlaşıyor. Her zamanki gibi savaşlarda en büyük acıyı kadınlar çekiyor, en büyük bedeli kadınlar ödüyor. İçinde bulunduğumuz bu dönemde her zamankinden daha bariz olarak kadınlar öz-savunmanın gerekliliğini yürekten hissediyor. Egemenliğin kimlikleri yok edencesine saldırdığı bu süreçte, kadın kendini savunmadan, kendi savunma gücünü oluşturmada hiçbir alanda varlığını sağlayamaz, sürdüremez. Bu kadın adına hareket eden tüm kurum ve oluşumlar için böyledir. Yoksa, savunması olmayan kazanımlar kumdan kaleler gibi yıkılır. Kadın adına birlik, öncelikle öz-savunma ekserinde olmak durumundadır. Bu noktada, kadın öz savunmasının tarihi, tarzı, stratejisi yönünde bilimsel zeminin oluşturması gerekiyor. Somut olarak da bugün Kürdistan'da direnişi ile dünyayı etkileyen kadınlar mücadele amacını, tarzını, kimliğini bilimsel temelde tanımlamak, tecrübesini tüm kadınlara anlatmak bu anlamda elbette ki önemlidir.

Yoğunlaşan dünya krizi ve 3. dünya savaşı koşulları dünyanın her yerinde faşizmin tırmanması, kadın üzerindeki baskı ve sömürünün artması olarak somutlaşıyor. Her zamanki gibi savaşlarda en büyük acıyı kadınlar çekiyor, en büyük bedeli kadınlar ödüyor. İçinde bulunduğumuz bu dönemde her zamankinden daha bariz olarak kadınlar öz savunmanın gerekliliğini yürekten hissediyor.

Şiddete Karşı Öz-Savunmayla Direniş Yöntemleri

Ayşe Gökkan

Tarihsel yazınlarda kadına yönelik saldırılar (şiddet), inisiyatifli kadın öncülüklerden (tanrıça) kadın etrafında toplumsallaşmaya, tekilden tümele doğru yol almaktadır. Bu yolda kadına karşı başlatılan adı konmamış ilk savaşa karşı beş bin yıldır kadınlar hem tek tek hem de örgütlenerek öz-savunma yöntemleri geliştirdiler. Erkek egemen zihniyet ‘erk’ adı altında tarihi ‘erkek kahramanlık’ merkezli yazdığından, kadının erkek saldırılarına karşı direnişi yazılı belgelere yansımamıştır. Erkek kendini devlet merkezli yapılandırırken, kadın kendini doğadaki bağlardan koparmayan yaşam alanlarında yapılandırmıştır. Dolayısıyla da kadına saldırıların merkezi erkek egemen zihniyet olarak şekillenmiş, şiddet yapısal ve sarmal bir egemenlik sorununa dönüşmüştür. ‘Kadın tarladır, erkek tohumdur’ anlayışı tek tek tarlalarda iktidarı geliştiremeyince devreye konan merkezi iktidar aşamasının ‘erkek devlettir, kadın vatanıdır’, ‘devleti erkek, aileyi kadın kurar’ cinsiyetçiliğine karşı kesintisiz bir mücadele devam etmektedir.

Hegemonik basamaklar oluştuğunda tekil olan şiddet, topluluklara uygulanmaktadır. Yani egemen olmayan kadın üzerinden cinsiyetçiliği, egemen olmayan halk üzerinden ırkçılığı, kıtlık zamanları için ortaya çıkan artı ürünü daha da arttırarak yoksul-zengin ayrımı üzerinden sınıfları geliştirerek, ten renginin farklı olmasından tatalım da engelli olmaya kadar her türlü bahaneyle şiddet denenmektedir.

Yukarıda değinilmeye çalışılan konuların her biri milyonlarca yıllık birikimden süzülmuş ve yine her biri kadınların yaşamları pahasına binlerce araştırmadan ayıklayarak yan yana getirdiği zerreciklerden oluşan kadın bilgisidir.

Kadının erkek saldırılara karşı öz savunma konusu kuşkusuz öncelikle şiddetin tanımlanması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Şiddet Nedir, Nasıl Çeşitlendirildi?

Son dört yüz yıldır “erkek eşittir ulus devlet” denen yapılanmanın şekillenmesiyle birlikte toplumun yarısını oluşturan kadına yönelik topyekûn savaş ilan edilmiştir. Kadına yönelik saldırıların haritasında, cinsiyetçi erkek egemenliğinin devletleşmenin üstüne dincilik ve ulusçuluğun eklenmesiyle merkezileştiği görülmektedir. Bu yapılanmalar dünyada eş zamanlı olmadığı gibi bu yapılanmalara karşı mücadele de eş zamanlı deneyimlenmemiştir. Bu yapılanmalara öncülük eden anlayışların merkezine göre saldırı haritası değişebilmekle birlikte üretim ilişkilerine, merkezileşme şekillerine, devletin koyduğu kurallara (kanunlara) göre de değişiklik göstermektedir. Ancak eleştirel olmakla birlikte dünyada kadın hareketlerinin deneyimlerinin ortaklaştığı tanımlar da aşağı yukarı ortaya çıkmıştır.

Buna göre yapılanma sarmallığının çeşitliliğine göre şiddet çeşitlense de genel olarak şiddet, uygulayıcısı ya da uygulayıcıları tarafından karşısındakine bilinçli olarak yapılan fiziksel, ruhsal, sözel ve cinsel her türlü müdahale ve saldırdır. Topluma, halka, kişiye, kuruma, fikre veya herhangi bir canlıya çeşitli amaçlar adına uygulanabilmektedir. Bunun yanında, tüm varlıkların yaşam, özgürlük, irade, istek, hak ve sağlıklarına zarar verici, bu hakları ortadan kaldıran ya da kaldırılması girişimine hal ve hareketlerin tümüne şiddet denir. Hem devlet hem de erkeğin başlattığı savaştır. Kapitalist modernite krize girdikçe kadına yönelik şiddeti arttırarak çeşitlendirir. Saldırıların yapısal hal almasıyla şiddet sarmallığı derinleşerek çeşitlenmektedir. Fiziksel, cinsel, aşk, flört, kıskançlık, dijital, ekonomik, sözlü, eğitim, sağlık, siyaset, kültür, devlet kanunları farklı şiddet türleri olarak adlandırılırken, kadına yönelik şiddet ‘kimlerdendir’den tatalım (büyük aile), nerede yaşadığına (köy-kent) nereli olduğuna (Kürdistanlı, Türkiyeli, Afrikalı, Avrupalı) kadar çeşitli kodlarla meşrulaştırılmaya çalışılıp yapısallaştırılmıştır.

Kadının bedenine yönelik **Cinsel Şiddet**: Kişinin cinselliğine cezalandırma, aşağılama, küçük düşürme veya denetleme gibi erkek egemen kalıplar ile saldırılmasıdır. Cinsel şiddet, cinsel ilişkiye zorlamak, ‘hayır’ dendiğini duymazdan gelmek, cinselliği ödül/ceza biçimi olarak kullanmak, ısrarlı takip tacizinde bulunmak veya onay almadan kişinin cinselliği hakkında söylemde bulunmak gibi farklı şekillerde görülebilir.

Komünal ekonomiyi engelleyemeyen iktidarın hegemonik güç olmak için kapital finans merkezli ekonomiyi ele geçirmek üzere erkeklerle ittifak kurarak uyguladığı **Ekonomik Şiddet**: Toplulukların, sınıfların, grupların ve kişilerin birbirini maruz bıraktığı ekonomik özgürlüğü, gelişimi kısıtlama, ket vurma ve ucuz iş gücünü teşvik etme temelli şiddettir. Çalışma yaşamında ucuz iş gücü ve düşük ücret, sigortasız ve güvencesiz çalıştırma, cinsiyet ayrımcılığı temelli düşük ücret gibi

kısıtlamalarla uygulanmaktadır. Belli bir toplumsal gruba ya da coğrafi konuma bağlı yerleşkelere ekonomik olanakların sağlanmaması, kalkınma yapılmaması, imkânların kısıtlanması ya da erişimin olanaksız bırakılması da ekonomik şiddettir. Eğitime ya da sağlığa erişimde ekonomik kıstas getirilmesi de ekonomi temelli bir şiddet türüdür. Ataerkil yapılanmalarda genellikle kadınlık deneyimi yaşayan kişilerin maruz bırakıldığı bir şiddet türüdür. Bu durumlarda kadınlık deneyimi yaşayan kişinin herhangi bir işte çalıştırılmayarak ev eksenli çalışma ve ücretsiz ev içi emekle sınırlandırılması; gelir ve giderlerinin kontrol altında tutulması veya gelirine el konulması; zorla çalıştırılması; miras gibi haklarının elinden alınması; aile, akraba, çalışma arkadaşları, eş ya da partnerleri tarafından çalışma hayatında bu gruplardaki erkeklerden daha düşük ücretle çalışmaya zorlanması, eğer bu erkeklerden daha yüksek ücret alıyorsa hem ekonomik hem de psikolojik şiddete maruz bırakılması; eğitim, gelişim, sosyal aktivite gibi faaliyetlerinin engellenmesi ya da bunlara katılmak için izin almak zorunda bırakılması gibi durumların her biri görünür ya da örtük ekonomik şiddettir. Yapılan araştırmalar ve deneyim aktarımları, ekonomik şiddetin fiziksel şiddeti de beraberinde getirdiğini göstermektedir. Ekonomik şiddet, özel ve kamusal her alanda yaşanmaktadır.

Devleti (dincilik, ulusçuluk, bilimcilikle) tanrılaştırmak için kadınla erkeğin birlikte yaşam kararını aileye, topluma, dine, devlete onaylatma (aileden isteme, dini nikah, devlet nikahı) devletin minyatürü olarak aileyi kurumlaştırmaya dönük **Ev İçi Şiddet:** Aynı evi paylaşsa da paylaşmasa da aile içinde veya hanede, bir üyenin başka bir üyeye hükmederek her türlü fiziksel, sözel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti anlamına gelir. Aşağılamak, darp etmek, cinsel şiddet uygulamak, tehdit etmek, zorla evlendirmek, ekonomik olarak kısıtlamak ve/veya güçsüz bırakmak aile içi şiddetin parçasıdır.

Fiziksel Şiddet: Bir kişinin başka bir kişinin fiziksel bütünlüğünü ve dokunulmazlığını ihlal ederek maruz bıraktığı şiddet türüdür. Fiziksel şiddet, delici veya kesici aletlerle yaralamak, tekmelemek, itmek, tokat atmak veya vurmak gibi şiddet biçimlerini kapsarken; fiziksel şiddetle birlikte illa ki kişiye/gruba hakaret içeren, öz güven zedeleyici, duygu durumunu ihlal eden şekillerde psikolojik şiddet de gerçekleşir.

Kapitalist modernitenin ürettiği şiddet biçimlerinden biri de **Flört Şiddeti:** Flört edilen partnerin fiziksel, cinsel, psikolojik, sosyal ve dijital şiddet içeren davranışlara maruz bırakılmasıdır. Flört şiddeti, henüz süren ya da bitmiş olan flört birlikteliğinde yaşanabilir. Partnerlerden birinin diğerine ne yapacağı, nasıl konuşacağı, nasıl giyineceği gibi konularda baskı oluşturma veya korumacı yaklaşması psikolojik şiddettir. Partnerin sosyal ilişkileri kısıtlaması, kontrol etmesi, yalnızlaştırması ya da buna dair girişimlerde bulunması, sosyal ilişkileri kontrol altına veya

kıskançlığa sevgiyi gerekçe göstermesi de sosyal şiddettir. Partner tarafından cinsel birliktelik veya yakınlık yaşamak için zorlanmaya maruz bırakma durumu da cinsel şiddettir.

Erkek egemen zihniyetin teknikle şiddet üretmesi yani **Dijital Şiddet:** Kişilerin birliktelik yürüttüğü, flört ettiği veya flörtü sonlandırdığı kişi/kişileri teknolojik araçlarla takip etme, kontrol altına almaya çalışma veya tehdit etme gibi yöntemlerle tacize maruz bırakmasıdır. Partnerlerin birbirlerinden irade dışı sosyal medya hesaplarının şifrelerini alması, sosyal medyada kimlerle arkadaş olabileceğine karar vermesi, fotoğraf ya da video göndermek için zorlaması, telefon/bilgisayar bilgilerini karıştırması ve mesajlaşma ile yapılan görüşmelerde hızlı yanıt vermek için psikolojik baskılar uygulaması bunun örneklerindendir.

Jinekolojik Şiddet: Jinekolojik muayenelerde kadınların, ataerkil toplum yapısında ahlaki, normatif ve cinsiyetçi eril şiddete maruz bırakılmasıdır. Irk, din, dil, etnik, kültürel, renk, bedensel yapı, engel gibi durumlar jinekolojik şiddete gerekçe yapılabilmektedir. Bekaret sorgusu, evlilik dışı cinsel yaşamın sorgulanması gibi eril psikolojik şiddete maruz bırakılma yaşanır. Translara dönük de muayene edilmeme, ayrımcı yaklaşma, küçümseme gibi transfobik şiddet sık görülür.

Psikolojik Şiddet: Toplamların, kişilerin veya canlıların duygusal, sözel ve sosyal olarak maruz bırakıldığı şiddettir. Hakaret ederek, aşağılayarak, kötü davranarak, duyguları sömürerek, baskı uygulayarak, tehdit ederek, sosyal alanları kısıtlayarak, suçlayarak ve suçlu hissettirerek yapılır. Söz hakkını ya da her türlü iletişim hakkını engellemek, güveni ya da saygınlığı zedelemek de psikolojik şiddettir. Özel alandan kamusal alana; ev içinden okul ve iş yaşamına, arkadaşlık ilişkilerinden beraberliklere kadar pek çok alanda yaşanabilir. Psikolojik şiddet, fiziksel darp gibi somut etkilere sahip olmayabilir ve kanıtlanabilirliği değişebilir. Ancak aynı oranda suç teşkil etmektedir.

Devlet Şiddeti: Erkek egemen zihniyetin ittifaklarından devletin aile, eğitim, sağlık, kültür, sanat, yasama, yürütme, yargı...vb alanlarda yürüttüğü her türlü şiddettir. Yukarıda belirtilen şiddet çeşitleri erkek egemen zihniyetten kaynaklı uygulandığı kadar devletten kaynaklı da uygulanır. Erkek egemen devlet tarafından da

Bu kadar boyutlandırılmış şiddet gerçeğinden yola çıkarak hakikat olan özgürlüğe ulaşmak için erkek egemen zihniyetin erkek=din=ırk=devlet gibi iktidar yapılanmalarının saldırlarına karşı öz savunma yöntemlerini geliştirmek, kadının kendisiyle ilgili söz, karar, irade olma ve yaşam hakkını korumasıdır. Şiddetin böyle yapısal ve sarmal giden tarihçesi karşısında öz savunmanın da tarihsel bir geçmişi vardır. Şiddet yapılanmalarına karşı farklı öz savunma yöntemleri geliştirilmiştir.

tek dil, tek din, tek cins, tek ırk siyasetinin en üstten uygulaması, bununla birlikte kadının beyanını esas almadan erkeği koruyan bir şiddet türü olarak açığa çıkar.

Bu kadar boyutlandırılmış şiddet gerçeğinden yola çıkarak hakikat olan özgürlüğe ulaşmak için erkek egemen zihniyetin erkek=din=ırk=devlet gibi iktidar yapılanmalarının saldırılarına karşı öz savunma yöntemlerini geliştirmek, kadının kendisiyle ilgili söz, karar, irade olma ve yaşam hakkını korumasıdır. Şiddetin böyle yapısal ve sarmal giden tarihçesi karşısında öz savunmanın da tarihsel bir geçmişi vardır. Şiddet yapılanmalarına karşı farklı öz savunma yöntemleri geliştirilmiştir.

Öz-Savunma Yaşam Hakkını Korumaktır, Özgürlüktür

Öz-savunmanın tanımı da şiddet tanımları kadar yaşanan döneme ve şiddetin yapısal farklılığına göre değişken olmakla birlikte genel olarak **Öz-Savunma**: Toplumların, halkların, klanların veya canlıların politik bir zemine dayanarak kendi güvenliğini sağlama zorunluluğundan doğan doğal hakkıdır. Doğadaki tüm canlıların doğal yapılanmasında mutlaka bir savunma mekanizması bulunmaktadır. Bu mekanizmalar, yaşamın sürdürülmesi önünde ortaya çıkabilecek engelleri aşmaya yönelik olarak şekillenmiştir. Kirpinin okları, gülün diken, kartalın gagası ya da pençesi, kedinin tırnağı ya da birçok duyu organının gücü gibi örnekler bu konuda sıralanabilir. Bu durum da gösteriyor ki, doğal olarak farklı canlılar ortamında adına ne denirse denilsin, var olan biyolojik-genetik düzenlemeler birinci dereceden yaşamın sürdürülmesiyle ilgilidir.

Öz-savunma, var olan yaygın ihlallerden dolayı günümüzde özellikle erkek şiddetine karşı ele alınan bir konudur. Avcı 'kurnaz adam'la gelişmeye başlayan saldırı-savunma araç ve taktikleri de toplumdan kopan özel askeri örgütlenmelerle birlikte uygulanmaya başladı. Bu da karşısında meşru müdafaa hakkını doğuran bir örgütlülük geliştirdi. Kadınların veya kadınlık deneyimi yaşayanların kendilerine karşı tehdit unsuru olan erk zihniyetine karşı öz-savunmalarını gerçekleştirmeleri kadın kurtuluş ideolojisinde, feminist felsefede ve Jineolojide meşrudur. Öz-savunma Rojava'daki gibi demokratik yönetimlerde yasalarla tanınmıştır.

Kadın anlatımlarından yola çıkarak **meşru savunmayı** maruz bırakılan herhangi bir saldırı karşısında kişinin kendisini veya bir başkasını koruması, saldırıyı durdurmak ya da azaltmak için güç kullanması olarak da tanımlayabiliriz. Kadın perspektifiyle ele alınacak meşru müdafaa ise, ataerkil toplumlarda yazılı hukuka göre şekillendirilmesi ve genişletilmesi gereken bir savunma durumudur. Buna göre, kadının tüm bu baskı ve saldırılara karşı savunmada bulunması durumunda meşru müdafaa hükümleri kadın odaklı yaklaşımla genişletilebilmelidir.

Her şiddet çeşidine karşı kadının bir öz savunması olduğu bilinmektedir. Belki adını koymadığımız ama geliştirdiğimiz yöntemlerimiz vardır. Yoksa bu kadar ağır şiddet altında farklı farklı zamanlarda farklı farklı yöntemlerle öz-savunma yollarına başvurmadan yaşamı sürdürmemiz imkansızdır. Kadınlar olarak şiddetle mücadele etmeseydik öz-savunma diye bir tanımlama yapamazdık. Aslında ağır şiddet altından kurtulmak için kendimizin keşfettiği yolları öz-savunma olarak tanımladık. Keşfedilen bu yollardan bir kısmını aşağıda ele almaya çalışacağız:

Sözün Silahtan Güçlü Olduğu Öz-Savunma

Dünya deneyimlerinden anlaşıldığı üzere söz silahtan güçlü değilse, silah dönüp kullananı imha eder (devlet gibi). Yukarıdaki şiddet ve öz-savunma tanımların da teyit ettiği gibi Kürt kadın mücadelesinin deneyimlediği öz-savunma yöntemlerinin başında güçlü söz oluşturma gelmektedir. Kürt kadın hareketinin öz-savunma ilkelelerinde devletin ve erkek egemen zihniyetin yaklaşımlarını durduracak sözü oluşturma önceliklidir. Bunu beş ilkeyle **yurtseverlik, özgürlük (söz, düşünce, karar ve irade), mücadele, örgütlülük, etik estetik** olarak belirlemiştir.

'Erkek Zihniyetine Karşı Öz-Savunma'

Güçlü söz oluşturma tek başına yeterli olmadığı durumlarda kadınlar erkek zihniyetine karşı farklı örgütlenmelerle farklı yöntemler de geliştirmiştir. Bu örgütlenmelerden biri de Şubat 2015 de oluşturulan 'Arin Mirkan kadın savunma grupları'. Kendi kuruluş gerekçelerini, ilke ve kurallarını yayınladıkları bildirgeye göre a) vahşi erkek zihniyetine karşı mücadele gruplarıdır b) kadının namus adı altında eve kapatılması, tahrik etti diye tecavüz edilmesi, güzel diye taciz edilmesi ve çiçeğim gülüm denip en vahşi şekilde katledilmesine karşıdır. c) Arin Mirkan kadın savunma grupları kadına dönük her türlü saldırıya karşı anında cevap verdiğinde yaşanacaklardan gruplar sorumlu değildir.) öz-savunma insan olmaktan gelen en temel hakkımız, kendimiz ve tüm kadınlar için kullanacağız.

Bir başka örnek 'Çeperên Binefîşî'. Abluka ve çatışma dönemlerinde kadınların en ağır şiddet ve işkence uygulamalarıyla karşı karşıya kaldıkları bilindiğinden kadınlar savaş ve çatışma alanlarında 'Çeperên binefîşî' (mor çeperler) adıyla mor perdeler çektikleri özgün bölgeler oluşturdular. Sokağa çıkma yasaklarının olduğu ağır süreçlerde, kadına yönelik şiddeti engellemek için mahallelerin belli sokaklarında hem suikastlardan korumak hem de sorunları olan kadınların kadın muhataplara daha kolay ulaşması için bu yöntem uygulanmıştır.

Bu örneklerin yanı sıra Kürdistan'da ve dünyada farklı öz-savunma örgütlenmeleri de vardır. Hindistan'da Gulabi Çetesi ve Kızıl Tugaylar, Kuzey Amerika'da Savaşçı Kız Kardeşler, Dersim'de Kızıl Sopalı Kadınlar, Rojava'da Yekitiya Parastina Jinan, Şengal'de erkek egemenliğinin emperyal patlaması olan DAİŞ'e karşı Yekitiya Jinên Şengalê öz-savunmanın örgütlü olduğu yapılardan bazılarıdır.

Bir başka yöntem olarak, İstanbul Feminist Kolektif, kendilerine şiddet uygulayan, canlarına kast eden erkeklere meşru müdafaa gösteren ve öz-savunmalarını gerçekleştiren kadınları 'Kadınlar Hayatlarına Sahip Çıkıyor' kampanyasıyla ortaklaştırdı.

Vahşi erkek zihniyetinin en keskin yaşandığı yerlerden biri olan Hindistan'da bir yandan ana kadın kültürü, diğer yandan dulların yakılması, kız bebeklerinin anne kar- nında öldürülmesi, toplu tecavüzler yaşanmakta. Tarihte kadınların kutsandığı bir ülkede kadın düşmanlığının hızla yayılmasına karşı kadınlar 'Pembe Çeteler' adını verdikleri öz-savunma örgütlenmesiyle kadına yönelik şiddet uygulayan erkekleri pembe kıyafetleri içinde sopalara cezalandırırlar.

Kadın cinayetlerinin çoktan kırım düzeyine ulaştığı Latin Amerika'da 'bir kadın daha eksilmeyeceğiz' diyen kadınların #NiUnaMenos adıyla örgütledikleri kam- panya bir başka örnek. Kadın cinayetlerinin devlet katında görünür olması ve katillerin cezalandırılması için yıllarca mücadele yürütmüş olan kadınlar, devletin suç ortağı olduğu gerçeğinden hareketle kadın kırımının güçlü bir örgütlenme ile

önlenebileceği sonucuna vardı. Bir tek kadın daha ek- silmesin diye Arjantin'den çıkış alan Ni Una Menos hareketi bugün kıta çapında, hatta ulus- lararası düzeyde örgütleniyor.

Erkek zihniyetinin en keskin ya- şandığı yerlerden biri olan Hindis- tan'da bir yandan ana kadın kültürü, diğer yandan dulların yakılması, kız bebek- lerinin anne kar- nında öldürülmesi, toplu teca- vüzler yaşanmakta. Tarihte kadınların kutsandığı bir ülkede kadın düşmanlığının hızla yayılmasına karşı kadınlar 'Pembe Çeteler' adını verdikleri öz savunma örgütlenmesiyle kadına yönelik şiddet uygulayan erkek- leri pembe kıyafetleri içinde sopa- larla cezalandırırlar.

Yukarıda kısmen ele aldığımız dünyanın başka diyarlarından kadınların öz savunma dene- yimleri erkek egemen aile ve devlete karşı öz-savunma deneyimleridir. Bu örgütlen- melerin yanı sıra Kürdistan'da ve dünyanın farklı yerlerinde sözleşmelerle kadının öz- savunma sistemi güçlendirilmiştir.

Kadın Hakları Bildirgeleri, Uluslararası Sözleşmeler Öz-Savunmadır

Kadına karşı adı konmamış savaşın küresel- leştirilmesiyle birlikte, kadınların ortak diren- işleri sonucunda erkek egemen zihniyetin çizdiği sınırları aşan sözleşmeler oluşturuldu.

Kadın Hakları Bildirgesi, CEDAW kadına yönelik şiddetle mücadele, İstanbul Söz-leşmesi, Kürdistan'da kadının toplumsal sözleşmesi... vb.

Milyarlarca kadının hangi kuralla olursa olsun birlikte yaşadığı aile, toplum, iş, okul, devlet, inanç, halklarla kendi oluşturacağı kadının toplumsal sözleşmesi ge- liştirilebilecek en geniş öz-savunma olacaktır. Örneğin Rojava Demokratik Özerklik Yönetimi Yasama Meclisi tarafından kabul edilen Rojava Toplumsal Sözleşmesi'ne göre, kadınlar öz-savunma ve her türlü cinsiyet ayrımını kaldırma, reddetme hakkına sahiptir.

Küreselleştirilen kadın karşıtı savaş, kadın mücadelesinin evrenselleşmesini de zorunlu kılmıştır. 9 Ocak siyasi kadın katliamlarına karşı eylem günü, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü, 3 Ağustos Kadın Soykırımına Karşı Eylem Günü, 25 Kasım Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Günü gibi direniş günleri de kadının mücadelesinin evrenselleşmesidir. Bu günlerde düzenlenen eş zamanlı kampanyalar, mitingler, paneller, çalıştaylar, oturma eylemleri, protestolar, açlık grevleri, yürüyüşler de öz-savunmadır.

Sadece belirli günlerde değil şiddet karşısında her türlü protesto, yürüyüş vb. ey- lemselliklerin geliştirilmesi öz-savunma kapsamındadır. Çünkü kadınlar tacize veya tecavüze uğradıklarında hep 'aman kimse gördü mü, duydu mu' kaygısıyla hareket ettiklerinde tacizci ve tecavüzcü elini kolunu sallayarak başı dik dolaşırken, kadın da tüm korku ve kaygılarıyla tek başına baş etmeye çalışmakta veya yaşamı pahasına bedel ödemektedir. Yani utanması gerekenin yerine utanmamak, korkması gere- kenlerin yerine korkmamak, teşhir etmek en büyük öz-savunma olarak dene- yimlendi. Sessizlik şiddet uygulayıcılarına cesaret verir ve böylece çocuğa karşı taciz ve tecavüz, ensest saldırı, kadına yönelik şiddet bir halk sağlığı problemi olarak toplumda sarmalanır. Dolayısıyla bu eksende her türlü protesto, yürüyüş vb. eylemsellikler öz-savunma kapsamındadır.

'Hayır' En Güçlü Öz-Savunmadır

Kadınların öz-savunmaları yanıt buldukça saldırıların kılıf değiştirerek, in- celtiyle yeniden üretilmesi, erkek egemen zihniyetin saldırıya ara vermek- sizin devam ettirdiğinin de göstergesidir. Bu tecrübeyle kadınların geliştirdiği en kalıcı ve kararlı olan öz savunma, kadının beyanını esas almaktır. Hayır diyebilmek öz-savunmanın ilk ilkesidir.

Kadınların öykülerinden 'hayır' öz-savunmasını tanımlamak daha da aydınlatıcıdır. Kendi dinlediğim birkaç hikâye, öz-savunma deneyimi...

“... Evlenme kararları ortakmış gibi adet yerini bulsun diye bana da soruldu. Ben de zaten ne değişecek ki deyip kabul ettim. Bir iki dövmele başladı, çocuklar olursa düzelir nasihatini aldım. Çocuklarla birlikte aynı uygulamayı görmeye başladım. Bir de baktım ikinci kadın da geldi. İçim acısa da ne olacakla geçtirdim, sevgi zaten yoktu. Sonra her ikimizi ve çocuklara da şiddet uyguladı. Mahallede bir araya gelen ‘kadın mücadelesi’ diyen kadınlarla tanışıp çalışmaya başladım. Kadın hakları denince nereden başladığını çözmeye çabaladım. Kadınların sayısı arttıkça kendime olan güvenim daba da arttı. Yine günlerden bir gün adam dövmele kalkıştı. Birden bire ‘sakın bana dokunma’ dedim. Kendi sesime hayret ettim, sanki başka birinin sesiymiş gibi geldi bana, adamda sanki kendi değilmiş eli havada kaldı. Adamın da aynı adam olmadığını yüzünün ürkekliğini bir keşifçi gibi incelemeye başladım. Ve daba sonra evimi ayırsam da ikinci eşle dayanışmayı sürdürdüm. Kadın çalışmalarını devam ettim. Gözaltılar, cezaevi, akla gelebilen tüm işkence, şiddet, baskılara maruz kalsam da adamın elini havada donduracak kadar kararlı ve iradeli olduğuma inanmıştım.”

Bu kadar çıplak olmasa da kapitalist modernitede genç kadınların partnerleriyle yaşadıkları duygusal ilişkilerde inceltirilmiş şiddet görünmez kılınarak sürdürülmesine karşı, ‘hayır’ çok güçlü vurgulanmadıkça şiddetin etkisi hissettirilmiyor. Hayır’larını oluşturmada ilişkinin sınırlarını belirlemek mümkün olmamakla birlikte, her şeyi kabul etmenin şiddetten de korumadığı bilinmektedir. Öz güven öz-savunmayı tanımlar. Biriyle duygusal bir ilişki yaşıyor olmanın tüm zamanını ona ayırmak anlamına gelmiyor. Duygusal ilişkilerde kişilerin yaşamlarını ilgilendiren konularda üzerlerinde baskı olmadan kendi kararlarını alabilme öz güveni bir öz savunmadır. İlişkinin sınırlarını belirlemek eli havada durdurabilmek ve ilişkide güven sorunu varsa onu sürdürmeme hakkı ve iradesini harekete geçirmekle mümkündür.

Başardıklarımız Öz-Savunmamızdır

“Ben çevremdekilerine göre geç (20 yaşında) evlendim. İstemediğim her şeyi erkeğe bana yaptırıyordu. Cinsel ilişki, erken uyanma, erkeğin istediği yemeği istediği saatte yapma... Altı çocuğum oldu. Ben mi istedim adam mı istedi fark etmedim. Kadınlar el birliğiyle bir çok işi yapıyorduk. Erkeklerin hep aynı olduklarına inanırdık. Kadınların her biri öğretilenlerle şiddete karşı farklı farklı baş etme yollarını birbirimize anlatıyorduk. Cinsel ilişkiye girmek istemediğinde çocukların yanında uyumak, yorgun olduğumu söylemek, kendini odaya kapatarak engellemek, aile biiyüklerinin tarafında uyumak, tabi bazen tüm bunların da çözümü olmadığı zamanları yaşamak... Her zorlandığımda bazen aileme gidiyordum, bazen komşularıma. Bu yıl, sonra ki yıl derken çocukları büyütmeye derdine girdim. Onları büyütmek onlarla kendi kurtuluşunu da büyüttiğümü çok sonradan fark ettim. Kız çocukları okutmak için babalarıyla hep kavga ettim. Okulları için para vermediğinde günü birlik çalıştım, kenarda biriktirip kalem defter aldım.

Çocuklar da benimle çabaladılar. Babaları bana saldırdığında onlarda beni korumaya çalışıyorlardı. Neredeyse her gün adam ne yapacak ve biz nasıl karşı çıkacağımızın hesabını yapıyorduk. Çocuklar büyüdüğü onlarla birlikte rahat ettim. Hatırladığımda af edemiyorum. Kime anlatırsam o mağduriyeti anlatıyorum. Oysa mücadele ettim kazandım, şimdiye kadar bir Kürt kadını olarak sistem karşısında mücadele edip kazandıklarım gibi niye erkek karşısında kazandıklarım ile aynı tutmayayım ki. Biz kadınlar aile içi şiddetle mücadele ederek geri aldığımız haklarımızı devletle mücadele ederek geri aldığımız haklarımızla birleştirmeliyiz.”

Şiddet Yangındır

Erkek egemen zihniyetle yapılandırılmış olan ulus devlet, kadına yönelik şiddeti de merkezden önleyeceğini sanarak ‘alo şiddet hattı’ ile bir merkez üretir. Oysa şiddet yangındır. Yangını önce en yakındakiler söndürmeye koşar. Bu nedenle devlet OHAL rejiminde ilk önce birbirleriyle yaşayan kadınların bilinçlenerek önlem aldıkları mahalle meclislerini, bürolarını illegalleştirerek kapattı. Amed’te 16 mahalle meclis bürosunu, Türkiye ve Kürdistan’da neredeyse tüm kadın dayanışma merkezlerini ve derneklerini kapattı. Yani devlet, kadınların şiddeti önlemek için komşularıyla örgütlenmesini illegal faaliyet olarak değerlendirmekte ve engellemektedir. Ancak kadının ilk oluşturduğu ‘hayır’ öz-savunması, yani şiddet karşısında retlerini oluşturarak kabullerini oluşturacak, sonra komşularıyla yangını daha başında söndürecek dayanışmalardan asla vazgeçmeyen bir öz-savunma arayışı hep devam ediyor.

Ataerkillik krize girdikçe kadına yönelik saldırılarını arttırıyor. Yukarıdaki öykülerden de anlaşılacağı gibi şiddet sarmal bir durumda yaşanıyor. Tek başımıza başlattığımız ‘hayır’ öz savunmamız gittikçe topluluğun ‘hayır’ öz-savunmasına dönüşmektedir. Şiddete maruz kaldığında bulunduğu mekandan çıkmayı başarmak, kendi başardıklarıyla ayakta kalmak, en yakındakileri şiddete karşı mücadeleye katmak, başarı deneyimlerini paylaşmak, kadınlarla dayanışma ağlarını genişletmek, ‘hayır’ları birleştirmek. Örgütsüz tek bir kadın kalmayınca kadar örgütlenmek, örgütlenmek, örgütlenmek...

Son bir öykü daha paylaşalım: ‘Köyden biriyle evlendim. Herkes birbirini tanıyordu. Herkesin bıyığı suyu belli idi. Ektiğimizi biçtiğimizi yiyorduk. Evlenince herkes gibi ben de kayınbabama gelinlik yapıyordum (kayınbabanın yanında konuşmama, gelinin sesinin duyulmaması). Çocukları çok seviyordum. Çocuğum doğduğunda mutlu oldum. Seven erkeklerin de şiddet uyguladığını görüyorduk. ...Milan denenen bir grup köye geliyordu, aralarında kadınlar da vardı. Bir gün tüm köy milletine bir araya gelmeleri için çağrı yaptılar. Kendimizi korumamız ve sorunlarımızı çözmemiz için komisyonlar kurmamızı önerdiler. Köylülerin birbirleriyle ilgili önerilerini aldılar. Benim de adım verildi. Ama kayınbabam oturduğu için itiraz

edemedim. Toplantı bitip gelen grup dışarı çıkınca arkalarından koştum. Komisyona girmek istemediğimi kayınbabama gelinlik yaptığım için içeride itiraz edemediğimi gelen kadınlara anlatmaya çalıştım. Onlardan; ‘sen yaparsın, kayınbabanla sorunların çözümünü konuşurken kendi sorununu çözmüş olursun’ yanıtını aldım. ‘Sen yaparsın’ ses tonu o kadar güven verdi ki artık itiraz etmedim. O günden sonra kadınların erkek şiddetine karşı mücadelesini nasıl kadınlardan moral alarak yaptığının beyecanını hep yaşadım. Şimdi toplantıya gelirken çocukları kayınbabama bırakıp geldim. Köyümüz zorla boşaltıldı. Buralarda kendimizi korumamız için kadınlarla örgütlenmeyi daha büyük bir ihtiyaç olarak görüyorum.’

Şiddetsiz Özgür Bir Yaşama Adımlar

Sonuç olarak erkek egemen zihniyetin kullandığı şiddet üreten tüm araçları öz-savunmamızın kapsamına alarak şiddete son verebiliriz. Kadın özgürlük perspektifine göre ortaklaşmak; medya ile mağduru değil, faili gündem yapmak; jineoloji ile bilimciliği değil kadın bilimi ve yaşamını geliştirmek; örgütlenerek şiddet üreten delikleri kapatmak, şiddetin kaynağı olan devlet kanunlarına başvurarak yasalarıyla yüzleşmesini sağlamak; protestolarla teşhir etmek; örgütlenerek şiddete maruz kalanın yanında yer almak ve uygulayıcının cezalandırılmasını sağlamak, uluslararası yargı mekanizmalarına taşımak; yaygın kadın yaşam deneyimlerini paylaşmak, en yakın kadınlarla ve aile içindekilerle dayanışmayı hızla geliştirmek; siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik, sağlık, eğitim, yerel yönetim vb. (Sivil Toplum Kurumları, Belediyeler, Odalar, Birlikler, İnisiyatifler, Hareketler...) tüm araçları etkin kullanmak ve içinde yer almakla, mücadele etmekle geri aldığımız haklarımızı korur, genişletir bize uzanan elleri havada durdurur, ‘yapabilirsin’ kararlılığını yayabiliriz. Ve şiddetsiz özgür bir yaşam kurabiliriz.

“Güzel” ve “Doğru” Adaletin Peşinde Bir Direniş: Kadın Mahkemeleri

Pınar Kuranel

Hukuk Adaletsizdir

Toplumsal yaşam için üzerine bastığımız zemin adalettir. Hukuk ise toplumsal yaşamın davranış kurallarını belirler ve gereksinimleri adalete göre düzenler. Adil kurallarla adalet ve toplumsal güveni sağlamak zorundadır.¹ Fakat hukuk, erkeklere atfedilen rasyonellik, evrensellik, objektiflik gibi değerleri temel alır ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tekrar tekrar üreterek bu anlamda adalet kavramıyla da yer yer çelişir. Ve bahsedilen bu değerler temelinde adaletten ve herkes için adil kurallardan uzaklaşır ve kadının yok sayıldığı ya da çoğu zaman özne olarak görülmediği bir pratikte işlemeye başlar. Erkek egemen zihniyetin adalet kavramı kadınların adalet kavramını geçmişte kapsayamamıştır, bugün bu problem süregelmektedir. Özellikle rasyonellik ve objektifliğin önemli unsurlar olarak kabul edildiği hukukta, bu kavramlar erkek bakış açısı üzerinden somutlanır ve kadın tecrübeleri, deneyimleri çoğu zaman bu bakış açısının dar sınırlarına uymadığı için göz ardı edilir ya da bunlara karşı çıkılır. Dolayısıyla birçok feminist hukuk teorisinin de ifade ettiği gibi “hukuk adaletsizdir”. Tarih boyunca kadınlar da hukuk alanında karşılaştıkları adaletsizlikleri dile getirmiş ve yaşanan bu adaletsizliklere dikkat çekmek, son vermek için harekete geçmiştir. Bu eleştirinin ve başkaldırının en önemli mücadele örneklerinden biri ise kadın mahkemeleridir. Bu mahkemelerde, savaş, çatışma dönemlerinde ve

¹ Prof. Dr. Zehra Gönül Balkır, “Adalet Estetiği”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Sayı 1, 2014, ss. 65

normal hayatın akışında kadınlara karşı işlenen suçlar ele alınmış; kadınların yargı alanında yaşadıkları adaletsizliğe karşı mücadele edilmiştir.

Peki kadınların bu konuda mücadelesi neleri kapsar? Bu konuda nereye kadar gelinmiştir? Kadın mücadelesinin her alana getirmeye çalıştığı yenileyici bir etik estetik algısı bu noktada da onlara katkı sağlar. Yukarıda sayılan rasyonellik, objektiflik gibi kavramlar düşünüldüğünde etik ve estetiğin bir arada bulunması garip bulunabilir bir şeydir ama estetiğin ne olduğu ne olmadığı üzerine düşünüldüğünde kadın mücadelesinin estetiği etikle ne için birleştirdiğini çözmek kolay olacaktır. Estetik olan güzel ve doğru olandır, objektif bakış açısının tersine subjektif bir şekilde değerlendirilebilir bir şeydir güzel ve doğru olan. Bu noktada da hukukun ve adaletin “objektif” olarak değerlendirildiği ama aslında erkek egemen bakış açısıyla subjektif bir şekilde uygulandığı aşikardır. Ve kadınların kendileri için de “güzel ve doğru” olabilecek bir hukuk peşine düşmesi kaçınılmazdır. Nasıl bir hukukçu için adaletin gerçekleşmesi; bir hukuk güzellemesi demekse, kadınlar için de hukukun adalete uygun olarak hareket etmesi güzel olandır.² Adaleti estetik bir kaygıyla yorumlamak aslında yüzyıllardır göz ardı edilen ama kadının maruz kaldığı duygusal travmaların kavranmasını kolaylaştıran bir yol olarak yorumlanabilir.

Kadın Mücadelesi ve Yeni Bir Hukuk Anlayışı

Foucault’un görüşüne göre insanlar çevrelerine aittir ve bu çevrelerde özerkliği engelleyen iktidar ilişkisi vardır. Bu bağlamda kadın deneyimlerine yer vermek kadını, gerçekliği olmayan soyut bireyler olarak ele almak yerine diğerleriyle ilişki halinde olan somut bireyler olarak ele almayı gerektirir. Erkek egemen zihniyetin hüküm sürdüğü ataerki toplumlarda hukukun tarafsız ve nesnel olması düşünülemez ve cinsiyetler arası eşitsizlikler hukuk kuralları ve uygulamaları şeklinde doğal olarak hayata geçirilmiş olur. Normlar bu şekilde gerek toplum içinde gerekse hukuk özelinde ataerki ideolojiden beslenerek yeniden üretilerek sürekliliğini sağlar. Normların tek başına bir anlamı yoktur; kanun uygulayıcıları tarafından yorumlanması gerekir, bu da eril bir bakış açısıyla yapılır. Bu nedenle hukuk ataerki bir toplum yapısının ürünü olduğu oranda erildir ve hukuk erkek bakış açısını taşır. Hukuk erkeklere atfedilen rasyonellik, evrensellik, objektiflik değerlerini temel aldığından, cinsiyet eşitsizlikleri hukuk tarafından sürekli yeniden üretilir.

² Prof. Dr. Zehra Gönül Balkır, “Adalet Estetiği”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Sayı 1, 2014, ss. 68, 69

Dolayısıyla, kadınlar birey olarak kabul edilmez, ikincilleştirilirler, erkek egemenliği toplumda ve özelde sürdürülür, bu yapılaşma içerisinde, sadece kadınlar değil farklı cinsel yönelime sahip kişiler de dışlanır ve ötekileştirilirler. Hukuk normlarının ve uygulamalarının eril zihniyetten arındırılması ve kadınların bakış açılarıyla deneyimlerini dahil etmesi, onların keşimselliğini³ göz önünde bulundurması gerekmektedir. “Hukuk alanında sorun sadece yasalar ve uygulamaları değildir. Hukukun kuruluşu erkeklere ait bir alan olduğu için zaten başka alternatif de söz konusu değildir. Bu nedenle yasa koyuculuktan da dışlanmış olan kadınların bir gündemi de, ataerki düzeni besleyen hukukun yapımında yer almaktır.”⁴ Feminist kuramcılar da ataerkilliğin her zamanda ve her toplumdaki kadınlar üzerindeki hakimiyetinin, hukukun içerisindeki eril ideolojinin esas alınan nesnel bir standart oluşturmalarının erkek egemenliğinin hukuk içinde de görünmez, geçerli kılındığını iddia etmektedirler.

Kadın mücadelesinin oluşturmaya emek harcadığı hukuk kuramına göre eril hukuk yapısını değiştirmenin ilk adımı hukukta kadın deneyimlerine yer vermektir. Böylece kadınlar hukuk içerisinde aktif özneler olarak yer alabilecek ve kendileriyle ilgili kararların eril ideolojiye hapsolmaktan kurtulması için önemli bir gelişme sağlayacaklardır. İkinci adım ise hukuk içinde yer alan ve erkek egemen ideolojiden kaynaklanan kadına karşı ön yargıların ve eril normların farkına varmak, onları değişim ve dönüşüm sürecine koymaktan geçer. Bunların dışında bahsedilen alanda tek tip bir kadın imajı oluşturup ona göre hareket etmek, hukuk kurallarını uygulamak da tekrardan kadınlara zarar verecektir. Çünkü sadece kadın erkek ayrımı üzerinden gitmek, kadınları tek tip bir insan modeli olarak ele almak yerine onların farklılıklarından kaynaklanan diğer ayrımcılık nedenlerine de değinmek gerekir. Dolayısıyla kadınlar arasındaki keşimselliğin farkında olarak kadınlar arasındaki farklılıkların da ele alınması gerekmektedir. Üçüncü adım kadınlara tercih hakkı tanımadır. Kadınları pasif birer nesne olmaktan çıkararak söz sahibi aktif özneler haline getirmek için bu adım fazlasıyla önem arz etmektedir. Dahası, kadınlara hukukta bu hakkın salt olarak tanınması yeterli değildir. Onların seçimlerini etkileyen içinde bulundukları koşullar ve seçim yapmalarının önündeki sosyal, siyasal ve ekonomik

³ Keşimsellik: kadın mücadelesinin tek tip bir söylem üzerinden, örneğin ABD’de beyaz feminizm ya da Türkiye’de aydınlanmacı Kemalist feminizm üzerinden gitmesini eleştiren, kadınların farklı oldukları ve bu farklılıkların daha değişik mücadelelerle birleşebileceğini gösteren kavramdır. Keşim noktası kadın olmaktadır ama her etnik, ekonomik ya da sosyal grubun kendine özgü özellikleri ve şartları mücadelenin içine eklenmeli ve bu şekilde zenginleşmesi sağlanmalıdır.

⁴ Ülker Yükselbaba, “Feminist Perspektiften Hukuk”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, sayı 74, 2017, ss. 129

engeller de incelenmelidir. Dördüncü adım ise nötr görünen normların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden ürettiğinin farkına varmaktır. Çünkü hukuk her ne kadar nötr görüne de erkek egemen bir bakış açısına sahiptir, bireyi çevresindekilerle olan ilişkilerine bakmaksızın gerçekliği olmayan soyut bir birey olarak ele alır. Beşinci ve son adım ise farklılık yani çifte standardın önüne geçmektir. Çünkü kadın ve erkeğe atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri hukukta da kendini gösterir ve çifte standarda yol açar. Örneğin, özellikle tecavüz olaylarında verilen kararlarda “kadınsı olan/olmayan giyim tarzı”, gibi cinsiyetçi ifadeler yer alır. Brüksel’de açılan bir sergide tecavüze uğramış kadınların kıyafetlerine yer verilmiş, bu sayede kıyafetlerin bir önemi olmadığı tecavüzün erkek egemen zihniyetin kadınların üzerinde bir hakimiyet olarak görüldüğü açıkça beyan edilmiştir.⁵ Tecavüz gibi şiddet de çoğu zaman bu cinsiyetçi ifadelerle yargılanır. Geçtiğimiz yıllarda, Türkiye’de dolmuşta şort giydiği için tokat atılan bir kadının isyanı ve failin sadece vergi borcu yüzünden hapse girdiği olay hafızalara kazınmıştır.⁶

Savaş ve Çatışma Dönemlerinde Kadın

21.yüzyılın en önemli özelliklerinden biri de insan hakları algısının gelişmesi ve genel geçer normlar üzerine oturtulmasıdır. Yüzyılın başından sonuna kadar yaşanan uluslararası ve iç savaşlar, sivil hayatın bu savaşlar esnasında muharebe alanlarına dönmesi, barış dönemlerinde uluslararası mahkemelerin kuruluşuna sebep olmuştur.

Kadınların vücutları da bu savaşlarda birer muharebe alanı haline gelmiş ve cinsel şiddet, tecavüz, zorla kürtaj ve taciz sıklıkla kullanılan silahlar olmuştur. Bu makalede kadınların erkek egemen zihniyet tarafından “fethedilecek alan” olarak görüldüğü dört savaş/çatışmaya değinilecek.

Cinsel şiddetin en yoğun ve belgelenmiş hali İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya tarafından işgal edilen bölgelerde devlet tarafından kurulan “rahatlama merkezleri”nde (comfort zones) görülmüş; askerler işgal edilen bölgelerden zorla getirdikleri çoğunluğu Güney Asyalı kadınları sistematik olarak cinsel köleliğe zorlamıştır. Tarihe “Nanking Tecavüzü” olarak da geçen, Nanking bölgesinin işgali sırasında yoğun olarak görülen tecavüz suçuna uluslararası alandan gelen tepkiler karşısında Japonya daha sessiz bir yöntem olarak bu merkezleri kurmuş, cephe gerisinde erkeklerin kadına hem cinsel hem de fiziksel şiddet uyguladığını savaşın sonuna kadar

gizli tutmayı başaramıştı. Bahsedilen merkezlerde Japon kaynaklarına göre 20.000, kadınların getirildiği ülkelerin (Kore, Çin, Burma, Malezya, Filipinler) kaynaklarına göre ise tahmini olarak 350.000-400.000 kadının bulunduğu ifade edilmektedir. Bütün merkezlerin dışında ise işgal edilen alanlarda kadınların sistematik olarak tecavüze ve şiddete uğradığı apaçıktır. Savaş sonrasında hayatta kalan kadınların çoğu ülkelerine dönmüş ve yaşananların Japon devlet görevlilerinin ve askerlerinin bedel ödemediği atlattığı kara bir lekeye dönüşmesini seyretmek zorunda kalmıştır.

Yugoslavya İç Savaşı ise İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya tarihinin en kanlı savaşlarından biri olarak tarihe geçmiştir. 1980’de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti başkanı Josip Broz Tito’nun ölümüyle ülke içinde başlayan huzursuzluk 1992 yılında Bosna’nın bağımsızlık ilanı ile, Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasındaki çatışma şiddetlenmiş, 1995 yılında Avrupa’nın en büyük soykırımlarından biri olarak tarihe geçen Srebrenitsa’nın dışında müslüman azınlıklara mensup, özellikle Boşnak kadınlara sistematik şekilde tecavüz edilmeye başlanmıştır. Kurulan yedi tecavüz merkezi (Manjača, Omarska, Trnopolje, Uzaknica ve Vojno) dışında “Çetnik” olarak adlandırılan Sırp milislerinin ve ordusunun geçtiği her alanda cinsel şiddet ve tecavüz yoğun olarak görülmüş, toplamda 35.000’i aşkın Boşnak kadını bu savaşta tecavüze uğramıştır. Tecavüz dışında kadınların şiddete, zorla kürtaja ve tecavüz bebeklerini doğurmaya zorlandığı belgelenmiştir. Yugoslavya Savaşı’nda tecavüz, müslüman kimliği yok etmek amacıyla kullanılan bir araç haline dönüşmüş, paramiliter gruplar ve Sırp Cumhuriyeti Ordusu bunu etnik temizlemenin bir yolu olarak görmüştür. Savaş sonrası kadınlar için bir daha asla eskisi gibi olamamak demek anlamına gelmiş, birçoğu fiziksel ve psikolojik açıdan yaralanmıştır. Gazileri ve şehit yakınlarını kollarını açarak karşılayan Bosna Hersek, cinsel ve fiziksel şiddete uğramış kadınlar konusunda hiçbir şey yapmamış, müslüman bir ülkede yaşananlar hasır altı edilmiştir. Üzerinden 20 yılı aşkın zaman geçmesine rağmen birçok kadın evliliklerini sürdürmek için yaşadıklarını gizlemek zorunda kalmış ve birçok ailede bu problemler hala yaşanmaktadır.

1990’lar etnik temizleme ve soykırım konusunda dünya tarihi açısından en kara ve acımasız on yıl olarak görülebilir. Yugoslavya İç Savaşı’ndan hemen sonra, 1994’te, Ruanda’da

1995 yılında Avrupa’nın en büyük soykırımlarından biri olarak tarihe geçen Srebrenitsa’nın dışında müslüman azınlıklara mensup, özellikle Boşnak kadınlara sistematik şekilde tecavüz edilmeye başlanmıştır. Kurulan yedi tecavüz merkezi (Manjača, Omarska, Trnopolje, Uzaknica ve Vojno) dışında “Çetnik” olarak adlandırılan Sırp milislerinin ve ordusunun geçtiği her alanda cinsel şiddet ve tecavüz yoğun olarak görülmüş, toplamda 35.000’i aşkın Boşnak kadını bu savaşta tecavüze uğramıştır.

⁵ <http://www.scarymommy.com/victim-blaming-what-were-you-wearing-exhibit/>

⁶ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/765079/Yine_sortlu_kadina_saldiri___Raman_da_boyle_giyinmeye_utanmiyor_musun___diyerek_yuzume_yumruk_atti.html

ülkenin çoğulukta olan etnisitesi Hutular yaklaşık 100 gün içinde 900.000 Tutsiyi öldürmüş ve katliamı Interahamwe adı altında toplanan örgüt bir radyo anonsuyla kıyımı başlatmıştır. Bu katliamda Hutular, taş, satır, sopa ve palayla soykırım suçu işlemiş, Tutsi'leri hamamböceği olarak nitelemiş ve parası olan insanları ölmek için mermi satın alacak hale getiren vahşi bir kırım uygulamışlardır. Bu dönemde tecavüz de soykırım sürecinin bir parçası haline gelmiş ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından bu durum dünya tarihindeki ilk “soykırımsal tecavüz” olarak betimlenmiştir. 354.000'i aşkın kadının bu dönemde tecavüze uğradığı ve büyük bir kısmının ya öldürüldüğü ya da AIDS yüzünden hayatını kaybettiği kayıtlara geçirilmiştir. Dünyanın başka bir coğrafyasında, Kolombiya'da ise süregelen çatışmalarda kadınlar 1964'ten beri, hem özne hem de mağdur olmuşlar. Devlet güçleri ve Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (FARC) ile Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN) gibi gerillalar arasında başlayan ve asimetric düşük yoğunlukla günümüze kadar devam eden silahlı çatışmalarda kadınlar savaşmış, öldürülmüş, tecavüze uğramış, ekonomik ve sosyal alanlarda ezilmiştir. Çoğu devlet tarafından 220.000 sivilin bu çatışmalarda öldürüldüğü belgelenmiş ama şiddetin her türünü yaşayan kadınların sayısı tutulamamıştır.

23 Temmuz 2016'da imzalanan barış antlaşmasından sonra yapılan referandumda halkın yüzde yirmi altısının katılımıyla ateşkes reddedilmiş, kadınlar barış görüşmelerinde aktif bir rol üstlenmek istemelerine karşın çerçevenin dışında bırakılmıştır. Gerillaların silah bırakması ile gerilla kadınların topluma entegrasyonu erkeklerden daha zor hale gelmiştir. Hükümetin kadınlar için hazırladığı bir ilanda eski gerilla kadınlara şöyle seslenilir: “*Guerrilla*, feel like a woman again.” (Gerilla, yeniden bir kadın gibi hisset) Savaşa katılmayan kadınlar ise bu dönemde uğradıkları cinsel ve fiziksel şiddetin faillerinin yargılandığını görememişlerdir.

Geçiş Dönemi Adalet Mekanizmaları

-Uluslararası Ceza Mahkemeleri

Kanlı bir dünya savaşından, sistematik bir şekilde soykırıma uğrayan beş milyon Yahudi'den ve toplamda öldürülen altmış beş milyon insandan sonra tarihte ilk defa uluslararası bir ceza mahkemesi 1945 yılında Almanya'da kuruldu: Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi. Mahkumlara verilen cezalandırılmalar ve mahkemenin tüzüğü Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 8 maddelik “Nürnberg İlkeleri” olarak belirlendi: Nürnberg İlkeleri günümüz Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nin bel kemiğini oluşturan bir yer edindi ve

zamanla kapsamı genişletildi. Aynı yılda diğer mihver devletlerden biri olan Japonya'yı yargılamak için Nürnberg Mahkemeleri'ne paralel olarak Tokyo Uzak Doğu Mahkemeleri kuruldu. Bu mahkemede Birleşmiş Milletler Savaş Suçları Komisyonu tarafından belirlenen 32 hak ihlalinin içinde “tecavüz” ve “fahişeliğe zorlanmak amacıyla kadınların ve kız çocuklarının kaçırılması” ifadeleri yer almasına ve Tokyo Mahkemesi'nde suçluların bir kısmının yargılanmasına rağmen bu suçların “aile onur ve haklarına saygısızlık” tanımı altında olması başlı başına bir problem yarattı ve zorla kaçırılmalar yargılanmadı. Bu noktada “rahatlama merkezleri” yargılama ve hüküm dışında kaldı.⁷

İkinci uluslararası ceza mahkemesi 1993 yılında Eski Yugoslavya ülkelerinde yaşananların cezasız kalmaması ve yargılamaların yapılabilmesi için geçici olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kuruldu. Bu mahkemenin insanlığa karşı suçları düzenleyen 5. maddesinde ırza geçme eylemi, açıkça insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak düzenlendi; mahkemede Tacid'in yargılanmasıyla tecavüz ilk defa uluslararası mahkemede başlı başına bir suç olarak tanımlanmış ama bu gelişime rağmen eski Yugoslavya vatandaşı kadınlar duruşmalar ve sonrasındaki süreçte zor zamanlar yaşamışlardır (Göral & Kaya, s.25). Gabi Mischowski'ye göre kadınlar çapraz sorguya tutulmuş ve bir süre sonra birçoğu ifade vermektan vazgeçmiştir. Çapraz sorgunun dışında kadınların problem yaşadıkları iki nokta tespit etmek mümkündür; uzayan mahkeme sürecinin rehabilitasyon ve topluma entegrasyon süreçlerini geciktirmesi ve 1998'e kadar suçlanan 74 kişiden sadece yedisinin tutuklanmış olması. Bu iki nokta, kadınların adaletin gelmeyeceğine dair inançlarını kuvvetlendirmiş ve bunun üstüne bir de Lahey'de kurulan mahkemelere kişisel davaların başvurusu için önce yerel mahkemeden sonuç alamama koşulu kadınların maddi ve manevi anlamda mücadeleye devam etmesini zorlaştırmıştır. BM kuvvetlerinin istenen isimleri liste içine almaması da toplumda yaygınlaşan şiddet olayları yüzünden ifade vermeyi riskli hale getirmiş mahkeme ise bu konuda kadınlara çok az koruma sağlayabilmiştir.⁸ Savaş sonrasındaki barış sürecinde kadınlar tecavüzcülerle aynı mahallede komşu olarak yaşamak zorunda kalmıştır.

1994'te bu kez Ruanda İç Savaşı için bir uluslararası ceza mahkemesi kurulmuş, bu mahkemenin statüsü Yugoslavya'dakinden farklı olarak kadına karşı şiddet eylemlerini sadece insanlığa karşı suç olarak düzenlemiş; statünün 4. maddesinde ırza geçme,

⁷ Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, ss.25

⁸ Gabi Mischowski, “How Effective Is The Tribunal For Balkan Survivors?”, Off Our Backs, Sayı 28, 1998, ss.2

kişinin onuruna karşı işlenen bir suç olarak Cenevre Sözleşmesi'nin ve Ek Protokollerinin ihlali olarak değerlendirilmiştir. Ek olarak, Akayasu davasında tecavüz, soykırım suçu olarak değerlendirilmiş ve cezalandırılmıştır. Bu duruma ek olarak suçun geniş bir tanımı yapılmış ve ulusal hukuk kurallarından farklı olarak bu eylemlerin suç teşkil etmesi için duhul ve hatta fiziksel temas içermesi gerekmediği vurgulanmıştır.⁹ Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin genişletilmiş suç kapsamlarına rağmen kendine özel problemleri olmuş, 2002'de soykırımdan kurtulan Tutsilerin kurduğu gruplar olan AVEGA ve IBUKA Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliklerini durdurdıklarını açıklamışlardır. Bu duruma sebep olarak da iki neden öne sürülmüştür: birincisi mahkemenin müfettişlerinin soykırım suçlarının töhmeti altında olması ve savunmanlarının suçlularla yakın akrabalık ilişkilerinin olması, ikinci neden ise yine Yugoslavya örneğinde olduğu gibi tanıkların yeterli güvenliğinin olmamasıdır.¹⁰ Bütün bunlara ek olarak, Ruanda hükümeti ifade vermek

inçin Tanzania'ya gidecek olan mağdurların önüne yeni engeller koymuş, düzenlemeye göre biri sabıka kaydı olmak üzere üç belgeyi sınır kapısında göstermek zorunda kalmışlardır.

Yugoslavya ve Ruanda için kurulan bu ceza mahkemeleri, kadınların karşılaştığı ve faillerinin erkekler olduğu suçları savaş dönemlerinde yaşanması dolayısıyla doğal karşılanması ya da aile onuruna hakaret olarak görülmesi anlayışını kısmen de olsa değiştirmiştir. Ayrıca bu deneyimler sonrasında 2002'de kalıcı bir mahkeme olarak kurulan Uluslararası Ağır Ceza Mahkemesi kurucu belgesi Roma Statüsü'nde de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, muhtemel savaş suçu ve insanlığa karşı suç olarak tanımlanmıştır.

Yugoslavya ve Ruanda için kurulan bu ceza mahkemeleri, kadınların karşılaştığı ve faillerinin erkekler olduğu suçları savaş dönemlerinde yaşanması dolayısıyla doğal karşılanması ya da aile onuruna hakaret olarak görülmesi anlayışını kısmen de olsa değiştirmiştir. Ayrıca bu deneyimler sonrasında 2002'de kalıcı bir mahkeme olarak kurulan Uluslararası Ağır Ceza Mahkemesi kurucu belgesi Roma Statüsü'nde de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, muhtemel savaş suçu ve insanlığa karşı suç olarak tanımlanmıştır.¹¹ Fakat bu mahkemeler sonucunda kadınlar adaletin gerçekleştiği kanısında olamamışlardır.

⁹ Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, "Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği", Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, ss.26

¹⁰ Maury D. Shenk, David S. Lorello, Meredith A. Rathbone, "International Criminal Tribunals for Former Yugoslavia and Rwanda", The International Lawyer, sayı 39, 2002, ss.561

¹¹ Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, "Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği", Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, ss.26

Hukuk bu mahkemelerde de erkek egemen zihniyetin oluşturduğu normların dışına çıkamamış, yargılamalar kadın tecrübesine ve deneyimine yer vermeyen şekilde yapılmış, bu yüzden de çoğu zaman kadınların ihtiyaçlarına cevap verememişlerdir.

Hakikat Komisyonları

Uluslararası ceza mahkemelerinin yanı sıra Hakikat Komisyonları da geçiş dönemi adalet mekanizmaları arasında yer almaktadır. Hakikat Komisyonları "yaşananların bir daha asla yaşanmaması" için pek çok ülkede kurulmuştur ve bunlar arasında Arjantin, Şili, Eski Yugoslavya ülkeleri, Kolombiya ve Türkiye yer almaktadır. Amaç savaş ve çatışma dönemlerinde, otoriter yönetimler altında işlenen ağır insan hakları ihlallerinin açığa çıkarılması, toplumun genelinin bu ihlallerin işleniş ve bunlara sebep olan koşullar ve sebepleri hakkında bilgi sahibi olması ve kolektif hafızanın inşası olmuştur. Komisyonların araştırma sonuçları rapor şeklinde yayınlanmış ve bu raporlar çatışmanın kapsamlı bir tarihini tutup aynı zamanda o tarihi dönemi sembolik düzeyde kapatarak barış içinde yaşamak için gereken kurumsal, yasal ve toplumsal önerilere yer vermiştir.¹² Kurulan ilk Hakikat Komisyonları'nda, yani Şili ve Arjantin'de, cinsiyet bir kategori olarak dikkate alınmamıştır. İlk defa Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, hem kadınları kendi deneyimlerini anlatmaları ve taleplerini ifade etmeleri için teşvik eden oturumlar düzenlemiş hem de toplumsal cinsiyet birimi kurmuştur. Bu örneği Peru ve Sierra Leone takip etmiştir. Fakat bu komisyonların da kusursuz olmadığı noktalar vardır, mağduriyet tanımı fiziksel hasar üzerinden yapılmış ve bu kadınların çatışma ve savaş dönemleri sırasında ve sonrasında yaşadıkları sosyo-ekonomik zorlukların değerlendirilmesini engellemiştir.¹³

Türkiye'de ise "Hakikat Adalet Hafıza Çalışmaları Merkezi (Hafıza Merkezi) Türkiye", Kasım 2011 tarihinde bir grup avukat, gazeteci ve insan hakları savunucusu tarafından İstanbul merkezli bir dernek olarak kurulmuştur. Hafıza Merkezi geçmişte yaşanan ağır insan hakları ihlallerine ilişkin gerçekleri ortaya çıkarmayı, mağdurları adalet arayışlarında desteklemeyi ve bu ihlaller ile ilgili toplumsal hafızayı güçlendirerek toplumsal barışa ve demokrasiye katkı sağlamayı hedeflemiştir. Bugün bu merkez hala raporlar hazırlamakta, bunlara sitesi üzerinden erişim sağlamak ve Türkiye'de süregelen insan hakları ihlallerine dikkat çekmektedir.

¹² Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, "Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği", Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, ss.22

¹³ Fiona Ross, "Bearing Witness: Women and the Truth and Reconciliation Commission in South Africa", Pluto Press, 2013, ss. 17

Bu çalışmadaki örneklerden sadece Kolombiya ve Eski Yugoslavya ülkelerinin çabalarıyla bir hakikat komisyonu oluşturulmuştur, aşağıda bu örnek değerlendirilecektir.

Mart 2011’de RECOM (Eski Yugoslavya Bölgesel Hakikat Komisyonu) hak örgütlerinin, mağdur örgütleri, gençlik örgütleri, savaş gazileri, dini topluluklar, mağdur yakınları tarafından bir araya gelerek savaş sırasında yaşanan hak ihlallerini ve savaş suçlarını tespit etmek için kurulmuştur.¹⁴ Ancak kurulan uluslararası mahkeme gibi bu bölgesel hakikat komisyonu da kadın mücadelesi perspektifiyle çalışmak ve kadınların ihtiyaçlarına cevap vermek konusunda yetersiz kalmıştır. İki sene sonra, 2013 yılında “The Ruta Pacifica de las Mujeres” örgütü “Kolombiyalı Kadınlar Hakikat ve Hafıza Komisyonu”nu kurmuş, yaklaşık 1000 kadınla görüşerek bir rapor yayınlamış ve mağdurların başa çıkış yolları ve taleplerini de dile getirerek diğerlerinin aksine tamamen feminist bir oluşum olduğu için sadece kadınların mağduriyetlerini değil kadınların bu mağduriyetleri nasıl değerlendirdikleri de dile getirilmiştir.¹⁵ Uluslararası mahkemelerin ve Hakikat Komisyonlarının kadınların sorunlarına hiçbir zaman tam olarak odaklanmaması ve bu sorunlar etrafında oluşan feminist örgütlenmelerin başarısı Japonya, Balkanlar ve Kolombiya’da kadın mahkemelerinin kurulmasının yolunu açmıştır.

Kadın Mahkemeleri

Kadın mahkemelerinin biçimi dünyanın birçok yerinde kurulan halk mahkemeleri ile aynı yolda ilerlemiştir. Bu konuda ilk örnek Vietnam Savaşı sonrasında Bertrand Russell ve Jean Paul Sartre öncülüğünde 1966 yılında kurulan Russell Mahkemele-ridir. Russell ve mahkemenin düzenleyicileri herhangi bir devlet mantığıyla ya da buna benzer başka mecburiyetlerle değil, ciddi ve tarihsel bir biçimde soruşturma yürütmekte özgür olduklarını vurgulamış, Sartre da bu mahkemenin herhangi bir yasal mekanizma yerine geçmeyeceğinin altını çizmiş ve mahkeme sonucunda Vietnamlıların temel hakları üzerinden yapılan kavramsallaştırma 1973 yılında Paris Ateşkes Anlaşması’nda da onaylanmıştır.¹⁶ Bu örnek 1979’da Cezayir’de yapılan bir konferans sonrasında geçici olmayan bir halk mahkemesi ile takip edilmiş ve kurulan mahkeme sürekli bir hal almıştır.

¹⁴ Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yay., ss.40

¹⁵ Virginia M. Bouvier, “Gender and the Role of Women in Colombia’s Peace Process”, UN Women, 2016, ss. 26

¹⁶ Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yay., ss.32

Dianne Otto’ya göre halk mahkemelerinin hukuksal açıdan üç amacı vardır: birincisi hali hazırda yürürlükteki yasaları uygulamak konusunda uluslararası (bazen de ulusal) mahkemelerin eksikliklerine dikkat çekmek, ikincisi adalet mücadelesini ortak bir mücadele olarak tanımlayıp kolektif sorumluluk meselesini güncelleştirmek ve sonuncusu özellikle de marjinalize edilen ve ezilen grupların deneyimleri üzerinden yeni yasal düzenlemeler önermektir.¹⁷

Kadın mahkemelerinin de temel hedefi kadınların yargılanma alanlarında karşılaştıkları adaletsizliklerin altını çizmek, karar alma mekanizmalarına dahil edilmek, karar mekanizmalarında söz ve yetki sahibi olmak, kadına karşı şiddeti ve kadının mücadelesini görünür kılmak, bu konuda kamuoyu uyandırmak ve gelecekte uygulanacak olan alternatif yöntemlerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. Aynı halk mahkemeleri gibi sadece savaş ve çatışma dönemlerine odaklanmak üzerine çıkarılmış mekanizmalar değildir.

“Birbiriyle konuşmak, dünyaya konuşmak, dünyanın diğer yarısının kapatmaya çalıştığı utanç verici gerçeklere ışık tutmak. Yargılamanın kendisi bir başarı. Gelecek olanları mişdeliyor. Bu yargılamayı kadınların radikal dekolonizasyonunu başlatmaktan dolayı selamlıyorum.”

Dünyanın ilk kadın mahkemesi 1976’da, Brüksel’de, “Kadınlara Yönelik Suçlar için Uluslararası Mahkeme” olarak Beauvoir’nın bu notuyla açılmış ve 40 ülkeden 2000’den fazla kadın, erkek egemen suç tanımlamalarını reddetmiştir. Kadınlar bu mahkemede kendi kendilerini yargıç atamış ve erkeklerin kadınlar üzerinde baskı yaratan her tür eylemini suç kabul etmiştir. Bu mahkemede ifade edilen suçların birçoğu o sırada pek çok ülke yasaklarının suç sayılmamışken (kürtaj ya da doğum kontrol yasakları gibi) kadınlar suç tanımını değişik ülkelerden gelen kadın mücadeleleriyle birlikte yürüttükleri için suç kapsamını genişletmiş ve genişletmişlerdir. Mahkeme dört gün boyunca ilk dört saatlik oturumlarını kadınların kendi ülkelerinde yaşadıkları ihlallere ayırmış, tanıklar dinlenmiş, tanıklıklar sonrasında oluşturulan çalışma komiteleri suçların ortaya çıkış

Kadın mahkemelerinin de temel hedefi kadınların yargılanma alanlarında karşılaştıkları adaletsizliklerin altını çizmek, karar alma mekanizmalarına dahil edilmek, karar mekanizmalarında söz ve yetki sahibi olmak, kadına karşı şiddeti ve kadının mücadelesini görünür kılmak, bu konuda kamuoyu uyandırmak ve gelecekte uygulanacak olan alternatif yöntemlerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktır. Aynı halk mahkemeleri gibi sadece savaş ve çatışma dönemlerine odaklanmak üzerine çıkarılmış mekanizmalar değildir.

¹⁷ Diane Otto, “Impunity in a Different Register: People’s Tribunals and Question of Judgement, Law and Responsibility”, Anti-Impunity and Human Rights Agenda, 2016, ss.294, 295

koşullarını, çözüm önerilerini ve analizlerini çalışmıştır. Son günde ise yasa tasarıları ve değişiklik yapılması istenen öneriler dile getirilmiştir. Erkekler her gün oturumlar başlamadan önce sadece yarım saat içeri alınmış ve basın toplantılarına katılmıştır, bunun dışında mahkeme sadece kadınlara açık olmuştur. Bu mahkeme, uluslararası feminizmin ve kadın mücadelesinin erkek egemen milliyetçi politikalara karşı gelebileceğini gösteren önemli bir toplantı olmuştur.¹⁸ Bununla birlikte uluslararası hukuk uygulanmamış, uluslararası hukuk üzerinden bir devletin ya da diğerinin sorumluluğunu belirlemediği veya tavsiyelerin yer aldığı bir sonuç kararı açıklamamıştır; amaç yargılamak değil, kadınlara karşı devlet tarafından yapılmış ayrımcı yasaları eleştirmektir.¹⁹ Bu mahkemeyi 1992 yılından itibaren Asya’da, Orta Doğu’da, Güneydoğu Avrupa’da, Afrika’da, Latin Amerika’da ve ABD’de 40’tan fazla mahkeme izlemiş, mahkemelerin hepsi bireysel suçları diğer sistematik suçlarla iç içe bir şekilde değerlendiren protesto etmek amacı güderken, sadece yaşanan acıya değil, karşı çıkış ve hayatta kalış deneyimlerine de odaklanmıştır.²⁰ Bu noktada mahkemeler şiddetin bireysel olarak erkeğe özgü bir şey olmadığını bilakis kadına yöneltilen örgütlü bir şiddet ağının devrimsel ve uluslararası düzlemde olduğunu vurgulamak istemiştir. Aşağıda özellikle üç coğrafyada savaş sonrası dönemlerde kadın mücadelesi ile kurulan üç örnek incelenecektir: Japonya, eski Yugoslavya ve Kolombiya.

Japonya: 53 Yıllık Adalet Açlığı

“Yedi yaşındayken Japon askerler evimize geldi, önce babamı boğazını üç kez kılıçtan geçirerek öldürdüler. Sonra gözlerimin önünde anneme tecavüz ettiler. Ondan sonra sıra bana gelmişti, yedi yaşındaydım.” (Mingzhen Yang, Çin)

“Rahatlama merkezlerine ilk gidişim 1943 yılındaydı. O zamanlar rahatlama merkezleri demiyorduk. ‘Fahişe Evleri’ diyorduk.” (Yasuji Kanekeo, eski asker)

“Rahatlama merkezinden sonraki hayatımda kocam ne zaman eve gelse bana şöyle derdi ‘Artık bir köpek bir kadına yegdir.’ Ölene kadar bunu söylemeye devam etti.” (Belen Alonsa Sagum, Filipinler)²¹

¹⁸ Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yay., ss. 34

¹⁹ Sara De Vido, “Women’s Tribunals to Counter Impunity and Forgetfulness: Why They Relevant to International Law, Deportate, Esuli, Profughe, sayı 33, 2017, ss. 153)

²⁰ Diane Otto, “Impunity in a Different Register: People’s Tribunals and Question of Judgement, Law and Responsibility”, Anti-Impunity and Human Rights Agenda, 2016, ss.309, 310

²¹ <http://fendnow.org/2015/04/13/watch-full-documentary-testimonies-from-the-womens-international-war-crimes-tribunal-on-japans-military-sexual-slavery/>

Yukarıda bahsedildiği üzere İkinci Dünya Savaşı sırasında Asyalı kadınlar, özellikle Güney Koreli kadınlar, Japon ordusunun sistematik tecavüzüne maruz kalmışlardır ve bu konuda 90’lı yıllara kadar herhangi bir adım atılmamıştır. 1991 itibarıyla farklı ülkelerde yaşayan kadınlar tarafından Japon devletine kişisel davalar açılmaya başlanmıştır. Bu davalarda kadınların talebi Japon devletinin sorumluluğunu kanıtlama ve yaşananların telafi edilmesini sağlama idi fakat açılan tüm davalar düşmüş ve Japonya sorumluluğu kesinlikle kabul etmemiştir. 1996’da BM Kadına Yönelik Şiddet Özel Raportörü R. Coomaraswamy’nin ilk defa bu konuya dair yazdığı rapor sayesinde mağdur olan kadınların tazminat hakkı ilk defa gündeme gelmiş, iki yıl sonra BM Sistematik Tecavüz ve Cinsel Kölelik Özel Raportörü G. McDougall’ın raporuyla ise failerin yargılanması önerisi eklenmiştir. Bu raporları takiben Japon devleti adım atmak zorunda kalmış, 1993’te “Kono Bildirisi” olarak adlandırılan bir açıklamayla “rahatlama merkezleri” kabul edilmiş ve yine aynı yıl manevi tazminat sağlamak için özel bağışlarla “Asyalı Kadınlar Fonu” oluşturulmuştur fakat kadınların çoğu resmi bir özür olmadığı için bu fondan yararlanmak istememiştir. 1998 yılında Japon kökenli bir kuruluş olan “Savaşta Kadına Yönelik Şiddet Ağı” (VAWW-NET/ Violence Against Women in War-Network) ilk defa cinsel kölelikle ilgili bir kadın mahkemesi kurulması fikrini Asyalı Kadınlar Dayanışma Konferansı’nda sunmuş ve öneri destek kazanınca mahkemenin kuruluşu için uluslararası bir komite belirlenmiştir: Japonya’dan VAWW-NET, zorla alıkonulan kadınların ülkelerinden kurumların oluşturduğu düzenleyici heyet ve dünyanın farklı ülkelerinden aktivistlerin yer aldığı uluslararası danışma kurulu kurulmuştur. Kuruluş süreci iki yılı bulan mahkemede tamamen formel bir yapı izlenmiş ve beş gün süren oturumlar düzenlenmiştir. 35 kadının ve iki eski askerin ifadeleriyle sistematik tecavüz, cinsel kölelik, kürtaja zorlama, cinsel şiddet, zorla kısırlaştırma ve çocuk tecavüzü gibi Japon ordusu tarafından gerçekleştirilen suçlar belgelenmiş, farklı ülkelerdeki kadınlar ziyaret edilerek ifadeleri video kayıt altına alınmıştır. Medya ile çok iyi koordine edilmiş duruşma salonunun dışında kadınlar, standlar açmış, kadınların yaptıkları eylemlerden fotoğraflar sergilenmiş, barış mesajları yayınlanmıştır. Mahkeme her ne kadar formel bir yargılama süreci işlemiş olsa da sonrasında kadınlar dövizlerle sahneye çıktığı ve bir sokak eylemi düzenlediği için bu yapı genişletilmiştir. Japon hükümeti davetlere ve çağrılara cevap vermeyince Japon bir avukat mahkemeye Japonya’nın durumunu açıklamıştır.²² Mahkemenin sonucunda ise heyet Japonya devletinin ve imparatoru Hirohito’nun insanlığa karşı

²² Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yay., ss. 36, 38

suç işlediğine hükmetmiş; diğer üst düzey askerlerin de yasal sorumluluğu olduğuna ve savaş sonrası göreve gelen Japon hükümetlerinin “ihmkar davrandığına ve bugüne kadar ne mağdurlardan özür dileyerek yaşadıkları zararı tazmin etmek yoluna gittikleri ne de bu sorumluluğu kabul ettikleri” için sorumlu olduklarına hükmedilmiştir.²³

Yugoslavya: Ortak Acı, Farklı Kadınlar

“Srebrenica düştüğünde kocam ve üç çocuğumla beraber ormana kaçanlar arasındaydık. Ağaçların arasında bizi bombardıman ateşine tuttular. Sanırım kocam ve oğullarımdan biri orada öldürüldü, bilemiyorum çünkü bombardıman gece boyunca devam etti. Bütün geceyi ormanda geçirdim. Bazı çocuklar gelip teslim olmayı teklif ettiler. Bir BM aracını yolda görünce orada güvende olacağımızı düşündüm. Sandici’de teslim olduk... Bir süre sonra serbest bölgeye insanları taşımak için araçlar geldi. İki oğlumla Tisce’ye kadar geldik. Orada çetnikler oğullarımı benden aldılar. Yaralarını saracaklarını ve geri göndereceklerini söylediler. Beni geri geleceklerine ikna etmeye çalışıp dipçikle ittiler. O günden sonra oğullarımı bir daha görmedim. Onlara ne oldu, bilmiyorum.” (Nura Mustafic, Bosna Hersek)

“Yeşil, küçük ve şirin bir ülkeden buraya geliyorum bugün. O ülke ki 1992’de 25.000 vatandaşın ismi bir gecede daimi ikametgah listesinden silindi. Bütün baklarım elimden alındı, işimi kaybettim. Mülk alma hakkımı kaybettim.” (Mirjana Ucakar, Slovenya)

“Zagreb’i terk etmek zorunda kaldım çünkü yanlışlıkla bir Sırp olarak doğmuştum ve eski kocamın bir ordu görevlisi olma şanssızlığındaydım. İlk saldırıyı ofisimde yaşadım. Daha birkaç hafta önce beraber vakit geçirip bir şeyler yaptığımız insanlar, patronumun kocası ofise geldi, beni tokatladı ve ‘Utanmaz çetnik kadın namuslu Hırvatlarla aynı yerde çalışmaya utanmıyor musun?’ diye sordu.” (Milica Miladinović, Hırvatistan)

“1999’da bombardıman başladığında kocam Kosova’ya gitmek için görevlendirildi. Ve bir gün sonra bana Kosova’ya gitmek zorunda olduğunu yoksa hapse gireceğini söyledi. Ben de ona ‘Tamam, Kosova’ya gidebilirsin ama döndüğünde boşanmış bir insan olacaksın; fakat hapse gidersen sana bakarım, yemek getiririm ve çocuklara babalarının başka insanları vurmaya reddettiği için hapsedildiğini söyleyebilirim’ dedim.” (Lidia Radicevic, Sırbistan)²⁴

²³ Rumi Sakamoto, “The Women’s International War Crimes Tribunal on Japan’s Military Sexual Slavery: A Legal and Feminist Approach to the ‘Comfort Women’ Issue”, New Zealand Journal of Asian Studies, 2001, ss.53

²⁴ <http://www.zenskisud.org/en/filmovi.html>

2010 yılının sonunda RECOM sürecinde yer alan kadınlar bir araya gelerek Kadın Mahkemesi kurma amacıyla yola çıkmış, 2012 yılına gelindiğinde ise mahkemenin başlığı “Kadın Mahkemesi: Adalet Feminist Yaklaşım” olarak belirlenmiştir. Hazırlık süreci yılları bulsa da feminist otonomi anlayışı belirlenerek farklı ülkelerde yapılan toplantılar sayesinde kadınların belli noktalarda birbirine karıştıllık oluşturmada da ayrışabildiği ortaya çıkmıştır. Eski Yugoslavya ülkelerinden gelen kadınlar kadın mücadelesinin en önemli özelliklerinden biri olan kesişimselliği hayata geçirerek anti-faşist bir yaklaşım sergilemişlerdir. Farklı ülkelerde 10 eğitim toplantısı, 16 bölgesel eğitim semineri ve 136 sunum gerçekleştirilmiş, bütün bu çalışmaların sonucunda mahkeme 7-10 Mayıs tarihleri arasında Saraybosna’da düzenlenmiştir.²⁵ Örgütleyicileri Srebrenitsa ve Zepa Kuşatmaları Anneleri (Srebrenitsa ve Zepa’da savaş sırasında kaybedilen erkek yakınları bulmak için kadınlar tarafından oluşturulan bir sivil toplum örgütü), CURE Vakfı (Bosna Hersek merkezli kadına karşı şiddet, ayrımcılık konusunda çalışan ve erkek egemen zihniyete karşı olarak oluşturulan feminist örgüt), Kadın Çalışmaları Merkezi (Hırvatistan), Kadın Savaş Mağdurları Merkezi (ROSA-Hırvatistan kadınların savaş sonrası ihtiyaç duyduğu psikolojik ve sosyal desteği sağlamak amacıyla kurulan anti militarist, feminist dernek), Kosova Kadın Ağı (Kosova’daki tüm kadınların gelişmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kurulan ağ), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Konseyi, Kadın Lobisi (Makedonya- 8 farklı sivil toplum örgütünün kadın mücadelesi için oluşturduğu birlik), Anima (Karadağ), Kadın Çalışmaları (Sırbistan- kısa vadede anti faşist, eşitlikçi ve politik kadınların mücadelesini yansıtmak isteyen uzun vadede ise akademik bir program oluşturmayı hedefleyen oluşum), Women in Black Feminist İnisiyatifi (Kadına karşı şiddetin ve ayrımcılığın bütün formlarına şiddetsiz bir şekilde karşı çıkmayı hedefleyen, bunun için direnen; Hague yargılamasının genişletilmesini ve geçmişteki hataların açığa çıkarılmasını hedefleyen inisiyatif) olmuştur. Mahkemede dört tip şiddet üzerine odaklanılmıştır; militarist şiddet,

2010 yılının sonunda RECOM sürecinde yer alan kadınlar bir araya gelerek Kadın Mahkemesi kurma amacıyla yola çıkmış, 2012 yılına gelindiğinde ise mahkemenin başlığı “Kadın Mahkemesi: Adalet Feminist Yaklaşım” olarak belirlenmiştir. Hazırlık süreci yılları bulsa da feminist otonomi anlayışı belirlenerek farklı ülkelerde yapılan toplantılar sayesinde kadınların belli noktalarda birbirine karıştıllık oluşturmada da ayrışabildiği ortaya çıkmıştır.

²⁵ Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yay., ss. 42

etnik temelli şiddet, kadınların karşılaştığı ekonomik şiddet ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet. Bu mahkemede de kadınlar yasal olanın ve yasal olmayanın sınırını çizmeye çalışmışlardır. Mahkeme iki gruptan oluşmuştur; birincisi yedi kadın üyeli yargı meclisiyken ikinci grup da üç kadın üyeli danışmanlar grubu olmuştur. Mahkemede kimse doğrudan yargılanmamış ve mahkeme salonu formatı uygulanmamış, tanıklar ise bu mahkemenin odak noktasında bulunmuşlardır. Yürüyüşler, sergiler ve ses çıkarma eylemleri ise bu mahkemenin formattan uzaklaşmasını sağlamıştır. Yapılan yürüyüşte üç ayrı dilde üç pankart kadınlar tarafından taşınmıştır; Odgovornost (Slovakça, sorumluluk), pamcenje (Hırvatça, hafıza) ve solidornst (Boşnakça, dayanışma). Mahkemenin sonucundaki sonuç deklarasyonunda beş tip suç belirlenmiştir; sivillere yönelik işlenen savaş suçları, kadın bedenini savaş alanı olarak kullanma suçu, militarist şiddet suçu, savaş ve barış dönemlerinde farklı olana zulmetme suçu, sosyal ve ekonomik şiddet suçu. Çatışmaya katılanların tümü suçlu bulunmuş, uluslararası toplumun da savaşın devam ettiği yerlerde yaşayan insanları korumadığı vurgulanmıştır.²⁶

Kolombiya: Kadın, Kurban Değil Özne

“Birçok ailede kadınlar çocukları ve kendileri için yaşamı sürdürmek, onlar için düşünmek zorunda kaldılar. Doğalında erkekler bu işleri yapardı ama savaş sürecinde erkeklerimiz kayboldu, öldürüldü ya da gerillaya katıldı. Kadınların en çok zorluk yaşadığı problemlerden biri zorunlu göçtü ve bu süreç hem kadınlar hem de aileleri için çok zor oldu. Şimdi bu mahkemeye sesimizi duyurmak istiyoruz. Savaşa karşı ve barış için.”²⁷

Kolombiya’da birden fazla kadın mahkemesi kurulmuş ve hepsinde kadınların yerel örgütlenmelerinin çok aktif olduğu bir süreç işletilmiştir. Bu mahkemelerde amaç sadece mağdur edilen kadınların hikâyelerini anlatmak olmamış, aslında kadınlar kahraman olarak gördükleri kadınları da anlatmak istemiştir. İlk mahkeme 2005’te Cali’de düzenlenmiş, katılımın ülke genelinde olmasına dikkat edilmiştir. Bu mahkeme formel mahkeme formatına en uzak olan mahkeme olarak ifade biçimlerine tiyatro, dans ve sözel anlatımlar eklemiştir. Mahkemenin sonucunda “Hafıza Kadınları” olarak tanımlanan yargıçlar grubu hükmünü açıklamış ve sadece Kolombiya hükümetine kadın mağdurları onurlandırması, onları desteklemesi çağrısı yapmıştır. Bu mahkeme düzenlenirken çatışma süreci henüz sona ermemiş ve

devam eden çatışmanın kadınlar üzerindeki etkisi ve oluşturulabilecek barış sürecinde kadınların rolünün önemi tartışılmıştır. 2012 yılında ise “Organizacion Femenina Popular”ın öncülüğünde biri Cali’de diğeri ise Bucaramanga’da olmak üzere iki kadın mahkemesi daha düzenlenmiş, bu mahkemelerde üç temel hedef ortaya konulmuştur: işlenen suçlara yönelik toplumsal ve siyasi yaptırımları konuşmak, kadınların yaşadığı şiddeti bölgesel olarak belirlemek ve kadınların öncelikli politik savunuculuk yapacakları alanları belirlemek. Bölgesel bir barış ajandası da hedeflenenler arasında yer almıştır.²⁸ 2011 yılında da ulusal bir mahkeme kurulmuştur: Cinsel Şiddete Karşı Sembolik Mahkeme. Bu mahkemede cinsel şiddet, tecavüz, cinsel kölelik, zorla hamile bırakma, fuhuşa zorlama, zorla kısırlaştırma ve bunlarla eş ağırlıkta cinsel şiddet formlarının hepsini kapsayacak şekilde tanımlanmış ayrıca failin hangi silahlı gruba mensup olduğunun da bir ayırım konusu yapılmaması kararı alınmıştır. Mahkemeleri geliştirmek ve korumak için uluslararası katılımın sağlanması amaçlanmış, devlet kurumlarıyla savunuculuk faaliyetleri organize edilmiş ve kadınları, hak savunucularını korumak için ek tedbirler alınmıştır. Verilen ifadelerin gizliliği sağlanmış, kadınlara sürekli psikolojik destek temin edilmiştir. Mahkemede işlenen yedi cinsel tecavüz vakasına yer verilmiş, bunların hepsi kadınların yasal yollara başvurduğu ama sonuç alamadığı örnekler olmuştur. Mahkemenin sonuç raporunda sadece maddi tazminat değil diğer onarım programlarına da kurumsal anlamda öneriler getirilmiştir.

Sonuç yerine

Kadın mücadelesinin, kadınların direniş tarihinde birçok önemli dönüm noktası olduğu su götürmez bir gerçektir. Kadınların hem yargıladığı hem isyan ettiği hem de değişim talep ettiği mahkemeler ise şüphesiz bu dönüm noktalarından biri olarak tarihte yerini alacaktır. Erkek egemen zihniyetin hukuk etiğinden ve estetik algısından kurtulmaya çalışan kadınlar bu mahkemeleri kendi anlayışlarıyla bir direniş biçimi haline getirmiş, var olduklarını ve direneceklerini bu şekilde beyan etmişlerdir. Giriş kısmında bahsedilen adaleti “güzel” ve “doğru” olanla özdeşleştirmek aslında kadın deneyimlerine, kesişimselliğe ve formal mahkeme yapılarının kadını sınırlayıcı yanlarından kurtulmaya özen göstermektir.

²⁶Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yay., ss. 43

²⁷<http://organizacionfemeninapopular.blogspot.com/2012/11/25n-nosotras-somos-las-cortes.html>

²⁸Özlem Kaya, Özgür Sevgi Göral, “Barışı Aramak Hukuku Dönüştürmek: Kadın Mahkemeleri Örneği”, Hakikat, Adalet ve Hafıza Çalışmaları Derneği Yayınları, ss. 48

Yukarıda bahsedildiği gibi hukuk kavramı rasyonellik ve objektifle bağdaştırılır ve etini tam da bu noktalardan kurar. Fakat kadınların adaleti duyguyla kavramaya çalışması ve “güzel” olan değerlerle birleştirme çabası farklı bir dünyanın, daha adaletli ve daha ahenkli bir dünyanın kapılarını açacaktır. Kadınların var ettiği, var olması için mücadele ettiği bu dünyanın adaletini sağlayacak hukuk bir sanat meselesi haline gelir, her seferinde dünya için daha da güzel olanını bulma çabasıdır çünkü. Bir direniş hali olarak adaleti talep etmek ve bunun için mücadele etmek bu güzel olanı bulma çabasının bir parçasıdır. Ve bu noktada her kadın mahkemesi farklı bir yönden önemli olarak bir bütünü kurar. Japonya acıların unutulmayacağına bir kanıtıdır, adaletsizlik unutulmaz; eski Yugoslavya ise farklı kadınların ortak bir acıda buluştuğunu belgeler; sonuncu olarak Kolombiya “savaşa karşı, barış için” şiarıyla kadınların barışa olan özlemini ifade eder. Sonuç olarak kadınlar daha güzel bir dünya için her coğrafyadan direniş sesini yükseltmişlerdir.

Barışı Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Düşünmek: Kolombiya Deneyimi¹

Nisan Alıcı-Güneş Daşlı

Kolombiya barış süreci, daha önceki tüm barış süreçlerinden farklı olarak toplumsal cinsiyet bakış açısını hem sürecin kendisine hem de anlaşma metnine dahil etti. Bunun anlamı, toplumsal cinsiyetin diğer konulardan ayrıştırılmış bir başlık olarak değil, anlaşmanın tamamına yayılan bir bakış açısı olarak ele alınmış olmasıdır. Anlaşmada bahsi geçen tüm konular -toprak reformu, kayıplar, siyasi katılım vb.- bu bakış açısından geçirilerek tartışılmış ve anlaşma metnine de bu şekilde aktarılmıştır. Kolombiya’da yaşanan deneyimin başka bir özgün yanıysa kadınların ve LGBTİ’lerin barış sürecinin çeşitli aşamalarına etkin ve doğrudan katılmış olmasıdır.

¹ Bu yazı, Demos Araştırma Merkezi olarak Kolombiya’nın üç şehrinde bir ay boyunca gerçekleştirdiğimiz saha çalışmasından elde edilen bulgulara dayanmaktadır. 2017 yılının Kasım ayında, Bogota, Cali ve Medellin’de toplam 20 adet sivil toplum örgütüyle görüştük. Görüşme yaptığımız örgütler toplumsal cinsiyet perspektifini merkeze alan insan hakları örgütleri ya da kadın ve LGBTİ’lerle çalışan örgütlerdi. Bu örgütler barış sürecinde doğrudan ya da dolaylı olarak yer almış ve yıllarca barış çalışması yapmıştı. Hukukçular, eski gerillalar, aktivistler, yerli kadınlar, Afro-Kolombiyalı kadınlar, LGBTİ’ler, akademisyenler ve eğitmenlerden oluşan geniş bir grupta görüşme yapabilmemiz sayesinde barış sürecinin farklı yönlerine dair eleştirel bakışları öğrenebilme şansına sahip olduk. Sürecin aktif özneleri olarak gördüğümüz ve kendilerini de böyle konumlandıran bu kişiler, barış anlaşmasının imzalanmasından tam 1 yıl sonra bizimle sürecin gidişatına dair beklenti ve endişelerini paylaştı ve 4 yıllık barış sürecinin çeşitli veçhelerine ve bundan sonra yaşanabileceklere dair görüş bildirdi. Bu araştırmanın ayrıntılı analizine dayalı “Barış ve Toplumsal Cinsiyet: Kolombiya Barış Süreci” adlı raporun tamamına şu linkten ulaşılabilir: <http://www.demos.org.tr/baris-ve-toplumsal-cinsiyet-kolombiya-baris-sureci-raporu/>

Bunun önemli ayaklarından birini aşağıda detaylarıyla değineceğimiz Toplumsal Cinsiyet Alt Komisyonu oluşturmaktadır. Barış çalışması yapanlar ve insan hakları alanında çalışanlar açısından Kolombiya barış sürecini diğerlerinden ayıran başka bir özellik ise mağdurların bu sürece örgütlü bir şekilde dahil edilmesidir. Mağdurlar ve hayatta kalanların oluşturduğu örgütler ve bu grupların hak taleplerini destekleyen kurumlar, farklı araçlarla bu sürece katılmış, ihtiyaç ve taleplerinin özellikle Geçiş Dönemi Adaleti mekanizmaları tasarlanırken dikkate alınmasını sağlamıştır.

Yazıda, ilk önce Kolombiya'daki iç savaşın kısa bir tarihi sunulmuştur. Daha sonra yaptığımız derinlemesine görüşmelerde bize aktarılan konulardan öne çıkan kolektif seferberlik, toprak reformu, cinsel şiddet ve kesişimsellik gibi temalar etrafında bulgular özet bir şekilde sunulmuştur. Bu noktada, yapılan saha araştırmasının amacı kadın ve LGBTİ örgütlerinin barış sürecini ve barış anlaşması metnini toplumsal cinsiyet açısından nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymaktır. Bu çerçevede yapılan saha araştırması ve analiz, kadın örgütlerinin yukarıda değindiğimiz başlıklara nasıl yaklaştığını kendi ifadeleriyle aktarabilmemize hizmet etmiştir.

Kolombiya'daki Çatışmanın Arka Planı

50 yıla yayılmış, bildiğimiz en uzun süren iç savaşlardan biri olan Kolombiya'daki çatışmanın kökeninde birden fazla faktör yatmaktadır. Özellikle Türkiye'yle karşılaşmalı olarak düşünme çabamızda çatışmanın kökenindeki bu çeşitliliği anlamak oldukça önemli hale gelmektedir. Zira çatışmayı ortaya çıkaran temel sebepler, barış sürecinde ele alınan konuları ve sürecin gidişatını anlamakta çok önemli bir yer tutmaktadır. Farklı grupların çatışmadan nasıl etkilendiği ve dolayısıyla çatışmanın çözülmesinden neler bekledikleri de bu sebeplere baktığımızda daha net hale gelmektedir. Bugün Kolombiya'da hala devam eden pek çok yapısal eşitsizliğin kökenini sömürgecilikte bulmak mümkündür. 16. yüzyıldan itibaren sömürgecilik toprakların belli bir kesimin elinde toplanmasına yol açmıştır. Ayrıca özellikle yerli halkların çeperlere göç etmesinde etkili olmuştur. Bu durum yerlilerin, çiftçilerin, köylülerin merkezden uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmış; ayrıca kamusal hizmetin neredeyse hiç olmadığı çeperlerde insanların daha da yoksullaşmasına sebep olmuştur. Kolombiya'daki çatışmanın ana karakterini ekonomik boyut oluşturmaktadır. Yani çatışmanın sömürgecilik ve devletin güçsüz varlığıyla ilişkili olarak sınıfsal yanı öne çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, Kolombiya'da sosyal eşitsizlik çok keskindir ve yerli halkların, Afro-Kolombiyalıların da içinde olduğu belli gruplar sistematik olarak politik karar alma mekanizmalarının dışında bırakılmıştır. Özellikle sömürgecilik sonrasında, 1950'lere denk gelen süreçte gerilla hareketlerinin ortaya çıkması ve silahlı mücadeleyi başlatmasında bu tarihsel eşitsizlikler önemli bir rol oynamıştır.

1960'larda komünizmin de etkisiyle birlikte gelir eşitsizliğine ve devletin baskılarına karşı öğrenci ve sendika hareketi yükselmiştir. Biri 2012-2016 yılları arasında, biri de şu andaki barış sürecinin tarafı olan FARC (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri) ve ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) de tam bu dinamiklerin somut çıktıları olarak doğmuştur.

Devlet kurumsallaşmasının güçsüz bir şekilde yapılmış olması da çatışmanın kökenindeki bir başka sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle merkezden uzak, kırsal bölgelerde, yani çeperdeki yerleşim yerleri için devletin varlığının güçsüzlüğü ciddi bir adalet açığına sebep olmuştur. Büyük toprak ağalarının ve paramiliter grupların önemli egemen güçler haline gelmesi ve uyuşturucu ticaretinin yaygınlaşması da buradaki boşluk sayesinde mümkün olmuştur. Özellikle paramiliter grupların beslendiği ve güç kazandığı bir kaynak olarak uyuşturucu ekonomisi savaşın derinleşmesinde önemli bir paya sahiptir. Uyuşturucu ticareti ve yasadışı ekin yetiştirmeye ekonomik olarak bağımlı hale gelen köylülerin Kolombiya'daki çatışmayı ve barışı düşünürken temel bir dinamik olduğunu akılda tutmak gerekir.

50 yıl süren bu çatışmanın siyasi, toplumsal ve ekonomik sonuçları tahmin edileceği üzere çok ağırdır. Toplamda 8 buçuk milyon mağdurdan bahsedilen çatışmada 200 binden fazla kişinin hayatını kaybettiği, 6 buçuk milyon insanın zorunlu göçe maruz kaldığı bilinmektedir. Zorla kaybetme, cinsel şiddet, zorla çalıştırma, fuhuşa sürüklenme de oldukça yaygın görülen insan hakları ihlallerinden bazılarıdır. Bunların arasından cinsel şiddet kaydı en az tutulan şiddet türlerindendir. Buna ek olarak LGBTİ'ler de yoğun bir ayrımcılığa ve hem fiziksel hem de psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Kolombiya'nın toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bu mağduriyetlere sınıfsal ve etnisite temelli boyutların da eklenerek mağduriyetlerin katmanlı hale geldiğinin altını çizmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında, örneğin kırsalda yaşayan Afro-Kolombiyalı bir LGBTİ'nin hem çatışma temelli hem de toplumdaki yapısal eşitsizliklerden kaynaklı çok katmanlı bir ayrımcılığa ve şiddete uğradığını tahmin etmek zor değildir.

Kolombiya'daki çatışmanın ayırt edici başka bir özelliği ise pek çok aktörün çatışmaya dahil olmasıdır. Devletin silahlı güçlerinin yanında FARC ve ELN'nin başını çektiği gerilla örgütleri, paramiliter gruplar, BACRIM adı verilen suç çeteleri ve uyuşturucu kartelleri de savaşın doğrudan aktörleri arasında yer almaktadır. Paramiliter grupların ve uyuşturucu ticaretinin yaygınlığından dolayı, bunları destekleyen ve buralardan nemalanan iş insanları da savaşın sürmesinden faydalanan aktörler olarak düşünülebilir. Bu tablo, bu denli uzun süren ve toplumun pek çok farklı kesimini farklı dinamiklerle etkileyen bir çatışmanın çözümünün ne kadar çetrefilli olabileceği konusunda bir fikir vermektedir. Çatışmanın toplumda yarattığı tahribatın onarılmasının -eğer mümkünse- çok uzun yıllar alacağı da göz yumamayacağımız bir gerçektir.

Kolombiya Hükümeti ile FARC-EP Arasındaki Barış Süreci

Bizim incelediğimiz son barış süreci Kasım 2012’de başlamış ve Kasım 2016’da nihai barış anlaşmasının imzalanmasıyla tamamlanmıştır. Havana’da gerçekleşen müzakerelerin ardından Ekim 2016’da barış anlaşması referanduma sunulmuş, ancak çoğunluğunu sağcı ve muhafazakâr kesimlerin oluşturduğu barış karşıtı bloğun kampanyaları başarılı olmuş ve oldukça küçük bir farkla referandumdan “barış anlaşmasına hayır” sonucu çıkmıştır. Neyse ki bu referandum bağlayıcı olmadığından hem devlet hem de FARC barış iradesine sahip çıkarak anlaşmada birkaç değişiklik yaptıktan sonra Kasım ayında nihai anlaşmayı imzalamıştır. Referandumu içine alan sürecin bizim açımızdan önemi, hayır kampanyasını örgütleyen kesimlerin anlaşmaya “toplumsal cinsiyet ideolojisi” taşıdığı gerekçesiyle karşı çıkması ve kampanyayı bunun üzerinden örgütlemesidir. Başını sağ ve muhafazakâr partilerin çektiği “hayır” bloğu, anlaşmanın uygulanması halinde kadınlara geleneksel Kolombiya değerlerine aykırı haklar tanınacağını ve bunun da aile değerlerini sarsacağını iddia etmiştir.

Akılda tutmak gerekir ki 2012-2016 yıllarında yaşanan süreç Kolombiya’nın ilk barış deneyimi değildir. Daha önce hem FARC ile girişilen barış denemeleri hem de başka örgütlerle imzalanan barış anlaşmaları mevcuttur. Bunlardan biri, o sırada yaklaşık 20 yıldır savaştan M-19 (19 Nisan Hareketi) ile Mart 1990’da imzalanan barış anlaşmasıdır. M-19 bu tarihten sonra silahsızlanarak siyasi partiye dönüşmüştür. Dolayısıyla Kolombiya, en son

Referandumu içine alan sürecin bizim açımızdan önemi, hayır kampanyasını örgütleyen kesimlerin anlaşmaya “toplumsal cinsiyet ideolojisi” taşıdığı gerekçesiyle karşı çıkması ve kampanyayı bunu üzerinden örgütlemesidir. Başını sağ ve muhafazakâr partilerin çektiği “hayır” bloğu, anlaşmanın uygulanması halinde kadınlara geleneksel Kolombiya değerlerine aykırı haklar tanınacağını ve bunun da aile değerlerini sarsacağını iddia etmiştir.

sürece gelindiğinde halihazırda barış deneyimi biriktirmiş ve çeşitli düzeylerde hazırlığını tamamlamıştır. Bunu akılda tutmak bizim analizimiz açısından da oldukça önemlidir. Örneğin daha önce M-19 gerilla grubunda savaşmış kadınların oluşturduğu bir örgüt olan *Red Nacional de Mujeres Excombatientes de Insurgencia*, şu anki süreçte kadın gerillaların silahsızlanması ve toplumsal hayata yeniden dahil olması konusunda kendi deneyimlerinden yola çıkarak önemli katkılar yapmıştır.

Barış anlaşması 6 ana başlığın üzerine kurulmuş ve görüşmeler de bu başlıkların tartışılması şeklinde ilerlemiştir. Bu başlıklar hem çatışmanın kökenindeki sebeplere hem de çatışmanın derinleştirdiği sorunlara işaret etmektedir.

Bunlardan ilki kırsal kalkınmaya dairdir ve bu başlıkta öngörülen *Entegre Toprak Reformu* temel olarak toprak eşitsizliğinin giderilmesini hedeflemektedir. Siyasi katılım ise, geleneksel olarak siyasetten dışlanan grupların siyasete dahil edilmesi ile ilgili önlemleri içermektedir. Bu başlık altında kadınlar, özellikle de kırsalda yaşayanların siyasete aktif katılabilmesini de düzenleyen bir dizi önemli madde bulunmaktadır. Bunun ardından gelen *Çatışmanın Sonlandırılması* başlığı temel olarak silahsızlanmanın nasıl olacağına yönelik düzenlemeleri içerir. Yasadışı Ekinler ise uyuşturucu ticaretinin önemli bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve buna nasıl son verileceğini öngörmektedir. *Çatışmanın Mağdurları* adlı 5. başlığı hem Kolombiya barış sürecinin en güçlü ve özgün yanlarına işaret etmesi hem de Türkiye için önemli ipuçları sunması açısından çok önemli bulmaktayız. Geçiş Dönemi Adaleti mekanizmaları çok ayrıntılı bir şekilde bu başlık altında tasarlanmıştır. Mağdurların çeşitli forumlar aracılığıyla ve bizzat Havana’da bulunarak taleplerini iletebilmeleri bu mekanizmaların bu kadar kapsamlı tasarlanabilmesini sağlamıştır. Bu başlıkta hem hukuki olarak hem de toplumsal sonuçları bakımından örnek gösterilen bir Geçiş Dönemi Adaleti çerçevesi çizilmiştir. Belirtmek gerekir ki Kolombiya, 2000’li yıllardan beri çeşitli yasalar ve mekanizmalarla Geçiş Dönemi Adaletini uygulamaya başlamıştı. Hem barış çalışmaları literatürüne hem de uygulamaya bakıldığında, resmi bir barış süreci başlamadan Geçiş Dönemi Adaletinin hayata geçirilebilmesi konusunda Kolombiya’nın biricik örnek olduğu görülmektedir. Son olarak Anlaşmanın Uygulanması ve Teyidi başlığı ise barış anlaşmasının hangi mekanizmalarla ne şekilde hayata geçirileceği ve nasıl izleneceğine dair düzenlemeleri içermektedir.

Çatışmanın Mağdurları başlığı altında tasarlanan Geçiş Dönemi Adaletini mekanizmalarının hepsini düzenleyen sistemin adı şudur: *Adaleti ve Onarımı Sağlamak ve Çatışmanın Tekrarını Engellemek için Kapsamlı Sistem*. Bu sistem dört temel ayak üzerine kurulu olup bunlardan ilki bizim de Türkiye’deki tartışmalardan aşına olduğumuz Hakikat Komisyonu’dur. Bu komisyon için üç temel misyon tanımlanmıştır. İlki, çatışmanın hakikatini tüm karmaşıklığıyla ortaya koymaktır. İkincisi, mağdurların yaşadığı hak ihlallerinin ve acıların tanınmasını sağlamaktır. Üçüncüsü ise bir arada yaşamak için çatışmanın tekrarını önlemektir. Bu komisyon 6’sı kadın, 5’i erkek 11 kişiden oluşmakta, üyeler arasında gazeteci, avukat, sosyolog gibi farklı arka planlardan gelen kişiler bulunmaktadır. Kayıp Kişileri Arama birimi ise bu sistemin ikinci ayağıdır ve çatışmanın en ağır sonuçlarından biri olan zorla kaybetmelere dönük çalışmalar yapmak amacıyla kurulmuştur. Mağdurların adalet talebini karşılamaya dönük sistemin üçüncü ayağında ise Onarım Programı bulunmaktadır ve mağdurların zararlarının tazmin edilmesini düzenlemekten sorumludur. Sistemin dördüncü ve son ayağı ise Geçiş Dönemi

Adaleti'nin yargısal ayağını oluşturan Özel Barış Mahkemesidir. Bu mahkeme savaş suçlarının, normal mahkemelerde yargılanan suçlardan ayrı olarak ele alınması için kurulmuştur.

Barış Anlaşmasının Toplumsal Cinsiyet Perspektifi

Barış Anlaşmasının toplumsal cinsiyet perspektifi araştırmamızın merkezinde yer almaktadır. Aşağıda da değineceğimiz üzere bunun iki somut karşılığından bahsetmek mümkündür. İlki, kadınların ve LGBTİ'lerin sürece tam ve etkin katılımıdır. Müzakere heyetlerine tam temsil yetkisine sahip temsilcilerin atanmasıyla doğrudan katılım mümkün olmuştur. İkincisi ise, Toplumsal Cinsiyet Alt Komisyonu'nun kurulmuş olmasıdır. Bu kazanımlar kendiliğinden gerçekleşmemiş, kadınların örgütlü mücadelesinin sonunda elde edilmiştir.

Barış Sürecine Kadınların ve LGBTİ'lerin Katılımı: Kolektif Seferberlik

Yaptığımız görüşmelerde en çok üzerinde durulan, kadınların örgütlü bir şekilde bu sürece nasıl katıldığı olmuştur. 2012'de müzakereler başladığında heyetlerin hiçbirinde kadın temsilci yer almamıştır. Bunun üzerine kadın örgütleri Bogota'da Ulusal Kadın ve Barış Zirvesini düzenleyerek 450'den fazla kişinin barış süreci gündemiyle bir araya gelmesini sağlamıştır. Burada önemli olan noktalardan biri yıllardır bu örgütlerin hem ayrı ayrı hem de birlikte barış gündemini merkeze alarak çalışıyor olmasıdır. Böylelikle çok hızlı bir şekilde bir araya gelerek barış müzakerelerine nasıl dahil edileceklerini tartışıp barış sürecinden somut taleplerini belirleyebilmişlerdir. Bu somut taleplerden biri cinsel şiddet suçlarının af kapsamına alınmaması iken, bir diğeri de cinsiyet gruplarının sürecin tamamına katılması ve kendi gündemlerinin barış masasına aktararak barış metnine dahil edilmesi olmuştur. Gerçekten de bundan çok kısa süre sonra her iki heyete de tam temsil yetkisine sahip kadınlar dahil edilmiş ve Toplumsal Cinsiyet Alt Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonun temel görevi ülke genelindeki farklı kadın ve LGBTİ örgütlerinin taleplerini dinlemek ve barış anlaşmasının toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip olmasını sağlamaktır. Süreçteki en önemli kazanımlardan biri olarak bahsedilen ve Sri Lanka'da kurulup işlevli hale gelmeyen, öncülü dışında ilk örnek olan bu komisyon, barış anlaşmasında ele alınan her konunun toplumsal cinsiyet perspektifinden süzülerek metne aktarılmasını sağlamıştır. İnsan hakları ve toplumsal cinsiyet alanında çalışan bir sivil toplum örgütü olan Humanas, bunun neden önemli bir kazanım olduğunu şöyle açıklamaktadır:

Toplumsal Cinsiyet Alt Komisyonu kadın hareketi ve feminist hareket için çok önemliydi. Çünkü, her şeyden önce, bu hareketin elde ettiği bir başarıydı. Alt komisyon ne hükümet ne de FARC'ın inisiyatifiyle kuruldu.²

Kadınların bu kadar etkin mekanizmalarla sürece katılmasını sağlayan temel unsur, pek çok farklı arka plandan gelen örgütlerin bir arada çalışarak taleplerini somutlaştırabilmesi olmuştur. Buna ek olarak, toplumsal cinsiyet alanında çalışan sivil toplum örgütlerinin yıllardır süren mücadelelerinde çatışma çözümü ve barış inşasını temel faaliyet alanlarından biri olarak belirlemiş olması müzakereler başladığında oldukça hazırlıklı olmalarını ve hızlı müdahale edebilmelerini sağlamıştır. Kadın örgütleriyle LGBTİ örgütleri arasındaki güçlü iş birliği ise LGBTİ'lerin gündeminin de Kolombiya toplumunun muhafazakâr ve ataerkil yapısına karşı anlaşmaya dahil edilebilmesini sağlamıştır.

Toprak Reformunu Kadınlara Odaklanarak Ele Almak

Toprak meselesi Kolombiya'da iç savaşı anlamak için oldukça önemlidir. Çatışmanın temel nedenlerinden biri olan toprak sorunu hem barış anlaşmasının hem de kadınların gündeminde kritik bir yer tutmaktadır. Çokuluslu şirketlerin yerlilerin yaşadığı toprakları gasp etmesi ve silahlı aktörlerin, özellikle de paramiliter grupların insanları zorla göçe maruz bırakması kadınları katmerli bir şekilde etkilemiştir. Bu nedenle Kolombiyalı kadınlar barış anlaşmasının birinci başlığı olan toprak dağılımı tartışıldığında, konunun toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınması üzerinde ehemmiyetle durmuşlardır. Bu çabaların en büyük kazanımı, barış anlaşmasında kadınların aileleri ya da farklı toplumsal ilişkileri üzerinden değil, hak sahibi bağımsız vatandaşlar olarak tanınması ve toprakla ilgili meselelerdeki çeşitli hizmetlere ve desteklere erişimine dair vurgunun olmasıdır. Görüştüğümüz kadın örgütleri, kadınların toprak sahipliğinin resmileşmesinin oldukça ilerici bir yaklaşım olduğunu vurgulamıştır. Gerçekten de kadınların toprak sahipliğinin güvence altına alınması, kadınların çatışma sonrası ekonomik ve sosyal anlamda güçlenmelerinin yanı sıra, hak sahibi özneler olarak anlaşmada yer almasını sağlamıştır. Ancak bu kazanımların yanında örgütler birtakım sorunlara da işaret etmektedir. Bu sorunlardan biri, özellikle kırsaldaki yoksul ve temel hizmetlere erişimi olmayan kadınların -birçoğunu yerli ve Afro-Kolombiyalı kadınlar oluşturuyor-toprak konusunda kendilerini söz ve hak sahibi özneler olarak görmemeleri.

² Humanas, Nisan Alıcı, Güneş Daşlı ve Julia Poch tarafından gerçekleştirilen mülakat. Bogotá, Kasım 2017.

Dolayısıyla, kadın örgütlerinin de işaret ettiği gibi, kadınların toprak dağıtımı sürecindeki haklarına dair farkındalığını artıracak programların düzenlenmesi gereklidir. Diğer önemli bir nokta ise anlaşmanın, özellikle yerli ve Afro-Kolombiyalı kadınlar için toprağın sınırları çizilebilen, tapulanabilen bir kara parçası olmasının ötesindeki manevi anlamını tanımıyor olmasıdır. Bu nokta bizim çalışmamızda önemli olan kesişimsellik tartışmasıyla da yakından ilgilidir. Yerli kadınlar toprağın onlar için kimlik ve kültürle ilişki olduklarını vurgulamaktadır. Dolayısıyla batı merkezli bir bakış açısından bakıldığında toprak sorunu toprağın yeniden dağıtılmasıyla sınırlı kalırken -ki bu kısım da elbette oldukça önemlidir- Kolombiya'daki yerli kadınlar için toprak yaşamın merkezinde yer almaktadır. Afro-Kolombiyalıların kurduğu bir örgüt olan AFRODES ile yaptığımız görüşmede bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

Silahlı çatışmalar sırasında karşılaştığımız tüm zararlar düşünüldüğünde en büyük kayıplarımızdan biri toprak kaybı, yerinden edilme ve bununla birlikte gelen kültürün, topluluk ve kadınlar olarak kendimizle özdeşleştirdiğimiz pek çok şeyin kaybıydı. Bir kadın toprağından uzaklaştırıldığında bu topluluğumuzun hayatta kalma yollarını kaybetmek gibidir.³

Çoğu kadın doğayla çok daha inançsal bir ilişki kurmakta ve toprağı kendi kolektif kimliklerinin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Anlaşma bu hassasiyeti tanımazken, uygulama aşamasında toprağın yeniden dağıtımında karar verici olarak toprağın sahipleri olan kadınların bu süreçlere dahil olmasının sağlanması gerekmektedir.

Anlaşmada Kesişimsellik Yaklaşımı

Kesişimsellik, savaşların toplumsal cinsiyet perspektifiyle ele alınmasında uzun süredir kullanılan bir kavram ve bizim de önemseydiğimiz bir bakış açısıdır. Kesişimselliği kısaca toplumsal cinsiyete dayalı ilişkileri çatışma bağlamında anlamaya çalışırken ırk, etnisite ve sınıf gibi boyutlarla beraber düşünmek olarak tanımlayabiliriz. Bu yaklaşım Kolombiya barış anlaşmasına farklı grupların çatışmadan kaynaklı mağduriyetlerinin farklılaşmasının ve buna bağlı olarak farklı ihtiyaçlarının tanınması olarak yansımıştır. Bunun sonuçlarından biri Afro-Kolombiyalı kadınların sürece dahil edilmesiye başka bir sonucu da LGBTİ'ler gibi tarihsel olarak dışlanan grupların çatışmadan diğer gruplardan farklı şekilde etkilendiğinin tanınması olmuştur. Yerli kadınlar tarafından kurulan ve onlarla çalışan Aku-

badaura örgütü ile yaptığımız görüşmede mağduriyet hallerinin nasıl farklılaştığı şu sözlerle dile getirilmiştir:

Devlet, [yerli bir kadının] halkının temel insan haklarını, topraklarını, ailesini, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim haklarını tanımıyor. Dolayısıyla yerli kadınların durumu diğerleri gibi yalnızca bir toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakası değil. Aynı zamanda temel insan hakları, adalete erişim ve bütünleşmiş yasal hizmetlere erişim eksikliğiyle ilgili.⁴

Görüştüğümüz yerli kadınlar bu önemli noktayı kendi deneyimlerinden yola çıkarak anlattıklarında bu soyut kavram daha da somutlaşmaktadır. Kendi ifadeleriyle, Kolombiya'da bir yerli kadın Bogota'da yaşayan bir beyaz kadına göre çatışmadan farklı etkilenmektedir. Örneğin yerli kadınların toprakları ellerinden alındığında, bu aynı zamanda kolektif kimliklerinde de ciddi bir tahribata yol açmaktadır. Dolayısıyla yerli kadınlar sadece doğrudan çatışmanın sonuçlarından kaynaklı mağduriyet yaşamamaktalar. Aynı şey Afro-Kolombiyalı kadınlar için de geçerlidir. Çatışmayla doğrudan ilişkili olmayan bir şekilde temel hakları ihlal edilen bu grupların ihtiyaçlarının karşılanması için ve anlaşma metnine anlamlı bir biçimde içertilmesi için kesişimsellik yaklaşımının çok önemli bir rolü olduğunu görmekteyiz.

Çatışmaya Bağlı Cinsel Şiddet

Çatışmaya bağlı cinsel şiddet, kadınların müzakere sürecinde Havana'ya ilettikleri konu başlıkları arasında en önemsedikleri başlıklardan biridir. FARC ile devlet arasındaki çatışmanın dışında da paramiliter güçler ve uyuşturucu çeteleri kadınlara yönelik tecavüz, fuhuşa zorlama ve köleleştirme suçlarını işlemiştir. Kolombiya barış anlaşmasına cinsel şiddetin ortaya çıkarılması ve suçluların yargılanması açısından bakıldığında olumlu sayılabilecek bir yaklaşım görmekteyiz. Örneğin cinsel şiddet anlaşmada kadın örgütlerinin tanımladığı şekilde yer alabilmiştir.

Kendi ifadeleriyle, Kolombiya'da bir yerli kadın Bogota'da yaşayan bir beyaz kadına göre çatışmadan farklı etkilenmektedir. Örneğin yerli kadınların toprakları ellerinden alındığında, bu aynı zamanda kolektif kimliklerinde de ciddi bir tahribata yol açmaktadır. Dolayısıyla yerli kadınlar sadece doğrudan çatışmanın sonuçlarından kaynaklı mağduriyet yaşamamaktalar.

³ AFRODES, Nisan Alıcı, Güneş Daşlı ve Julia Poch tarafından gerçekleştirilen mülakat, Bogotá, Kasım 2017.

⁴ Akubadaura, Nisan Alıcı, Güneş Daşlı ve Julia Poch tarafından gerçekleştirilen mülakat, Bogotá, Kasım 2017.

Bunun dışında barış sonrası uygulanacak önemli geçiş dönemi adalet mekanizmalarından biri olan Özel Barış Mahkemesi'nin cinsel şiddet vakalarını ele alabilmesi için ayrı bir birim kurulmuştur. Bu birim çatışmadan kaynaklı cinsel şiddet vakalarını araştırılması, arşivlerin incelenmesi ve verilerin toplamasında sorumludur. Cinsel şiddete maruz kalmış kadınların ulaşabileceği bir birim olarak kurulmuştur. Bunun yanı sıra, kadınların konuşulması en zor hakikatlerden biri olan cinsel şiddeti kamusal alanda ötekileştirilmeden ya da yeniden mağdur edilmeden konuşabilmeleri ve adalet talep edebilmeleri için güvenli bir alan yaratmak da önemli tartışmalardan biridir. Anlaşma bunu kısmi olarak tanısa da kadın örgütlerinin vurgusu, sadece araştırma ve yargılamanın yeterli olmadığı yönündedir. Kadınların kendilerini güvence altında hissedebilecekleri bir ekonomik, psiko-sosyal ve politik düzlem oluşturmak gerektiğinin altını çizmektedirler. Bu bir anlamda, cinsel şiddete maruz kalmış kadınların toplumda yaftalanmadan, özgür ve bağımsız bireyler olarak hayatlarını sürdürebilmelerinin ön koşuludur.

Sonuç Yerine

Bütün dünya deneyimlerinde çatışma ve barış süreçleri ilgili ülkenin kendi özgün deneyimiyle şekillenmektedir. Bu nedenle Kolombiya'yı Türkiye ile doğrudan karşılaştırmamız oldukça zor olduğunu söyleyebiliriz. Bunu akılda tutarak, Kolombiya deneyimini toplumsal cinsiyet perspektifiyle analiz ettiğimizde bizim üzerinde düşüneceğimiz, tartışabileceğimiz önemli bulgulara ulaşmaktayız. Öncelikle, toplumsal cinsiyet tanımını batı merkezli, ikili cinsiyet rejimini işaret eden liberal bir tanım olarak ele almamaktayız. Bunun ötesinde, ikili cinsiyet normlarını aşan ve iktidar ilişkilerinde cinsiyet ilişkilerinin nasıl şekillendiğini görmemizi sağlayan faydalı bir bakış açısı olarak görmektediriz. Bizim araştırmamızda bu bakış açısının özellikle müzakere sürecinde ve barış anlaşma metninin kapsayıcılığı konusunda bazı eleştirilerle birlikte nasıl işlediğini ortaya koymaya çalıştık. Elbette bu yaklaşımda Kolombiya'nın daha önce barış deneyimleri yaşamış bir ülke olması önemlidir. Kadın ve LGBTİ örgütleri, barış mücadelesi veren örgütler bu süreçlerde yer almış, geçmişteki başarılı ya da başarısız süreçlerden dersler çıkarmıştır. Daha da önemlisi bu geçmiş deneyim kendi örgütlerinin mücadelesinde ve farklı örgütlerle işbirliği yapmalarında kıymetli bir birikim sağlamıştır. Bu birikimler son süreçte kadınların çok hızlı bir şekilde bir araya gelip kendi taleplerini müzakere masasına iletebilmelerini sağlamıştır. Bu deneyim ve birikim Türkiye bağlamı için de kritik dersler içermektedir. Kürt sorununun çözümünde, toplumsal cinsiyet meselesi sadece masadaki aktörlere bırakılmadan, farklı politik arka planlardan gelseler bile üzerinde ortaklaşılan konularda kadın ve LGBTİ örgütlerinin bir araya gelip sürece hızlı refleks gösterebilmeleri oldukça etkili olacaktır. Bu noktada örgütlü bir refleksin olmasının gücünü hesaba katmak gerekmektedir. Bu yaklaşım anlaşma imzalanırsa da önemli bir diğer süreç

olan uygulama aşaması için de kritiktir. Barış anlaşmasının üzerinden yaklaşık iki yıl geçmişken uygulama aşamasında yaşanan zorluklar, örgütlere ilk feda edilebilecek konuların toplumsal cinsiyetle ilişkili olabileceğini göstermiştir. Kolombiya deneyimine baktığımızda diğer ayırt edici bir özellik, geçiş dönemi adaleti mekanizmalarının oldukça ayrıntılı ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle hazırlanmış olmasıdır. Buradaki önemli yanlardan biri mekanizmaların Kolombiya deneyiminin özgünlüğünü dikkate alarak şekillenmiş olmasıdır. Bu ise asıl mağdur olan ya da mücadeleye yürüten yereldeki öznelerin sürece dahil olması ile sağlanmıştır. Öznelerin dahil olması esasında bu mekanizmaların sadece adaletin tesisine değil, bunun ötesine giderek yapısal dönüşüme hizmet edebilmesi için de oldukça kritik. Çünkü Kolombiya'daki süreçte aktif rol alan kadın ve LGBTİ örgütleri pek çok pratik mesele ile yoğun bir şekilde uğraşsalar da esas olarak ataerkil sistem ve siyaset yapma biçimi dönüştüğü zaman barışın tam olarak sağlanacağını farkındalar. Bu farkındalık pek çok mekanizmaya uzun soluklu etki yaratması yönünden bakabilmelerini sağlamaktadır. Dolayısıyla Kürt sorununun çözümünde de bir barış anlaşması sonrasında oluşturulacak hakikat komisyonu gibi geçiş dönemi adaleti mekanizmalarının, Türkiye deneyimine özgü yani yereldeki öznelerin taleplerini, farklılıklarını göz önünde bulunduran nitelikte olması gerekmektedir.

Kolombiya deneyiminden baktığımızda, toprak meselesi Kürt sorununun çözümünde de tartışılacak önemli başlıklardan biri. Türkiye'de 1990'lardaki zorunlu göçün ve köye dönüşlerde toprak meselesinin toplumsal cinsiyet analizinin yapılmış olması gerekmektedir. Kürt kadınlarının topraklarına döndüklerinde hak sahibi olabilmelerini sağlayan mekanizmalar üretilmesi önem teşkil etmektedir. Olası bir barış sürecinde ve sonrasında, kadınların hem ekonomik kayıplarının giderilmesi hem de üretim araçlarına ulaşabilmeleri sağlanmalı, böylece ekonomik olarak güçlenmeleriyle yapısal ve daha kapsamlı bir dönüşüme de daha fazla imkân sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra Kürt, Ezidi, Süryani kadınlarının topraklarından edilmelerinin, toplumsal cinsiyet odağı dışında kimlikleri, kültürleri ve yaşamla ilgili kurdukları bağlarla nasıl bir ilişkiye sahip olduğu üzerine mutlaka düşünülmelidir. Tam da bu nedenle, toprak reformu ve köye dönüşler konuşulurken kadınlar karar alma mekanizmalarında yer almalıdır. Gerekirse bu noktanın olası barış anlaşmasında güvence altına alınmasının üzerinde durulmalıdır.

Kadınların savaş ve militarizmden kaynaklı yaşadıkları hakikatin ortaya çıkarılmasında barış anlaşmasının çatışmadan kaynaklı cinsel şiddeti tanıması oldukça önemlidir. Kürt sorununun tartışırken de en zor konuşulan konulardan biri kadınların çatışmadan kaynaklı yaşadıkları şiddet. Olası bir barış anlaşmasında, cinsel şiddete maruz kalmış kadınların kendilerini güvende

hissedebilecekleri hukuki ve psiko-sosyal desteğin sağlanması gerekmektedir. Ancak bununla sınırlı kalmayıp şiddete maruz kalan kadınların ekonomik ve politik olarak güçlendirilmesini sağlayan ölçütler üzerinde durulmalıdır.

Eleştiriler ve sürecin geleceğine dair endişeler ortada olmakla beraber, Kolombiya barış anlaşması oldukça karmaşık ve kapsamlı bir metinle Kolombiya'daki pek çok yapısal sorunu işaret etmeyi başarmıştır. Bu Türkiye bağlamında da düşündüğümüzde kıymetli bir deneyim. Bir barış inşa sürecinin sadece çatışmanın sonuçlarını ortadan kaldırmaya odaklanmaması -tazminatlar ve yargılamaların adaletin tesisi için taşıdığı önemin farkında olarak- savaşın kökenlerine değinerek yapısal eşitsizlikleri dönüştürücü olmasını da sağlayabilir. Kalıcı barışın inşa edilmesinde Türkiye'deki Kürt sorununu tanımlarken sorunun nedenlerine gittiğimizde tarihsel olarak şekillenmiş ırkçılık, milliyetçilik, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini inşa eden yapılar işaret edilmelidir. Elbette bu sorunların kökenini işaret ederken savaşın hem mağduru hem de tüm bu iktidar ilişkilerine karşı mücadele eden özneler odağında ilerlemek oldukça önemlidir. Bu aynı zamanda Kolombiya deneyiminde de gördüğümüz gibi bir çatışmanın çözümünü oldukça karmaşıklaştıran ve zorlaştıran bir tablo olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kürt sorununun çözümünü milliyetçiliğe dayalı ayrımcılık ve insan hakları ihlalleriyle sınırlandırmadığımızda, Alevilerin, kadınların, azınlıkların, LGBTİ'lerin ve ötekileştirilmiş kesimlerin aktör olduğu ve tüm bu toplumsal grupların sorunlarını çözmeye yönelik bir sürece doğru gidebilme potansiyelini de taşıyabilir. Bu aslında Türkiye'de çatışma çözümünde tartışılması gereken, bir yandan da içinde çelişkiler barındıran önemli bir konudur. Sonuç olarak, tüm bu çalışmanın bulgularıyla birlikte, çatışmanın ve barış süreçlerinin toplumsal cinsiyet açısından analiz edilmesi ilk başta göremediğimiz yapısal eşitsizlikleri, farklı mağduriyetler ve sesi duyulmayan özneleri görünür kılmakta yardımcı olacak ve çözüm arayışımızda yol gösterecektir.

Kürdistan'da Direniş Dönüşen Yas: Cumartesi Anneleri, Barış Anneleri ve MEYA-DER Deneyimi

Derya Aydın¹

Şen kahrkahrısı gittiğimiz her yerde kulağımızda çınlayan güzel Umur'a

Kürdistan'da Yas Pratiği: Ölü(m)süz Yaslar

"Mayıs'ta duyduk akşam duyduk sabah taziyeye kurduk. O zaman [taziye] evdeydi çok da kalabalık bir taziye idi, ama beden yoktu cenaze yoktu, ölüsüz bir yastı!" (Yıldız, 2016)

Kürdistan'daki çatışma, işkence, infaz ve zorla kaybetme sonucu ortaya çıkan kayıp² olgusu kendi başına bir an olarak değil, öncesi ve sonrası ile geniş bir devlet şiddeti tezahürü olarak karşımıza çıkıyor. Doksanlarda kaybedilen binlerce kişinin akıbetinin ne olduğu bilinmiyor. Ancak, çatışmalarda ve zorla kaybedilenlerin ölü bedenlerinin çoğunlukla yol kenarlarında, foseptik çukurlarda, çöplüklerde, toplu mezarlarda ve boş arazilerde layıkıyla defnedilmediği, kimi zaman defnedilmeyip açıkta bırakıldığı yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıktı. Hakikat Adalet Hafıza Merkezi'nin verilerine göre³ Kürdistan'da yaşanan kirli savaşta 2013 tarihi itibarıyla

¹ Antropolog. (Her yazdığını olduğu gibi bu yazıyı da pür dikkat okuyarak ve müthiş öneriler sunarak emek veren sevgili dostum Özlem Ateş'e katkılarından dolayı teşekkür ediyorum).

² Ölümün (death) kavramsal olarak metafizik bir olgu olmasından ötürü, bu çalışmada kayıp (lost) kavramını kullanmayı tercih ediyorum. Ölümün en büyük kayıp olduğu kuşkusuz. Ancak, bu yazı, biyolojik olarak kişinin ortadan kaldırılması (ölüm) sonucunda/etrafında ortaya çıkan çok katmanlı bir sürece odaklanmaktadır.

³ <http://hakikatadalethafiza.org/turkiyede-zorla-kaybetmeler-ve-cezasizliga-dair-temel-bilgiler/turkiyede-zorla-kaybetmeler/>

otuzaltı bin insan hayatını kaybetti. Bunlar sivil ölümler, zorla kaybetmeler ve çatışmada hayatını kaybeden devletin kolluk kuvvetleri ile PKK'lilerdir. Ancak rakamlarla yan yana gelen bu kayıplar ne kamusal alanda ne de akademik literatürde beraber ele alınmadı. Bu kayıplar değer hiyerarşisine tabi tutulduğu için bazılarında hiç söz edilmedi. Doksanlar boyunca devletin kolluk kuvvetleri kayıpları, kamusal alanda şehitlik miti etrafında (Değirmencioğlu, 2014) çokça dillendirilirken, sivil kayıplar, zorla kaybedilenler ve gerillaların kayıpları tamamen görmezden gelindi. Sivil kayıplar ve zorla kaybedilenler Türkiye kamuoyunda muhalifler tarafından kamusal alanda sınırlı olarak konuşuldu. Bu yazı, devletin, Kürtlerin ölü bedenlerine yönelik gerçekleştirdiği pratiklerin rastlantısal ya da belli yerlerde karşımıza çıkan pratikler şeklinde değil, yaygın ve sistematik olması dolayısıyla, devletin bu pratiklerinin Kürtlerin ölü bedenlerine yönelik belli bir nekro-siyaset (Bmembe, 2003) çerçevesinde olduğunu ileri sürmektedir. Nekro-siyaset kavramını akılda tutarak devletin Kürdistan'da yürürlüğe koyduğu bu siyasetin kayıp yakını kadınları nasıl etkilediğine odaklanacağım.

Kürdistan'daki yas pratiğine, Cumartesi Anneleri ve Barış Anneleri deneyimleri özelinde odaklanarak şu soruların cevabını bulmaya çalışacağım: Kürdistan'da kimlerin kaybı kayıp sayılmamakta; kimlerin yası tutulabilmekte, kimlerin yası tutulamamaktadır? Yas hiyerarşisi kim tarafından, nasıl tesis edilmektedir? Bu ötekileştirme/ihmal etme/yok saymanın sonuçları nelerdir? Özneler devletin ihmale ve zora dayalı pratiklerine karşı nasıl direnmekte ve bu uygulamalarla nasıl baş etmektedir? Son olarak, yas müşterek ortaklıklar kurma ve direniş hattı oluşturma için bir zemin olabilir mi, sorusunun yanıtını bulmaya çalışacağım. Bu yazı, oğlu/kızı, babası, abisi, ablası ve/veya eşi 90'lı yıllar boyunca Kürdistan'da yaşanan çatışmalarda hayatını kaybetmiş ve/veya zorla kaybedilmiş kadınlarla 2016 güz döneminde yaptığım derinlemesine mülakat, odak grup görüşmeleri ve saha araştırmasının verilerine dayanmaktadır. Araştırma kapsamında derinlemesine görüşmeler yaptığım kayıp yakınlarının tamamı 90'lar boyunca sevdiklerinin cenazelerini alamamış 2013 yılı itibarıyla kurulan gerilla şehitliklerine defnetmiş kişilerdir.⁴

⁴ Bu metin, Eylül 2017 tarihinde "Cemeteries and Memorials: Violence, Death and Mourning in Kurdish Society" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezimin araştırma sonuçlarına ve tez metnin belli bölümlerine dayanmaktadır.

Modern Dönem Yas Literatürü: Yas ve Melankoli

Yas meselesi modern döneme ait önemli bir konu olarak çağdaş felsefecilerin odağı haline gelse de Kalaycı'nın belirttiği gibi "ölümün hassasiyeti" meselesi modern düşünceye ait değil, hukukun en arkaik biçimlerine aittir (Kalaycı, 2014; 294). Antropoloji biliminin temel çalışma alanları arasında yer alan ölüm konusu, defin törenleri ve yas meselesi Antik Yunan tragedyalarında farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Kalaycı, ölüm etrafında şekillenen modern devlet politikaların odaklandığı '*Yakınsız Ölüm*', '*Yas*' ve '*Tanıklık Sorunu*' makalesinde Antik Yunan tragedyası örneklerinden referans vererek, ölümün yerinden edilmesi ve ölümlü varlıkların ölme haklarının ellerinden alınması pratiğinin modern döneme ait olmadığını belirtir. Kaybın toplum açısından anlamı, yas tutma pratikleri ve yas hiyerarşisinin arkaik döneme ait kökleri bakımından, Antik Yunan tragedyalarından Sophokles'in Antigone'si (2017) ve Euripides'in "Yakarıcıları ve Troyalı Kadınlar" (2008)'ı bu dönemin önemli örneklerdir.

Modern döneme ait yas literatürünü uzun süre domine eden, psikoloji disiplini olmuştur. Freud'un psikanaliz kuramı (Freud, 1917) etrafında şekillenen bu literatürün, yasin toplumsal ve politik alanla ilişkisini görmezden geldiği söylenebilir. Freud "*Yas ve Melankoli*" isimli eserinde (217), bireylerin psikolojileri üzerinde bıraktığı etkiler bağlamında yas ve melankolinin benzerlik ve farklılıklarını karşılaştırmaktadır. Freud, "sağlıklı/başarılı yas" ve "patolojik/başarısız yas" ayrımı yapar. Başarılı yas kaybedilen nesnenin/kişinin yerine başka bir nesneyi/kişiyi koymakla ilgilidir; başarısız yas ise engellenmiş yastır, patolojik bir durumdur ve melankoliye yol açmaktadır. Bu patolojik durumda, ego kaybedilen nesne tarafından ele geçirilmiş, kaybedilen nesneye kendini adamıştır. Buna göre yas, toplum ve politika alanının dışına itilmiş, toplumsallığından bağımsız bir şekilde bireylerin zihnini ve bedenini etkileyen psikolojik bir vaka olarak görülmüştür. Yasa ilişkin bu düşünce modern dönem psikolojiyi derinden etkilemiştir.

Yasın toplumsal alana olan nüfuzu; bireyden ziyade kolektif hafızayla olan ilişkisi üzerine odaklanan çalışmaların ise soykırım literatürü etrafında şekillendiği söylenebilir. Bu soykırımların başında Ermeni ve Yahudi soykırımları gelmektedir. Ancak yas literatürü daha çok Holokost etrafında şekillenmiştir.⁵ Holokost'un son altmış yılda kolektif hafıza ile bağlantılı olarak yas literatüründe hegemonyasını kurduğunu ileri sürmek yanlış olmaz.

⁵ Ermeni soykırımı hiçbir zaman Holokost kadar ilgi görmedi, hem, kullanılan tekniklerin farklı olması, hem Osmanlı döneminde yaşanmış olması hem de batıdan uzak bir coğrafyada yaşanmış olmasının bunda etkisi olmuştur.

Yaşanan felaketin büyüklüğü ve deneyimin biricikliğinin⁶ -zorunlu olarak- buna yol açtığı açıktır. Yaklaşık altmış yıldır Holokost üzerine yüzlerce anı, araştırma-inceleme, edebiyat ve felsefe kitabı yayımlandı. Benzer şekilde, Yahudi soykırımına odaklanan yüzlerce film⁷ çekildi. Aynı felaketin bir daha yaşanmaması için, soykırım ve soykırımın izdüşümleri yazılı ve görsel kültürün bütün alanlarına taşındı. Anıtlar, müzeler ve “Uluslararası Holokost Kurbanlarını Anma Günü” gibi günler çerçevesinde soykırım kolektif olarak anıldı. Holokost Adorno’dan, Agamben’e, Benjamin’e ve Hannah Arendt’e kadar çağdaş batı felsefesini derinden etkiledi. Ancak soykırım etrafında gelişen yas ve hafıza literatürünün odağına, daha çok mağduriyeti aldı. Sınırlı da olsa direniş ve failliği esas alan çalışmalar mevcuttur⁸; ancak öznelere failliği (agency) ve direnişleri (resistance) büyük oranda görmezden gelindi. Holokost’a dair edebiyattan, felsefeye ve sinemaya kadar çok farklı düşünce ve anlatılar mevcut olsa da yasa odaklanan literatür, büyük oranla Hitler rejiminin çıplak şiddeti ile bunun karşısındaki “çaresiz kurbanlara”

Holokost'a dair edebiyattan, felsefeye ve sinemaya kadar çok farklı düşünce ve anlatılar mevcut olsa da yasa odaklanan literatür, büyük oranla Hitler rejiminin çıplak şiddeti ile bunun karşısındaki “çaresiz kurbanlara” odaklanmakta; şiddet ve mağduriyet bütün çıplaklığıyla hafızalara nüfuz etmektedir. Benzer şekilde Ermeni soykırımı-yas literatürü de yoğun olarak sarıh bir acıya odaklanmaktadır

odaklanmakta; şiddet ve mağduriyet bütün çıplaklığıyla hafızalara nüfuz etmektedir. Benzer şekilde Ermeni soykırımı-yas literatürü de yoğun olarak sarıh bir acıya odaklanmaktadır.⁹ Bu çerçevede yaşanan yas pratikleri ve yaratılan hafıza, öznelere -kurbanları-, pasifleştiren bir etken olduğu ileri sürülebilir.

Nekro-Siyaset ve Yas Hiyerarşisi

Kolektif hafıza ile ilişkisi bağlamında, Judith Butler, Emmanuel Levinas, Walter Benjamin ve Giorgio Agamben gibi çağdaş felsefecilerin yas ve kayıp ile egemenin bu süreçlere ilişkin tertipleri üzerine yazdıkları metinler yas literatürüne farklı bir boyut kazandırmıştır. Judith Butler *"Kırılğan Hayat; Yasın ve Şiddetin Gücü"*

isimli kitabında, Guantanamo'ya odaklanarak yas ve şiddet pratiklerini merkeze alır ve yaralanabilirlik (vulnerability) ve kayıp (lost) deneyimlerine odaklanır. Butler’a göre, insanın yaralanabilir olması onun hayatının, tanımadığı ve belki de hiç tanımayacağı ötekilere bağ(ım)lı olmasını beraberinde getirir (2005: 7-8). Bu bağı kimse engelleyemez. Çünkü yaralanabilirlik “kişinin insan olmaktan vazgeçmeksizin iradesiyle kurtulamayabileceği” bir bağ yaratır. Yaralanabilirlik öteki üzerinde düşünmeye iter:

“Yaralanmış olmak ..., insanın yara üzerine düşünme, hangi mekanizmalar aracılığıyla paylaşıldığını öğrenme, başka kimlerin hangi şekillerde geçirgen sınırlardan, beklenmedik şiddetten, mülksüzleştirilmeden ve korkudan mustarip olduğunu anlama şansını elde etmesi demektir” (Butler, 2005: 8).

Butler, yaralanabilir-*precarious* grupların yasının inkâr edilme ya da yerinden edilme suretiyle görünmez kılındığını savunur. Bu yolla tesis edilen bir “yas hiyerarşisi” (“hierarchy of grief”) olduğunu belirtir (111). Bu hiyerarşide belli yaslar [ulusa, devlete ait olan] kamusal alanda kabul görürken diğerleri bu alandan dışlanır. “Yas hiyerarşisi”nden kaynaklanan “kamusal yasın ayrımcı dağılımı”na (Butler, 2009) göre belli -kırılğan gruplar- “kayıp [olarak] düşünülemez ve yası tutulamaz” (2005, 10). Dolayısıyla ölü bedeni ihmale ve ötekileştirilmeye maruz kalanların, öznelere statüleri de askıya alınır ve bu nedenle bu kişiler hukuk tarafından da korunmuyorlardır. Ancak Butler, “Karşılıklı bağımlılığın nasıl kuramsallaştırılacağını bilmediğimi itiraf ediyorum.” dese de ayrımcılığa maruz bırakılan bireyleri acı çeken ve/veya ayrımcılığa uğrayarak kaderine razı olan bir özne olarak kurgulamaz. Butler, “cemaat olanağını yaralanabilirlik ve kayıp temelinde yeniden tasavvur etme[nin]” mümkün olabileceğini, yasın ortaklıklar kurmak için müşterek bir zemin olabileceğini ileri sürerek (35), ihmal edilmiş bedenler için yas tutanların tam da buradan ortak bir direniş hattı oluşturulabileceğini ileri sürer.

Levinas da Butler gibi kırılğanlığın insanlar için ortak bir payda olduğuna inanır. Levinas: “Öteki ile aramızda, beni onların hayatından, onları ise benimkinden sorumlu tutan müşterek bir yaralanabilirlik bağı bulunmaktadır.” (Levinas, 1979) der. Levinas ötekinin kırılğanlığından yola çıkarak etik bir yasa sunar. Levinas burada hem kırılğanlığı hem de şiddet yasasını aktaranilen yüz figürünü kullanır (Levinas, 1979 aktaran Butler 2005: 15). Bu insanın sahip olduğu ortak yüzdür. Çünkü “yüz insan olanı, kırılğan olanı, yaralanabilir olanı ilet[ir]”. “Yüz, tanıklık etmenin imkânını açan ötekinin yüzü, ötekinin şok edici bakışıdır; ahlaklılığın başlangıç noktası, akıl ya da irade değil, ötekidir.” (Levinas, 1997: 111-124). Levinas, kırılğanlığa (*precarious*) işaret ederek, birinin hayatının başkalarının kararlarına bağlı oluşuna vurgu yapar.

⁶Paul Ricoeur, Holokostun bir “istisna” ve “sınırdaki tanıklıklar” olduğunu belirtir (Ricoeur, 2012: 200) (Hafıza ve Unutuş, Çev. M. Emin Özca, İstanbul Metis)

⁷Such as Night and Fog (1995), Schindler's List (1993), The Pianist (2003)

⁸Frank McDonough'in (2001) Oposition and resistance in Nazi Germany, eseri rejimine karşı direnişe odaklanmaktadır. Cambridge University Press: UK

⁹Bu literatürde önemli bir referans olan Marc Nichanian da bu hatı temsil etmektedir.

Tanımadıklarımız, kendimizden farklı gördüğümüz anonim ötekiler bir figürden ibaret değildir. Onlarla aramızda, bizim onların hayatından, onları ise bizimkinden sorumlu tutan müşterek bir yaralanabilirlik bağı bulunmaktadır. Bu bağı ve onun getirdiği sorumluluğu hatırlatan şey ise “ötekinin yüzü”dür. Levinas’a göre ötekinin yüzü, “bana onun öldürülebilir olduğunu söyler.” Tam da bu yüzden onu öldürmem yasaktır. Ne var ki hangi ölümün yasının tutulmaya değer, hangi yaşamın yaşanmaya değer olduğunu belirleyen politikalar, ötekinin öldürülebilirliğinin benim üzerimdeki sorumluluğunu unutturur.

Dünya savaşının etkileri üzerine odaklanan Benjamin ise, yine savaşlar, soykırımlar ve katliamların toplumsal düzlemde dehşet, kaygı ve melankoli yaratan 20. yüzyılın, ortak deneyimleri olduğunu aktarır (Benjamin, 1995 ve Kalaycı, 2014: 2009). Benjamin bu tablo karşısında olabildiğince karamsardır. Ona göre, bu yaşananlar -o kadar korkunçtur ki- aktarılabilir değildir. Ancak diğer yandan herkesin tanıklık ettiği bu korkunç deneyimler aktarılmadığı için “gerek bireysel gerekse toplumsal düzlemde keder, korku, kaygı, dehşet, öfke, takıntı, saplantı, paranoya, melankoli gibi pek çok olumsuz sonucu vardır” (Kalaycı: 2014: 200).

Giorgio Agamben kayıp, yas ve melankoli üzerine odaklanan diğer bir yazardır. Agamben “*homo sacer*” (çıplak hayat) kavramını tarihten günümüze irdeleyerek, modern dünyada mevcut siyasal ilişkileri mümkün kılan istisna halinin sürdürülebilir kılınabilmesinin yegane koşulunun, birilerine egemenlik ilişkileri kapsamında ölümün kolaylıkla reva görülmesi olarak belirtir (2013). Toplama kamplarına odaklanan Agamben, devletin normatif yurttaşlık tanımının dışına atılan belli istisnai gruplar olduğunu ileri sürer ve bu yaşamların meşru yaşam olarak kabul görmediğini söyler (Agamben, 2001). İktidarın istisna hali bağlamında ürettiği ve pratiğe koyduğu politikalar, bir insanı hukukun ya da temsil edilebilirlik alanının dışında bırakabilir, böylece onun öznelliğini tanımamış ve hayatını da hayattan saymamış olur; onu insandışılaştırabilir ya da norm dışı addedebilir ve bu gibi stratejiler aracılığıyla bizi kimi yaşamların diğerlerinden daha az değerli olduğuna ikna edebilir.

Butler’in *precarious/kırılgan* [laştıırılmış] ile Agamben’in “*çıplak hayat*” olarak tanımladığı gruplar ulus devlet içerisinde devlet tarafından “normatif değerlerin”¹⁰ dışına itilmiş öznelerden oluşur. Bu kişilerin kaybı kayıptan sayılmamakta ve yasları tutulmaya değer görülmemektedir. Ayrıca bunların statüleri askıya alındığı için de hukukun koruması altında değillerdir. Normatif özne kategorisinin dışına düşmüş bu bireyler tehlikeli ötekiler olarak kurgulanmakta ve güvenlik rejiminin hedefi haline gelmektedir. Gözden çıkarılabilir olduğu varsayılan bu topluluklar,

¹⁰ Bunlar belli amaçlar çerçevesinde inşa edilmiş kurgusal değerlerdir.

korunma ayrıcalığı olan öznelerden müteşekkil bir ‘biz’in varlığına yöneltilmiş tehdit unsurları olarak algılanır. Değersiz görülen yaşamlarının güvence ve haklarından mahrum bırakılmasının önü böylece açılmış olur.

Son olarak, Latin Amerika ülkeleri Arjantin, Peru, Guatemala, Şili başta olmak üzere İspanya ve Filistin gibi çatışmaların yoğun yaşandığı ülkelerde yaşanan devlet şiddetine odaklanan yeni dönem çalışmalar (Cecilia, 2009, Crossland 2017, Robben ve Ferrándiz, 2017, Johnson, 2004, Stepputat, 2014) Archille Mbembe’nin kavramsallaştırdığı nekro-siyaset üzerinden yası farklı bir boyuta taşımıştır. Bu çalışmalar egemenliğin yaşama ilişkin kurguladığı ve yeniden ürettiği politikalar kadar ölüme ve ölü bedene yönelik tasavvur ettiği ve uygulamaya koyduğu pratiklere odaklanmayı önermektedir. İktidarın yaşama yönelik olduğu gibi/kadar yaygın ve sistematik ölüm rejimleri de kurguladığını ifade etmektedir. Savaş sonrası yaşanan şiddetle yüzleşmeye çalışan bu toplumlar bu devletlerin ölüm rejimlerine odaklanmaktadır. Mbembe, egemenlik kavrayışı için insanları yaşaması gerekenler ile ölmesi gerekenler biçiminde ayırmak suretiyle işleyen bir iktidar olarak belirleyen Foucault’nun biyo-iktidar kavramı üzerinden nekro-iktidar ve nekro-politika kavramlarını önerir. Nekro-politika’yı “yaşamın ölümün iktidarına tabi kılınması” (Mbembe, 2003) şeklinde tanımlayan Mbembe, bu politikanın “çağdaş biçimlerinin direniş, kurban/feda ve terör arasındaki ilişkileri köklü bir biçimde” bu yeni kavramlarla yeniden düşünmeyi önerir. Mbembe, egemenliğin nihai dışavurumunun, büyük oranda, kimin yaşayabilir olduğunu ve kimin ölmesi gerektiğini belirleme gücü ve yetisine dayandığını ileri sürer. Mbembe’ye göre; “Öldürmek ya da yaşamasına izin vermek, egemenliğin sınırlarını ve temel niteliklerini oluşturur. Egemenlik uygulaması, ölümlülük üzerindeki bir denetim uygulaması ve hayatın da iktidarın yayılım alanı ve dışlaşması olarak tanımlanmasıdır.” Antropolog Katherine Verdery ise ölü beden ile politika arasındaki doğrudan ilişkiye gönderme yaparak, ölü bedenlerin önümüze bir özgeçmiş ile birlikte geldiklerini söyler:

“O öz-geçmiş, bizim o ölü bedenleri onlarla aynı hayatı süren başka insanlarla özdeşleştirmemizi sağlar. Onların bedenine yapılanlar, hayat-tayken onlarla aynı kaderi paylaşanlara yapılmak istenilenin bir göstergesidir. Bedenleri hem ölü, hem diridir. Fiziken ölü olsalar da, siyaseten yaşamaktadırlar. Ölü beden ve ölü bedene yapılanlar siyasetin en çıplak halidir” (Verdery, 1999 aktaran Balta 2015: 1)

Bu teoriler ışığında, devletin Kürdistan özelinde tesis ettiği ve yaygın olarak uygulamaya koyduğu çok yönlü ve katmanlı bir nekro-siyaset izlediğini ve bununla bağlantılı olarak kamusal alanda Kürt ölülerinin yas hiyerarşisine tabi tutularak ihmal edildiğini ileri sürerek; bu siyasete karşı kayıp yakınları kadınların ortaya koydukları

direniş biçimlerine yer vererek yasın Kürdistan'da öznelere nasıl etkilediğine odaklanacağım. Kürdistan'daki yas pratiğini incelerken, bir yandan yasın bireyle beraber kolektif hafıza ile ilişkisine diğer yandan yas tutan kayıp yakınlarının [kadınların] direniş biçimlerine bakarak iktidar karşısında kendilerini konumlandırma ve acı ile baş etme biçimlerine odaklanacağım. Yukarıda ortaya koyduğum teoriler çerçevesinde 90'lı yıllarda hayatını kaybetmiş ama devletin, "layıkıyla" defnedilmesine müsaade etmediği zorla kaybedilenler ve gerillalar Butler'ın ifade ettiği "kırılgan gruplar" kategorisinde ele alıyorum. Bugün Cumartesi Anneleri'ne yapılan saldırıda ve gerilla cenazelerinin alınamaması/defnedilememesi şeklinde karşımıza çıktığı gibi devletin bu yasları kamusal alanda yasaklama pratiği hala sürmektedir. Son üç yılda gerilla cenazelerine katıldıkları gerekçesiyle onlarca HDP'li milletvekili hakkında soruşturma açıldı.¹¹ Gerilla cenazesine katılım hala suç kategorisinde ele alınmakta. Yine, ötekileştirme, yok sayma ve ihmale dayalı bu yas hiyerarşisini, devletin 90'lı yıllarda hayatını kaybetmiş gerillalara yönelik tertiplemediği yürürlüğe koyduğu ve hala uyguladığı pratikler üzerinden tartışacağım.

Kamusal Alanda Hakikati -Sessizce- Haykıranlar: Cumartesi Anneleri

"Hafif acılar konuşulabilir; ama derin acılar dilsizdir."

Lucius Annaeus Seneca

Arjantin'in başkenti Buenos Aires'in ünlü Plaza de Mayo Meydanı'nda toplanan kayıp anneleri kayıplarının akıbetini öğrenmek istediklerini haykırarak, "Bir Daha Asla" sloganı etrafında hak ve adalet taleplerini dile getirdi (Robben, 2005 ve 2014). Bu eylemler Arjantin'de bütün kayıpların akıbetini ortaya çıkaramadı; ama kirli savaşta rol oynayan kişilerin mahkemelerde hesap vermesine yol açtı. Yaşanan devlet şiddeti ve zorla kaybetmeler açısından Kürdistan'da yaşanan savaş, Arjantin'de yaşanan kirli savaş süreci ile belli benzerlikler taşımaktadır. Bu devletlerin bir savaş stratejisi olarak paramiliter güçleri devreye sokması ve bu grupların kullandıkları, toplumda büyük bir korku yaratan kaçırma ve sonrasında bu kişilerden hiçbir şekilde haber alınamama gibi öldürme yöntemleri temel benzerlik olarak gösterilebilir. Arjantin'de kaçırıp uçaktan atarak geride iz bırakmadan yok etme yöntemi ile Kürdistan'da kaçırılanların asit kuyularına atılarak geride bir şey kalmayacak şekilde tamamen yok edilmesi, bu devletlerin ölüm rejimleri arasındaki benzerliği açısından oldukça çarpıcıdır.

¹¹ <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/hdpliler-pkkli-cenazesinde-146731h.htm> <https://tr.sputnik-news.com/turkiye/201807171034317279-hdp-remziye-tosun-sorusturma-pkk-cenaze/>

Uyguladıkları savaş stratejileri ve ölüm rejimleriyle sadece devletler birbirlerini örnek almazlar. Devlet şiddetine karşı farklı coğrafyalarda direnenler öznelere de bir direniş yöntemi olarak deneyimlerini ödünç alırlar. Arjantin'de zorla kaybedilen kişilerin anneleri/yakınları gibi, Kürdistan'da zorla kaybedilen kişilerin anneleri/yakınları İstanbul Galatasaray Lisesi önünde bir araya gelerek, benzer şekilde yakınlarının akıbetini öğrenmek istediklerini haykırdılar. Cumartesi Anneleri 27 Mayıs 1995 günü "Gözetimdeki kayıplar son bulsun, kayıpların akıbeti açıklansın, sorumlular bulunsun ve yargılsın." talebiyle Galatasaray'da ilk kez oturma eylemi yaptı. Böylece, Cumartesi Anneleri'nin süreklileşen periyodik eylemleri zorla kaybedilenlerin Türkiye kamuoyuna taşınmasına yol açtı. Kürdistan'da zorla kaybedilmiş kayıp anneleri¹² her hafta cumartesi günü İstanbul Galatasaray Meydanı'nda bir araya gelerek çocuklarının akıbetini öğrenmek istediklerini çeyrek asırdır haykırıyor. İlki 27 Mayıs 1995'te gerçekleştirilen Cumartesi Eylemleri'nde kayıp yakınları sessizce oturarak kaybedilen yakınlarının hikâyesini anlattı. Birçok zorla kaybetme olayında görgü tanığı olmasına ve/veya zorla kaybedilenlerin büyük çoğunun devletle direk ve/veya dolaylı bağlantılı birimleri tarafından gözetim altına alındığı ve/veya kaçırıldığı bilinmesine rağmen devlet nezdinde bu hakikat reddedildi.

Cumartesi Anneleri/İnsanları, faillerin yargılanması ve cezalandırılması için periyodik eylemlerini sürdürdü. Bu eylemlerde, devletin yaşananları ve yaşananlardaki temel rolünü kabul ederek suçunu açıkça tanınması istendi. Devletin başta kayıp yakınları olmak üzere tüm toplumdan özür dilemesi talebi sıkça dile getirildi. Benzer şekilde, yaşanan sürecin maddi ve manevi tazmini sağlaması ile askeri ve sivil güvenlik aygıtı içinde 90'lı yıllarda zorla kaybetmelere birinci dereceden karışmış tüm devlet görevlilerinin görevlerine son verilerek kurumsal reform yapılması istendi. Zorla kaybetmelerin yoğunlaştığı dönemde yargı aygıtı içinde çalışmış ve bu tür dosyalarda sistematik bir kayıtsızlık göstermiş hâkim ve savcıların görevlerine son verilmesi ile yargılamaların, adalete uygun bir biçimde ve insanlığa karşı suç kapsamında

Cumartesi Anneleri 27 Mayıs 1995 günü "Gözetimdeki kayıplar son bulsun, kayıpların akıbeti açıklansın, sorumlular bulunsun ve yargılsın." talebiyle Galatasaray'da ilk kez oturma eylemi yaptı. Böylece, Cumartesi Anneleri'nin süreklileşen periyodik eylemleri zorla kaybedilenlerin Türkiye kamuoyuna taşınmasına yol açtı. Kürdistan'da zorla kaybedilmiş kayıp anneleri her hafta cumartesi günü İstanbul Galatasaray Meydanı'nda bir araya gelerek çocuklarının akıbetini öğrenmek istediklerini çeyrek asırdır haykırıyor.

¹² Katılımcıların çoğu anne olsa da kayıp eşleri, kardeşleri ve yakınları da bu eyleme katılmakta bu nedenle bugün Cumartesi Anneleri aynı zamanda Cumartesi İnsanları olarak adlandırılmaktadır.

zamanaşımı işlemeden yürütülmesi sıkça dile getirildi. Hakikatin açığa çıkarılması, suçluların yargılanması, kaçırma ve gözaltında kaybetme gibi insanlık dışı suçların bir daha yaşanmaması ve Türkiye'de barışın tesis edilmesi için Parlamento nezdinde ve sivil toplum örgütlerinin de katılımıyla Hakikat Komisyonu'nun kurulması, Cumartesi Anneleri'nin süreklileşen yasalarının son bulması için bir yöntem olarak ortaya atıldı.¹³ Bu taleplerle Cumartesi Anneleri'nin/İnsanlarının mücadelesinin sadece adalet meselesi değil; bu mücadelenin bu ülkede aynı zamanda savaş suçlarına bulaşmış kişilerin yargılanması için hesap soran ve toplumu yüzleşmeye çağıran meşru bir direniş olduğunu gösterdi.

Cumartesi Anneleri Eylemi ile bir yandan kaybetme olgusu geniş toplumsal kesimlere duyurulmaya çalışılırken; diğer yandan kaybedilene dair kolektif bir hafıza oluşmaya başladı. Bu eylemler yalnızca kamusal alanda tamamıyla yok sayılan kayıplara dair hakikati inşa etmeye başlamadı, aynı zamanda Kürt Kadın Mücadelesinin de önemli bir parçası haline geldi. Böylece, Kürdistan'daki yas deneyimi kayıpların akrabalarını-sevenlerini mağduriyetten faillığe götürürken, kırılğan olan grubun "ölümlerinin haysiyeti"ne yönelik üretilmiş normatif değerler "ulusal egemenliğin" sınırlarından taştı. Kırılğan savaşın sürdüğü Arjantin'de, hukukun kayıtsız kaldığı kırılğan grupların direnişinin ülkeye adaletin getirilmesindeki rolünden esinlenen Cumartesi Anneleri, İstanbul'un orta yerinde her cumartesi bir araya gelerek kamusal alanda tesis edilen "yas hiyerarşisi"ne saldırdı. Böylece yıllarca Kürdistan'da her türlü şiddete maruz kalan kırılğan gruplar statüleri askıya alındığı halde büyük oranda direnişin bir parçası haline geldi.¹⁴ Cumartesi Anneleri eylemleri hem katılımcıların gündelik hayatını düzenleyen bir pratik haline geldi hem de kayıpların toplumsal bellekte somutlaşmasını beraberinde getirdi.

Galatasaray Meydanı'nda ellerinde sevdiklerinin fotoğrafını taşıyan ve sessizce oturan kadınların mücadelesi ne Türkiye kamuoyu tarafından ne de aynı kamuoyundan dışlanan Türkiye Feminist Hareketi tarafından sahiplenildi. Türkiye Feminist Hareketi üyelerinden homojen/tutarlı bir grup olarak söz etmek elbette mümkün değil ancak, feministlerinin büyük çoğunluğunun resmi devlet söyleminin etkisinde kaldıklarını Cumartesi Anneleri eylemlerine karşı uzun yıllar boyunca [ve hala] tutundukları tavırda görmek pekala mümkün. 90'ların ortası itibarıyla Türkiye'de Kürt ölümlerine yönelik çok yönlü olarak yürürlüğe konulan "kamusal yasın ayrımcı dağılımı" dolayısıyla 2000'lere kadar neredeyse hiçbir feminist bu mücadeleyi desteklemedi.

¹³ <https://hakikatadaletthafiza.org/turkiyenin-zorla-kaybetme-gercegi/>

¹⁴ <http://gazetekarinca.com/2018/01/nekro-politika-yerinden-edilen-kemikler-direnise-donusen-yas-ii-oyku-deniz/>

2000'lerden sonra da yine sınırlı sayıda feminist bu kadınlarla yan yana durdu. Hala kötü muameleye tabi tutulan Kürt kadın cenazelerine karşı aynı feministler aynı sebepten dolayı büyük oranda sessiz kalmaktadır. Benzer şekilde, zorla kaybedilme gerçeği gibi Cumartesi Anneleri mücadelesi de Türkiye akademisinde büyük bir tabu olarak varlığını sürdürdü geldi. Nitekim, farklı tarihlerde Cumartesi Anneleri devlet şiddetinin hedefi haline geldi. Bu nedenle eylemlerine 19 Mart 1999 yılında ara verdiler; ancak 31 Ocak 2009 tarihinde bu eylemler İstanbul dışına taşarak Diyarbakır, Cizre, Batman ve Yüksekova'da devam etmeye başladı. Ancak, Cumartesi Anneleri'nin çeyrek asırlık mücadelesinden sonra zorla kaybedilenlerin de Türkiye'de hala birçoklarının nezdinde tabu olarak kalması dolayısıyla, devlet kötülükte ısrar etmeye devam etti. Eylem, 700'üncü haftasında İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun emriyle yasaklandı, polis eyleme katılanlara saldırdı ve aralarında kayıp yakınlarının da olduğu 47 kişi gözaltına alındı. Soylu, "700. gösterilerini yapmak istediler, izin vermedik çünkü bu istismarın ve kandırmacanın son bulmasını istedik." diyerek, Galatasaray Meydanı'ndaki bu yasağın kalıcılaştırılacağı sinyali verdi. AKP Sözcüsü Ömer Çelik ise "Bundan sonra İstiklal Caddesi gibi yerlerde bu eylemlere izin verilmeyecektir. Bu AK Parti bile olsa müsaade edilmeyecek." şeklinde yasağın kalıcılığına vurgu yaptı. Eylemin yasaklanması emrini veren İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, 27 Ağustos 2018'de, Cumartesi Anneleri'ne "terör örgütlerinin poker yüzü", "anneliği kullanıyorlar" ve "paçoz" diyerek kayıp yakınlarının adalet mücadelesine müdahalesini meşrulaştıracaktı.¹⁵ Nitekim Erdoğan, bu müdahaleden kısa süre sonra Almanya'da Holokost ile yüzleşmek ve bu kötülük bir daha yaşanmasın diye bu kötülüğün hatırdan tutulması amacıyla tasarlanmış bir hafıza mekanı olan Neue Wache Anıtı'nı ziyarette bulunarak, burada sergilenen "Ölü çocuk ve Yaslı Anne" isimli anıtın önüne çelenk bıraktı.

Kayıpların kamusal alana taşınması, büyük oranda, Cumartesi Anneleri'nin süreklileşen periyodik eylemleriyle mümkün oldu. Ancak, kamusal alanda hiçbir şekilde varlığına dair söz söylenmeyen/tamamen susturulan başka bir grup bu eylemlerde de yas hiyerarşisine maruz kaldı/bırakıldı. Bunlar kayıp tablosunun en büyük kısmını oluşturan gerilla kayıplarıydı;¹⁶ onlar ne doksanlar boyunca ne de günümüzde, Cumartesi Annelerinin eylemlerinde dile getiril[e]medi. Cumartesi anneleri çoğu zaman aynı zamanda hayatını kaybetmiş gerillaların anneleri olsa da

¹⁵ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1078744/Hakaret__iftira__suc_uydurma__Soylu_hakkinda_suc_duyurusu.html

¹⁶ Devletin resmi verilene göre 2013 itibarıyla gerilla kayıplarının sayısı 22 bin 101'dir <http://hakikatadaletthafiza.org/turkiyede-zorla-kaybetmeler-ve-cezasizliga-dair-temel-bilgiler/turkiyede-zorla-kaybetmeler/>

bu meydan gerilla kayıplarına karşı tamamen suskun kaldı/bırakıldı. Ne bu ölü "ordusunun" varlığına, ne onların ölü bedenlerine yapılan kötülöklere, ne de çoğu tıpkı zorla kaybedilenler gibi mezarsız bırakılmış olsa da, "kemiklerimizi istiyoruz" şeklinde haykıran Cumartesi Anneleri'nin ağzından onların layıkıyla defnedilmesine dair tek kelime çıkmadı. Gerilla kayıplarına dair bu sessizlik, sadece devlet ile Cumartesi anneleri arasında değil Cumartesi Anneleri ile Türkiye kamuoyu arasında da hiç konuşulmadan varılmış -zorunlu- bir konsensüsün ifadesiydi sanki. Bu kayıplara dair söz devletin çıplak şiddetinin hedefine gelmenin sınırıydı. Cumartesi Annelerinin gerilla kayıplarına yönelik bu suskunluğu bu eylemin bekası için zorunluydu. Kayıp yakınlarının Türkiye'de hala suskun olması Ardner'in ileri sürdüğü gibi, belli güç ilişkileri ve dominant söylemden kaynaklı susturulmuş (muted)¹⁷ olmalarından ve Butler'ın söz ettiği "kamusal yasın ayrımcı dağılımı"ndan kaynaklandığı açık. Ancak bütün bu (haklı) nedenler zorla kaybedilenler ile gerilla kayıpları arasında da bir hiyerarşinin oluşmasının önüne geçmedi. Cumartesi eylemleri böylece yas hiyerarşisinin sadece devlet ile devlete karşı gelenlerin ölüleri arasında değil, "aynı safta yer alan" farklı gruplar arasında da ortaya çıkabileceği çok yönlü ve katmanlı bir süreç olduğunu gösterdi. Bu hiyerarşide, gerilla kayıpları en dipteki yerini hala koruyor. Kamusal alanda tamamen konuşulmaz olan bu kayıpların akademide hiçbir şekilde çalışılmamış olması da yine şaşırtıcı değil. Biyolojik olarak kolay imha edile-bile-n bu grup, çoğunlukla toplu olarak mezarsız bırakıldı. Burada mezarlıksızlık (Özsoy, 2010, Işık, 2014, Aydın, 2015 ve 2017), sadece ölen kişinin açıkta kalması, layıkıyla defnedilememesi olarak da algılanmamalı. Oğlunun ölüm haberini televizyondan alan Rihan maruz kaldığı bu şiddeti şöyle aktarıyor:

"Altıncı günüydü yasımızın polisler evimize baskı düzenledi. Dediler ki, 'bu ne kalabalıktır? Size kim haber verdi oğlunun öldürüldüğünü? Cenaze de yoktu ama dediler ki eğer insanları kolu komşuyu rahatsız eder-seniz sizi sorguya çekeriz. Oğlumun nerde öldüğünü biliyorduk ama almamıza izin vermediler, etrafında mayın döşemişlerdi, kimse gidip alamıyordu." (2016).

Mezarlıksızlık, yasın hiyerarşisi sonucu ortaya çıkan bir pratik ve ölen kişinin mezarının yokluğu, geride kalanın yasının elinden alınması ile de ilişkili. Ayrıca, bu yas hiyerarşisinde insandışılaştırılarak mezarsız bırakılan gerillalar, yalnızca biyolojik/bedensel olarak ortadan kaldırılmıyorlar; onlara ilişkin bir hafızanın da oluşması engellenerek toplumun belleğinden de tamamen silinmek istendiği unutulmamalıdır.

¹⁷ <https://search.proquest.com/openview/005729b56276e042142e34142afebcb9/1?pq-origsite=gscholar&cbl=31040>

2013 yılı itibarıyla Kürdistan'ın birçok yerinde gerillalar için mezarlıkların inşa edilmesi, devlet'in Şêx Saîd, Seyid Rıza ve Said-i Nursi şahsında cumhuriyetin kuruluşundan itibaren Kürdistan'da inşa ettiği nekro-siyasetinin bir pratiği olarak yürürlüğe koyduğu Kürt siyasi figürlerinin mezarsız bırakılması/yerinin bilinmemesi/layıkıyla defnedilememesi politikalarına (Özsoy, 2010) önemli bir saldırı şeklinde yorumlanabilir. 2013 yılı itibarıyla, Bitlis, Diyarbakır, Dersim Şırnak, Mardin ve Muş gibi farklı yerlerde 13 tane mezarlık inşa edildi. Bu mezarlıklara çoğunlukla 90'larda hayatını kaybetmiş ancak layıkıyla defnedilmemiş gerillaların naaşları yeniden defnedildi. Bu mezarlıkların inşa edilmesi mezarlıksızlığa karşı bir direniş olarak ortaya çıktı. Aynı mezarlıkların inşa sürecinde yüzlerce insan çalıştı. 90'lar boyunca çatışmalarda hayatını kaybedenlerin bulunup ve yeniden defnedilmesi Türkiye'de kamusal yasın ayrımcı dağılımına büyük bir saldırı olarak okumak mümkün, çünkü bu mezarlıklar yasın direnişe dönüştüğünü gösteren temel bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatışmasızlığın sürdüğü üç yıl boyunca buraya defnedilen kişinin yakını olsun ya da olmasın yüzlerce insan buraları ziyaret etti. Yine bu mezarlıkların inşa aşamasında kadın erkek onlarca kişi işçilik yaptı. Kadınların anlatımlarında da ortaya çıktığı gibi, bu mezarlıkların kadınların uzun süredir tutulmamış yaslarını tutukları bir mekan haline gelmiştir.

Ayrıca, yine diğer "normal" mezarlıklardan" birçok açıdan farklı olan bu istisna mekanların Kürt toplumu üzerinden önemli bir kolektif hafıza yarattığı da açıktır.¹⁸ 2015 itibarıyla bu mezarlıkların farklı şekillerde tahrip edilmesi sürecinde de MEYA-DER üyeleri, Cumartesi Anneleri ve Barış Anneleri üyeleri başta olmak üzere Kürdistan'da binlerce kişi bu saldırıların nüne geçmek için direndi. Günlerce bu mezarlıklar nöbetler tutuldu. Bu süreci iki MEYA-DER çalışanı şu şekilde aktarıyor:

¹⁸ Bu mezarlıkların kurulu aşaması; nasıl kurulduğu, kimler tarafından ne amaçla kurulduğu ve tahrip olduğu dönem; nasıl yıkıldı, halkın buna tepkisi ile bu istisna mekanların Kürt toplumda nasıl bir hafıza yarattığı konusu için bkz: Derya Aydın. "Cemeteries and Memorials: Violence, Death and Mourning in Kurdish Society", yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Sabancı Üniversitesi, Eylül, 2017. Ayrıca bkz: Aydın, Derya. 2015. "Yası Tutulmaya Değer Görülmeyen Bedenlerin Süreklilemiş Yası: Devlet Mezarlıkları Neden Bombalıyor?" <http://zanenstitu.org/yasi-tutulmaya-deger-gorulmeyen-bedenlerin-sureklilemis-yasi-devlet-mezarliklari-neden-bombaliyor-derya-aydin/>

"Şehitliğin yıkılacağı haberini aldık biz annelerle MEYA-DER çalışanları olarak gitti. Ancak şehitliğe yaklaşmamıza izin vermediler. Yine de ilerledik. Sonra bize ateş ettiler, mermiler yanibaşımızdan geçti. Geri dönmek zorunda kaldık" (Gülazer, 2016).

Bu mezarlıkların yıkımı meşrulaştıran medyanın söylemlerini eleştiren Fatma ise şöyle aktarıyor:

"Çıktı dedi ki ‘şehitlik diyorlar şehitlik diyorlar ama şehitliklerde mezarların altında mühimmat var’ sonra bütün şehitliklerimizi, yanlarındaki cem evi ve camileri, ailelerin gidip bir Fatiha süresi okuyup o gün orda dinlenebilecekleri misafirhanelere kadar hepsini bombardıman altına tutup yıktılar, parçaladılar. En son mesela örneğini Lice de gittim ben şehit Harun mezarlığına aileler sırf o mezar taşlarını temizlesinler diye koli koli ıslak mendil götürmüşler, o ıslak mendiller bomba patlayınca sanırsın ki o mezarlık böyle bembeyaz bir örtüyle kaplanmış. Ben onu kameraya bile çektim. Böyle baktım dedim mühimmat dedikleri şey bu olsa gerek" (2016).

Ailelerin özellikle kadınların bu mezarlıkları ziyaret etmek istemesi ile kolluk kuvvetlerinin bunu engellemeye çalışması bazen trajikomik olaylara da sebep oluyor. Lice Sisê'de yer alan mezarlık ve buradaki cami ve misafirhane yıkılınca aileler buraya konteynır götürmeye karar verdiklerini Sosin şu şekilde anlatıyor:

"İki tane konteynır aldık, orada namaz kılalım diye. Ama yolda jandarma bırakmıyor, komyon şoförleri kaçıyor konteynırlar gözaltına alınıyor (gülüyor)"

Aynı olayda, mezarlığa konteynır gönderdiği gerekçesiyle Barış Anneleri Meclisi üyesi 83 yaşındaki Dilşah Özgen bu sebeple gözaltına alındı.¹⁹

2015 güz itibarıyla bu mezarlıkların bombalanmasına karşı Diyarbakır'dan Dersim'de kadar binlerce kişi farklı yerlerde bu mezarlıklarının yıkılmasının önüne geçmeye çalıştı ancak bu mezarlıklar büyük oranda havadan bombalanarak tahrip edildi. Mezarlıkların tahrip edilmesi bir yana, son olarak Bitlis'in Yukarı Olek köyünde yer alan "Geliyê Şêx Cuma Şehitliği"nde yer alan 267 kişiye ait kemik 22 Aralık 2018 tarihinde, devletin kolluk kuvvetleri tarafından kepçelerle çıkarılacak İstanbul Adli Tıp Ku-

¹⁹ <https://www.demokrathaber.org/guncel/83-yasindaki-baris-annesi-pisman-degilim-h71191.html>

ruma gönderildi.²⁰ Bu kemiklerin şimdi nerede olduğu hala bilinmiyor ancak net olan şey kemiklerin ailelerine teslim edilmediği/layıkıyla defnedilmediği ve hala açıkta olduğudur.

Yas Hiyerarşisine Bir Karşı Çıkış Deneyimi: Barış Anneleri

Çatışmalarda hayatını kaybeden gerilla yakınları 1996 yılında Barış Anneleri İnisiyatifi çatısı altında bir araya geldi. Daha sonra farklı kentlerden, hayatını kaybeden gerilla yakınları da çalışmaya dahil oldu. 1999 yılında, Diyarbakır'da Barış Anneleri Derneği kuruldu. Derneğin bir şubesi de İstanbul'da açıldı. Derneğin üyeleri, Kürdistan'ın farklı kentlerinde hayatını kaybeden gerillaların annelerinden oluşmaktaydı. Barış Anneleri, amaçlarının Türkiye'de savaşı bitirmek olduğunu deklere etti. Nitekim "Geride Kalanlar Aşkına" ve "Biz Anayız Barıştan Yanayız" şeklinde iki sloganla ilk eylemlerini gerçekleştirdiler. Barış Anneleri mücadelesinin iki hat üzerinde ilerlediği ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi, -bu pek görünür olmasa da- gerilla kayıplarının varlığını kamusal alana taşımak; böylece devletin tesis ettiği yas hiyerarşisini yıkmaktır. İkincisi ise barışın tesis edilmesi için mücadele yürütmektir.²¹ Barış Anneleri bu amaçlar doğrultusunda, devlet yetkilileri ve hayatını kaybeden asker anneleriyle temas geliştirmeye çalıştı. Yine bu amaçlar doğrultusunda Kürdistan'da çatışma bölgelerine defalarca giden Barış Anneleri savaşın durdurulması talebiyle "canlı kalkan"²² oldu.

Barış Anneleri İnisiyatifi'nin ilk eylemi, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milletvekillerine barış taleplerini iletmek üzere Ankara'ya gitmek oldu. Ancak, kentin girişinden "güvenlik" gerekçesiyle geri çevrildiler. Bu konuda ısrarcı olmaya devam ettiler. 2000 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile görüşmek isteyen Barış Anneleri üyeleri yine engellendiler. 2005 yılında aynı taleplerle Recep Tayyip Erdoğan ve Genel Kurmay Başkanı ile görüşmek isteyen 120 kişilik grup randevu alamadığı için mecliste oturma eylemi gerçekleştirdi. Benzer şekilde, çatışmaların yine yoğun olarak yaşandığı 2012 tarihinde aynı amaçla dönemin başbakanı Erdoğan ile görüşmek istediler; ancak yine engellendiler.

²⁰ <http://gazetekarınca.com/2018/01/ihdden-garzan-mezarligi-raporu/> Bu haberin ortaya çıkmasından sonra bu konuya ilişkin yazdığım iki yazı için bkz:

<http://gazetekarınca.com/2018/01/nekro-politika-yerinden-edilen-kemikler-ve-direnise-donusen-yas-i-oyku-deniz/> ve <http://gazetekarınca.com/2018/01/nekro-politika-yerinden-edilen-kemikler-direnise-donusen-yas-ii-oyku-deniz/>

²¹ <https://bianet.org/bianet/siyaset/160754-90-lardan-bugune-barisa-yuruyen-anneler>

²² Çatışmaların durması için operasyon bölgelerine gidip oturmak suretiyle eylem yapmak.

Üstelik bu son eylemlerinden sonra Barış Anneleri Derneği üyelerinin meclise girişleri yasaklandı (Can, 2014).

Barış Anneleri'nin benzer eylemleri sonraki yıllarda da devam etti. 2015 yılında savaşın yeniden başlamasıyla devlet ile Kürt Hareketi arasında barış mutabakat metninin açıklandığı Dolmabahçe'de onlarca kez eylem yapan bu anneler, burada "barış nöbetleri"ni başlattılar. Tek talepleri ise tarafların müzakereye yeniden dönmesiydi. O gün taşıdıkları pankartlarda barışta ısrarcı olduklarını şu sözlerle dile getirdiler: "Analar Savaşa Geçit Vermeyecek" "Dolmabahçe'de devrilen barış masasının yeniden kurulmasını istiyoruz. Biz anayız, Kürdüz, Türküz, Lazız, Çerkeziz, Arabız ama anayız."²³

Öte taraftan, Barış Anneleri çatışmaların yoğun olarak yaşandığı 2011-2012 tarihlerinde, süren operasyonların durdurulması talebiyle Kürdistan'da çatışmaların yaşandığı Lice ve Şırnak gibi bölgelere defalarca gidip nöbet tuttular. Askeri operasyonların sonlanması için dağlarda kaldılar. Bu tarihte, Barış Anneleri üyesi yüzlerce kadın yine canlı kalkan oldu. "Çocuklarımız ölmesin, silahlar sussun, taraflar konuşsun" şeklinde taleplerini sıralayan Barış anneleri, sınırda günlerce beklediler. Sınırı aşıp Kandil'e²⁴ gitmek amacıyla yola çıkan kadınlar, sınırda durduruldu ve Kandil'e gidişleri askerler tarafından engellendi. Panzerlerin ve askerlerin yollarını kestiği sınır hatında nöbet tutan Barış Anneleri üyesi bir kadın taleplerini o gün şöyle dile getiriyor:

"Buraya bizim ve gerillanın üzerindeki zulmü kaldırmak için geldik. Biz ölümün dostu değiliz ne Türk ne Kürt öldürülsün, ne asker öldürülsün ne gerilla öldürülsün. Ben bu vicdansızlığı kabul etmiyorum. Bu gidişi kabul etmiyorum. Bir kadının ve burada bu akreplerin, bu yılanların bu dikenlerin ortasında kalacağım ta ki askerler bu operasyonu kaldırıncaya kadar."²⁵

Barış Anneleri, ayrıca, Kürdistan kentlerinde çatışmaların sürdüğü dönemde çatışma mahallelerine girip oturma eylemleri yaptılar. Bu amaçla 2 Aralık 2015 tarihinde ilk yasağın ilan edildiği Sur'da Barış Anneleri aktivistleri 10 gün boyunca çatışma bölgesinde kaldı. Barış Anneleri çatışmasızlığın sürdüğü 2014 tarihinde çatışmalarda hayatını kaybeden asker anneleri ile bir araya geldi. Barış Anneleri bu buluşmayı MEYA-DER ile beraber organize etti. MEYA-DER çalışanı Gülazer, bu buluşmayı şu şekilde aktarıyor:

²³ Türkiye'de barışın tesis edilmesi amacıyla yürüttüğü mücadele dolayısıyla, 2005 yılında Barış Anneleri aktivistlerinden Müyesser Güneş "Barış için 100 kadın" eylemi kapsamında Nobel Barış Ödülüne aday gösterildi.

²⁴ PKK kamplarının bulunduğu Güney Kürdistan bölgesi

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=gNbTDkPymck>

"O dönem çatışmalar durmuştu. Ankara'da bakanlıklarla temasa geçtik ve ölen asker annelerinin de katıldığı bir toplantı yaptık. Toplantıda hükümet yetkilileri de vardı. Onları Diyarbakır'a davet ettik. Amacımız, barışın sağlanması için beraber mücadele yürütmekti. Mart ayında Diyarbakır'a geldiler. Çok tedirgindiler. Çünkü bizimle toplantı aldıkları için diğer şehit aileleri derneklerinden çekiniyorlardı. Gidip havaalanından aldık. Ortak bir açıklama yaptık ama apar topar döndüler. Zaten kaldıkları gece de geç saatlere kadar otelde yanlarında kaldık. Herhangi bir provokasyon olur diye biz de korkuyorduk. Biz de daha sonra Ankara'ya gitmeyi planlamıştık ama daha sonra bizimle temaslarını kestiler (2017)"

Bu buluşma, kamusal alandan tamamen dışlanan gerilla kayıplarının kamusal kişiliklerinin yeniden tayin edilmesi ve yasalarının değer kazanması açısından oldukça önemlidir. Nitekim buluşma Türkiye basınında da geniş yankı buldu. Ancak, Özlem Aslan'ın da belirttiği gibi, bu iki annelik arasındaki hiyerarşiden dolayı bu iki grup arasındaki temas başladığı gibi bitti. Aslan (2007), hayatını kaybeden gerilla anneleri ile asker anneleri arasında bir hiyerarşi olduğunu ileri sürer. Aslan, Türkiye'de anneliğin "kadınlar arasında evrensel bir bağ olmaktan çıkıp", "hakiki" anneler ile "sözde" anneler şeklinde iki kategori şeklinde kurgulandığını savunur. Aslan, bu kategoriden dolayı Barış Anneleri'nin, annelik kategorisinden dışlandıklarını belirtir.

Barış Anneleri'nin, aynı zamanda doksanlarda yaşanan kayıpların birinci tanıkları oldukları unutulmamalıdır. Bu anlamıyla, bir taraftan, kamusal alana hem tanıklıklarını ve taleplerini ısrarla taşıırken diğer taraftan mücadele deneyimlerini Kürt Hareketi'nin siyasal talepleri ile birleştirdikleri ileri sürülebilir. Nitekim, Barış Anneleri'nin her zaman devlet şiddetinin hedefinde olmasının nedeni bu bağ olmuştur. Çoğu 60 yaşın üzerinde olan Barış Anneleri üyeleri, defalarca gözaltına alındı ve/veya tutuklandı.

Kamusal Yasın Ayrımcı Dağılımına Karşı Bir Mücadele: MEYA-DER

Mezopotamya Yakınlarını Kaybeden Ailelerle Yardımlaşma Dayanışma ve Kültür Derneği (MEYA-DER) 2007 yılında, hayatını kaybeden gerillaların yakınları tarafından kuruldu. Merkezi Diyarbakır'da olan derneğin İstanbul, Dersim ve Şırnak gibi birçok kentte şubesi vardı. Ancak Türkiye ve Kürdistan'da faaliyet yürüten birçok sivil toplum örgütü gibi, Türkiye'de 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi sonrasında yürürlüğe konulan KHK (Kanun Hükümünde Kararname) ile 21 Kasım 2016 tarihinde MEYA-DER de kapatıldı. Ancak, dernek çalışanları hala faaliyetlerine fiili olarak devam etmektedir.

MEYA-DER çalışanları sadece kadınlardan oluşmamaktadır. Dernek, başta Barış Anneleri olmak üzere, Cumartesi Anneleri üyeleri ve kayıp yakınlarının kesişme noktasıdır, bir çok Barış Annesi Derneği Üyesi ile Cumartesi Annesi aynı zamanda MEYA-DER'in çalışmalarına dahil olmaktadır. Burada zorla kaybedilen kayıplarının yakını ile gerilla kayıplarının yakını çalışmaktadır.

Yaklaşık on yıl boyunca faaliyet yürüten MEYA-DER'in kurulma amacı, hayatını kaybeden gerillaların aileleriyle dayanışmak ve kırk yılı aşkın bir süredir devam eden savaşta hayatının kaybeden gerillaların kimlik bilgilerini netleştirip arşivlemek. Bu nedenle derneğin çalışma kapsamı oldukça geniş. Hayatını kaybeden gerillanın kimlik bilgilerinin netleştirilmesinden, gerilla cenazelerinin alınmasına; alınan cenazelerin ailelere teslim edilmesinden cenazenin defnedilmesine ve taziye kurulmasına kadarki bütün süreçte MEYA-DER aktif olarak yer almaktadır. Gerillaların cenazesi önce adli tıp kurumlarına gönderilmektedir. Aileler, gerillaların ölüm haberlerini genellikle basın yoluyla öğrenmektedir. Aileler çoğunlukla MEYA-DER'e başvurarak haberin doğruluğunu teyit etmektedir. MEYA-DER, adli tıp kurumlarına başvuru sürecinde ailelere destek olmaktadır. Kimi zaman ailelere, gerillaların ölüm haberlerini MEYA-DER verir. Bu nedenle MEYA-DER, bu aileler ile devlet kurumları arasında sağlıklı bilginin akışını sağlama gibi zorlu bir süreçte devreye girmektedir. Diyarbakır'da görüştüğüm MEYA-DER çalışanı Fatma derneğin faaliyet alanını şu şekilde aktarıyor:

“Amed MEYA-DER Kürdistan'ın [diğer şubelerin] merkezi. İllerde MEYA-DER şubelerimiz var. Onlar da gidip birebir ailelere gidip [seadetleri haber veriyor]” (Fatma 2016).

MEYA-DER'in Kürdistan'da ölüm sonrası yaşanan zorlu süreci kolaylaştırdığı kesin; ancak dernek çalışanları bu süre zarfında çok ciddi sorunlarla karşılaşılıyorlar. Bunların başında, ailelere ölüm haberini ulaştırmak geliyor. Fatma bunu şöyle dile getiriyor:

“Bizde bir prensip var. Şöyle, biz asla ailelere telefon üzeri acı haberi veremeyiz. Çünkü çok acı bir şeydir. Bir aileye çocuğunun şehit olduğunu söylemek bizim prensibimize çok aykırıdır. Onun için bir heyet oluştururuz. Mesela biz Amed'te olsun diğer illerde olsun anneler, bizim MEYA-DER çalışanları, vekil varsa vekil, yoksa [DBP ve/veya HDP] il yönetiminden arkadaşları ararız beraber verir, toplu halde aileye gideriz. Önce aileyi sorarız. Çocuklarının dışarıda²⁶ olup olmadığını kaç yıldır [dışarıda olduklarını]. Bir nabız ölçeriz. Daha sonra maalesef ki o acı haberi söylüyoruz. Yani ben MEYA-DER'e geldiğimden beri bazen kendi

kendime çok kızıyorum. Çünkü bu haberi götürünce bir Azrail gibi görünüyorum. Arkadaşlar bazen telefonu açtığında benim aradığımı görünce “Ya valla çok korktuk, acı bir şey mi var?” diye bu cevabı alıyorum. Bu da çok acı bir şey” (Fatma, 2016)

Kürdistan'da yaşanan savaşta yaşamını yitiren binlerce insanın varlığı kamusal alanda bir sır olsa da binlerce aile gibi MEYA-DER'de çalışanların tek gündemi bu kayıplar. Gündelik işleri arasında ailelere ölüm haberi vermek, cenaze yıkamak, cenaze defnetmek ve taziye kurmak bulunmaktadır. MEYA-DER'in bu anlamıyla devletin söylem ve pratikleriyle yıllarca kurduğu yas hiyerarşisini yıktığı söylenebilir. Yıllarca kamusal alanda, devletin bütün resmi söylemlerinde “terörist” olarak kodlanan gerillaların yası, bu kurumun desteğiyle “layıkıyla” tutulmaya başlanmıştır. Bu nedenle hem kayıp aileleri hem de Kürt toplumu nezdinde MEYA-DER faaliyetleri “kutsal” bir görev olarak görülmektedir. Fatma bu durumu şu şekilde aktarıyor:

“Ama şu da var. Bizim bu süreçte diyelim kırk kırk iki yıldır bu süreci yaşıyoruz. Bizim dernek benim gözümde de halkın gözünde de partimizin²⁷ gözünde de bir cami gibi görünüyor. Çünkü bütün şehit ailelerinin bir çatı altında toplandığı bir dernektir.” (Fatma, 2016).

MEYA-DER kimi zaman adeta cenazeleri toplayan bir kurum haline geliyor. Güler, Rojava'da çatışmaların sürdüğü 2014 ve 2015 yıllarında Halk Savunma Birlikleri ve Kadın Savunma Birlikleri gerillalarına ait yüzlerce cenazenin sınırdan MEYA-DER tarafından alınıp aileleriyle beraber defnedildiğini aktarıyor:

“Geldiğim günden beridir çok cenaze var. Yani öyle ağır bir süreç ki, öyle sancılı bir süreç ki. Mesela geldiğim ilk ay, şubat ayıydı, Kobane süreci vardı. Bazı günler dört beş tane cenaze karşılıyorduk, bazı günler oluyordu cenazeler Amed'e gelip farklı illere yolladıklarımız oluyordu. Mesela ben sık sık ailelerle cenazeleri almaya sınıra gidiyordum. Ondan sonra Silopi'de cenaze alması vardı, sonra Qoser de, Kızıltepe de cenaze aldığımız oluyordu” (Fatma, 2016).

PKK ile devlet arasında müzakerelerin başlayacağı umudunun oldukça yüksek ve yaygın olduğu 2014-2015 sürecinde, cenazelerin sınırdan alınması konusunda devlet hep zorluk çıkardı. Devletin yıllardır Kürdistan'da uyguladığı yas hiyerarşisi

²⁶ Gerillaya katılanlar Kürt toplumunda “derve” yani dışarıda olana gönderme yapıyor.

²⁷ Kürt Hareketi'ni kastediyor

politikası, 60 gün boyunca ölü bedeni sınırda bekletilen YPG gerillası Aziz Güler şahsında bir kez daha açığa çıktı. Bu sürece tanıklık eden Fatma şöyle aktarıyor:

“Kendi keyiflerine göre yasa var, hiçbir cenazeyi sınır dışından alamıyoruz dediler. Maalesef orda şehit düşen arkadaşlar orda defnediliyor. Alınamayan cenazeler sınır dışında alınamayanlar nerden baksan 200’ den fazladır. Bu sürecin bitimini bekliyorlar. Süreç bir terse belki sınırlar açılırsa izin çıkarsa herkes gidip cenazelerini alır diye...” (2016).

MEYA-DER çalışmaları arasında daha önce de belirttiğim gibi cenaze yıkamak da var. Erkeklerin cenazesini dernek çalışanları arasında yer alan imamlar yıkıyor. Kadınlarınkini ise dernekte çalışan kadınlar yıkıyor. Cenaze yıkamak, MEYA-DER çalışanları için en travmatik olanı. Çünkü gerillalara ait cenazelerin çoğunun beden bütünlüğü bozulmuş olarak morglara getiriliyor.²⁸ Fatma, bu cenazeleri yıkamanın cesaret gerektirdiğini; ancak bunu bir sorumluluk olarak gördüğü için “cesaretini toplayıp” yıkadığını aktarıyor. Çünkü ona göre, “mücadelenin içinden olmak” bunu gerektiriyor:

“Kadın arkadaş olunca ben yıkamasına giriyorum ama erkek arkadaşları da hocaya [imam] diyorum yıkamadan görmek istiyorum, bir bakayım. Yani cesaretimi topluyorum, yani biz hepimiz bu mücadelenin içinden bir parçayız.” (2016).

“[İçeri] gittikten sonra ben hocaya [imama] dedim ki ben bakacağım. Resimlerini çekeceğim. Gittim. Beyaz tenliydi zaten. Boynundan aşağı bedeninden hiçbir şey yok. Canım benim. (Fatma, 2016).²⁹

²⁸ Malatya adli tıp kurumu en çok gerilla cenazesinin gönderildiği kurumdur.

²⁹ MEYA-DER çalışanları Sur savaşının yaşandığı 2016 tarihinde cenazelerin çok ağır şekilde tahrip edildiğini de aktardı. Bu dönem ölü bedeninin aylarca yerde kalması ve bu kimi zaman hayvanlar tarafından parçalanması, kafaları -nın, bacaklarının ya da belli uzuvlarının koparılması ve/veya kesilmesi gibi beden bütünlüklerinin bozulması, ölü bedene çok sayıda kurşun sıkılması, soyulup teşhir edilmesi, zırhlı araçların arkasına bağlanarak sürüklenmesi, zırhlı araçlarla ölü ve/veya yaralı bedenlerin üzerinden geçilmesi” gibi uygulamaların yaygın olduğunu aktardı. Bu dönem cenazeleri yıkayan bir imam, cenazelere yapılan işkencelere tanıklık ettikten sonra artık camiye gitmediğini, bu pratiklerin olduğu hiçbir yerin camisinde kılınan namazın kabul olduğuna inanmadığını belirtiyor. Bkz HDP, 2016 Sur Raporu: <http://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/Surraporu.pdf>, ayrıca,

cenazeye işkence uygulanan İsa Oran’ın babasının röportajı Bkz:

<http://t24.com.tr/haber/sokaktaki-cenazesini-27-gun-sonra-teshis-eden-baba-oglumun-kafasi-yoktu-cenazeye-iskence-gunahtir,324826>

Öte taraftan, ölü bedenlere yapılan kötü muamele bununla da sınırlı kalmıyor. Daha sonra aileler için işkenceye dönüşen ve onların psikolojisini derinden sarsan otopsi süreci başlıyor. Ölüm haberini aldıktan ve cenazeler morglara kaldırıldıktan sonra bazı aileler aylarca cenazelerini alamıyorlar. Ailelerden alınan örneklerden sonra morglarda bekletilen cenazelerden alınan örnekler İstanbul’da oluşturulan DNA Bankası’na gönderiliyor. DNA sonuçlarının çıkması da, kimi zaman ayları alıyor.

MEYA-DER çalışmaları hayati bir öneme sahiptir ve bu önem kayıp yakınlarının karşılaştığı sorunları çözmekten gelmiyor; ölümlerin yeniden değer kazanması, toplumsal olanın bir parçası haline getirilmesi ve bunlara saygınlık kazandırılmasından geliyor. Böylece kadınlar burada bir taraftan toplumsal sorunları çözerek Kürt Hareketi’ne eklenirken kamusal alanda gerilla kaybının kayıp sayıldığı bir toplumsal zemin oluşturuyorlar. Ayrıca, MEYA-DER’in çalışanlarının anlatılarının tamamı hayatını kaybeden gerilla yakını oldukları için, kayıp sonrasında yaşanan deneyimin anlamlandırılma, bu öznelere direnme biçimlerini ve yas ile baş-etme yöntemlerini anlama açısından da oldukça önemlidir. Ne Fatma ne Gülazer anlatıyı salt acıya odaklanan bir dil üzerinden kuruyor. Kendilerini, Fatma’nın deyişiyle, “mücadelenin bir parçası” olarak kuruyor ve politikaya dair fikir beyan ediyorlar:

“Kırk milyon Kürt vardır, kırk milyon Kürt bitmez ki. Bugün mesela Cizre’de ikiyüz üçyüz insanı katlettiler, Sur’da yüz insanı katlettiler yani bunları katletmekle Kürtler bitmez. Tam tersi Kürtler daha fazla hırslanıp bu mücadeleye sahip çıkacaklar. Yani [Erdoğan] dese de demese de nice nice liderler geldi. Geçmişe bakıyoruz Kenan geldi, Çiller geldi, Doğan geldi. Hepsi geldi ve geçtiler. Benim tek zoruma giden kendi memleketimde sokağıma gideceğim aramadan geçiyorum, kimlik kontrolünde geçiyorum. En son döndüm polise dedim ki bu da geçer. Tek kelimeyle bunu söyledim. ” (Fatma).

Bu anlatılarda da görüldüğü gibi, hayatını kaybeden gerilla yakınlarında, kayıplarıyla “layıkıyla” vedalaşamadıkları için süreklileşmiş bir yas tutma söz konusu olsa da yasın hayatlarını tamamıyla kesintiye uğrattığı ileri sürülemez. Ancak bunun bütün kayıp yakınları için geçerli olmadığını belirtmekte fayda var. Benim görüşme yaptığım zorla kaybedilme dahil bütün kayıp yakınları, Kürt Hareketi’nin içerisinde farkı mecralarda mücadele yürüten kişilerdi.³⁰ Nitekim Göral, hareket ile olan mesafenin yas pratiğini doğrudan etkilediğini ileri sürüyor:

³⁰ Araştırma örneklemini oluştururken böyle bir kategori oluşturmadım, ancak hem araştırmanın bir bölümün Lice özelinde olması hem de MEYA-DER üzerinden görüşmecilere ulaştığım için böyle bir kategori ortaya çıktı.

“[Kürt] Hareket[tin]e görece mesafeli kayıp yakınlarının anlatılarında melankoli, güçsüzlük duygusu ve kişisel acı söz konusu olurken, harekete daha yakın kayıp yakınları melankoliyi öfkeyle, kişisel acıyı toplumsal hafızayla, yitirdiklerinin de acısını politikalarıyla içe içe ifade ediyorlar. Dolayısıyla kayıp yakını olmak sadece acılı bir akraba olma konumu değil, aynı zamanda belirli siyasi talepleri dile getiren siyasi bir konuma sahip olmak anlamına da geliyor” (2016)

Yakınsız Ölenlere Ölüm Haysiyetinin Tayin Edilmesi: Kürdistan'da Yas Evleri

Farklı toplulukların ölüme verdikleri anlam, ölüm olgusu etrafında geliştirdikleri düşünce biçimleri, ölüme ilişkin sembol ve ritüeller, defin törenleri ve yas pratikleri muazzam bir farklılık gösterse de bütün kültürlerde ölen kişiyle “layıkıyla” vedalaşma pratikleri söz konusudur. Yine bu toplumların hepsinde ölüme dair, ortak olan pratikler de söz konusudur. Bazı toplumlarda ölümlerin yakıldığına rastlamak mümkün olsa da ölüyü gömmek neredeyse bütün toplumlarda gerçekleşen evrensel bir pratiktir. Özsoy, Latince’de ve Kürtçe de insan ile gömmek fiilinin aynı kökenden geldiğine ifade ederek bu evrensel ilkeye dikkat çeker:

“Latince’de "humanitas" (insan) kelimesi "humando" (gömmek) kökünden gelir; insan ölüsünü gömebilen varlık demektir. Kürtçe’nin Kurmancî lehçesinde "mirin" ile "mirov", Dimilkî lehçesinde "merde" ile "merdim/mordem" arasında da muhtemelen benzer bir etimolojik ve semantik ilişki söz konusudur” (2012)³¹

MEYA-DER’in temel çalışmalarından biri, hayatını kaybeden gerillalar için taziye düzenlemektir. Taziye, gerilla defnedildikten sonra mahallelerde yer alan yas evlerinde kurulur. Bu ritüelin farklı mezheplerde farklılık gösterdiğini akıld tutmakta fayda var. Sözgelimi, Dersim’de yas evleri gibi yapılara rastlamak pek mümkün değil. Burada taziyeler ve kayıp sonrası merasimler genellikle Cemevlerinde yapılır. Ancak, Diyarbakır’ın hemen hemen her mahallesinde bir yas evine rastlamak mümkün. Kürdistan’ın diğer kentlerinde de yas evlerine benzer şekilde, sadece taziyelerin kurulması amacıyla inşa edilmiş yapılar vardır. Bu yas evleri sadece gerilla taziyelerinin yapıldığı yerler değildir; “normal” ölümlerin taziyesi de buralarda kurulmaktadır. Ancak, gerillaya katılımın yoğun olduğu Diyarbakır gibi bir kentte, çatışmaların hala devam ettiği zamanlarda bu yas evlerinde her gün bir gerilla taziyesine rastlamak mümkün. Taziye süreci cenazenin alınıp defnedilmesi ve sonrasında yas evinde insanların bir araya gelmesine kadar uzanan uzun bir süreçtir.

³¹<http://politikart1.blogspot.com.tr/2012/05/arafta-kalmak-tarih-mezarda-baslar.html>

Fatma’nın aktardığı gibi, hayatını kaybeden gerillanın kimlik bilgileri netleştikten sonra, gerilla ailesi cenazesini alıp genellikle kendi memleketine götürür. Taziye genellikle cenazenin defnedildiği yerde kurulur. Bazı durumlarda cenaze olmadığı halde, kişinin ölümüne dair PKK ya da devlet tarafından yapılmış resmi bir açıklama varsa da taziye kurulur. Bazen bu açıklamalarda birden fazla kişinin ismi verilir. Bu kişilerin taziyeleri de bu nedenle toplu olarak yapılır. Bu durumda cenaze ortada yoktur; ancak diğer taziyelerde olduğu gibi, aileler, akrabalar ve "yurtsever" Kürtler gelip aileye başsağlığı ziyaretleri gerçekleştirmektedir:

“Zaten cenazeleri morgdan aldıktan sonra götürüp defnediyoruz. Biz her zaman ailelerle mezarlığa gidiyoruz. Buraya kitlesel katılım da oluyor. Haber duyanlar da gelip cenaze merasimine katılıyor. Çoğu zaman basın da geliyor. Burada defin işleminden sonra aileden birileri ya da bizler konuşma yapıyoruz. O kişinin mücadelesi hakkında kendisi hakkında ölümü hakkında konuşuyoruz. Ondan sonraki gün zaten taziyesi kuruluyor” (Gülazer, 2017).

Hayatını kaybeden gerillanın ailesi ve MEYA-DER çalışanları üç gün boyunca burada ziyaretçileri karşılamak için bekler. Taziye sürecini MEYA-DER çalışanı Gülazer şu şekilde aktarmaktadır:

“Yas evine sabah ilk biz gideriz. Mutlaka bizim dernekten bir iki kişi gideriz. Annelerimizden biri de olur yanımızda. Oraya gidip içeceğidir, sandalyesidir, yerinin düzenlenmesidir her şeyi biz yaparız. Kimi durumlarda aileler de orda olur zaten. Çay yaparız ailenin ihtiyacı varsa masrafları biz karşılarız. Ama bazı aileler kabul etmiyor. Masrafları kendileri karşılıyor. Eğer ailenin durumu kötüyse orada üç gün boyunca yeme içme masraflarını biz karşılıyor. Bazen de durumu kötü olan ailelere diğer aileler maddi destek veriyor zaten” (2017).

"Bedene Kazınan Tarih": Kürdistan'da Kolektif Hafızanın İnşası

Görüldüğü gibi, yas pratikleri Kürdistan’da kurumsallaşmış durumdadır. Kayıp yakınlarının ölüm sonrası bu deneyimi düzenli bir rotaya koyduğunu söylemek mümkün. Taziyelerin yas evlerinde kurulması birçok açıdan önemlidir. Birincisi, burada bir araya gelen kayıp yakınları acılarını ve deneyimlerini paylaşma zemini bulabilmektedir. Bu paylaşım birçok açıdan önemli, çünkü oldukça travmatik olan bir deneyim olan kaybın onarımı kolaylaşır. Ayrıca bu mekânlarda, Terese Brennan’ın deyimiyle, “duygunun aktarımı” (Brennnan, 2004) gerçekleşiyor. Benzer tanıklıklara ve deneyimlere sahip olan kayıp yakınları, bir taraftan birbirleri ile dertleşirken;

diğer taraftan kaybedileni konuşma, onlara dair anıları paylaşma imkânı buluyor. Bu hafızanın aktarımı açısından da oldukça önemli bir deneyimdir. Burada kayıplara dair anlatılar kişilerden kişilere hatta kimi zaman farklı kuşaklara aktarılıyor. Böylece kayba dair kolektif bir hafıza oluşuyor. Bu anlamıyla kaybın hafızasının kolektif bir zemin bulduğu ilk yerin yas evleri olduğu ileri sürülebilir. Araştırma kapsamında, Diyarbakır'ın Kayapınar ilçesinde yer alan Temur Yas Evi'ne gittiğimde daha önce hiç görmediğim kalabalık bir taziyeyle karşılaştım. O gün gerilla taziyesi vardı. Burası iki katlı büyük bir yapıydı. Görüşme yapmak istediğim bir gerilla annesini aramıştım. Yas evinde olduğunu söylemişti. Yas evinin giriş katında erkekler oturuyordu. İkinci katın kapısı binanın arka tarafındaydı. İkinci kata çıktım. Ev, bölünmüş odalardan oluşuyordu. Halıların serili olduğu odalarda yüzlerce kadın oturuyordu. İçeri girdiğimde, kadınlara ne diyeceğimi bilemedim. Kimin taziye sahibi olduğu anlaşılmıyordu. Toplu bir yasın tutulduğu bu mekânda, bir anonimlik söz konusuydu; hayatını kaybedenin yakınları ile onların acısına eşlik edenler arasındaki sınır kaybolup gitmişti. Kayıp hiçbirinin ya da hepsinindi. Çünkü burada-bu anda, sadece hayatını yeni kaybetmiş kişinin/kişilerin yası tutulmuyordu. Doksanlardan beri bu topluluk için süreklileşmiş kayıp olgusu, yas evinde, süregiden gündelik hayata eşlik ediyordu. Nitekim, buna eşlik edenler sadece yaşlı anneler değildi; kucagında bebeklerini taşıyan genç kadınlar, bekar kızlar ve hatta kız ve erkek çocukları bile buraya gelmişti. Kadınların bir kısmı çocuklarının altını değiştiriyor, onları emziriyor, bir kısmı namaz kılıyor, diğerleri konuşuyor ve/veya gülüyordu. Bir süre sonra toplu bir şekilde aşağıya yemek yemeye indiler ve bana aç olup olmadığını sordular. Bu kısa deneyim bana, yas evlerinin sadece ağıt yakıldığı, ağrının dövuüldüğü ve acı içinde yas tutulduğu bir yer olmadığını göstermişti. Üstelik burada sadece kayıp ve melankoli de konuşulmamaktadır. Gündelik yaşam ve güncel siyaset konuşmaların bir parçasıdır. Bu nedenle burası, politikanın da inşa edildiği kamusal alanın önemli bir parçasıdır. Yas evlerinde farklı tarihlerde hayatını kaybeden birden fazla kişinin taziyesinin ortak kurulması da, kayıp yakınları açısından oldukça önemlidir. Bu süreci, kocası hayatını kaybettikten 18 yıl sonra onun için taziye kuran Deniz, sakın bir ses tonuyla şöyle aktarıyor:

“MEYA-DER'den arkadaşlar geldiler dediler hevaler getirdiler onu şehitliğe defnettiler. Gelin yas evinde oturun taziye kuralım, tabi dediler takdir senin sen gelsen de gelmek istemesen de senin kararın. Ben de nasıl gelmem dedim! Tam gönlüme göreydi. Amed'te taziyesini kurduk üç gün sürdü. Her taraftan arkadaşlar geldi. Farklı tarihlerde şehit düşenlerin de taziyesi yapıldı beraber yapıldı. Farklı tarihlerde şehit düşenler de vardı yeni şehit düşenlerde vardı. Onların da aileleri de vardı. Beraber oturduk üç gün millet geldi bayağı kalabalıktı. Temur yas evinde oldu taziye çok büyük bir yer ama insanlar oraya sığmıyordu maşallah çok insan geldi. Halk sahip çıktı” (2016).

Deniz'in de belirttiği gibi bu yas evlerine sadece kayıp yakınları değil halk da yoğun olarak geliyor. Bu da kayıp yakınları için kaybedilenin ruhuna, ideolojisine, onun kamusal kişiliğine ve siyasi kimliğe sahip çıkıldığını gösteriyor. Böylece, kamusal alanın bir parçası olan yas evleri ve burada gerçekleşen pratikler, yıllarca kamusal yasın ayrımcı dağılımına maruz kalan kayıplara yeniden değer tayin edildiği mekanlara dönüşmektedir. Bu yasları yastan sayılmamış kişiler, bu yolla toplum nezdinde yeniden saygınlık kazanmaktadır. Nitekim “normal” ölümler ile “normal” olmayan ölümler için aynı *yas evi*nde taziyelerin kuruluyor olması bile tek başına, yas hiyerarşisini yerle bir eden bir pratiktir.

Nitekim son bir yıldır devlet cenazelerin sadece geceleri ve ailenin sınırlı katılımıyla defnedilmesine izin veriyor. Bu cenaze merasimlerine katılmak isteyen milletvekillerinin katılımına izin verilmiyor. Birçok yerde kolluk kuvvetleri ailelere “vekil katılırsa defnetmenize izin vermeyiz” dendiği basına yansımıştır. Benzer şekilde, bugün Kürdistan'da çatışmalarda hayatını kaybeden kişiler tıpkı doksanlarda olduğu gibi yas evlerinde taziye kurulmasına izin verilmemektedir. Yine tıpkı 90'lar boyunca uygulanan bu yasak gibi, bugün de evlerde bile kurulmasına izin verilmiyor. Bugün ailelerin cenaze törenine veya taziye merasimine katılanları sebebiyle onlarca kişi gözaltına alınmaktadır. Ancak devletin çatışmalarda hayatını kaybeden ölü bedenlere ilişkin tesis ettiği ve uyguladığı bu katı yasaklara rağmen hala Kürdistan'da ısrarla cenazelere kolektif katılım sağlanmakta ve taziyeler kurulmaktadır. Bu nedenle, yas evleri özelinde açığa çıkan pratikler, yas özelinde direnler için yalnızca müşterek bir zemin oluşturmuyor, aynı zamanda çatışmalarda hayatını kaybedenlere dair yeni bir hafızanın oluşmasını da beraberinde getiriyor. Bu yeni hafızanın, devletin gerillaya ilişkin “terörist” ve “leş” tanımları çerçevesinde oluşturduğu ve kamusal alanda hegemonyasını kurduğu hafızayı hem pratikte hem de algı düzeyinde alt üst ettiğini belirtmeye bile gerek yok.

Yası Direniş, Baskıyı Özgürlüğe Dönüştürenler; Kürt Kadınları

Doksanlı yıllarda zorla kaybedilenler ve hayatını kaybeden gerillaların bedenlerinin ne tür kötü muamelelere tabi tutulduğunu sınırlı bir şekilde biliyoruz. Çünkü çoğu ailesi tarafından alınamadı. Zorla kaybedilenlere ait cenazeler büyük oranda bulunamadı. Çoğu gerilla ise öldüğü yerde ya gerillalar ya köylüler ya da korucular tarafından defnedildi. Bazıları ise hiçbir şekilde defnedilmedi; öldürüldükleri yerlerde açıkta bırakıldı. Ancak, bu grupların ait yaslarının kesintiye uğradığı, layıkıyla tutulmadığı ve bu nedenle bu yasların süreklileşti[rildi]ği; bu ölü bedenlerin açık ve aleni şekilde yas hiyerarşisine tabi tutulduklarını biliyoruz. Zorla kaybedilen ve/veya farklı biçimlerde öldürülen kayıplara dair kamusal alanda belli bir söylem oluşsa da, gerilla

kayıpları Türkiye kamuoyunda uzun süre yok sayıldı. Ancak, susturulmuş olsalar da yaptığım araştırmanın ortaya koyduğu gibi, doksanların hafızası bu kişilerde hala canlı. Nitekim kayıp yakınları doksanlarda hayatını kaybedenlere ilişkin bütün ayrıntıları aktarıyorlar; çünkü Üstündağ'ın deyiimiyle "90'lar buralarda coğrafya ve bedene kazınmıştır." (2015: 15). Devlet şiddetinin farklı tezahürleri sonucu kaybolan ve bu kaybın tamamen ortadan kaldırılması/yok edilmesi/silinmesi amacıyla düzenlenen pratikler, Kürt toplumunda tam tersine güçlü bir hafızanın oluşmasına neden oldu. 1990'lı yılların başından itibaren gerilla cenazelerinin kitlesel sahiplenilmesi bu gerçeği göstermektedir. Diyarbakır, Cizre'de, Nusaybin'de ve Şırnak gibi yerler başta olmak üzere birçok Kürt kentinde bunun örneklerini görmek mümkün. Nitekim, cenaze törenleri üzerinde bir araya gelen bu kitle yalnızca toplumsal bir belleğin oluşmasına yol açmadı, doksanlar boyunca devleti ciddi anlamda zorlayan kitelerin seferber olduğu *serhildan*lara da yol açtı (Özsoy, 2010 ;Çelik, 2016).

Bu yazıda belli teoriler ışığında kadınların devlet şiddetine karşı deneyimleri özelinde Kürdistan'daki yas pratiklerine değindim. Devletin ölüme ve ölümlü bedene yönelik tesis ettiği yaygın, çok yönlü ve sistematik uygulamalarının kamusal alanda kabul görmesini Butler'ın "yas hiyerarşisi" şeklinde ifade ettiği kavram üzerinden Kürdistan ve Türkiye'de ortaya çıkan pratiği anlatmaya çalıştım. Yine devletin bu uygulamalarına karşı Cumartesi Anneleri ve Barış Anneleri'nin³² deneyimleri özelinde kayıp yakınlarının direnme biçimleri ile yas ile baş etme biçimlerine odaklandım. Araştırma sonucunda, bu kadınların yas/acı deneyimlerinin onları nasıl kamusal alanın bir parçası haline getirdiğini, dolayısıyla siyasete ve aktivizme katılarak direnişin birer parçası haline geldiklerini ileri sürüyorum.

Metnin başında kurduğum teorik çerçeveye iki açıdan eleştirel bir biçimde ele aldığımı belirtmek istiyorum. İlk olarak, kırılğan ve yaralanabilir olmaktan kaynaklı, devlet nezdinden dışlananların bir araya gelebileceği müşterek bir ortaklığının mümkün olduğunu dile getirirler de (özellikle Butler) bu çağdaş felsefecilerin hepsinde genel bir karamsarlık görmek mümkün. Butler, ulus devletlerin her an uygulamaya koyabildiği/koyduğu şiddetten ötürü olsa gerek, bu karamsarlığı şu şekilde dile getiriyor:

³²Metin boyunca kullandığım kayıp yakınları ifadesi 90'lar boyunca zorla kaybedilen ve çatışmalarda hayatını kaybeden kişilerin birinci derecen (anne, eş ve çocuk) yakınlarına tekabül etmektedir. Ayrıca yine yazı boyunca kullandığım kayıp ifadesi çatışmalarda hayatını kaybeden kişilere tekabül etmektedir.

"Ulusal egemenliğe meydan okunmuş olması, onu [yaralanabilirliğin kurduğu bağı] her ne pahasına olursa olsun kuvvetlendirmeyi gerektirmez, özellikle de bunun sonucunda sivil özgürlükler askıya alınacak ve siyasi muhalefet bastırılacaksa" (2005, 10).

Bu ifadede "ulusal egemenliğe" meydan okumak için direniş hattının oluşturulmasına dair umuda pek yer verilmediği görülebilir. Bu umutsuzluk ve karamsarlık "ulusal egemenliğin" denetim altında tutma gücünü pekiştirmektedir. O halde precarious (kırılğan) olan, "ulusal egemenliğin" sınırlarında kalmak zorunda mıdır? Benjamin ve Agamben de benzer şekilde karamsardır; normatif değerler üreten ve belli hayatları bunun dışına iten egemenliğe karşı bir direniş hattından söz etmezler. Oysa Arjantin'de hukukun kayıtsız kaldığı precarious grupların direnişi ülkeye hem adaletin hem de demokrasinin getirilmesinde önemli rol oynamıştır. Benzer şekilde, Kürdistan'da da devletin her türlü şiddetine maruz kalan precarious gruplar statüleri askıya alındığı halde direniş gösteriyor. Yas hiyerarşisine tabi tutuldukları halde yası bizzat direniş haline getiriyorlar.

Ayrıca, yine bu teorisyenlerin çoğu yasin zorunlu olarak bir kapanmaya yol açtığını ima ederler. Ancak ben bu yazıda, Kürdistan özelinde ölenlerin, yaşayanların hafızasında kestirilebilir belli biçimlerde yer tutmadıklarını; yaşayanların belleğinde ölümlerin yaşatılmasının yalnızca "melankoli"ye yol açmadığını ileri sürüyorum. Burada, Kürdistan'da yaşanan yas tutma pratiğinin farklı biçimlerine odaklanarak, bunun yalnızca kayıp ve melankoli etrafından şekillenen bir kapanma, hayatın kesintiye uğraması-durması ya da öznelere sadece karamsarlığa iten bir deneyim olmadığını ileri süreceğim. Nitekim, Kürdistan'daki uzun süreli yas tutma hali ve bunun etrafında verilen mücadele bir direniş hattı oluşturmaktadır. Üstelik bu direniş, sadece acı, keder ve melankolinin etkisinde değil. Her ne kadar devletin geliştirdiği pratikler kaybı yaşayanların belleğini derinden yaralasa da mücadeleye katılan öznelere kimi zaman neşeye eyledikleri, araştırma esnasında karşılaştığım önemli durumlardan biri. Sözgelimi, yas mekânı olan şehitliklerde gerçekleşen pratikler zorunlu olarak acı, keder ve üzüntüye yol açmamaktadır. Burası zaman zaman, gündelik hayat pratiklerinin devam ettiği bir mekâna dönüşebilmektedir. Yas ve ölü(m)den/kayıptan hareketle Kürt Hareketi'ne eklenilen bu gruptan, "yas tutan grup" şeklinde homojen, sürekli-sabit ve istikrarlı bir cemaatten söz etmek oldukça zor olduğunu unutmamak gerekir. Kayıp ve yasla ilişkilendirilen grup üyelerini, çoğu zaman, tutarlı bir kimlik ya da belli bir özne çatısı altında kategorize etmek mümkün değildir. Ancak kayıp/yas deneyimi üzerinden Kürt Hareketi'ne eklenilen kayıp yakını kadınların deneyimlerinin ortak noktalarının oldukça fazla olduğu saha araştırması ortaya koymuştur. Yapılan mülakatlarda anlatıların ortaklaştığı birçok nokta var. Bunlar, kayıp yakınlarının ölüm haberini alma/alamama süreçleri, bu süreçlerde devletle ilişkileri,

cenazelerin alınamaması, yasların tutulamaması, aile üyeleri arasında yaşanan sorunlar, kayıp yakınlarının cenazeleri bulma mücadelesi ve gerilla mezarlıklarının inşa edilmesiyle cenazelerin buralara taşınması gibi deneyimler ile bu kadınların bu süreçlerden sonra Kürt Hareketi'ne aktif olarak dâhil olma deneyimleridir. Farklı kurumlarda yer alsalar da görüşmecilerin tamamına yakını, bu süreçlerden sonra aktivizmin/mücadelenin bir parçası olduğunu belirtti.

Kürdistan'da yaşanan büyük kayıplar ve bu kayıplara yapılan kötülükler birçoğunun hayatını, bir daha eski ritimle devam etmeyecek şekilde tamamen değiştirdi. Çoğunun zihnini, kalbini, yaşamını ağır biçimde yaraladı. Bireylerin ve toplumun belleğinde hiçbir şekilde doldurulamaz boşluklar bırakan bu kayıplar ve bunlara yapılan kötülükler yaşamı büyük oranda kesintiye uğrattı. Ancak, kayıpların çok ve sürekli; kaybın ise en çok sevilenlere ait ve kolektif olması ile kamusal alanda üretilen yas hiyerarşisi ve ölümlere ve sevenlerine yapılan kötülükler Kürdistan'da kaybı ve yası büyük oranda -"doğasına" aykırı bir biçimde- direniş alanına dönüştürdü.³³ Kabullemek, uzaklaşmak ve unutmak yolu ile üstesinde geline ("normal") yasların aksine, Kürdistan'da yaşanan kayıplara ait bedenlere dokunabilmiş, gözlerine değmiş, yüzlerindeki kavislere tanıklık etmiş olan birçoğu, bu dünyadan göçüp gittikten sonra da onları yanlarında direnerek taşıdı.

³³ <http://gazetekarınca.com/2018/01/nekro-politika-yerinden-edilen-kemikler-direnise-donusen-yas-ii-oyku-deniz/>

Kaynakça

- Agamben, Giorgio. 2007. "Kayıp Nesne" in Cogito: 51:258-261
- Agamben, Giorgio. 2001. "Kutsal İnsan, Egemen İktidar ve Çıplak Hayat" İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ahiska, Meltem. 2006. "Kayıp Annelerinin Şiddete Tanıklığı" Amargi Feminist Teori ve Politika Dergisi. 2: 20-23.
- Aslan, Özlem. 2008. "Kaçınılmaz Ölümün Girdabında Annelik: Türkiye'de Annelik Politikası Ve Barış Anneleri Deneyimi." Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar. 5: 64-87.
- Aydın, Derya. "Cemeteries and Memorials: Violence, Death and Mourning in Kurdish Society", Master's Thesis. Sabancı University, September 2017.
- Benjamin, Walter. 1995. "Tarih Kavramı Üzerine." in Son Bakışta Aşk. İstanbul: Metis Yay.
- Benedictus, de Spinoza. 2011. "Ethica" İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Blanchot, Maurice. 1997. "İtiraf Edilmeyen Cemaat" İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Butler, Judith. 2003. "After Loss, What Then?" Loss: The Politics of Mourning. Ed. David in California: University of California Press

Kaynakça

- Butler, Judith. 2005. "Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü" İstanbul: Metis Yay.
- Butler, Judith. 2007. "Antigone'nin İddiası: Yaşam ile Ölümün Akralılığı" İstanbul: Kabalcı
- Butler, Judith. 2015. "Savaş Tetipleri" İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Can, Başak. 2014. "Barış Anneleri" Toplum ve Kuram: 9. 35-43
- Cantekin, Mahmut. 2016. "Lice, Vahşeti Gördüm" İstanbul: Belge Yay.
- Çelik, Adnan. 2016. "Kürdistan Yerellerinde 90'ların Savaş Konfigürasyonu: Baskı, Şiddet ve Direniş" in İsyen, Şiddet, Yas: 90'lar Türkiye'sine Bakmak. ed. Uysal, Ayşen. Ankara: Dipnot Yay.
- Çelik, Adnan. 2014. "1990'lı Yılların Olağanüstü Hal Rejimi ve Savaş: Kürdistan Yerellerinde Şiddet ve Direniş." Toplum ve Kuram: 9. 99-147
- Değirmencioglu, M.Serdar. 2014. "Öl Dediler Öldüm Türkiye'de Şehitlik Mitleri" İletişim Yay. İstanbul
- Güral Sevgi, Özgür. 2016. "Devlet Şiddetin Arta Kalanlar: Kayıp, Yas ve Kamusal Sınırlar" in İsyen, Şiddet, Yas: 90'lar Türkiye'sine Bakmak. ed. Uysal, Ayşen. Ankara: Dipnot Yay.
- Işık, Ayhan. 2014. "1990'larda Sivil Siyaseti Olarak Zorla Kaybetmeler." Toplum ve Kuram: 9. 43-53
- Kalaycı, Nazile. 2014. "Klasik Tragedyalarda "Yakışsız Ölüm", "Yas" ve "Tanıklık" Sorunu" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 54, 193-210
- Levinas, Emmanuel. 1997. "Zaman ve Başka" İstanbul: Metis Yay.
- Levinas, Emmanuel. "Tanrı, Ölüm ve Zaman". İstanbul: Dost Kitabevi
- Mbembe, Achille, "Nekro-Siyaset", çev. Abdurrahman Aydın, Ayrıntı Dergi, <http://ayrintidergi.com.tr/nekro-siyaset/>
- Özsoy Hışyar. 2010. "Between Gift and Taboo: Death and the Negotiation of National Identity and Sovereignty in the Kurdish Conflict in Turkey". Unpublished Doctoral Dissertation. The University of Texas, Austin
- Özsoy, Hışyar. 2014. "Şeyh Said'in Kayıp Mezarı: Kürtlerin Egemenlik Mücadelesinde Hafıza-Mekan Diyalektiği" Toplum ve Kuram: 9. 307- 338
- Sigmund, Freud. 2002. "Yas ve Melankoli" Payel Yay. İstanbul
- Sosa, Cecilia. 2009. "A Counter-narrative of Argentina Mourning" Theory, Culture and Society:26, 250-265
- Sofokles. Antigone. 2005. "Eski Yunan Tragedyaları I." İstanbul: Mitos Boyut
- Üstündağ, Nazan. 2015. "1990'lar Nasıl Tartışılmalı?" in 1990'larda Kürtler ve Kürdistan ed. Ayhan
- Işık, Bülent Bilmez, Ronai Önen, Tahir Baykuş. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- Walter Benjamin, Son Bakışta Aşk, ed. Nurdan Gürbilek, 5. baskı (İstanbul: Metis Yay., 2012), 140.
- Zoe, Crossland. 2017. "Epilogue in Necropolitics: Mass Graves and Exhumations in the Age of Human Rights" ed. Edited by Francisco Ferrándiz and Antonius C. G. M. Robben. Foreword by Richard Ashby Wilson. University of Pennsylvania Press
- Öykü Deniz, Nekro-politika, yerinden edilen kemikler ve direnişe dönüşen yas (II), 5 Ocak 2018, <http://gazetekarınca.com/2018/01/nekro-politika-yerinden-edilen-kemikler-direnise-donusen-yas-ii-oyku-deniz/>
- <http://zanenstiti.org/yasi-tutulmaya-deger-gorulmeyen-bedenlerin-surekilesmis-yasi-devlet-mezarliklari-neden-bombaliyor-derya-aydin/>

Direnışin Edebiyat Hali: Umudun Işığında Koşmak

Deniz Bilgin

Kobanê direnişı, herkes için bir hayalin ya da ütopyanın gerçekleşmesiydi. Hiçbir gücün, devletin önünde duramadığı, dünyanın her yanına korku salan, Ortadoğu coğrafyasını kasıp kavuran DAİŞ kötülüğü yenilmez görünüyordu: İnsanları olabildiğince korkunç şekilde öldürüyorlardı, tarihi eserleri yıkıyorlardı, insanları birarada tutan tüm değerleri alt üst ediyorlardı. İşte Kobanê direnişı, bu yenilmez görünen kötülüğe karşı en büyük darbeydi. O güne dek hiç kimsenin adını dahi duymadığı bu küçük şehir tüm dünyaya şunu göstermişti: Dünyanın iyi insanları birleşirse kötülüğü yenebilirdi. Kötülük o kadar da yenilmez değildi ve iyilik de hep yenilgiye mahkûm değildi.

Bu direnişin öncülüğünü Kürtler, özellikle kadınlar yapıyordu. Kobanê direnişiyle birlikte Rojava'da, dünya medyasında görülmeye başlandı. Kürt kadınının direnişı keşfediliyordu! Onlarla ilgili haberler yapılıyor, güzellikleri ve cesaretleri övülüyordu. Ama onların gerçekte kim oldukları, varoluşlarının dayandığı tarih, eril dünyaya-cinsiyetçiliğe karşı verdikleri mücadele, sahip oldukları ideoloji ve nereden geldiklerine dair çok az ipucu vardı. Kürtler, ilk defa dünya onları gördüğü için buruk da olsa bir mutluluk yaşıyorlardı.

Oysa Kürt kadınlarının hem topraklarını işgal eden güçlere hem de içteki cinsiyetçi yaklaşımlara karşı mücadelesi yeni değildi, yüzyılı buluyordu. Daha eskilerden bahsetmiyorum bile. Kürt kadınlarının mirası, ideolojisi, eril dünyaya karşı verdiği mücadelenin temel dayanaklarını ortaya koymak gerekiyordu. Kürt kadınlarının mücadelesi demek, Koçgiri'de işgalciye karşı savaşan Zarife demekti, Güney Kürdistan'da Leyla Qasim demekti. Ardından Beritan, Berivan, Azime, Zilan, Sara... Rêvana, Arin, Zehra, Destina...

Kürt kadınlarının, yüzyıldır dişiyle, tırnağıyla, her türlü zorluğu aşarak varlığını ortaya koyduğu bir mücadele mirasıydı bu.

Kobanê'yi yazma hikâyesi orada başladı. Zira Kobanê ya da Rojava bu mirasın bir parçasıydı.

Edebiyat da direnişin etkili bir biçimiye, Kobanê direnişini bu sahaya da taşımak gerekiyordu. Hakkını vermek zor da olsa bunu yapmaya kalkışmak, belki de bu direnişe bir kıyısından tutunma, katılma, yaşanan bir direnişle yeni bir direniş odağı yaratabilme çabasıydı.

Acı Kadar Herkese Yetecek Umut da Vardı

Bu düşünceyle bir proje hazırlayıp, çalışmaya koyuldum. Basın üzerinden an be an takip ettiğimiz bir direnişti. Ama bu yetmeyecekti. Direnişin yaşandığı alanlara gitmek, direnişe katılanlarla konuşmak ve o küçük kenti, orada yaşanan olağanüstü yaşamları hissetmek gerekiyordu. Bunu yapmaya karar verdiğim andan itibaren sanki bir el uzanmıştı ve önümde yollar açılmıştı. Hikâyelere ulaşma çabasına girdiğimde, onların beni bulduğuna tanıklık ediyordum. Röportaj yapmak için birini düşündüğümde, tesadüfen bir yerde o kişiyle karşılaşıyordum. Bazen Kobanê sokaklarında dolaşırken hikâyeler değişik şekillerde karşıma çıkıyordu. Dünyayı yıkıma sürükleyen salt aklın hâkimiyetine karşı, renkli ve yaşatmaktan yana olan yüreğin akli doğru yolu gösterecekti. Sadece onları görmek, solumak, onlarla bir olmak yetiyordu. Onlar kendini yazdırıyordu. Baktım her yerden kendini anlatmak isteyen sesler, anılar, terli ve toz duman içinde yüzler, gülüşler kendini gösteriyordu. Acı kadar herkese yetecek kadar umut vardı. Direnenlerin hikâyelerinde, başka bir dünyanın varolacağına dair bir şeyler vardı. Yaşanan acılar, orada bir yaratım gücüne dönüşüyordu.

Sokaklarda koşturan çocukların oyunlarında, evlerinin önünde sohbet eden yaşlı kadınların gözlerinde ve ellerinde, yıkıntılarda, ufka dek uzanan bozkırlarda, mermilerin delik deşik ettiği duvarlarda, onca savaştan sonra ayakta kalabilmiş ağaçlarda, şehrin mavi göğünde uçan kuşlarda... Her yerde izler vardı. Ayrıca kentin tepelerinde, yollarında, evlerinde, her adımında direnenlerin izleri duruyordu. Direniş günleri hem çok yakın hem de çok uzaktı. Hala bir tarafta direniş sürüyordu, diğer tarafta da yaşam örgütleniyordu. Direnişte yer alan insanların çoğunlukla söylediği gibi; her şey bir rüya gibiydi. Kobanê, tam anlamıyla gerçekleşen bir masal dünyasıydı; iyisiyle kötüsüyle, güzeliyle çirkinliğiyle, kahramanlığıyla insan dışı canavarlarıyla...

Kürt kadınları da geçmişten bu yana hikâyesini yaşayarak, mücadele ederek yazdı, nesilden nesile aktardı. Kürt toplumunun değişiminin ve canlı bir tarih olarak geleceğe aktarılmasının temelinde bu hikâyeler, klamlar vardır. Dilden dile, yürekte yüreğe

taşınan bu hikâyelerin mirasını görerek ve yaşananları da ekleyerek, geleceğe aktarmak gibi bir görev var. Zira Kürt kadınlarının direnişi, henüz edebiyat sahnesine çok fazla aktarılmadı. Tabi ortaya konulanları da gözardı etmeden bu direnişi, resme, müziğe, sinemaya, edebiyata vb. sanatın her alanına daha fazla aktarıp direniş alanlarını çoğaltmaya ihtiyaç var. “Bulut Yağmuru/Kobanê Siperlerinde Direniş Hikâyeleri” adlı kitap da, direnişi edebiyat alanından insanlara taşımanın bir çabasıdır. Onlar, direnirken anlattı hikâyelerini, savaşarak tarih yazdılar, direnerek yeni bir dünya kurdular. Bu yüzden hiçbir şey ölmüyor direnişin olduğu topraklarda. Dirilecek çok insan, yeşerecek çok çiçek var topraklarımızda. Bu yüzden öyküler de çoktur.

Akışı ve Vuruşu Yeniden Yaratmak

Bilimkurgu edebiyatın önemli yazarlarından Ursula K. Le Guin de, “*Her türlü insan iktidarına insanlar tarafından direnilebilir ve bu iktidar değiştirilebilir. Direniş ve değişim çoğu kez sanatta başlar ve daha da çok bizim sanatımızda -sözcüklerin sanatında- başlar*” diyordu. Amerikalı şair ve yazar Sylvia Plath ise, edebiyatın değişim gücünü şöyle anlatıyordu: “*Kurduğum küçük sıralı sözcükler aracılığıyla dünyanın akışını ve vuruşunu yeniden yaratıyorum.*”

Edebiyat, başlı başına bir direniş, mücadele ve değişim alanıdır. Kadınlar, bu direniş alanında da her yerde olduğu gibi kendini var edebilmek için mücadele verdi, veriyor. Mesture Kürdistanî’den İranlı şair Furuğ Ferruhzad’a, Virginia Wolf’tan Sylvia Plath’a kadar...

Yeni İzlandalı hikâyeci Katherine Mansfield’in dediği gibi “...*bizimkisi umudun ışığında koşmaktır.*” Tarihin karanlık sayfaları hala incinen, kıpırdayan, görülme-yi bekleyen kadınların hikâyeleriyle doludur. Hikâyeler ise zaman ve mekânı aşılıyor. Muhtemelen yeryüzünün herhangi bir yerinde aynı hikâye tekrarlanı-yordur. Kobanê’nin Kürt kadınlarının direnişini görünür hale getirmesi gibi... Hiçbir şey bitmedi, mücadele sürüyor.

Yeryüzünde kadınlar, hikâyelerini anlatıyor. Önceki günün sözünü devralıp, şimdi-nin sözünü ekleyerek geleceğe aktarıyor. Kadınlar, hikâyelerini mısralara döküyor, ez-gilere büründürüyor. Bazen yüksek sesle bazen mırıldanıyor. Söz ile, ses ile, dua ile... Bazen de sadece susarak. Bir nehrin kolları gibi buluşacak elbet bu hikâyeler, o zaman hiçbir duvarın, işgalcinin gücü yetemeyecek durdurmaya. Tıpkı Kobanê gibi...

“Bulut Yağmuru/Kobanê Siperlerinde Direniş Hikâyeleri” adlı kitaptan birkaç hikâye...

Ekmek Kokusu

Yılların asırlar gibi uzadıkça uzadığı zamanlardı. Kobanêli Arîya için ekmek koku-sundan öncesi ve sonrası vardı. Öncesi bir kırpık kırpışı kadar kısa, sonrası uzun. An-nelerin gözyaşlarını eteklerine, babaların ise dayandıkları asalarına dökkebildiği vakitlerdi. Yas tutmak, ölenin mezarı başında toplanıp Kürtçe ağıtlar yakmak ya-saktı. Arabalara konulup götürülenler, zamanın karanlık tünellerinden dönemiyordu. Arîya, bu zamanlarda en çok da ekmeğin kokusunu özledi.

“Ekmek kavgası bu, ekmeğin kokusu evlerimizden çalındığı vakit başladı karanlık. Ekmeğin yurdunda ekmezsiz bırakıldık” dedi Arîya.

Ekmek kokusuydu ilk çalınan. Sonra kimlikleri çalındı; toprakları, tarlaları, tahıl-ları, buğdayı una çeviren değirmenleri, suları çalındı. Acılarını anlattıkları keli-meleri çalındı; sevinçlerini, sevgilerini ifade ettikleri kelimeleri yasaklandı.

Ağaçlardan bahçeler kurmaları yasaklandı. Oysa ne eksen yeşerirdi, her ağaç mey-veye dururdu. Her türlü tahılından meyvesine kadar ne eksen ürünü bol olurdu. Ko-banê topraklarının bereketini çaldılar. Kurdukları bahçeleri yağmaladılar, ettikleri ağaçları köklerinden söküp attılar.

Siz kendinizi yormayın. Biz size istediğiniz her meyveyi, sebze-yi satarız, dediler.

Hiçbir şey Arîya’ya, duvarlara sinen ekmek kokusun-dan uzaklaşmak kadar acı vermedi. Herkes yağ-mur duasına çıkarken o ekmek kokusu için dua etti. Beşikte salladığı çocuklarına ekmekten hikâyeler anlattı.

“Yoksulluk böyle başladı” dedi Arîya. “Ekmeğin kokusu evlerimizi terk etti-ğinde yoksulluğun kokusu gelip yer-leşti. Topraklarımızı çaldılar, toprak çalamadıkları yerde buğdayımızı çaldı-lar. Bizi o beton fırınlarda yapılan ek-meğe mecbur ettiler. Gaz kokuyor ekmek, buğday değil.”

Kobanê toprakları boyunca başaklarda ol-gunlaşan tüm buğdayları topladılar, kapalı am-barlarda sakladılar. Onlara, size fırında ekmek pişireceğiz, dediler.

Ekmek kokusuydu ilk çalınan. Sonra kimlikleri çalındı; toprakları, tarlaları, tahılları, buğdayı una çeviren de-ğirmenleri, suları çalındı. Acılarını anlattıkları kelimeleri çalındı; sevinçlerini, sevgilerini ifade et-tikleri kelimeleri yasaklandı. Ağaçlardan bahçeler kurmaları yasaklandı. Oysa ne eksen yeşerirdi, her ağaç meyveye dururdu. Her türlü tahılından mey-vesine kadar ne eksen ürünü bol olurdu. Ko-banê topraklarının bereketini çaldılar. Kurdukları bahçeleri yağmaladılar, ettikleri ağaçları köklerinden söküp attılar.

Betondan fırınlarda ekmek pişirdiler, ekmek kokusundan çok gaz kokusu yayıldı ortalığa. Yuvarlak ince ekmekleri poşetlere koyup sattılar.

Siz kendinizi yormayın, size ne kadar ucuz ekmekler yapıyoruz. Bunu bulduğunuza şükür edin, dediler.

Arîya, ekmeğin ardından çok gözyaşı döktü. Her gün ekmek kokusunun evini sardığı, ellerine dolandığı zamanı düşündü. Ekmek pişirmek için ocağın yanına oturduğunda bir tas su dökerdi kızgın saca, ısınan damlalar ateşe ulaşırdı. Payını alınca çözülürdü ateşin dili. Altında ateşin korlaştığı sacın önünde terlerdi, eteğinin ucuyla terini silerdi. Renkli fistanı una bulanırdı, un zerrelere mavi gözlerini örten kirpiklerinin üzerinde beyaz bulutlar misali toplanırdı. Göğün bakmasına gerek kalmazdı. Kirpikleri açılıp kapandıkça ak bulutlar mavi gökte oynasardı. Arîya, gelip geçenlere pişirdiği ekmekten ikram ederdi, yoksulluk uzaklaşırdı. Karıncalar, dökülen ekmek kırıntılarını yeraltındaki yuvalarına taşırdı, kuşlar ise ağaç dallarında bekleyen yavrularına...

Arîya'nın bir teknelik hamuruyla insan, hayvan, börtü böcek doyardı. Bir şehir doyardı, bir ülke doyardı. Buğdayı çalınan tekne, açlığı görünce utançından çatlardı da çalan insan utanmazdı.

Arîya, yumruklarını sıktı, ufka dek uzanan buğday tarlalarına baktı. Olgunlaşmış buğday başaklarının rüzgârda salınışını izledi. Ekmek kokusunu alıp da başakların etrafında uçan börtü böceğe üzüldü.

“Bu, buğdayı eken, ekmeği pişiren kadının binlerce yıl sonra ekmekten koparılışıdır. Bakın, dağlara gidiyorlar, zindanlardan dönemiyorlar. Sokak ortasında vuruluyorlar. Ekmek kavgası biterse hayat da biter, ekmek kokusunu unutmayın. Elinizi buğdaydan, ekmekten uzaklaştırmayın” dedi.

O günden sonra kendini arayan her kadın, ekmek kokusunu özledi. Kadınları, ekmek kokusundan koparmanın ahı dolandı yeri göğü... Kadın toprağını aradı, özgürlük ekmek kokusunu, buğday tanıdığı elleri, tahta tekne buğdayını...

“Özgürlüğün ateşleri yanınca Miştenur'da, ekmeğin kokusu sarınca evleri, en sonunda buğdaya benzeyecek herkes” diye bağırdı Arîya. “Ellerinin değdiği her ağaca, her başağa benzeyecek. Buğdaya benzeyen herkes iyiliği arayacak, kötülüğe karşı iyiliği savunacak. Özgürlük orada başlayacak.”

Rüyanın Kapısı

O gece, Fırat nehrinin kıyısında bulunan iki gözlü eve bir ülkenin kaderi sığmıştı. Zerkotek köyündeki evinde birkaç yıldır yalnız yaşayan yaşlı Zêran'ın henüz gelecek zamandan haberi yoktu.

Zêran, yatma, misafir ağırlama, yemek yeme ve daha birçok iş için kullandığı odasındaki tahta yatağa dönüp duruyordu. Gecenin bir yarısıydı, O, uyuduğunu sanıyordu. Oysa uyku değildi bu, bambaşka bir zamanın içinde yol alıyordu.

Odanın üzerine karanlık çökmüştü, dumanlar yükseliyordu. Gök yoktu, onun yerine simsiyah bulutlar iç içe geçiyordu. Her tarafta yıkık binalar, evler vardı. Ağaçlar parparça olmuştu. Hayvanlar ortalıkta dolanıyordu. Kokulardan midesi bulanıyordu. Sesler çıldırtıcıydı. Hangi yöne gitse yanı başına bombalar düşüyordu. Dağılan parçaların vızıltısı kulaklarını sağırlaştırıyordu. Kapıyı bulmalıydı, buradan kurtulmalıydı. Allah'ım bu küçük odaya bu kadar şey nasıl sığdı diye düşündü.

Ellerine baktığında küçüldüklerini gördü, ayaklarının da öyle. Küçük bir kız çocuğuydu.

Yürüyor yürüyor ama bir çıkış bulamıyordu. Ağlıyordu. Çamura bata çıka ilerliyordu, elbisesinin etekleri hep çamur içindeydi. “Tövbe tövbe Allah'ım ben nasıl çocuk oldum, yaşımı bile hatırlamayacak kadar yaşlıyım” diyordu. Ama bir çocuk gibi anesini arıyordu, çağırıyordu. Hiç kimse duymuyordu Zêran'ı.

Nihayet yıkık bir evin önünde yaşlı bir kadın gördü. “Bana yardım edin” diye bağıarak yanına yaklaştı. Yaşlı kadın gayet sakindi.

“Korkma kızım korkma yürümeye devam et, yıkıntıların sonunda bir çıkış var” dedi.

Zêran, kadının sakinliğine hayretle baktı. Yaşlı kadın ellerini açıp ona doğru uzattı. Elinin içindekine şaşırarak baktı Zêran. Bu Fırat kıyısında uzanan iskeletin elinde gördüğüm kuş, diye düşündü. Başında kuş bulunan el uzunluğunda bir demir. Te-dirgin oldu.

Yaşlı kadın, “Korkma al bu senin, hiç kaybetme. Unutma yıkıntıların sonunda bir kapı var” diye tekrarladı.

Zêran, kuşu alıp sokağın sonundaki kapıya ulaşmak için koştu. Arkasına bakınca sadece bir kuşun havalandığını gördü. Sabah gözlerini açtığı odaya dikkatle baktı. Her şey yerli yerinde, derin bir nefes aldı, “demek rüyaymış gördüğüm” diye düşündü. Kalkıp dışarı çıktığında köy halkındaki koşuşturmayı görünce telaşlandı. Önce Fırat suyuna dönüp dua etmeye başladı. Henüz duasını bitirmemişken komşuları koşarak yanına geldi.

“Sen ne yapıyorsun burada, diyorlar ki kapkara giyinen adamlar gelmiş, herkesi öldürüyorlar. Hadi toparlan gidiyoruz” deyip aynı hızla geri gitti.

Zêran hiçbir şey anlamamıştı. Köy halkının eşyalarını sırtlanmış yola koyulduklarını görünce yanlarına gitti.

“Evlerinizi bırakıp nereye gidiyorsunuz? Korkmayın, geçecek her şey. Gitmeyin n’olursunuz gitmeyin.”

Hiç kimse onu dinlemiyordu. Arabası olan alabildiği eşyasını doldurmuş, eşeği olan eşeğine yüklemiş, arabası olmayan eşyasını sırtına almış yayan yola düşmüştü. Zêran köyün çıkışına kadar gitti, biri dinlemese diğeri dinler diyerek herkesin önüne geçip anlatmaya çalıştı, yeminler etti.

“Korkmayın, rüyamda gördüm, hiçbir şey olmayacak, gitmeyin.”

Bir süre sonra ağlayarak yakarmaya başladı. Ellerini yüzüne sürüyor, dizlerine vuruyordu. Takatten düşüp köyün çıkışında yere yığıldı.

“İnanın bana, bu bir rüya! Az sonra uyanacağız ve bitecek. Yeniden yaşamımız her günkü gibi sürecek” dedi az duyulacak bir sesle. Son sözleri, yığıldığı yerde kendi kendine tekrarlardı.

Artık yanından geçenler ona acıyarak bakıyordu. “Delirdi kadın delirdi, elbet delirmek normal” deyip yollarına devam ediyorlardı. Neyse ki komşusu Werde yardımına koştu. Kolundan tutup kaldırmaya çalıştı.

“Zêran Teyze, gel Allah aşkına gitmek zorundayız. Her yerde çatışmalar başlamış. Kimi bulsalar öldürüyorlarmış. Hadi kalk bizimle gel.”

Yığıldığı yerden kalktı yavaşça, hiçbir şey düşünmeden suyun kıyısına doğru yürüdü, Werde de arkasından. Sazlıkların arasında bir şeyler arıyordu. Werde ise kolundan çekip götürmeye çalışıyordu. En sonunda suyun kıyısında uzanmış iskeleti buldu. Demir kuş da göğsünün üzerindeydi. Fırat suyunun çekildiği sazlıkların içinde hangi zamandan kaldığı henüz bilinmeyen mezarlar çıkmıştı. Bu mezarlarda bulunan her iskeletin sol avucunda, el uzunluğunda bir demir ve ucunda küçük bir kuş vardı. Zêran, gördüklerini o güne dek kimseye anlatmamıştı.

“Biliyordum işte burada beni bekliyor” diye fısıldadı. Gözleri parladı. Kuşu aldı, mezaradaki iskeletin yaptığı gibi kalbinin üzerine koydu. Ruhu bambaşka bir dünyada kalmış, safi bir beden Werde’nin ardından yollara düştü. Hâlâ yıkıntıların ardındaki kapıyı düşlüyordu.

Rêvana’nın Fotoğrafi

Kobanê’nin güneyinde kara giysili adamlara karşı savaşıyor Rêvana. Annesi ise, köyü Xanikê’nin sokaklarında telaş içinde. Herkes köyü terk ederken o elinde Rêvana’nın fotoğrafı, kapıdan kapıya koştu. Gözlerinden yaşlar akarken, “N’olursunuz, kapıları kilitlemeyin. Kızım ve arkadaşları gelecek. Belki bir şeye ihtiyaçları olur” dedi. Eşyasını alıp yollara düşenlerin tek düşüncesi ise bir an önce köyden uzaklaşmaktı.

Kilitlenmiş kapılara vurdu telaşla. Sonunda çaresiz, elinde Rêvana’nın fotoğrafı evine döndü. Rêvana’nın bahçede ektiği güllere baktı; kırmızı, beyaz, pembe güller açmıştı. Çöktü evinin avlusundaki nar ağacının altına. Nar ağacına söyledi derdini, ağladı. “İnsanın ömrü az olursa daha çok fedakar olurmuş, Rêvana’m da fedakardır. Ah kızım şimdi neredesin” diye diye inledi.

Rêvana’nın bir yıl önce kuzenlerinin düğününde çektiği fotoğrafa baktı uzun uzun. Fotoğraftaki Rêvana, beyaz benekleri olan siyah bir perdenin önünde, giydiği beyaz elbise ayak bileklerine dek iniyordu. Siyah saçları sağ omuzundan göğsüne dökülüyordu. Esmer teninde bir çift siyah göz, uzaklara bakıyordu. Rêvana, fotoğrafın arkasına bir dörtlük yazmıştı:

“Derdimi dalgalara söyledim, dalgalar yükseldi

Derdimi ay ışığına söyledim, özür diledi ve kayboldu

Yüreğime söyledim derdimi, seni çok seviyorum, dedi

Gel götür beni yüreğim, yaralıyım, gördüklerim bana fazla...”

Rêvana’nın annesi, eşi ve çocuklarının onu beklediğini görünce kalktı. Fotoğrafla birlikte Rêvana’nın resmettiği kadın portrelerini, makrodan ördüğü el işlerini alıp çantasına koydu ve gözünde yaşlarla yola koyuldu. Evinin kapısını da Rêvana ve arkadaşları için açık bıraktı.

Bulut Yağmuru

Siz hiç bulut yağmuru gördünüz mü? Ben gördüm. Aslında hayatımda hiç görmediğim şeyleri gördüm burada. Kobanê’nin Güney cephesinde savaştayım. Adım Rêvana. Savaştan önce şehrin batısındaki Xanikê köyünde yaşıyordum.

Bugün Idîqê köyünde savaşıyorum. Çok arkadaşım öldü. Taşlardan ördüğümüz mevziinin içinde yalnız kaldım. Hangi gündeğim bilmiyorum. Günlerdir saçımı taramadım. Toz toprak içinde, rengi değişti artık; saç örüğüm yapış yapış oldu. En son saldırı başlamadan önce banyo yapmıştım.

Bugün silahımda atacak kurşun kalmayınca yağmur yağdıramayan bulut geldi aklıma. Çocukken duymuştum. O hikayeden sonra bulutlara olan sevgim ve ilgim arttı. Derlerdi ki, çok zaman önce bir bulutun hiç suyu kalmamış. Öylesine hafiflemiş ki yağmur yağdıramamış. Topraklar çatlamış, ürün vermez olmuş, insanlar arasında açlık başlamış. Beyaz bulut, yerde yağmuru bekleyenlerden utanmış, “Yağmur yoksa ben yağarım” demiş. Yağmış beyaz bulut, toprağa değdikçe erimiş beyaz kartopları gibi.

Bulut yağmuru var bugün. Parça parça bulut yağıyor. Saçlarımda bulut topakları oluştu, kardan daha beyaz.

Benim de kurşunlarım bitti bugün. Kurşunsuz bir savaşçı ne işe yarar ki! Yarayabilir dedim. Ne yapabilirim diye düşünüyorken bulut geldi aklıma. Benim de bedenim var sadece.

Benim adım Rêvana. Bugün Idîqê köyünde savaşıyorum.

Gidiyorum ben de bulut gibi yağmaya. Buluta kardeş olmaya. Siz görmediniz ama yağıyorum bulut gibi. Önce saçlarım tel tel dökülüyor, sonra ellerim parmak parmak saçılıyor. Sonra ayaklarım, gözlerim, her bir parçam. Bedenim parça parça yağıyor, kara adamların üzerine...

Yok oluyorum sanmayın. En az bulut kadar mutluyum.

Bulut kadar dolu dolu... Bulut kadar...

Gidiyorum ben de bulut gibi yağmaya. Buluta kardeş olmaya. Siz görmediniz ama yağıyorum bulut gibi. Önce saçlarım tel tel dökülüyor, sonra ellerim parmak parmak saçılıyor. Sonra ayaklarım, gözlerim, her bir parçam. Bedenim parça parça yağıyor, kara adamların üzerine...

Yok oluyorum sanmayın. En az bulut kadar mutluyum.

Bulut kadar dolu dolu...

Bulut kadar...

Siyah Taş

Jiyan, Kobanê'nin batısındaki Minaz köyünün tepesinde taşlarla konuşuyor. Taşlara soruyor, karşılığı olmayan sorularını. Taşlara anlatıyor savaşın kalbinde açtığı yaraları. Kuru otlarla kaplı nemli toprağa uzanmış sereserpe. Karşıdan gelen mermiler, korunmak için başının önüne koyduğu siyah taşın gövdesinde küçük çukurlar açıyor. Taşlardan saçılan minik parçacıklar değişiyor Jiyan'ın alnına. Hiç farketmiyor bile. Giderek küçülen siyah taşta bakıyor, etrafında elinin ulaşamadığı taşlar da Jiyan'a. Bir milim bile yerinden kıpırdasa karşıdan

gelen mermilerden biri onun alnını bulacak. Bu yüzden başka hiçbir taşta ulaşamıyor eli.

Mermiler değdikçe küçülen taşın kuvveti azalınca küçücük tümsekten düşüyor. Jiyan taşı yeniden alıp başının önüne koyarken “Ey siyah taş sen de parçalanırsan insan nasıl dayanır bu savaşa” diyor.

“İşte taş olmak böyle bir şey” diye fısıldıyor taş.

Jiyan, düşmanı ile arasındaki metreleri sayıyor, bir de mermilerini. Kopan parçalarından sonra hafifleyen taşta, savaşın ağırlığını, zamana yenilen insanın kaderini anlatıyor.

“Ağırlığım taşıdığım anılardandır” diye fısıldıyor taş.

Jiyan'ın arkadaşları yetiştiğinde taş ortadan ikiye bölünüyor; anılar dağılıyor Minaz tepesine. Sayısız fısıltı yerleşecek bir gövde için taştan taşta doluyor. Bulamazlarsa boşlukta salınacaklar sonsuza dek.

Jiyan, hayatını kurtaran siyah taş hiç unutmuyor, savaşı her anlattığında onu anıyor. Alnında siyah taştan kalan parçalarla birlikte uzun çok uzun zamanların anılarıyla...

Sêvê u Xoxê *

Savaşçılar, o gün sabah erkenden sivilleri Tîl Xezal köyünden tahliye etmek zorunda kalmıştı. Çünkü köyün güneyinde şiddetli çatışmalar yaşanıyor. Tüm köylüler, araçlarla Kobanê kent merkezine taşınmıştı, biri hariç. Sêvê, köyün arkasındaki tepede savaşçılarla birlikte bekliyordu. Savaşçılar onu geri göndermek için ısrar ettiklerinde, ağlayıp köyde kalan Xoxê'den söz ediyordu.

Savaş Tîl Xezal köyüne yaklaşıp dek yaşlı Sêvê, Xoxê ile birlikte yaşıyordu. Eşi öldükten ve çocukları kendi hayatlarını kurduktan sonra tek arkadaşı Xoxê olmuştu. Bu arkadaşlık, Xoxê henüz iki yaşında eve getirildiğinde başlamıştı. “Benim adım Sêvê, seninki de Xoxê olsun” demişti. Böylece evin bir parçası olmuştu Xoxê. Uzun yılların ardından ikisi de yaşlanmıştı. Ancak Sêvê, onunla konuşur, dertlerini anlatırdı. Xoxê ise ses çıkarmadan bakardı...

Sêvê öğlene kadar, savaşçılara Xoxê'ye olan sevgisinden söz edip durdu. Savaşın içinde yaşlı Sêvê'nin inatıyla uğraşmak kimilerini sinirlendirmişti. Ama acısını anladıkları için de sabırla onu ikna etmeye çalışıyorlardı. Gündüz vakti köye gitmenin

* Kürtçe'de kadın ismi olarak kullanılan Sêvê ‘elma’, Xoxê ise ‘şeftali’ anlamına geliyor.

mümkün olmadığını, ancak riskli olmasına rağmen akşam gidip bakacaklarına söz verdiler. Hatta köyün karşısına getirilen tankları dahi göstermişlerdi. Ancak Sêvê vazgeçmiyordu, Xoxê'yi almadan tek adım bile atmamakta ısrar ediyordu. Savaşçılardan gizli köye gitmeye bile kalkışmıştı.

“Benim Xoxê köyde kaldı, onu almadan bir yere gitmem. Kim bilir onu yerler mi, ne yaparlar” deyip ağlıyordu. O ağladıkça savaşçılar da köyde birini bıraktıkları için üzülüyordu.

Savaşçılardan Serhat'a, Sêvê'yi sakinleştirme ve kente götürme görevi verilmişti. Bir taraftan da köyde kalan yakını hakkında bilgi almaya çalışıyordu.

“Teyze Xoxê kim, çocuğun mudur köyde kalan?” diye sordu Serhat.

“Çocuğum değil ama çocuğum gibi seviyorum onu, yıllardır birlikte yaşıyoruz”

“E teyze nasıl bıraktın orada...”

“Almama fırsat kalmadı, tarladaydım. DAİŞ gelmiş dediler, aniden herkesi çıkardılar köyden, dönemedim bir daha. Söyledim kimse beni dinlemedi.”

“Tamam, merak etme kurtaracağız onu. Kaç yaşında peki, kendisi yürüyemiyor mu?”

“Nasıl yürümez, yürüyor tabii. Ama benim gibi yaşlıdır o da.”

“Hele bize tarif et hangi evdedir, arkadaşlar akşam gidip almaya çalışacak.”

“Köyün girişinde üçüncü ev, kapısı yeşil. Evin yanında küçük bir ahır var, orada.”

“Ne işi var ahırda, oraya mı saklanmış diyorsun, belki çıkmıştır oradan.”

“Oğlum nasıl saklansın kocaman inek, şaka mı yapıyorsun.”

Savaşçı şaşkınlıktan çığlık atınca arkadaşları merak edip yanına geldi. Gerçeği öğrendiklerinde hem gülmüş hem de kızmışlardı.

“Teyze sen sabahın inekten mi bahsediyorsun” diye sordu Serhat, hâlâ şaşkınlıktan ağzı açıktı.

Sêvê ise çevredekilerin şaşkınlığına şaşırılmıştı. Sakin bir şekilde “Hee sen ne sandın ki!” dedi.

“Teyze sen bu kıyemeti inek için mi koparıyorsun, Allah aşkına! Niye demiyorsun ineğim orada kalmış.”

“Onun adı Xoxê'dir. Sen sordun mu inek mi insan mı, nerden bileyim sen anlamamışsın. O da evimin bir parçasıdır, bir candır.”

Arîn Mîrkan

Mîštenur'un eteklerinde Kobanê, Arîn'in eteklerinde Mîštenur. Salınıp durdular zamanın beşiklerinde.

Şehri koruyan tepede en zor zamanlar yaşanıyordu. Kobanê'nin etrafı sarılmıştı. DAİŞ, Mîštenur tepesini de alırsa şehrin merkezini işgal edecekti. Bu işgal yayılacaktı, sadece topraklar boyunca değil, zamanlar, yürekler boyunca yayılacak, korku saracaktı yeryüzünü.

Bunu anlayan Arîn, “Korkuyu korkutmak gerek” dedi.

Artık en koyu anındaydılar gecenin, en dibindeydiler kuyunun. Zamanıydı yükselişin.

Bir ateş aradı Arîn. Ülkesi için toprağa düşen savaşçılara sordu. Başlarını sevdiği birinin kucağındaymış gibi toprağa dayamışlardı. Zozan, Êrîş, Emin, Rêvana, Peyman, Rodî oradaydılar.

Evlerin bacalarına sordu, duman tütmüyordu, yıkılmışlardı. Mîštenur'un kadim mağaralarına sordu, henüz atılmayan bir toprak yığını vardı üzerlerinde. Kimsede ateş yoktu, öyleyse kendisi yaratacaktı.

Yedi dipsiz vadiyi geçmek ve ateşe ulaşmak için yedi bomba topladı.

Arkadaşı Yuhannus telsizden “Arîn sakın oraya gitme” dedi.

“Gitmeliyim” dedi Arîn, “Bu, ölmek değil yeniden doğmak için.”

Simurg masalındaki yedi dipsiz vadiyi geçmek neydi ki! Arîn, kendini ve eteklerindeki şehri küllerinden yeniden yaratacaktı. Önce kurşun yağmurlarını ve siyah barut bulutlarını geçti Arîn. Evler boyunca birbirine bağlanan mayın tarlalarını geçti. Patlayıcı yüklü arabaların arasından süzüldü. İnsanların turuncu elbiseler giydirilerek konulduğu kafeslerin alevlerini aştı. Demirlerinde kanın kuruduğu çarmıhları da geride bıraktı. Bedeni toprağa gömülerek taşlanan kadınların arasından koştu.

Hangi zamandayız, diye düşündü Arîn. Bunca acı nereye sığacaktı, bunca çığıltı hangi evren kucaklayacaktı.

Elinde yedi bomba, Arîn'in zılgıtları yankılandı Mîštenur tepesinde. Durdu kara giysili adamlar, tankları durdu. Korku içine büzüldü.

Arîn'in saçları, kızıl güneşin saçaklarında. Kızıl bir rüyanın içinde Arîn. Saçları, Mîštenur tepesi, önünde uzanan ova, gerideki şehir, kuşlar, her şey kızıl. “Bu kızılık ateşin, küle dönüşeceğiz. Sona geldik ve yeniden başlıyoruz” dedi Arîn.

Ardı ardına patlattı elindeki bombaları. Her patlamada ateşler yandı Mîštenur

tepesinde. Ve küller saçıldı Kobanê toprağına. Arîn, Dicle'ye ulaşmak uğruna karanlık boyunca akan Fırat'ı gördü. Yıkıntılar içindeki ülkeyi aştı. Mezopotamya ovasından Zagrosların zirvelerine ulaştı. Dağların zirvesinde yeniden gülümseyen yüzüne kavuştu.

Arîn Mîrkan'ın bedenini arayanlar, yedi bomba ile gittiği yerde bir avuç külün üzerinde daha önce hiç görmedikleri bir kuş tüyü buldular sadece...

Delila'nın Çizdiği Son Resim

Delila, çocukluğundan beri resim çiziyor. Bahçeden çiçek, yaprak, ağaç kabukları, ovalardan çeşit çeşit kuş tüyü topluyor. Eve getirip resimlerini çiziyor, beyaz kağıtlara. Mutluluğu resim çizerek öğreniyor. Çocuklara da bu mutluluğu öğretmek istediği için resim öğretmeni oluyor, ama zamanı yok. Çünkü Kobanê çocuklarının resim çizdiği damları işgal ediliyor. Delila da Kobanê'ye gidiyor, en çok oranın ihtiyacı var mutluluğa.

Gözlerini kapıyor, en son çizdiği resim geliyor aklına, bir bahar günü iki kadın çiçekli kırlarda koşuyor. Yüzlerini döndükleri dağların zirveleri hâlâ karlı, eteklerinden beyaz köpüklü sular akıyor aşağılara.

Gözlerini açıyor, gökyüzü kara bulutlarla kaplı. İki arkadaşıyla birlikte Miştenur tepesinde mevzide. Tepeye gelmeye çalışan kara giysili adamlara ateş ediyor. Çatışmanın her anı kafasına çiziliyor.

Gözlerini yumuyor, kırlarda koşan kadınlar kahkahalarla gülüyor. Az sonra beyaz çiçekli badem ağaçlarına ulaşacaklar. Her taraf yemyeşil, Gever'in göğü masmavi.

Gözlerini açıyor, barut kokusu genzini yakıyor. Mevzide yalnız artık, iki arkadaşının kanlı bedeni uzanıyor yanında. Delila'nın mermisi bitiyor, yerdeki arkadaşının silahını alıp ateş ediyor. Kara giysili adamlar, yalnız olduğunu anladıkları için onu yakalamak istiyorlar. Telefonu çalıyor, arkadaşları yardıma gelmek istiyor. Delila, artık çok geç diyor, arkadaşları tehlikeye atmayın. Beni sağ yakalamak istiyorlar. Ama basaramayacaklar. Miştenur tepesini çiziyor sonsuzluğun patikalarına.

Delila, bombanın pimini çekiyor. Miştenur tepesindeki her mevzi, mevzilerde çatışan her savaşı Delila'nın yüreğine çiziliyor.

Gözleri gökte, öylece kalıyor Delila. Savaşı gözleriyle çiziyor, karanlık gökyüzüne. Badem ağaçlarının beyaz çiçeklerini karanlığın ortasına seriyor. Yarılan gökten ışık sızıyor yeryüzüne.

Yedi Yıldız

Zernişan Rojhilat, Urmiye'den çıktı yola, dağları dolanan patikalardan yıldızları takip ederek Kobanê'ye ulaştı. Çatışmaların en yoğun olduğu doğu cephesinde savaştı.

Göğüs göğüse çarpışmayla geçen o günün sonunda bulduğu kısa bir zaman aralığında Nesrin'e yedi yıldız anlattı. "Yedi gece yedi yıldız sayın" demişti annesi; "Yedi gece yedi yıldız sayarsanız, o vakit dileğiniz gerçekleşir." Hemen o akşam, küçük kardeşiyle dışarı koşup yıldız saymaya başlamışlardı. Ama ne dilediklerini hatırlamadı bir türlü.

Kobanê göğü yıldızlıydı. Zernişan, içinden bir dilek tuttu ve karanlığı aydınlatan yedi yıldız saydı. Nesrin, "Ya gök bulutla kaplanırsa, yağmur yağarsa ne olacak" diye sordu.

Zernişan, "O zaman yerdeki yıldızları sayarım" diye cevap verdi.

İkinci gece, gündüz başlayan çatışmalar gece de devam etti. Paramaz şehit düştü dediler. Zernişan, "Biri Paramaz" dedi ve gökten altı yıldız saydı.

Üçüncü gece, uykusuzluktan gözleri yanıyordu, yorgundu. Göğe bakmayı unuttu. Telsizden "Arîn, Miştenur'un eteklerinde kendini feda etmiş" dediler. Zernişan, "Bir Arîn, iki Nujyan" dedi. Göğe döndü yüzünü ve beş yıldız saydı.

Dördüncü gece, gök bulutlandı. Saatlerce göğe bakma fırsatı dahi bulamadı. Gün doğmadan önce göğe baktığında aralanan bulutlardan sabahyıldızını görünce gülümsedi. "Bir Siyabend, iki Zinar, üç Hêlîn" dedi ve sabahyıldızıyla birlikte dört yıldız saydı.

Beşinci gece, "Yuhannus ve Diyar şehit düştü" dediler. Zernişan, "Bir Yuhannus, iki Diyar, üç Mazlum, dört Bêrîtan" dedi ve gökten üç yıldız saydı.

Altıncı gece, Zernişan düş vadilerine açılan yolları adımladı. Doğup büyüdüğü masal diyarını özledi ve gecenin yıldızlarına sığındı. "Bir Cûdî, iki Eylem, üç Kurtay, dört Bêrîvan, beş Nudâ" dedi ve gökten iki yıldız saydı.

Yedinci gece, masalın en uzun gecesi. Günlerdir yoğun çatışmada Zernişan, toz, barut içinde her yanı.

"Yedi gece yedi yıldız sayın" demişti annesi; "Yedi gece yedi yıldız sayarsanız, o vakit dileğiniz gerçekleşir." Hemen o akşam, küçük kardeşiyle dışarı koşup yıldız saymaya başlamışlardı. Ama ne dilediklerini hatırlamadı bir türlü. Kobanê göğü yıldızlıydı. Zernişan, içinden bir dilek tuttu ve karanlığı aydınlatan yedi yıldız saydı. Nesrin, "Ya gök bulutla kaplanırsa, yağmur yağarsa ne olacak" diye sordu. Zernişan, "O zaman yerdeki yıldızları sayarım" diye cevap verdi.

48. Cadde'nin hemen yakınında bir binada mevzide. Gece yarısına dek son nefesine kadar çarpıştı.

Gözleri kapanmadan önce 48. caddeye yedi yıldız düştüğünü gördü. Topladı onları Zernişan, tek tek sayıp avucuna koydu. Altı taneydi, ne kadar aradıysa bulamadı yedincisini.

“Yedinci Zernişan, yedinci Zernişan...” diye fısıldadı biri kulağına.

Yüzü yaldızlandı, son birkaç kelime, zayıflayan sesinden cümle olamadan çıktı; Yıldızlar... Yedi yıldız... Dilek... Kobanê özgür...

Zılgıt

Kobanê'de savaşan kadınların ikinci bir silahı vardı. Uzun zamandır Kürt kadınlarının direniş çığlığı olan zılgıt. Bu silahı en çok da Korik köyünden savaşa katılan Sozdar kullandı. Sozdar, o gün Mištenur yamaçlarında savaşıyordu. Çatışmanın en kızgın anında Sozdar ve yanındaki kadın savaşçılar birden ateş etmeyi kesti. Erkek savaşçılara da ateşi kesmeleri ve susmaları için işaret etti. Ne olduğunu anlamadılar ama elbet bir nedeni var diyerek kestiler ateşi.

Üç kadın aynı anda seslerinin son perdesine kadar zılgıt çekmeye başladı. Kara giysili adamlar da sustu. Kadınların zılgıtı onları çıldırtıyordu. Kimi kulağını kapatıyordu, kimi mevzisinin kıyısına sınıyordu. Kadınların elinden ölmek istemiyorlardı. Bir kadın onları vurursa uğruna yeryüzünü cehenneme çevirdikleri cennete gidemeyeceklerdi.

O an Mištenur'un yamacında tek duyulan ses kadınların zılgıtıydı. Dakikalarca sürdü kadınların zılgıt çığlığı. Erkek savaşçılar kadar DAİŞ'liler de merak etti bu durumu. Dört DAİŞ'li mevzinin üzerine çıkarak sesin geldiği yöne bakmaya çalıştı. Kadınların mermilerinin kalmadığını ve bu yüzden zılgıt çektiklerini düşündüler. Ancak kadınlar, onlar mevzinin üzerine çıkar çıkmaz ateş etti. Dördü de geriye doğru düştü. Kadınların çığlığına zılgıt çekemeyen erkekler de bağırarak katıldı. Sozdar'ın planı başarılı olmuştu. Zılgıt, Kobanê savaşı boyunca kadınların ikinci silahı oldu.

Kanlı Su

Sara ve Adlê haftalardır Kobanê'de savaşın ulaşmadığı bir kuytulukta savaşçıların kanlı çamaşırlarını yıkıyorlar. Savaşçıların kirlenen giysileri o kuytulüğün bir köşesine yığıyor. İki kadın etraftan buldukları tahtalarla ateş yakıyorlar. Ateşin üzerine koydukları kazanlarda su ısıtıyorlar. Her birinin önünde bir leğen, kanlı

çamaşırları yıkamaya başlıyorlar. Gözlerinden akan yaşlar kanlı suya karışıyor. Üçüncü giyside su kıpkırmızı oluyor.

Soğuktan elleri morarmış. Solukları ile ısıttıkları ellerinin yeniden buz kesilmesi için birkaç saniye yetiyor. Buna aldırış ettikleri yok. Çünkü onlar, bir rüyanın araladıkları perdesinden ötesini görüyor.

Sara ve Adlê, kırmızı suya bakıyor. Suda, resimler beliriyor. Savaş cephelerinde neler yaşandığını öğreniyorlar. Bazen seviniyor, bazen üzüyorlar. Suda suretler beliriyor. Her giysinin sahibi onlara nasıl öldüğünü anlatıyor. Sonra hayallerini, yarım bıraktıklarını, yapmak istediklerini...

Sara ve Adlê, gördükleri her şeyi hafızalarına kaydediyor. Bir gün Kobanêli çocuklara anlatacak çok şeyleri olacak.

Bu sırrı hiç kimseyle paylaşmıyorlar. Birileri yanlarına yaklaştığında, hiçbir şey olmamış gibi yeni bir elbiseyi leğenin içine atıyorlar. Savaşta neler olduğuyla ilgilenmiyorlar. Cephelerde neler yaşandığını, kimin öldüğünü, kimin yaralandığını hiç sormuyorlar. Kirlenmiş giysileri getirenler, bir şeyler anlatmak istediklerinde, “Biliyoruz” diye cevap veriyorlar. Hiç kimse bu durumdan şüphelenmiyor.

Tüm giysileri yıkadıktan sonra biriktirdikleri kanlı suyu ağaçların köküne döküyorlar.

“Ah yiğit insanlarımızın kanı boşa gitmesin, ağaçlar kan ile sulansın” diyorlar.

Küpeler

Şehirdeki herkes nasıl kurtulacağını düşünüyor, Maram ise küpelerini... Sevmekten öte bir şey bu, ona verilen bir görev, küpeleri koruyup torunlarına kadar ulaştırması gerek. Kobanê savaş içindeyken onları nasıl saklayacağını düşünüyordu.

Maram, aynanın karşısına geçtiğinde yüzüne değil kulaklarındaki küpelere baktı. Ortasında mavi boncuğun olduğu iki gümüş halkayı okşadı. Birinci halka, dikkatli bakınca görülebilecek kadar küçük on iki tane kuş desenli direk ile ikinci bir halkaya bağlanıyordu.

Onlara dokununca on yıl önce ninesinin söylediklerini hatırladı yeniden. Maram, henüz on bir yaşındaydı, çok sevdiği ninesi yatağında inliyordu. Ölmeden önce Maram'ı yanına çağırmış ve avuçlarına küpeleri bıraktıktan sonra şunları söylemişti:

“Bu sana anlatacağım son masal Maram. Beni iyi dinle ve asla unutma.”

Maram, hiçbir şey anlamamış, sadece şaşkın bir şekilde avuçlarındaki küpelere bakmıştı.

“Maram, sana çok masal anlattım ya, büyüdüğünde beni anlayacaksın. Bu zamandır kızım, bak şimdi buradayız” demişti, halkanın altıncı sütununu işaret ederek. “Savaşın tam ortasındayız. Bu küpeleri bana ninem vermişti. Şimdi senin, sen de torunlarına vereceksin. Son halkaya kadar ulaşana dek hep burada kalmalılar.” Sonra halkanın başını işaret ederek, “Buraya ulaştığımızda yeniden başlayacağız zamana. Karanlıklar geçecek Maram. Kalbinle düşünmeyi hiçbir zaman terk etme” diyerek son nefesini vermişti.

O günden sonra küpeleri, ninesi verdiği için değil kutsal bir hazine gibi saklamıştı. O anda aynaya bakarken, onları Kobanê’de bırakmaya karar verdi. Küpeleri kulağından çıkarıp, mavi bir kutuya yerleştirdi. Kutuyu, takı ve özel eşyalarının bulunduğu duvar dolabının en arkasına koydu. Odanın kapısını kapatırken, dolaba bakıp, “Şehrimiz kurtulursa küpeler torunlarıma ulaşacak. Ama şehrimiz düşerse küpelerin de bir anlamı kalmayacak” dedi.

Maram, dört ay sonra Kobanê’ye döndüğünde evlerinin yerinde sadece yıkıntılar vardı. Evden geriye tek bir duvar kalmıştı, küpeleri koyduğu dolabın bulunduğu duvar.

Yıldız Tozları

Laleş, Kobanê savaşı boyunca bir odada ölümle birlikte yaşadı. Ölümle uyudu ölümle uyandı. Ölümle konuştu. Rüyalarında ölümle dolandı Kobanê sokaklarını. Tüm bu zamanlar boyunca yanında sadece yaşlı Eyad vardı.

Onların her yarasına tek tek dokunuyordu Laleş. Bedenler, Laleş’in gözlerinden akan yaşlarla ıslanıyordu. Etten geçen her iğne darbesinin içinde yarattığı acının tarifi yoktu. Ama en dayanılmazı, yıkıntıların altından geç çıkarılanlardı; dokunacağı yaraları, temizleyeceği bedenleri yoktu artık. Gözlerini kapıyor. Savaşının rahat uyuması için dua edip, gelecek güzel günlerin hatırına sığınıyordu.

Laleş savaşa katılmak için ısrar etse de ona savaşçıların bedenlerini son yolculuklarına hazırlama görevi verildi. Eyad ise elinde silahı odanın koruyuculuğunu yapıyordu. Bazen de Laleş’e yardım ediyordu. O anlarda utanıyordu Eyad, “Ey ölüm ben sana daha yakıным. Benim gibi yaşlı bedenleri geçip gençleri alıyorsun” deyip sessizce ağlıyordu.

Odaya her gün savaşçıların solgun bedenleri getiriliyordu. Sıcaklığını yitirmiş, günlerce savaşmaktan yorgun düşmüş, aç kalmış savaşçılara aitti. Laleş, makası eline alıyor, önce üzerlerindeki parçalanmış giysileri kesiyordu.

Her zaman yıkayacak kadar su bulmak mümkün değildi. Bu yüzden sıcak suyla ıslattığı yumuşak bezi tenlerinin üzerinden yavaşça gezdiriyor, kanı, barutu, tozu, çamuru, teri siliyordu. Onları yeniden bütün haline getirebilmek zordu. Ama Laleş, ailelerin çocuklarının parçalanmış bedenlerini görmelerini istemiyordu. İpliği iğneye geçiriyor, sarkan, kopan, bölünen parçaları birleştiriyordu. Onlara temiz elbiseler giydirdikten sonra Eyad’ın yardımıyla odadaki buzluğa yerleştiriyordu. Sonrası ise toprağa yolculuk zamanıydı.

Onların her yarasına tek tek dokunuyordu Laleş. Bedenler, Laleş’in gözlerinden akan yaşlarla ıslanıyordu. Etten geçen her iğne darbesinin içinde yarattığı acının tarifi yoktu. Ama en dayanılmazı, yıkıntıların altından geç çıkarılanlardı; dokunacağı yaraları, temizleyeceği bedenleri yoktu artık. Gözlerini kapıyor. Savaşının rahat uyuması için dua edip, gelecek güzel günlerin hatırına sığınıyordu.

Ölüme hiç alışamadı Laleş. Hep yıldızları düşündü. Patlayan yıldızların evrene savrulan tozlarının yarattığı yeni yaşamları düşündü. Savaşçıların parçalanmış bedenlerini de yıldız tozlarına benzetti. O küçük odadan her gün Kobanê’ye yıldız tozlarının dağıldığını bir tek o görüyordu.

Benim Bir Adım Var: Sitar

Uzun zamandır bir hapishanede yaşıyorum. Parmaklıklarından dünyaya baktığım bir kafeste. Kaç yıl olduğunu ben de bilmiyorum, sayamadım günleri, ayları, yılları. Hepsi birbirinin aynıydı. Ama bir kadının doğup büyüyeceği, evleneceği ve hatta iki çocuk sahibi olabileceği kadar yıl geçmiştir.

Her yerde hapishane duvarları gridir, benimki mavi. Her yerde mavi, özgürlüğün rengidir, ben de tutsaklığın. Artık mavi gökyüzünü görmek istemiyorum. Hep yağmur yağsın, kış olsun, fırtınalar kopsun istiyorum. Kara bulutların toplandığını görünce seviniyorum.

Kafesimde her gün dayak, her gün küfür. Vücudumun sağlam kaldığı bir günü hatırlamıyorum. Hep yara çürük içinde, ezilmiş, morarmış halde. Her şey kafesimin içinde olup bitiyor, kimse yaralarımı görmüyor. Dışarıdan bakınca sadece kafesimdir görünen, ben yokum. Biliyorum, mezar taşında bile adım olmayacak. Yine de ölümü düşünmek, yaşamaktan daha fazla mutluluk veriyor. Bunun için evde bir benzin bidonu saklıyorum. Kocam görürse bir de onun için dayak atacak, vücudumun bir parçası daha moraracak. Kızım şimdiden, “Anne babamın seni niye dövdüğünü bana söyle ki ben de evlenince kocamın beni döveceği bir şey yapmayayım” diyor. Ona, “Sen ne yaparsan yap o dövecek bir neden bulur” diyemiyorum.

Günlerdir televizyonda Kobanê diye bir yerde özgürlükleri için savaşan kadınları izliyorum. Savaşttıkları adamların neler yapabileceğine şahidim. Ama o kadınlar güçlü ve cesaretliler. Onların yanında olmak isterdim. Düşündüm de bedenimle olmasa da ruhumla onların yanında olabilmem için engel yoktu. Ruhu şad olsun, ninemi hatırladım. Çok istediğimiz bir şey olmadığında, “Unutma, her zaman yapacak bir şeyler vardır” derdi. Ne yapacağımı biliyordum artık.

Bugün arkadaşım Talaya ile Kobanê’ye destek için yapılan yürüyüşe katıldık. Talaya da şaşırmıştı, çünkü şimdiye kadar çağırdığı hiçbir gösteriye katılmadım. Bugün benim için büyük bir gündü. İlk defa mavi kafesim burkadan çıktım. Talaya’nın getirdiği yeşil mantoyu giyindim, başıma da beyaz bir eşarp bağladım. Bunun için dayak yemek umurumda değildi. Çok kadın toplanmıştı. Baghe Azadi yolunda yürüdük, altında “Kobanê Tenya Nist” yazısı olan güzel bir kadının fotoğrafını taşıdım yol boyunca. Eve dönünce benzin bidonunu tuvalete boşalttım.

Benim bir adım var: Sitara! Afganistan’ın Herat kentinde yaşıyorum.

Saçların Sonsuz Uykusu

Saçlarım uzundu benim. Annemin her sabah okşar gibi tarayarak uzattığı saçlarım. Çocuk rüyalarımda düşlerime köprü olup uzardı; köprüden geçip yıldızların arasına karıştırdım. Büyüyünce her sabah yeşil tarağımın arasından süzülen saçlarımı örerdim omuzlarımdan aşağı. Örüklerimden dağlara uzanan yolları arşınlardım.

Saçlarım şimdi çok uzakta. Saçlarımı görmek istersen eğer fıstık ağaçlarının arasından uzanan yolun sonunda. Güneyin yelleri arasından gelersen kızıl çölü aşman gerek. Kuzeyden gelersen eğer dağları aşmalısın, ardındaki duvarı, sınırı; tel örgüleri parçalamalısın.

Batıdan gelersen eğer denizleri geçmelisin, mavi dalgaların ardında saçlarım.

Doğudan gelersen eğer nehirlerden akman gerek. Dicle’nin az ötesinde, Fırat’ın berisinde.

Başakları olgunlaşmış buğday tarlalarının kıyısından süzülerek, o kente ulaşmalısın. Yıkılmış kentin تنها sokaklarından geçerken taşlara dokun. Yıkıntıların altında atan kalpler var; orada yeni bir dünyayı kurabilecek kadar insan gövdesi, rüyası ve duygusu yatıyor. O rüyaların üzerindeyim, beyaz bulutların hemen altında.

Dalgalar misali yükselen, altında zamanın taşlarını saklayan sarı tepelerin orada saçlarım. Miştenur’un gözlerinin ucunda.

Kobanê savaşında zamanım olmadı, kaç zaman tarayamadım saçlarımı, yeşil tarağım cebimde çürüdü. Adım Beritan, kara giysili adamlarla savaşta yaralandım. Hastaneye çevrilen küçük odada yaralarımın iyileşmesini beklerken mevzilerde çatışan arkadaşlarımı düşündüm gece gündüz. Beklemek savaştan daha yakıcıydı. Yaralarım kabuk bağlamadan gizlice yeniden cepheye gittiğim o gün, saçlarım düştü toprağa. Aylar sonra eriyen bedenimden geriye toprağa tutundu saçlarım. Çocukken düşlerimde sabaha dek üzerinde gökyüzünü arşınladığım siyah saçlarım hâlâ Kobanê’de. Eski belediye binasının hemen yukarısında caddenin kenarında sonsuz uykusunda.

Bariş Demek Adalet Demek Değil

Yasalarla
cinsiyetçiliği
yasaklıyorsu-
nuz fakat
gerekli
toplumsal
dönüşümü
sağlamadığı-
nız zaman bu
yasalar
kadınları
korumaya
yetmiyor.

JİNEOLOJİ: Öncelikle kimsiniz, ne yaparsınız, neyle uğraşırsınız onunla başlayalım isterseniz...

Seehaam: Ben Seehaam Samaai¹. Kadın merkezinin yöneticisiyim. Women Legal Centre'da (Kadınların Yasal Merkezi) yaklaşık iki yıl önce çalışmaya başladım. Afrika Feminist Hukuk Merkeziyiz. Hukuki ve kamusal alanda araştırma-soruşturma yoluyla kadın haklarını ilerletiyoruz. Yani esas amacımız feminist bir hukuk geliştirmek ve kadınların gerçekliklerine denk politikaların geliştirilmesini sağlamak. Kesişimsel bir feminizm yaklaşımımız var; yani ırk, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim gibi faktörlerin hepsinin kadınların yaşadıklarındaki etkisini ve bunların çeşitli ayrımcılık pratiklerindeki yerini hesaba katıyoruz. Gerçekte şöyle oluyor: Mahkemeye gidebilmek ve söylediklerinin dikkate alınmasını, işlemlerini sağlamak. Kendi başına çok özel bir iş. Merkezde aynı zamanda beş özgün alana odaklanıyoruz. Bunlardan biri kadına karşı şiddet. Cinsel sağlık ve üreme hakları üzerine çalışıyoruz. Kaynaklara ancak ilişkileri içinde erişebilen kadınlar. Güney Afrika'daki önemli sorunlardan biri yasadışı evliliklerin tanınmaması ve aynı evde birlikte yaşayan eşlerinse hiç tanınmaması.

¹ Seehaam Samaai Women Legal Centre (Güney Afrika, Kadın Yasal Merkezi) Yöneticisi

Aynı zamanda istismara açık işçiler üzerine, tarım işçileri, ev işçileri, seks işçileri üzerine. Konut hakkı, barınma gibi sorunları üzerine de çalışıyoruz. Yani, kabaca yaptığımız işi böyle anlatabiliriz. Ve bu çalışmalarımız biyolojik kadınlarla veya kendini kadın olarak tanımlayanlarla ama kadınlarla devam ediyor... Burada çalışanların tamamı da kadın. Şimdi çalıştığım iş böyle fakat geriye gidersek, bundan 20 yıl öncesinde bir kadın hukuk merkezinde stajyer olarak çalışmaya başladım. Hep kadın haklarıyla ilgili çalıştım. Aynı zamanda Ulusal Demokrat Avukatlar Derneği'nin ve Afrika Kadın Avukatlar Derneği'nin üyesiyim. Her iki kurum da ırkçı ve cinsiyetçi olmayan eşitlikçi bir toplum, en azından bir hukuk sistemi görmek istiyor ve en azından hukuk sisteminde dönüşüm sağlanması için çaba gösteriyor ve destekliyor. Merkezdeki çalışmamdan önce İnsan Hakları Vakfı'nda çalıştım. Eskiden aynı zamanda Adalet Bakanlığı'nda hukuki hizmetler biriminin müdürüydüm, yani bir anlamda bütün mahkemeler benim denetimimdeydi. 10 yıl boyunca Western Cape Üniversitesi'nde ders verdim. Ve yine yürüttüğümüz bir hukuk büromuz vardı. İşte hayatım böyle.

Kendimi her zaman her şeyden önce önce bir aktivist olarak görüyorum. Avukat kimliğimden önce aktivist kimliğim gelir. Kendimi aktivist bir avukat olarak, aynı zamanda feminist bir aktivist avukat, bir anne, kız kardeş olarak görüyorum. Şehir merkezindeki küçük bir yer olan Bo-Kaap'lıyım, tarihsel olarak siyahların bölgesi olarak bilinir.

JİNEOLOJİ: Teşekkür ederiz. Şimdi bir başka soru daha. Afrika'da yaşayan kadınların, özellikle siyah kadınların sorunları nelerdir? Siz bu sorunları çözmek için neler yapıyorsunuz?

Seehaam: Kadınların karşı karşıya oldukları en büyük zorluklardan biri şiddet.

Kadına yönelik şiddet en temel sorunlardan biri. Kadına yönelik şiddetin ayrımcı uygulamalardan ve ayrıca kadınların toplum içinde eşit olmamasından kaynaklandığını görüyoruz. Toplum içindeki bu eşitsizliğin, kadınların erkeklerle eşit görülmemesinin kadına yönelik bütün ayrımcı uygulamaların zemini olduğunu düşünüyorum. Bundan ötürü kadına yönelik cinsel şiddet oranı çok yüksek, kadınların toprağa erişimi yok, barınma imkanı yok ve daha birçok sorunla karşı karşıyalar. 1994' ten sonra en iyi kanunlarımız, en iyi politikalarımız varken bile bu yasaların kadınlara yönelik uygulanmaması içindeki bu eşitsizliklerden kaynaklanıyor.

Bu eşitsizlikler sadece devlet nezdinde gerçekleşmiyor, aynı zamanda cemaatimiz içinde yaşanıyor. Kadınlar hiçbir seviyede eşit görülüyor. Ve ikincil vatandaşlar olarak görüldükleri için kanunlar tarafından korunabilseler de barınma hakkında, sokakta, evde ayrımcılığa ve şiddete uğruyorlar. Örneğin, evden ayrılabilmek için

imkanınız, kaynaklara erişiminiz yoksa hane içi şiddete yol açan ilişkide kalmak zorunda kalıyorsunuz, evden çıkamıyorsunuz. Bunlar yaşanan zorlukların bazıları. Fakat en büyük sorun kadına yönelik şiddet.

JİNEOLOJİ: Irkçılıktan sonra en önemli sorunun şiddet olduğunu söylediniz, peki barış sürecinden sonra değişen hiçbir şey olmadı mı? Özellikle ırkçılık sürecinde/Apartheid döneminde kadınların sorunları neydi, bu sorunlar rejim yıkıldıktan sonra değişti mi?

Seehaam: Elimizdeki yasal eşitlik dedikleri şeydi, kanunları, mevzuatları vardı, cinsel saldırı gibi bütün şiddet eylemleri cezalandırılıyordu. Irkçılık, cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve dahasını cezalandırabilecek kanunlar vardı. Fakat sorun davranışta, düşüncede değişmemiş olmamızdı ve ataeril sistem herhangi bir anlaşma ile çözülebilecek bir sistem değildir. Yasalarla cinsiyetçiliği yasaklıyorsunuz fakat gerekli toplumsal dönüşümü sağlamadığınız zaman bu yasalar kadınları korumaya yetmiyor. Toplumsal çözümler bulmak gerekiyor. Çünkü ataerki hangi topluluktaysa oraya göre şekil alıyor. Bu topluluklarda/cemaatlerde, devlette yasalar olmasına rağmen, insanların düşünceleri/zihniyetleri asla değişmedi. Ve günün sonunda bu yasaları uygulaması gerekenler de bu insanlar. 1994²ten sonra yaşadığımız buydu. Hükümet toplumsal cinsiyet eşitliğini getirmek için çok uğraştı fakat bir toplumsal dönüşüm sağlanamadı. Şu an çalıştığımız kadın merkezinde bile sayfalarca bu konu ile ilgili raporlar yazdık, yüksek mahkemeye gittik. Mesela, 1994'e kadar Müslüman evliliklerini örnek vereyim: 1994'te hükümet dini evlilikleri ve özellikle Müslüman evlilikleri incelemeye karar verdi, neredeyse 23 yıl önce! Birkaç dosyanın üzerine gittiğimizde gördük ki bu konuda değişen pek bir şey yok. 1994'ten önce Müslüman evlilikler, yerli evlilikler, velhasıl bütün dini evlilikler ama özellikle İslami evlilikler toplumun etik değerlerine aykırı görülüyordu. Kabul edeceğimiz bir şey değil deniyordu. Erkeklerin birden fazla kadınla yaşamaya başlaması ve bunun geleneksel olarak hala devam ediyor olması tartışılması ve çözüm bulunması gereken bir meseleydi. Bizler de çok eşli evliliğin yasal hale getirilmesi için uğraşıyoruz hala. O zamana kadar bu normaldi çünkü 1994'ten önce çokeşli evlilikler normal görülüyordu. Devlet bu soruşturmayı 1994'ten sonrası için yaptı. Devlet soruşturmaya başladığında, biz hala mahkemelere Müslüman kadınların ilişkilerdeki haklarının tanınması için dosyalar götürüyorduk. Sayfalarca yazdık. Sonunda yaklaşık 2009-2010 yıllarında bunu sağlayacak kanunlar çıkardılar. Ancak 2012 yılına geldiğimizde hala

² 1994 Güney Afrika'da ırkçı Apartheid rejiminin son bulduğu ve Mandela liderliğindeki African National Congress'in (ANC) yönetime geldiği seçimlerin tarihi. Bu tarihten itibaren ülkede ırkçılık rejimi sonlandırılmış, siyahlar ve melezler ülkenin yönetiminde asıl aktör haline gelmiştir.

Mesele kanunların yapılırken kadınların taleplerinin göz önüne alınmaması. Bizler ayrımcılığa uğrayan, tanınmayan Güney Afrikalı Müslüman kadınlarız. Dolayısıyla bu kanunların eşitliği nasıl sağlamadığını görebileceğiniz en tepe nokta.

hiçbir şey olmamıştı ve hala devlet çok eşli evlilik yapılamayacağına ısrar ediyordu. Çok eşli evliliklerde ikinci üçüncü eş olarak evlenen kadınların hakları yasal statüye sahip olmadıkları için evlilik içerisinde hakları korunamıyor. Uzun yıllardır hala Müslüman kadınlar korunmuyor. Ancak 31 Ağustos'ta alınan mahkeme kararında mahkeme Müslüman kadınların “aldatıldığını” söyledi. Yasal evliliğe sahip olmayan kadınlar haklarını kullanabilmeleri için mahkemeye başvurmak zorundaydılar. Devletin zarar uğrattığı bu kadınlar haklarını koruyabilmek için 48 saat içinde başvuru yapmalıydılar.

Ve çoğunluğu siyah olan Müslüman kadınlardan bahsediyoruz. Kadınlılar, siyahtılar ve dinleri tanınmıyordu. Yani üç katmanlı bir ayrımcılığa maruz kalıyorlardı. Toplumdaki en zedelenebilir, savunmasız kesim olarak da görülebiller.

Yaptığımız iş bu, fakat sırf kadınlara haklarını verebilmek için neden neredeyse 33 yıl geçmesi gerekti! Mevzuatı bilmiyoruz, kanunları bilmiyoruz diyebilir miyiz? Böyle bir şey de yok. Mesele kanunların yapılırken kadınların taleplerinin göz önüne alınmaması. Bizler ayrımcılığa uğrayan, tanınmayan Güney Afrikalı Müslüman kadınlarız. Dolayısıyla bu kanunların eşitliği nasıl sağlamadığını görebileceğiniz en tepe nokta.

JİNEOLOJİ: Özellikle Müslüman kadınların sorunları Türkiye'de yaşadıklarımızdan oldukça farklı. Çok eşli evlilikler kabul ettiğimiz bir şey değil mesela, sanırım kültürel farklar da önemli.

Seehaam: Evet, talebinizin ne olduğu size sorulmayan bir şey. Fakat eğer feministseniz, kesişimsellikte esas aldığımız bir yön de insanların kendi cemaatleri içinde farklı tavırlarının olabileceğidir.

Yani örneğin ikinci eş olmayı seçen kadınlar. Ve bunu hepsi ayrımcılığa maruz kaldığı için ve kadın kimliklerinden dolayı haklarını elde edemedikleri için bizlerin çökeşlilik taleplerini kabul etmemiz gerekiyor. Bu seçimi yapan kadınların ya da yapmak zorunda bırakılan kadınların haklarını koruyabilmek ve koruma altına alabilmek için bu talebi sahiplenmek gerekiyor. En azından ayıplamadan, yargılamadan önce bütün yönleriyle bakabilmemiz gerekiyor. Ne yapabileceğimiz kadınların seçimine ve nasıl korunabileceklerine bağlıdır. Zira geleneksel Afrika evliliklerinde çok eşlilik tanındığı için kadınlar ikinci eş olmayı seçmişler. Fakat şimdi baktığımızda hepsinde [geleneksel ve modern evlilik] mesele aynı. Öyle veya böyle kadınlar en azından bu ilişki [evlilik bağı] içinde eşit olmalıdır.

JİNEOLOJİ: Yani gerçekten farklı, üzerine düşüneneğim. Şimdi özellikle buradaki barış süreci hakkında konuşmak istiyorum. Bizim ülkemiz de bir savaş/çatışma bölgesi. Barışın inşası için çabalıyoruz, dolayısıyla sizin deneyiminizden öğreneceklerimiz var. Neler oldu bu süreçte? Fakat bundan önce barışın kadınlar için ayrı bir anlam veya öneminin olduğunu düşünüyor musun diye sorayım.

Seehaam: Bütün kadınların adalet istediğini düşünüyorum. Ve bu sadece hukuki süreçlerle ilgili değil. Kadınlar adalet de farklı bakıyorlar. Çünkü barış kendi içinde çok şiddetli olabilir, çünkü barış her zaman adalet getirmez. Kadınlar barış pahasına sessizleştirilebiliyor ve bütün bu süreçlerde biz kadınların gördüğü budur. Bu sürece güvenmeyen insanların olduğunu biliyoruz. Gerçekten bu süreçlerde yaşananlardan ötürü bir güvensizlik hakim. Cinsel şiddetten bahsediyorum. Cezaevlerindeki, eğer üstüne gidilebilirse başka yerlerdeki cinsel şiddet... İnsanlar bunun üzerine konuşmak istemezler. Çünkü kadınlar her zaman ırk sorunları, etnisite sorunları pahasına sessiz kalırlar. “Çünkü bütün diğer sorunlar onun ihtiyaçlarından öylesine büyüktür ki kadın kendi bedeninde nasıl ihlaller yapıldığını söyleyemez.”

Dolayısıyla ya onu ya diğerini diyemeyiz, ırk ve toplumsal cinsiyet meselelerini iç içe/kesişimsel ele almak durumundayız ve bu toplumsal cinsiyet pahasına olamaz. Şunda mutabığımız ki sonunda kadınlar için bütün alanları kapatan, toplumsal cinsiyet alanını kapatan barış süreçleri istemiyoruz. Dolayısıyla barışın ne olduğunu, yüzünün nereye dönük olduğuna bakmak durumundayız. Çünkü barış demek adalet demek değil. Eğer adaletten konuşacaksak şiddetin kadınlara, çocuklara, yaşam alanlarına etkisine, toplumun olaylara nasıl baktığına göre nispi olarak etkilediğini anlamak durumundayız. **Kadınların tecavüze uğradıklarında susmalarının yeğlendiği yerde barış yoktur.** Kesinlikle en zor zamanlarda bile kadınlar için yer açılmasını istemekte mazur görmemeliyiz ve bunun için mücadele etmeliyiz. Kadınlar travmalarını konuşabilirler ve travmalarını karşılaştıramazsın, olmadığını varsayamazsın.

Şunda mutabığımız ki sonunda kadınlar için bütün alanları kapatan, toplumsal cinsiyet alanını kapatan barış süreçleri istemiyoruz. Dolayısıyla barışın ne olduğunu, yüzünün nereye dönük olduğuna bakmak durumundayız. Çünkü barış demek adalet demek değil.

Benim travmam başka kadınların yaşadığı travmadan tamamen farklı olabilir. Çünkü tecavüzden bahsediyoruz ve cinsel istismar savaşlarda bir araç olarak kullanılıyor. Cemaat içinde de tecavüz bir araç olarak kullanılabilir. Bunun kadınlar için hangi travmalara hangi deneyimlere en azından bunu nasıl karşıladıklarını, kabullendiklerini görmemiz gerekiyor. Kadınların bedenlerine dönük cinsel ihlaller nispidir. Dolayısıyla bu konu üzerine gitmemiz gerektiğini düşünüyorum, barış süreçlerinde bu konuyu gündeme koymanız ve kadınları nasıl etkilediğini görmemiz gerekiyor. Yoksa unutulup gidecekler.

JİNEOLOJİ: Apartheid döneminde bir kadın örgütünüz var mıydı?

Seehaam: Evet, hep vardı ve 1994'e kadar da çok güçlüydü. Çok güçlü isim yapmış kadınlar ve aynı zamanda güçlü bir kadın hareketi vardı. Fakat artık böyle olmadığını düşünüyorum, çünkü 1994'ten sonra, hatta diyebilirim ki 2000'den sonra bile toplumsal cinsiyet eşitliği gündemini, 9.bölüm'le tanımlanan gündemleri takip eden başkanlığa bağlı kadın birimleriydi. Yani kadın haklarının gelişmesini kolaylaştırabilecek birçok mekanizma vardı. Fakat şimdi gördüğümüz, kadın konuları şimdi daha genel bir kavram altında, erkek değil kadın odaklı bir toplumsal cinsiyet kavramı etrafında ele alınıyor. Dolayısıyla birçok güçlü kadın var ve bu kadınların çoğunu yıllardır bu çalışmalar içinde görüyorum ama şimdi Güney Afrika'da çok zayıf bir kadın hareketi var. Kadın sorunları çok derin fakat bunu karşılayacak genişlikte bir kolektif yapımız yok. Kadınların lider olduğuna inanıyorlar. Kadınlar arasında bir uyum da var örneğin. Bana göre parlamentoda zayıflar çünkü kadınların alandaki gerçek-

liğinden yola çıkarak politikalar üretmiyorlar. Bir örnek vereyim, kadınların asgari geçimleri, yaşam koşulları göz önüne alınarak politikalar uygulanmıyor. Seks işçiliğinin neden suç kapsamından çıkarılmasını istediklerini sorgulayabilirler, fakat bu mesleği seçen insanların diğerlerinden daha zedelenmeye açık olduğu malum, ancak karşı karşıya kaldıkları şiddet kayda bile alınmıyor. Bu kadınların ilgilenmek zorunda oldukları gençler var, evleri var, karınlarını doyurmak ve toplum içinde tüm bunlarla ilgili kararları almak zorundalar, ne var ki bedenleri hapsedilmiş durumda. Bu çok yönlü fotoğraftan gördüğüm mahkeme bunları araştırmıyor, seks işçiliğini kriminalize ediyor. Bana göre çok güçlü bir kadın hareketi, işleyen bir sivil toplumla her şey daha farklı olurdu. Bir avukat olarak söyleyebilirim ki eğer yaptığımız işler bir kadın hareketince desteklenseydi sonuç çok daha farklı olurdu ve dışarda diğer hak alanlarında da çalıştığımızda nasıl bölündüğümüzü görebiliyoruz. Bundan ötürü birkaç ay önce feminist bilinçlenme, araştırma planlama ve kadınlar için alanlar açma üzerine birçok seminer ve atölye yaptık. Fakat kadın hareketimiz çok zayıf, çok...

Demek istediğim bir yeriniz olmazsa, her şeyi o yere çekemezsin. Yani bir evin olmadan, odalarını dizemezsin. Burada cinsel taciz üzerine, yeniden üretilen şiddet üzerine, toprağa bağlı işçiler üzerine çalışanlar var ama daha büyük bir kadın hareketi yok. Öyle düşünüyorum ki 1994'ten sonra ANC kendini birçok alanda örgütledi ve maalesef bugün işler ANC nasıl yapılandırdıysa öyle. 1994'ten sonra oluşturdukları Kadın Ligi'yle öngördükleri gibi geniş bir devrimci kadın hareketi örgütlenemedi. Sivil toplum da zayıf kaldı çünkü hakim parti ANC oyunda olması gerekenler olarak ordaydı. Ve şimdi esas zorlanmalardan biri de bu. Yapmıyorsunuz ve yapmaya kadir de değilsiniz, biz yapabiliriz diyorlar fakat sonuçlarına ve odaklandıkları yere baktığımızda iş ve sosyo-ekonomik meselelere değil sermayeye odaklandıklarını görüyoruz. Aksini söyleyebilirler ya da bunun için çalışıyor da olabilir fakat sokaktaki kadınların gerçekliğine baktığınızda kayıt dışı yerleşim, kadına karşı yüksek oranda cinsel şiddet, siyasal çalışmalarında kadınların en temel ilişkilerinin dahi kabul edilmediği gerçeğiyle karşılaşsınız. Uygulamada ciddiyetsizlik var ve sivil toplum buna karşı bir şey yapmıyor. ANC hakim parti olduğu için oradan beklenmesi var ve yapamayacaklarından değil, yapabilirler. Bu nereye-nasıl yoğunlaştıklarıyla ilgili. ANC Kadın Ligi'nin bu ülkedeki kadınları temsil ettiğini düşünmüyorum zira yiycilere yani bir anlamda kadın hakları için bir dertleri olmayan insanlara yol veriyorlar ve kadınların bedenlerini istismar eden adamları destekliyorlar. Bu da etkili politikalar üretme yolunda çok büyük bir sorun. Dolayısıyla güçlü bir kadın hareketine ihtiyacımız var.

JİNEOLOJİ: Peki ne yapmamız gerekiyor güçlü bir kadın hareketi olmak için?

Seehaam: Farklı alanlarda çalışan sivil toplum örgütlerini bir araya getirip aynı zamanda hükümetle işbirliği yapabilecek bir koalisyon oluşturup oluşturamayacağımızı görmek gerekiyor öncelikle. Fakat sadece sivil toplumdan bahsetmiyorum, topluluklara/cemaatlere de bakmamız gerekiyor çünkü buralarda da faaliyetleri olan pek çok örgütlenme var. Fakat sivil toplum örgütlerinin gündemiyle dışarıda gerçekten olan biten arasında büyük bir mesafe var. Bu insanları temsil ettiğimizi söylüyoruz ama fakat gerçekten temsil ediyor muyuz? Yoksa nasıl temsil ettiğimizi bağışçılarımızı nasıl memnun edeceğimiz mi belirliyor? Dolayısıyla dürüst de olmalıyız ve kendi işimize müdahale etmemiz gerekiyor çünkü kadın hareketinden bahsediyoruz. Bo-Kaap'ta en altta yaşayan kadınların haklarını konuşmamız gerekiyor, şehrin farklı parçalarında yaşayan kadınları bir araya getirip, bir bağ kurmamız gerekiyor. Bu düzeyde bir örgütlenmeyi göremiyoruz bu ülkede. Yakın zamanda bunu kısmen 13 Eylül'de gördük. 13 Eylül'de olan sıradan kadınların bir araya gelip 'yeter yeterdir!' demesiydi. Bu eylem sivil toplum örgütleri tarafından örgütlenmediği halde zaman zaman örgütleyicisinin biz olduğunu düşünüyoruz. Sıradan kadınlar bir araya gelip sözünü söyledi, söylemek istediğim bu düzeyde bir harekete ihtiyacımız var. Bu düzeye erişmemiz lazım, aksi halde hükümet ve iş çevreleri kadın bedenlerine istediklerini yapabilecekler. Ve bugün küresel olarak dünyada da olan şey bu. Trump hükümeti kadın politikalarını hiçbir şeyden saymayarak fonlardan kırıyor. Örneğin, küresel düzeyde çalışan PEPFAR'ın (AIDS tedavisi için Acil Durum Planı) Amerika'da olduğunu düşünebilir insanlar fakat burada, bizim üzerimizden çalışıyorlar. Birçok küçük örgüt, hatta hükümetimiz bile ABD parasına bağımlı çünkü. Güney Afrika'da kürtaj, hamilelikte karar hakkı kanunu ile uzun yıllar önce yasallaşmasına rağmen uygulamada sorunlar var. Sağlıklı işlemeyen bir sistem söz konusu. Bu insanların birçoğu kürtaj yapabilmek için alacağı fonlara bağımlı. Yani herkes Amerika'da iyi bir demokrasi işlediğini düşünürken kadınlar daha iyi bir çözüme gitmek durumundalar. Bu kaynaklara erişim açısından da çok fazla işimiz olduğunu gösteriyor. Biliyoruz ki bu alandan yararlanamayan kadınlar en savunmasız insanlar. Ve bu böyle devam ediyor. Çünkü buna erişim hakkının maliyeti var. Ve görüyoruz ki Dünya Bankası kürtaj çalışmasına fon vermiyor, eğer fon vermezlerse şu anlama geliyor ki biz de dahil olmak üzere küçük örgütlerin pek çoğu kapanmak zorunda kalacak. Haklara erişim için yapacak çok iş var. Örneğin fon alabilmemiz için daha geniş bir koalisyonun/ittifakın parçası olamayız, çünkü Global Fund'ın şartnamesini imzalamak zorundayız.

*Çok boyutlu
bir mücadele
gerekiyor so-
runları aşabil-
memiz için.
Mücadele gös-
teriyor ki
kadın sorunla-
rını asla siyasi
partilere bı-
rakmamalıyız.
Kadın hareketi
her zaman için
topluluklar
içinde ve sivil
toplumda var
olmalıdır ki
farklı biçimler-
deki iktidarı
dengeleyebil-
sin/ kontrol
edebilsin.*

İşte burada, onların sizinle çalışamayız dedikleri yerde, büyük savaş veriyorsunuz. Amerikan parası sizin çalışabileceğiniz kadınların sesini duyurmak için kullanamıyorsunuz. Oysaki en yararlanabilir kadınların bu kadınlar olduğunu biliyorsunuz. Yani yapacak çok iş var. Ancak ABD eksenli politika yürütmek zorunda kalınıyor çünkü fon vermeden önce araştırma yapıyor ABD elçiliği. Birçok diğer kuruluş da buna bağımlı çünkü paranın ABD'den geldiğini biliyorsunuz. Başkanlık AIDS tedavisi için Acil Durum Planı (PEPFAR), ABD hükümetinin insiyatifiyle dünyada HIV/AIDS buluşanlar veya virüsten etkilenenlerin yaşamını kurtarmak üzere oluşturulan bir program. PEPFAR bizzat ABD hükümeti tarafından yetkilendirilmiştir. HIVle ilgili çalışan kurumların programdan faydalanmaları için yönetimin onay vermesi gerekiyor ve bunun için bir sürü şey yapmak gerekiyor. Seks işçileriyle de çalışmamız gerekiyor örneğin. Kadınların bedenlerini, yaşamlarını etkileyen birçok şey var. Küresel bir ölçekte karar veriyorsunuz neyin sizi etkilediğine dair mevzuatlar var, ancak kurumun Güney'de, Ortadoğu'da hatta burada olup olmadığına göre değişiyor fon alıp alamamak. Çünkü hepsinin farklı etkileri var bu noktada.

JİNEOLOJİ: Kadınların karşılaştığı birçok sorun var. Bir yönteme ihtiyacımız var bunları aşmak için. Dergimizin bu sayısının konusu da direniş, mücadele yöntemleri. Siz bütün bu sorunlarla mücadele etmek için nasıl yöntemler kullanıyorsunuz?

Seehaam: Biz avukatız, yani çalışma prensibi olarak gerilla yöntemi kullanmıyoruz. Feministler olarak kanunların, hukukun öngördüğümüz sosyal değişimi yapabileceğini de düşünmüyoruz ama aynı zamanda hukuku ve mahkemelerini kullanmaya çalışıyoruz. Sosyal değişim için pek çok

yönden bir şeyler yapılıyor, biz de en azından feminist avukatları eğiterek bu yöntemlerden birini hukukun sınırları içinde denemeye çalışıyoruz. Kadınların sorunları mahkemeye kadınların lehine getirmesi ve mahkemelerde kadınların gerçeklerini konuşması bu bilinçle olur bana göre. Yapacağımız şey işte bu. Topluluklar içinde örgütlenmemiz ve insanları burada, tabanda güçlendirmemiz gerektiğine inanıyorum. Sadece sivil toplum düzleminde örgütlenmemeliyiz. Çok boyutlu bir mücadele gerekiyor sorunları aşabilmemiz için. Mücadele gösteriyor ki kadın sorunlarını asla siyasi partilere bırakmamalıyız. Kadın hareketi her zaman için topluluklar içinde ve sivil toplumda var olmalıdır ki farklı biçimlerdeki iktidarı dengeleyebilsin/ kontrol edebilsin. Ve öyle sanıyorum ki yaptığımız hatalardan biri de bu. Birçok diğer şey gibi bunun da iyi bir strateji olacağını düşünüyorum. Kadınlar olarak belli bir feminist bakışta ortaklaştığımızı, bir bakışı desteklediğimizi varsayarken böyle olmadığını görmek için de her düzeyde örgütlenmek önemlidir.

JİNEOLOJİ: Teşekkürler. Biraz bizden konuşalım istiyorum. Ortadoğu'daki kadınları ve mücadelelerini biliyor musunuz, nasıl tanıyorsunuz? Özellikle Kürt kadınlar hakkında?

Seehaam: Biliyorum tabi ki. Kadınlarınızın güçlü ve bilinir olduklarını düşünüyorum. Nilüfer'le tanışmıştım. Tanınan kadınlardan biri sanırım. Aynı zamanda düşünce itibarıyla feminist. Buraya geldiğinde benimle de görüşmek istemişti, ANC'ye de gitmişti. Kürt kadınları olarak çok şey yaşamışsınız. Güney Afrika kadınları gibi ayrımcılıkla karşı karşıya kalmışlar fakat farklı biçimlerde. Güney Afrika'daki ayrımcılık kuşaklar arasında farklıdır. Mücadelemizin de aynı olduğunu düşünüyorum fakat sizde kadınların mücadeleleri gerçekten çok radikal, örneğin ordu kurmak gibi kararlar aldıklarını görüyorum. Tabi bu söylediklerim çok bariz ortada. Birbirimizin eylemselliklerinden, işleri nasıl yürüttüğümüzden çok şey öğrenebileceğimizi düşünüyorum. Sanırım bir ordu tesis etmek çok farklı yönler barındırıyordur. Güney Afrika'da yaşayan Kürt kadınlarına baktığımda, Güney Afrikalı kadınların toplumda bu derece ayrımcılığa maruz kaldığını düşünmüyorum. Bilemiyorum, hareketten ötürü mü insanlardan ötürü mü fakat burada tanıştığım insanlar çok saygı görüyorlar, çok mücadele etmişler. Mücadelelerimizin bu anlamda aynı olduğunu düşünüyorum fakat yöntemlerimiz doğal olarak farklılaşabiliyor.

Ataerki her yerde var fakat en azından benim tanıdığım kadınlar mesafe kaydetmişler, kendilerine alan açmışlar ve hak iddia ediyorlar ve kim olduklarına dair netler, kendilerini biliyorlar. Bilemiyorum, benim Kürt kadınlarıyla karşılaşmam böyle. Sanki nerede olduklarını biliyorsunuz ve bu benim için müthiş çünkü Güney Afrika'da biz her zaman bir arayış içindeyiz, kim olduğumuzu bulmanın peşindeyiz ve kendimize bir konum bulup, konumlanmanın savaşını veriyoruz, bir yerde olmanın savaşını...

Bir kadının siyah bir toplumda yaşadıkları, Camps Bay'da beyaz toplumda yaşayanlardan çok çok farklıdır. Ve şehrin farklı yerlerinde bile toplumun nasıl değiştiğini, aradaki farkları görebiliyorsunuz.

Fakat bilemiyorum belki benim tanıştığım kadınlardan kaynaklı ama bu kadınlarda gördüğüm şeyi, netliği sevdim, bana farklı geldi.

JİNEOLOJİ: Son soru. Barış sürecinde kadınların rolü neydi, neler yaptılar, sürece aktif dahil oldular mı yoksa sadece takip mi ettiler?

Seehaam: Hayır. Barıştan PRC'ye (Publisher Research Council) kadar tartışmaların parçası olan birçok güçlü kadın vardı. Örneğin bunlardan biri, meslektaşımız Jasmine Sukar. Tanıyor musunuz Jasmine'i? İnsan Hakları Vakfı'ndan ve çözüm masası komisyonunda yer alanlardan biri. Yani çok çok güçlü entelektüel feministler, bu sürecin başlangıcından itibaren bütün müzakerelerde aktif bir şekilde yer aldılar. Şimdiki bakanlara bile baktığımızda bunu görebiliyoruz, şimdiki hükümette Brigitte Mbandes, önceki hükümetten Jasmine Sukas... Bir çok kadın var böyle. Mbandes parlamentoda bir bakan oldu. Fakat bir şekilde ilerledikçe bir şeyler oldu ve bildiğimiz bu kadınların çoğu masadan uzaklaştı, bilinçleri vicdanları orda değildi. Sanıyorum ki kadınlar da sarsıldı, kadınlar da sessizleşti çünkü yapmak zorunda oldukları şeylerin çoğunu kendilerine rağmen yapmak zorundaydılar. Örneğin, sırf ırk meselesinde gerçekte olanı yapamadılar. Bir şekilde birçok kadın oradaydı, masadaydı ama kadın sorunları, gerçek kadın sorunları hakikaten konuşulmadı, masaya getirilemedi. Örneğin, ANC kamplarında yaşanan ihlaller, bütün bu süreçlerde yaşanan ihlaller bugün bile gündeme getirilmiyor. Kimse bu konuda konuşmuyor çünkü o zaman hükümetin düşmanı pozisyonuna gelirsiniz. Dolayısıyla çok dikkatli olunmak durumunda... Bence bugün yaşanan zorlanmaların bir kısmı, o dönemde gerçekte

ne yaşandığıyla ilgili. Birçok kadın katılmasına rağmen, toplumsal cinsiyet meseleleri yerli yerinde konuşulmadı.

JİNEOLOJİ: Ve gerçekten son soru. Siyah kadınların ya da renkli insanların beyaz kadınlardan farklı sorunları olduğunu düşünüyor musun?

Seehaam: Evet, kesinlikle. Beyaz ayrıcalığını, beyaz tekelini biliyorsunuz. Bu siyah kadınların durumundan çok çok farklı. Bu ayrıcalıklardan dolayı beyaz kadınların da kendi zorlanmaları, uğradıkları ayrımcılıklar olmasına rağmen siyah kadınlardan çok farklılar. Burada keşışimsellik gözünden bakmaya ihtiyacımız var. Buradan baktığımızda nedir, hepsi kadındır diyeceğiz ama siyah kadınlardan bahsederken mesele sadece kadın olmak değil, ırk, toplumsal cinsiyet vs. giriyor işin içine. Bir kadının siyah bir toplumda yaşadıkları, Camps Bay'da beyaz toplumda yaşayanlardan çok çok farklıdır. Ve şehrin farklı yerlerinde bile toplumun nasıl değiştiğini, aradaki farkları görebiliyorsunuz. Siyah bölgelerde yaşayan insanlarla beyaz bölgelerde yaşayan insanların karşılaştıkları problemlerin farklı olması meselesi kadınlar açısından daha derin hissediliyor. Dolayısıyla fark meselesiyle, ayrımcılık meselesinin farklı olduğuna inanıyoruz.

JİNEOLOJİ: Son olarak söylemek istediğiniz bir şey var mı?

Seehaam: Teşekkürler. Şunu söyleyebilirim ki kadın hakları insan haklarıdır benim için. Kadınlar olarak küresel dayanışma ağlarına ihtiyacımız var ve feminizm herkes içindir. Birbirimize doğru bağlar geliştirmeliyiz. Ataerki her yerde ve bizim kolektif mücadeleye, dayanışmaya ihtiyacımız var.

“Kadın Direniş Yöntemleri II”

11.sayımızda “Kadın Direniş Yöntemleri I” ile okurlarımızın karşısındayız. Heyecan ve umutla yola çıktığımız bu sayımızda elimizden geldiğince dünyanın birçok yerinden kadınların deneyimini, mücadele örneklerini ve yöntemlerini dergimizin sayfalarına taşımaya çalıştık. Kadınların direnme güçleri ve yöntemleri tarihten günümüze bütün yaratıcılığı ile direngenliği ile bir kez daha bizlere yol gösterdi, umut oldu. Bin yılların direnme tarihini, dünü ve bugünü yazmak elbette bir tek dosya sayısı ile sınırlı kalmayacak kadar büyük bir geçmiş ve hafızaya sahip. Daha onlarca sayı çıkarsak da hep bir şeylerin eksik kalacağını ve sadece anlatarak değil yaşayarak bu mücadelenin bir parçası olacağımızın da bilinci ile “Kadın Direniş Yöntemleri II” dosyamızı çıkarmaya karar verdik. Muhakkak 11.sayıda eksik bıraktığımız, dokunamadığımız, anlatamadığımız birçok deneyim var. Siz okurlarımız ve yazarlarımızla beraber elimizden geldiğince bu eksikliği kapatmak istiyoruz. Her birimizin deneyimi ve mücadele tarihi Jineoloji sayfalarında yazılmayı bekliyor. Aşağıda bizlerin belirttiği başlıklar ve sizlerin yazmak istediğiniz konular hakkında yazılarınızı bekliyoruz.

-Gündelik Yaşamda Direniş Örnekleri

-Sanatta, Bilimde Direniş

-Sömürgecilik Karşısında Direniş Yöntemleri

-Şiddete Karşı Öz-Savunma Yöntemleri

-Barış Mücadelesi ve Direniş Yöntemleri

-Su-Toprak-Ekoloji Mücadeleleri

-Küresel Forumlar, Kadın Ağları, Kampanyalar

-Özgürlük Hareketlerinde Direniş Yöntemleri

-Çağın Direnişi ve Yöntemleri

Ana hatlarıyla belirtmeye çalıştığımız bu dosyaya katkı sunmak isteyen okurlarımızı 25 Aralık 2018 tarihine kadar 5 ila 10 sayfa uzunluğundaki yazılarını bizlerle paylaşmaya davet ediyoruz.

İletişim: jineolojidergi@gmail.com

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Lilav Kitapevi

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Sahaf

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi

Robinson Crouse 389 Kitapevi

Scala Kitapevi

Semer kant Kitapevi

İzmir: Alsancak Kitapsan

Alsancak Yakın Kitapevi

Alsancak Z KitapKafe

Alsancak Kabuk Kitapevi

Karşıyaka Pan Kitapevi

Karşıyaka Kül Kitapevi

Karşıyaka Adres Kitapevi

Kitapsan (Alsancak-Konak)

Mersin: Kitapsan

Sokak Kitap ve Kahve Evi

Konya: Kitapsan

Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi

Leylan Kitapkafe

Van: Omedya Kitapevi

KKTC: Işık Kitapevi

Almanya: Mezopotamya Kitapevi

JİNEOLOJİ

ABONELİK BİLGİ FORMU

Adı Soyadı:

Adresi:

E-mail:

Tel:

Teslim Adresi:

Abone Olacak Dergi: **JİNEOLOJİ**

Abonelik Koşulları:

Yıllık Abonelik Bedeli: 50 TL / Yurtdışı Abonelik Bedeli: 60 Euro

Türkiye Ziraat Bankası Diclekent Şubesi

JİNGEH Basın Yayın LTD. ŞTİ

Hesap No: 74457524-5002

IBAN: TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02

